

425 - Ibn Chihâb dit: Maḥmûd ben ar-Rabî' al-'Anṣârî m'a rapporté que 'Itbân ben Mâlik, qui était l'un des Compagnons du Messager de Dieu (ç) et l'un des Anṣâr qui avaient participé à [la bataille] de Badr, vint voir le Messager de Dieu (ç) et dit: "O Messager de Dieu! ma vue devient de plus en plus faible et c'est moi qui préside d'habitude les miens pendant la prière. Mais des fois les pluies font que la rivière qui me sépare d'eux soit pleine d'eau, ce qui m'empêche de partir vers leur mosquée et de présider la prière. Ainsi, je veux tant, ô Messager de Dieu! que tu viennes prier chez moi afin que je fasse un oratoire de l'endroit de ta prière.

— Je ferai cela si Dieu le veut, répondit le Messager de Dieu (ç)."

'Itban: «Le Messager de Dieu (ç) vint chez moi le matin accompagné d'Abu Bakr. Il demanda la permission d'entrer et je la lui accordai. Il entra et ne s'assit qu'après avoir dit: "A quel endroit de ta maison tu veux que je fasse la prière?" Je lui montrai alors un coin de la maison et, aussitôt, il se leva, prononça le *tekbîr* — et nous de se lever et de se mettre en rang —, pria deux *rak'a* et prononça le *teslîm*. Après cela, on le retint pour manger de la *khazîra* qu'on avait préparée pour lui. Entre temps, des hommes habitant la régions se réunirent à l'intérieur de la maison. L'un d'eux demanda: "Où est Mâlik ben ad-Dukhaychin — ou: ben ad-Dukhchun —?" Et l'un des présents de dire: "C'est un hypocrite qui n'aime pas Dieu et son Messager. — Ne dis pas cela! interrompit le Messager de Dieu (ç), n'étais-tu pas présent lorsqu'il a dit qu'il n'y a de dieu que Dieu, ne voulant par cela que la Face de Dieu? — Dieu et son Messager en sont plus informés, répondit l'homme, mais nous le voyons souvent fréquenter et conseiller les hypocrites. — Mais Dieu, reprit le Messager de Dieu (ç), a interdit au Feu de recevoir toute personne ayant attesté qu'il n'y a de dieu que Dieu, ne voulant par cela que la Face de Dieu."»

R. 47 - Sur le fait de commencer par [le pied] droit en entrant dans une mosquée ou ailleurs

* Ibn 'Umar commençait par le pied droit, mais en sortant il commençait par le pied gauche.

426 - 'Â'icha dit: «Le Prophète (ç) aimait, tant qu'il le pouvait, commencer par sa droite en tous ses états: en faisant ses ablutions, en démêlant ses cheveux ou en se chaussant.»

٤٢٥ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَفِيرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الرَّبِيعِ الْأَنْصَارِيُّ: أَنَّ عِتْبَانَ بْنَ مَالِكٍ، وَهُوَ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا مِنَ الْأَنْصَارِ: أَنَّهُ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَدْ أَنْكَرْتُ بَصْرِي، وَأَنَا أَصْلِي لِقَوْمِي، فَإِذَا كَانَتِ الْأَمْطَارُ، سَالَ الْوَادِي الَّذِي بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ، لَمْ أَسْتَطِعْ أَنْ آتِيَ مَسْجِدَهُمْ فَأُصَلِّيَ بِهِمْ، وَوَدِدْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَّكَ تَأْتِينِي فَتُصَلِّيَ فِي بَيْتِي، فَاتَّخِذْهُ مُصَلِّيًّا، قَالَ: فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «سَأَفْعَلُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ». قَالَ عِتْبَانُ: فَغَدَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ حِينَ أَرْتَفَعَ النَّهَارُ، فَاسْتَأْذَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَذِنَتْ لَهُ، فَلَمْ يَجْلِسْ حَتَّى دَخَلَ الْبَيْتَ، ثُمَّ قَالَ: «أَيْنَ تُحِبُّ أَنْ أُصَلِّيَ مِنْ بَيْتِكَ؟». قَالَ: فَأَشْرَفْتُ لَهُ إِلَى نَاحِيَةِ مِنَ الْبَيْتِ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَكَبَّرَ، فَقُمْنَا فَصَفَفْنَا، فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ، قَالَ: وَحَبَسْنَاهُ عَلَى خَزِيرَةٍ صَنَعْنَاهَا لَهُ، قَالَ: فَثَابَ فِي الْبَيْتِ رِجَالٌ مِنْ أَهْلِ الدَّارِ ذُووِ عَدَدٍ، فَاجْتَمَعُوا، فَقَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ: أَيْنَ مَالِكُ بْنُ الدُّخَيْشِينَ - أَوْ ابْنُ الدُّخُسَيْنِ -؟ فَقَالَ بَعْضُهُمْ: ذَلِكَ مُنَافِقٌ لَا يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا تَقُلْ ذَلِكَ، أَلَا تَرَاهُ قَدْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، يُرِيدُ بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ». قَالَ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: فَإِنَّا نَرَى وَجْهَهُ وَنَصِيحَتَهُ إِلَى الْمُنَافِقِينَ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَ عَلَى النَّارِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، يَبْتَغِي بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ».

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: ثُمَّ سَأَلْتُ الْحَصِينَ بْنَ مُحَمَّدٍ الْأَنْصَارِيَّ - وَهُوَ أَحَدُ بَنِي سَالِمٍ وَهُوَ مِنْ سَرَاتِهِمْ - عَنْ حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ الرَّبِيعِ، فَصَدَّقَهُ بِذَلِكَ.

٤٧ - باب: التَّيْمُنِ فِي دُخُولِ الْمَسْجِدِ وَغَيْرِهِ

وَكَانَ ابْنُ عَمَرَ يَبْدَأُ بِرِجْلِهِ الْيُمْنَى، فَإِذَا خَرَجَ بَدَأَ بِرِجْلِهِ الْيُسْرَى.

٤٢٦ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْأَسْعَثِ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُحِبُّ التَّيْمُنَ مَا أَسْتَطَاعَ، فِي شَأْنِهِ كُلِّهِ، فِي طُهُورِهِ وَتَرَجُّلِهِ وَتَنْعُلِهِ.

**R. 48 - Peut-on creuser les tombes des polythéistes
de la période jahilite⁽¹⁾ et mettre
à leur place une mosquée,**

et ce en se basant sur ces propos du Prophète (ﷺ): “Que Dieu maudisse les Juifs! ils ont fait des tombes de leurs prophètes des oratoires”?

* Sur la semi-interdiction de la prière faite près d’une tombe.

* ‘Umar a vu ‘Anas ben Mâlik prier près d’une tombe et lui a dit: “[C’est] une tombe! [c’est] une tombe!” sans toutefois lui recommander de refaire sa prière.

427 - ‘Â’icha: Um Habîba et Um Salama parlèrent au Prophète (ﷺ) au sujet d’une église dans laquelle il y avait des représentations figurées et qu’elles avaient vue en Abyssinie. “Ce sont là, expliqua le Prophète, des gens qui, à la mort de l’un de leurs hommes pieux, élevent sur sa tombe un oratoire et font ce genre de représentations figurées. Pour Dieu, ce seront les pires créatures le jour de la Résurrection.”

428 - ‘Anas dit: «En arrivant à Médine, le Prophète (ﷺ) séjourna en haut de la ville, chez un clan qu’on appelait les bény ‘Amrû ben ‘Awf. Il resta chez eux quatorze nuits. Après quoi, il envoya chercher les bény an-Najjâr qui arrivèrent aussitôt, sabres aux ceintures.

«Il me semble maintenant que je suis en train de voir le Prophète (ﷺ) sur sa monture, Abu Bakr en croupe derrière lui et les bény an-Najjâr autour de lui, et ce jusqu’à son arrivée à la cour d’Abu ‘Ayyûb. Le Prophète aimait faire sa prière là où son heure le surprenait; des fois il priait dans des parcs de moutons.

«[En voulant] donner l’ordre de construire la mosquée, il envoya chercher les chefs des bény an-Najjâr pour leur dire: “O bény an-Najjâr! quel est le prix que vous voulez pour votre jardin-ci? — Non! répondirent-ils, par Dieu, nous ne demandons son prix que de Dieu.”»

Anas: Il y avait dans ce jardin ce que je vais vous dire: les tombes de quelques polythéistes, des ruines et des palmiers. Le Prophète (ﷺ) donna l’ordre de creuser les tombes, de raser les ruines et de couper les palmiers. On exécuta ses ordres et on aligna les palmiers en face de la mosquée. On fit les deux poteaux [de sa porte]

(1) Antéislamique.

٤٨ - باب: هل تُنْبَسُ قُبُورُ مُشْرِكِي الْجَاهِلِيَّةِ،

وَيُتَّخَذُ مَكَانَهَا مَسَاجِدًا؟

لِقَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ: «لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ، آتَخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدًا». وَمَا يَكْرَهُ مِنْ الصَّلَاةِ فِي الْقُبُورِ.

وَرَأَى عُمَرُ أُنْسَ بْنَ مَالِكٍ عِنْدَ قَبْرِ، فَقَالَ: الْقَبْرَ الْقَبْرَ، وَلَمْ يَأْمُرْهُ بِالْإِعَادَةِ.

٤٢٧ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ: أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ وَأُمَّ سَلَمَةَ: ذَكَرَتَا كَنِيسَةً رَأَيْنَهَا بِالْحَبَشَةِ، فِيهَا تَصَاوِيرُ، فَذَكَرْنَا لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: «إِنَّ أَوْلَيْكَ، إِذَا كَانَ فِيهِمُ الرَّجُلُ الصَّالِحُ فَمَاتَ، بَنَوْا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا، وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكَ الصُّورَ، فَأَوْلَيْكَ شِرَارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

٤٢٨ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ، عَنْ أُنْسِ قَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ الْمَدِينَةَ، فَنَزَلَ أَعْلَى الْمَدِينَةِ فِي حَيٍّ يُقَالُ لَهُمْ بَنُو عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ، فَأَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ فِيهِمْ أَرْبَعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً، ثُمَّ أُرْسِلَ إِلَى بَنِي النَّجَّارِ، فَجَاؤُوا مُتَقَلِّدِي السُّيُوفِ، كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ عَلَى رَاحِلَتِهِ، وَأَبُو بَكْرٍ رَدْفُهُ، وَمَلَأُ بَنِي النَّجَّارِ حَوْلَهُ، حَتَّى أَلْقَى بِفِنَاءِ أَبِي أَيُّوبَ، وَكَانَ يُحِبُّ أَنْ يُصَلِّيَ حَيْثُ أَدْرَكَتُهُ الصَّلَاةُ، وَيُصَلِّيَ فِي مَرَابِضِ الْغَنَمِ، وَأَنَّهُ أَمَرَ بِبِنَاءِ الْمَسْجِدِ، فَأُرْسِلَ إِلَى مَلَأٍ مِنْ بَنِي النَّجَّارِ، فَقَالَ: «يَا بَنِي النَّجَّارِ ثَامِنُونِي بِحَائِطِكُمْ هَذَا». قَالُوا: لَا وَاللَّهِ، لَا تَطْلُبُ ثَمَنَهُ إِلَّا إِلَى اللَّهِ، فَقَالَ أُنْسٌ: فَكَانَ فِيهِ مَا أَقُولُ لَكُمْ، قُبُورُ الْمُشْرِكِينَ، وَفِيهِ خَرْبٌ، وَفِيهِ نَخْلٌ، فَأَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ بِقُبُورِ الْمُشْرِكِينَ فَنُبِشَتْ، ثُمَّ بِالْخَرْبِ فَسُوِّيتْ، وَبِالنَّخْلِ فَقُطِعَ، فَصَفُّوا النَّخْلَ قِبْلَةَ الْمَسْجِدِ، وَجَعَلُوا عِضَادَتِيهِ

en pierre. On transportait des pierres — le Prophète (ç) était avec eux — en répétant ce vers:

Seigneur! il n'y a de bien que dans l'au-delà.

Pardonne aux Ansar et aux Muhâjir!»

R. 49 - Sur le fait de prier dans des parcs de moutons

429 - 'Anas dit: «Des fois, le Prophète (ç) priait dans les parcs de moutons.»

Chu'ba: «Mais après cela, j'ai entendu Abu at-Tayyâh rapporter ce *hadîth* en disant: "Il priait dans les parcs de moutons avant la construction de la mosquée."»

R. 50 - Sur le fait de prier dans des endroits où se trouvent des chameaux

430 - Nâfi' dit: «Je vis ibn 'Umar prier devant son chameau. Il dit ensuite: "J'ai vu le Prophète (ç) le faire."»

R. 51 - Sur celui qui prie, ayant devant lui un four, un feu ou tout autre objet d'adoration mais avec l'intention de faire cela en vue de Dieu

* Az-Zuhry: «'Anas m'a rapporté ceci: "Le Prophète (ç) dit: *On m'a fait voir le Feu pendant que je priais*"».

431 - 'Abd-ul-Lâh ben 'Abbâs dit: «Une fois, il y eut une éclipse de soleil, [d'où] le Messenger de Dieu (ç) fit une prière. Après quoi, il dit: "On m'a fait montrer le Feu... Jamais je n'ai vu une chose aussi horrible qu'aujourd'hui."»

R. 52 - Sur la semi-interdiction de prier dans les cimetières

432 - D'après ibn 'Umar, le Prophète (ç) dit: «Accomplissez quelques-unes de vos prières dans vos maisons et ne faites pas de celles-ci des tombes!»

R. 53 - Sur la prière faite dans les endroits où le sol fut réduit en abîmes ou dans d'autres endroits où [les habitants avaient subi] un châtement

* On rapporte que 'Ali (r) réprouva le fait de prier dans les abîmes de Babylone.

الْحِجَارَةَ، وَجَعَلُوا يَنْقُلُونَ الصَّخْرَ وَهُمْ يَرْتَجِزُونَ، وَالنَّبِيُّ ﷺ مَعَهُمْ، وَهُوَ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ لَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُ الْآخِرَةِ فَاعْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ».

٤٩ - باب: الصَّلَاةِ فِي مَرَابِضِ الْغَنَمِ

٤٢٩ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي فِي مَرَابِضِ الْغَنَمِ، ثُمَّ سَمِعْتُهُ بَعْدُ يَقُولُ: كَانَ يُصَلِّي فِي مَرَابِضِ الْغَنَمِ، قَبْلَ أَنْ يُبْنَى الْمَسْجِدُ.

٥٠ - باب: الصَّلَاةِ فِي مَوَاضِعِ الْإِبِلِ

٤٣٠ - حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ قَالَ: أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَيَّانَ قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ قَالَ: رَأَيْتُ أَبَانَ عُمَرَ يُصَلِّي إِلَى بَعِيرِهِ. وَقَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَفْعَلُهُ.

٥١ - باب: مَنْ صَلَّى وَقُدَّامَهُ تَنُورٌ أَوْ نَارٌ، أَوْ شَيْءٌ مِمَّا يُعْبَدُ، فَأَرَادَ بِهِ اللَّهَ

وَقَالَ الزُّهْرِيُّ: أَخْبَرَنِي أَنَسُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «عُرِضَتْ عَلَيَّ النَّارُ وَأَنَا أُصَلِّي».

٤٣١ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: أَنْخَسَفَتِ الشَّمْسُ، فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، ثُمَّ قَالَ: «أَرَيْتُ النَّارَ، فَلَمْ أَرْ مَنْظَرًا كَالْيَوْمِ قَطُّ أَفْطَعَ».

٥٢ - باب: كَرَاهِيَةِ الصَّلَاةِ فِي الْمَقَابِرِ

٤٣٢ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «أَجْعَلُوا فِي بُيُوتِكُمْ مِنْ صَلَاتِكُمْ، وَلَا تَتَّخِذُوهَا قُبُورًا».

٥٣ - باب: الصَّلَاةِ فِي مَوَاضِعِ الْخَسْفِ وَالْعَذَابِ

وَيُذَكَّرُ أَنْ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَرِهَ الصَّلَاةَ بِخَسْفِ بَابِلَ.

433 - 'Abd-ul-Lâh ben 'Umar (r): Le Messager de Dieu (ç) a dit: "N'entrez pas dans les lieux de ces réprouvés, sauf si vous le faites pour pleurer; dans le cas contraire n'y entrez pas, sinon vous serez frappés par ce qui les avait frappés."

R. 54 - Sur le fait de prier dans une église

* 'Umar (r) dit: "Nous n'entrons pas dans vos églises à cause des statues, des représentations figurées qui s'y trouvent."

* Ibn 'Abbâs priait souvent dans les églises, sauf s'il s'agissait d'une église où il y avait des représentations figurées.

434 - 'Â'icha: Une fois, Um Salama parla au Messager de Dieu (ç) au sujet d'une église qu'elle avait vue en Abyssinie et dont le nom était Mâriya. Elle lui parla aussi des représentations figurées qu'elle y avait vues. Là, le Messager de Dieu (ç) dit: "Ces gens-là, quand un serviteur⁽¹⁾ pieux — Ou: un homme pieux — vient à mourir, élèvent sur sa tombe un oratoire où ils mettent ces représentations figurées. Ce sont les pires créatures de Dieu."

r 55 / 435 - 436 - 'Umar ben 'Abd-ul-Lâh ben 'Utba: 'Â'icha et 'Abd-ul-Lâh ben 'Abbâs dirent: «Au terme de sa mort, le Messager de Dieu (ç) posait une *khamîsa* sur son visage, et une fois qu'elle lui gênait la respiration, il l'enlevait. Etant ainsi, il dit: "Que la malédiction de Dieu soit sur les Juifs et les Chrétiens! ils ont fait des tombes de leurs prophètes des oratoires." Il voulait mettre en garde contre ce genre de pratique.»

437 - Abu Hurayra: Le Messager de Dieu (ç) a dit: "Que Dieu combattent les Juifs! ils ont fait des tombes de leurs prophètes des oratoires."

R. 56 - Sur ces paroles du Prophète (ç): "La terre est pour moi un lieu de prosternation (*masjid*) et un moyen de se purifier [rituellement]"

438 - Jâbir ben 'Abd-ul-Lâh dit: «Le Messager de Dieu (ç) a dit: "On m'a donné cinq [faveurs] qu'aucun des prophètes n'a eues avant moi: j'ai eu la victoire grâce à la terreur [que j'inspirais à mes ennemis] d'une distance d'un mois de marche; la terre est pour moi un lieu de prosternation et un moyen de se purifier de sorte que tout homme de ma Nation (Ummah) peut faire sa prière là où son

(1) de Dieu, c'est-à-dire l'homme.

٤٣٣ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لَا تَدْخُلُوا عَلَيَّ هَؤُلَاءِ الْمُعَذِّبِينَ إِلَّا أَنْ تَكُونُوا بَاكِينَ، فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا بَاكِينَ فَلَا تَدْخُلُوا عَلَيْهِمْ، لَا يُصِيبُكُمْ مَا أَصَابَهُمْ».

٥٤ - باب: الصَّلَاةِ فِي السَّيِّئَةِ

وَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِنَّا لَا نَدْخُلُ كَنَائِسَكُمْ، مِنْ أَجْلِ التَّمَائِيلِ الَّتِي فِيهَا، الصُّورُ. وَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يُصَلِّي فِي السَّيِّئَةِ، إِلَّا بَيْعَةً فِيهَا تَمَائِيلٌ.

٤٣٤ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدَةُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ: أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ ذَكَرَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَيْسَةَ رَأَتْهَا بِأَرْضِ الْحَبَشَةِ، يُقَالُ لَهَا مَارِيَةُ، فَذَكَرَتْ لَهُ مَا رَأَتْ فِيهَا مِنَ الصُّورِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أُولَئِكَ قَوْمٌ إِذَا مَاتَ فِيهِمُ الْعَبْدُ الصَّالِحُ - أَوْ الرَّجُلُ الصَّالِحُ - بَنَوْا عَلَيَّ قَبْرَهُ مَسْجِدًا، وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكَ الصُّورَ، أُولَئِكَ شِرَارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللَّهِ».

٥٥ - باب ٤٣٥، ٤٣٦ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ: أَنَّ عَائِشَةَ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ قَالَا: لَمَّا نَزَلَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، طَفِقَ يَطْرَحُ حَمِيصَةً لَهُ عَلَى وَجْهِهِ، فَإِذَا آغْتَمَ بِهَا كَشَفَهَا عَنْ وَجْهِهِ، فَقَالَ - وَهُوَ كَذَلِكَ - «لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى، اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ». يُحَذِّرُ مَا صَنَعُوا.

٤٣٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ، اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ».

٥٦ - باب: قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ «جُعِلَتْ لِي الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا».

٤٣٨ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ قَالَ: حَدَّثَنَا سَيَّارٌ - هُوَ أَبُو الْحَكَمِ - قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ الْفَقِيرُ قَالَ: حَدَّثَنَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أُعْطِيتُ حَمْسًا، لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ قَبْلِي: نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ، وَجُعِلَتْ لِي الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا، وَإِيْمًا رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي أَدْرَكَتْهُ الصَّلَاةُ فَلْيُصَلِّ، وَأُحِلَّتْ لِي الْغَنَائِمُ،

heure [canonique] le surprend; les prises de guerre me sont déclarées licites; on envoyait les prophètes exclusivement à leurs peuples, tandis que moi je suis envoyé à tout le monde; enfin, on m'a accordé [le privilège de faire] l'Intercession.»»

R. 57 - Sur le sommeil de la femme dans la mosquée

439 - 'Â'icha: Il y avait une esclave noire qui appartenait à un clan arabe. Affranchie, elle continua à vivre avec les membres de ce clan. Mais voilà qu'un jour une petite du clan sortit portant une ceinture en cuir rouge qu'elle posa — ou: qui tomba d'elle — et qui fut prise par un milan. Et après de vaines recherches, les hommes du clan accusèrent l'esclave et cherchèrent même dans sa partie intime de devant. Tout d'un coup, le milan revint et jeta la ceinture, ce qui poussa la femme à dire: "Eh bien! voici la chose pour laquelle vous m'avez accusée alors que j'étais innocente."

«Après cet incident, reprit 'Â'icha, cette femme vint voir le Messager de Dieu (ç) et déclara sa conversion à l'Islam. Elle avait après cela une tente — ou: une petite tente — à l'intérieur de la mosquée. Elle venait des fois chez moi me raconter quelques histoires. Et, à chaque fois, elle citait ce poème:

Le jour de la ceinture était un signe émanant de Dieu.

N'est-ce pas Lui qui m'avait sauvée de la cité incrédule?

«"Mais qu'as-tu, lui dis-je, à reprendre toujours ce poème lorsque tu prends place avec moi?" Et c'est en me répondant qu'elle m'avait raconté l'histoire.»

R. 58 - Sur le sommeil des hommes dans la mosquée

* Abu Qulâba, de 'Anas, dit: Un groupe de 'Ukl vint chez le Prophète (ç). Ces membres séjournèrent à aş-Şuffa⁽¹⁾.

* 'Abd-ar-Rahmân ben Abu Bakr: les occupants d'aş-Şuffa étaient vraiment des pauvres.

440 - 'Abd-ul-Lâh: Etant un jeune célibataire sans famille, il ('Abd-ul-Lâh) dormait à la mosquée du Prophète (ç).

(1) Il s'agit d'un abri qui se trouvait dans la mosquée du Prophète et qui accueillait les pauvres.

وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً، وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً، وَأُعْطِيتُ الشَّفَاعَةَ».

٥٧ - باب: نَوْمِ الْمَرْأَةِ فِي الْمَسْجِدِ

٤٣٩ - حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ: أَنَّ وَلِيدَةَ كَانَتْ سَوْدَاءَ لِحَيٍّ مِنَ الْعَرَبِ، فَأَعْتَقَهَا فَكَانَتْ مَعَهُمْ، قَالَتْ: فَخَرَجْتُ صَبِيَّةً لَهُمْ، عَلَيْهَا وَشَاحٌ أَحْمَرٌ مِنْ سُيُورٍ، قَالَتْ: فَوَضَعْتُهُ - أَوْ وَقَعَ مِنْهَا - فَمَرَّتْ بِهِ حُدَيَاةٌ وَهِيَ مُلْتَمِيَةٌ، فَحَسِبْتُهُ لِحْمًا فَخَطَفْتُهُ، قَالَتْ: فَالْتَمَسُوهُ فَلَمْ يَجِدُوهُ، قَالَتْ: فَاتَّهَمُونِي بِهِ، قَالَتْ: فَطَفِقُوا يُفْتَشُونَ، حَتَّى فَتَشُوا قُبُلَهَا، قَالَتْ: وَاللَّهِ إِنِّي لَقَائِمَةٌ مَعَهُمْ، إِذْ مَرَّتْ الْحُدَيَاةُ فَأَلْقَتْهُ، قَالَتْ: فَوَقَعَ بَيْنَهُمْ، قَالَتْ: فَقُلْتُ: هَذَا الَّذِي اتَّهَمْتُمُونِي بِهِ، زَعَمْتُمْ وَأَنَا مِنْهُ بَرِيئَةٌ، وَهَذَا هُوَ، قَالَتْ: فَجَاءَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَاسْلَمَتْ، قَالَتْ عَائِشَةُ: فَكَانَ لَهَا خِجَاءٌ فِي الْمَسْجِدِ أَوْ حِفْشٌ، قَالَتْ: فَكَانَتْ تَأْتِينِي فَتَحَدِّثُ عِنْدِي، قَالَتْ: فَلَا تَجْلِسُ عِنْدِي مَجْلِسًا، إِلَّا قَالَتْ:

وَيَوْمَ الْوَشَاحِ مِنْ تَعَاجِبِ رَبَّنَا أَلَا إِنَّهُ مِنْ بَلَدَةِ الْكُفْرِ أَنْجَانِي

قَالَتْ عَائِشَةُ: فَقُلْتُ لَهَا مَا شَأْنُكَ لَا تَقْعُدِينَ مَعِي مَقْعَدًا إِلَّا قُلْتِ هَذَا؟. قَالَتْ: فَحَدَّثَنِي بِهَذَا الْحَدِيثِ.

٥٨ - باب: نَوْمِ الرِّجَالِ فِي الْمَسْجِدِ

وَقَالَ أَبُو قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسٍ: قَدِمَ رَهْطٌ مِنْ عُكْلٍ، عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَكَانُوا فِي الصُّفَّةِ.

وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ: كَانَ أَصْحَابُ الصُّفَّةِ الْفُقَرَاءُ.

٤٤٠ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي نَافِعٌ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ: أَنَّهُ كَانَ يَنَامُ، وَهُوَ شَابٌّ أَعْرَبٌ لَا أَهْلَ لَهُ، فِي مَسْجِدِ النَّبِيِّ ﷺ.

441 - Sahl ben Sa'd dit: «Le Messenger de Dieu (ﷺ) se rendit un jour chez Fâtîma et n'y trouva pas 'Ali. "Où est le fils de ton oncle paternel? lui demanda le Prophète. — Il y avait entre moi et lui une dispute, répondit elle, et il est sorti en colère sans passer la sieste chez moi." Sur ce, le Messenger de Dieu (ﷺ) dit à un homme: "Va voir où il est!" De retour, l'homme dit: "O Messenger de Dieu! il dort à la mosquée.»

«Le Messenger de Dieu (ﷺ) se dirigea alors vers la mosquée et trouva 'Ali allongé sur le côté tandis que son manteau était tombé de son flanc. Ainsi, et couvert de poussière ('Ali), le Messenger de Dieu (ﷺ) la lui essuya en disant: "Lève-toi Abu Turâb! Lève-toi Abu Turâb⁽¹⁾!"»

442 - Abu Hurayra dit: «J'ai vu soixante-dix des gens d'aş-Şuffa; aucun d'eux n'avait de manteau. Ils avaient soit un 'izâr, soit un *kisa'* qu'ils nouaient au niveau du cou; certains *kisâ'* arrivaient à mi-jambe, d'autres aux chevilles. Et chacun de ses gens rassemblait son habit avec la main, et ce de crainte que la 'awra n'apparaisse.»

R. 59 - Sur le fait de prier en revenant de voyage

* Ka'b ben Mâlik dit: En revenant d'un voyage, le Prophète (ﷺ) avait l'habitude de commencer à se diriger vers la mosquée et d'y faire une prière.

443 - Jâbir ben 'Abd-ul-Lâh dit: «Je vins voir le Prophète (ﷺ) au moment où il était à la mosquée — Mis'ar: Je crois qu'il (Muḥârib) a dit "de matin" —, et il me dit: "Fais deux *rak'a*!"...

«En fait, le Prophète avait une dette envers moi. Il me remboursa et me donna même plus.»

R. 60 - En entrant à la mosquée, on doit faire deux *rak'a*

444 - Abu Qatâda as-Salamy: Le Messenger de Dieu (ﷺ) a dit: "Lorsque l'un de vous entre à la mosquée, qu'il fasse deux *rak'a* avant de s'asseoir!"

(1) «Abu» signifie «père» et «Turâb» signifie «poussière»; donc «Abu Turâb» devient, mot à mot, «Père de Poussière».

٤٤١ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْتَ فَاطِمَةَ، فَلَمْ يَجِدْ عَلِيًّا فِي الْبَيْتِ، فَقَالَ: «أَيْنَ ابْنُ عَمِّكَ؟». قَالَتْ: كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ شَيْءٌ، فَغَاضَبَنِي فَخَرَجَ، فَلَمْ يَقُلْ عِنْدِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِإِنْسَانٍ: «أَنْظِرْ أَيْنَ هُوَ؟». فَجَاءَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هُوَ فِي الْمَسْجِدِ رَاقِدٌ، فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ مُضْطَجِعٌ، قَدْ سَقَطَ رِدَاؤُهُ عَنْ شِقِّهِ، وَأَصَابَهُ تُرَابٌ، فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَمْسَحُهُ عَنْهُ وَيَقُولُ: «قُمْ أَبَا تُرَابٍ، قُمْ أَبَا تُرَابٍ».

٤٤٢ - حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عِيسَى قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ فَضِيلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُ سَبْعِينَ مِنْ أَصْحَابِ الصُّفَّةِ، مَا مِنْهُمْ رَجُلٌ عَلَيْهِ رِدَاءٌ، إِذَا إِزَارُ وَإِنَّمَا كِسَاءٌ، قَدْ رَبَطُوا فِي أَعْنَاقِهِمْ، فَمِنْهَا مَا يَبْلُغُ نِصْفَ السَّاقَيْنِ، وَمِنْهَا مَا يَبْلُغُ الْكَعْبَيْنِ، فَيَجْمَعُهُ بِيَدِهِ، كَرَاهِيَةً أَنْ تَرَى عَوْرَتَهُ.

٥٩ - باب: الصَّلَاةِ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ

وَقَالَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ، بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ فَصَلَّى فِيهِ.

٤٤٣ - حَدَّثَنَا خَلَادُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَارِبُ بْنُ دَثَارٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: أُتِيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ - قَالَ مِسْعَرٌ: أَرَاهُ قَالَ: ضُحَى - فَقَالَ: «صَلِّ رَكَعَتَيْنِ». وَكَانَ لِي عَلَيْهِ دَيْنٌ، فَقَضَانِي وَزَادَنِي.

٦٠ - باب: إِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَلْيُرْكَعْ رَكَعَتَيْنِ

٤٤٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُونُسَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ سُلَيْمِ الزُّرْقِيِّ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ السَّلْمِيِّ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ الْمَسْجِدَ فَلْيُرْكَعْ رَكَعَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يَجْلِسَ».

R. 61 - Sur le fait de commettre [une faute] dans la mosquée

445 - Abu Hurayra: Le Messager de Dieu (ﷺ) a dit: «Les anges restent à prier pour l'un de vous tant qu'il est dans son oratoire où il a prié et tant qu'il n'a rien commis. Ils (les anges) disent: "Seigneur! pardonne-lui... Seigneur! accorde-lui la miséricorde!"»

R. 62 - Sur la construction de la mosquée [du Prophète]

* Abu Sa'ïd dit: "Le toit de la Mosquée était en branches de palmier."

* En donnant l'ordre de reconstruire la Mosquée, 'Umar dit: "[Reconstruis-la de manière] à ce qu'elle protège les gens de la pluie, mais garde-toi de la peindre en rouge ou en jaune! cela laisserait les gens distraits [pendant la prière].

* 'Anas "... ils se disputeront les uns avec les autres de la beauté de leurs mosquées et ne les fréquenteront que rarement."

* Ibn 'Abbâs: "Certainement, vous les (les mosquées) remplirez d'ornementations à la manière des Juifs et des Chrétiens."

446 - 'Abd-ul-Lâh: Durant le vivant du Messager de Dieu (ﷺ), la mosquée était bâtie en tuiles; le toit en branches de palmiers, et les colonnes aussi étaient des troncs de palmiers. Elle resta ainsi, sans changement, durant la période d'Abu Bakr. Et si 'Umar la agrandit, c'est qu'il la reconstruisit comme elle était au temps du Messager de Dieu (ﷺ); c'est-à-dire, en utilisant des tuiles cuites et des branches de palmier et en refaisant ses colonnes en bois.

Quant à 'Uthmân, il la modifia en y ajoutant beaucoup de changements. Il éleva ses murs en utilisant des pierres taillées et de la chaux. Il fit aussi les colonnes en pierres taillées; quant au plafond, il le fit en bois de tek.

R. 63 - Sur le fait de s'entraider pendant la construction d'une mosquée

Sur: Il n'appartient pas aux dénégateurs de fréquenter les oratoires de Dieu, puisqu'ils témoignent contre eux-mêmes de leur dénégation. Ceux-là, toutes leurs entreprises crèvent. Ils seront dans le Feu pour l'éternité.

٦١ - باب: الْحَدِيثُ فِي الْمَسْجِدِ

٤٤٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «الْمَلَائِكَةُ تُصَلِّي عَلَيَّ أَحَدِكُمْ، مَا دَامَ فِي مُصَلَّاهُ الَّذِي صَلَّى فِيهِ، مَا لَمْ يُحَدِّثْ، تَقُولُ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ، اللَّهُمَّ أَرْحَمْهُ».

٦٢ - باب: بُنْيَانِ الْمَسْجِدِ

وَقَالَ أَبُو سَعِيدٍ: كَانَ سَقْفُ الْمَسْجِدِ مِنْ جَرِيدِ النَّخْلِ. وَأَمَرَ عُمَرُ بِنَاءَ الْمَسْجِدِ، وَقَالَ: أَكِنَّ النَّاسَ مِنَ الْمَطَرِ، وَإِيَّاكَ أَنْ تُحَمَّرَ أَوْ تُصَفَّرَ، فَتَفْتِنَ النَّاسَ. وَقَالَ أَنَسٌ: يَتَبَاهَوْنَ بِهَا، ثُمَّ لَا يَعْمُرُونَهَا إِلَّا قَلِيلًا. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَتُزَخْرِفَنَّهَا كَمَا زَخْرَفَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى.

٤٤٦ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا نَافِعٌ: أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ أَخْبَرَهُ: أَنَّ الْمَسْجِدَ كَانَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَبْنِيًّا بِاللَّبْنِ، وَسَقْفُهُ الْجَرِيدُ، وَعَمْدُهُ خَشْبُ النَّخْلِ، فَلَمْ يَزِدْ فِيهِ أَبُو بَكْرٍ شَيْئًا، وَزَادَ فِيهِ عُمَرُ، وَبَنَاهُ عَلَى بُنْيَانِهِ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، بِاللَّبْنِ وَالْجَرِيدِ، وَأَعَادَ عَمْدَهُ خَشْبًا، ثُمَّ غَيَّرَهُ عُثْمَانُ، فَزَادَ فِيهِ زِيَادَةً كَثِيرَةً، وَبَنَى جِدَارَهُ بِالْحِجَارَةِ الْمَنْقُوشَةِ وَالْقَصَّةِ، وَجَعَلَ عَمْدَهُ مِنْ حِجَارَةٍ مَنْقُوشَةٍ، وَسَقْفَهُ بِالسَّاجِ.

٦٣ - باب: التَّعَاوُنِ فِي بِنَاءِ الْمَسْجِدِ

وَقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكَفْرِ أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ﴾ إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسْجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ

Ne met en honneur les oratoires de Dieu que celui qui croit en Dieu et au Jour dernier, accomplit la prière, acquitte la purification, redoute Dieu seul.

Peut-être sont-ils ceux qui entre tous bien se guident⁽¹⁾.

447 - 'Ikrima: «Ibn 'Abbâs m'a dit, ainsi qu'à son fils 'Ali: "Allez chez Abu Sa'îd et écoutez une partie de ses *ḥadīth!*" En effet, nous partîmes et nous trouvâmes Abu Sa'îd dans un jardin, il était en train de l'entretenir. [En nous voyant], il prit son manteau et s'assit. Après quoi, il se mit à nous parler jusqu'au moment où il évoqua la construction de la Mosquée. Il dit: "Nous transportions les briques une à une mais 'Ammâr les transportait deux à deux. En le voyant, le Prophète (ç) lui essuya la poussière en disant: *Quel "malheur" attend 'Ammâr! Il sera tué par le groupe injuste [des musulmans]. Lui, il les invitera au Paradis mais eux au Feu.*

«"Ammâr disait alors: *Que Dieu [nous] préserve des subversions!"*»

R 64 - Sur le fait de solliciter l'aide du menuisier et des autres artisans au sujet de la boiserie du minbar et de la construction de la mosquée

448 - Sahl dit: «Le Messenger de Dieu (ç) envoya [quelqu'un] dire à une femme: "Ordonne à ton serviteur de me faire des pièces de bois afin que je m'assoie dessus!"»

449 - Jâbir: Une femme dit: "O Messenger de Dieu! [ne veux-tu pas] que je te fasse quelque chose sur lequel tu pourras t'asseoir, j'ai un serviteur qui est menuisier? — Si tu veux, rétorqua le Prophète." Sur ce, elle lui fabriqua le minbar.

R. 65 - Sur celui qui construit une mosquée

450 - D'après 'Âṣim ben 'Umar ben Qatâda, 'Umar al-Khawlânî entendit 'Uthmân ben 'Affân dire (lorsque les gens le critiquèrent à cause [des modifications qu'il avait faites] en reconstruisant la mosquée du Messenger de Dieu): «Vous exagérez... J'ai entendu le Prophète (ç) dire: "Celui qui construit une mosquée (Bukayr: Je crois qu'il ('Aṣim) a aussi rapporté cela: "... en vue de Dieu"), Dieu lui construira une similaire au Paradis."»

(1) At-Tawba, 17 et 18.

وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَن يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١١﴾.

٤٤٧ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ الْحَدَّاءُ، عَنْ عِكْرِمَةَ: قَالَ لِي أَبُو عَبَّاسٍ وَإِبْنُهُ عَلِيُّ: أَنْطَلِقَا إِلَى أَبِي سَعِيدٍ، فَاسْمَعَا مِنْ حَدِيثِهِ، فَانْطَلَقْنَا، فَإِذَا هُوَ فِي حَائِطٍ يُصَلِّحُهُ، فَأَخَذَ رِدَاءَهُ فَاحْتَبَى، ثُمَّ أَنْشَأَ يُحَدِّثُنَا حَتَّى أَتَى عَلِيَّ ذِكْرَ بِنَاءِ الْمَسْجِدِ، فَقَالَ: كُنَّا نَحْمِلُ لَبَنَةً لَبَنَةً، وَعَمَّارٌ لَبْتَيْنِ لَبْتَيْنِ، فَرَأَهُ النَّبِيُّ ﷺ، فَيَنْفُضُ التُّرَابَ عَنْهُ، وَيَقُولُ: «وَيْحَ عَمَّارٍ، تَقْتُلُهُ الْفِئَةُ الْبَاغِيَّةُ، يَدْعُوهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ، وَيَدْعُونَهُ إِلَى النَّارِ». قَالَ: يَقُولُ عَمَّارٌ: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الْفِتَنِ.

٦٤ - باب: الإِسْتِعَانَةُ بِالنَّجَارِ وَالصَّنَاعِ فِي أَعْوَادِ الْمِنْبَرِ وَالْمَسْجِدِ

٤٤٨ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى امْرَأَةٍ: «إِنْ مَرِيَ غُلَامِكِ النَّجَّارَ، يَعْْمَلُ لِي أَعْوَادًا، أَجْلِسْ عَلَيْهِنَّ».

٤٤٩ - حَدَّثَنَا خَلَادٌ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ أَيْمَنَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَابِرٍ: أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَا أَجْعَلُ لَكَ شَيْئًا تَقْعُدُ عَلَيْهِ؟ فَإِنَّ لِي غُلَامًا نَجَّارًا، قَالَ: «إِنْ شِئْتَ». فَعَمِلَتْ الْمِنْبَرَ.

٦٥ - باب: مَنْ بَنَى مَسْجِدًا

٤٥٠ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ: حَدَّثَنِي أَبُو وَهَبٍ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو: أَنَّ بُكَيْرًا حَدَّثَهُ: أَنَّ عَاصِمَ بْنَ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ حَدَّثَهُ: أَنَّهُ سَمِعَ عَبِيدَ اللَّهِ الْخَوْلَانِيَّ: أَنَّهُ سَمِعَ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانٍ يَقُولُ - عِنْدَ قَوْلِ النَّاسِ فِيهِ جِينَ بَنَى مَسْجِدَ الرَّسُولِ ﷺ -: «إِنَّكُمْ أَكْثَرْتُمْ، وَإِنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ بَنَى مَسْجِدًا - قَالَ بُكَيْرٌ: حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ - يَتَّبِعِي بِهِ وَجْهَ اللَّهِ، بَنَى اللَّهُ لَهُ مِثْلَهُ فِي الْجَنَّةِ».

R. 66 - On doit tenir les flèches par la pointe en passant dans la mosquée

451 - Sufyân dit: «J'ai dit à 'Amrû: "As-tu entendu Jâbir ben 'Abd-ul-Lâh dire ceci: Une fois, un homme passa dans la mosquée en tenant des flèches. [En le voyant], le Messenger de Dieu (ç) lui dit de les tenir par la pointe."»

R. 67 - Sur le fait de passer dans la mosquée

452 - D'après Abu Burda, son père rapporta que le Prophète (ç) avait dit: «Celui qui passe dans nos mosquées ou dans nos souks en tenant une flèche, qu'il la tienne par la pointe, dans la paume, afin de ne pas blesser un musulman.»

R. 68 - Sur la poésie dans la mosquée

453 - Az-Zuhry: Abu Salama ben 'Abd-ar-Rahmân ben 'Awf m'a rapporté avoir entendu Hassân ben Thâbit al-Ansâry, qui demandait à Abu Hurayra de témoigner: «Je te conjure par Dieu! n'as-tu pas entendu le Prophète (ç) dire: "O Hassân, réponds pour le Messenger de Dieu! Seigneur, soutiens-le par l'Esprit saint!"»

— Oui, reconnut Abu Hurayra.»

R. 69 - Sur le fait que ceux qui ont des lances entrent dans la mosquée

454 - Ibn Chihâb dit: «'Urwa ben az-Zubayr m'a rapporté que 'Â'icha avait dit: "Un jour, je vis le Messenger de Dieu (ç) devant la porte de ma chambre, et ce au moment où des Abyssins jouaient avec leurs lances dans la mosquée. Le Messenger de Dieu (ç) me cachait avec son manteau tandis que moi, je regardai leurs jeux."»

455 - 'Ibrâhîm ben Mundhir ajoute: Directement d'ibn Wahb, directement de Yûnus, d'ibn Chihâb, de 'Urwa, de 'Â'icha qui dit: «Je vis le Prophète (ç) pendant que les Abyssins jouaient avec leurs lances.»

R. 70 - Sur le fait de citer vente ou achat sur le minbar de la mosquée

456 - D'après 'Amra, 'Â'icha dit que Barîra était venue lui demander de

٦٦ - باب: يَأْخُذُ بِنُصُولِ النَّبْلِ إِذَا مَرَّ فِي الْمَسْجِدِ

٤٥١ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: قُلْتُ لِعَمْرٍو: أَسَمِعْتَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ: مَرَّ رَجُلٌ فِي الْمَسْجِدِ وَمَعَهُ سِهَامٌ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَمْسِكْ بِنِصَالِهَا».

٦٧ - باب: الْمُرُورِ فِي الْمَسْجِدِ

٤٥٢ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بُرْدَةَ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ مَرَّ فِي شَيْءٍ مِنْ مَسَاجِدِنَا، أَوْ أَسْوَاقِنَا، بِنَبْلٍ، فَلْيَأْخُذْ عَلَى نِصَالِهَا، لَا يَغْفِرَ بِكَفِّهِ مُسْلِمًا».

٦٨ - باب: الشَّعْرِ فِي الْمَسْجِدِ

٤٥٣ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ الْحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ: أَنَّهُ سَمِعَ حَسَانَ بْنَ ثَابِتِ الْأَنْصَارِيِّ يَسْتَشْهَدُ أَبَا هُرَيْرَةَ: أَنْشُدْكَ اللَّهَ، هَلْ سَمِعْتَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «يَا حَسَّانُ، أَجِبْ عَن رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، اللَّهُمَّ أَيِّدْهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ». قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: نَعَمْ.

٦٩ - باب: أَصْحَابِ الْحِرَابِ فِي الْمَسْجِدِ

٤٥٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ: أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَوْمًا عَلَى بَابِ حُجْرَتِي وَالْحَبَشَةُ يَلْعَبُونَ فِي الْمَسْجِدِ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَسْتُرُنِي بِرِدَائِهِ، أَنْظِرُ إِلَى لَعِبِهِمْ.

٤٥٥ - زَادَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنِ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَالْحَبَشَةُ يَلْعَبُونَ بِحِرَابِهِمْ.

٧٠ - باب: ذِكْرِ الْبَيْعِ وَالشَّرَاءِ عَلَى الْمِنْبَرِ فِي الْمَسْجِدِ

٤٥٦ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: أَتَتْهَا بَرِيرَةُ تَسْأَلُهَا فِي كِتَابَتِهَا، فَقَالَتْ: إِنْ شِئْتَ أُعْطِيتُ أَهْلَكَ وَيَكُونُ الْوَلَاءُ

l'aider dans sa *mukâtaba*⁽¹⁾. 'Â'icha lui avait alors dit: "Si tu veux, je donnerai le pécule à tes maîtres, [à condition que] le droit de patronage m'appartienne." Quant aux maîtres, ils avaient refusé la proposition de 'Â'icha en lui disant: "Si tu veux, tu lui donnes ce qui reste du pécule — Dans une autre version, Sufyân rapporte: "Si tu veux, tu l'affranchis..." —, à condition que le droit de patronage nous appartienne."

A la venue du Messenger de Dieu (ﷺ), 'Â'icha lui avait rappelé [sic] l'affaire. Sur ce, il lui avait dit: "Achète-la puis affranchis-la! Le droit de patronage appartient à celui qui affranchit." Après cela, le Messenger de Dieu (ﷺ) s'était mis sur le minbar — Dans une autre occasion Sufyân rapporta ceci: Après cela, le Messenger de Dieu (ﷺ) était monté sur le minbar — et avait dit: "Comment se fait-il que certains gens posent des conditions qui n'existent pas dans le Livre de Dieu? Celui qui pose une condition ne se trouvant pas dans le Livre de Dieu, sa condition est nulle; même si cette condition est stipulée cent fois."

* 'Ali: De Yahya, de 'Abd-al-Wahâb (de Yahya, de 'Amra...) et de Ja'far ben 'Awn, de Yahya qui dit: «J'ai entendu 'Amrû dire: J'ai entendu 'Â'icha

* Ce *hadîth* est rapporté aussi par Mâlik (de Yahya, de 'Amra: Barîra...) mais il ne cite pas: "il était monté sur le minbar."

R. 71 - Sur le fait de payer une dette et de rester [avec le débiteur] dans la mosquée

457 - D'après 'Abd-ul-Lâh ben Ka'b ben Mâlik, Ka'b [rapporte] avoir demandé le paiement de sa créance d'ibn Abu Ḥadrad à l'intérieur de la mosquée. Leurs voix s'élevèrent jusqu'à ce que le Messenger de Dieu (ﷺ) les entendît de chez lui. Il sortit les voir, et, en soulevant le rideau de sa chambre, appela: "O Ka'b! — Je suis à toi, ô Messenger de Dieu, répondit Ka'b. — Retranche ceci de ta créance, lui commanda le Prophète en lui faisant signe de la moitié. — Certainement, ô Messenger de Dieu!" Et le Prophète de s'adresser à ibn Abu Ḥadrad: "[Maintenant] lève-toi et paye-le!"

(1) Affranchissement moyennant un pécule.

لي، وَقَالَ أَهْلُهَا: إِنَّ شَيْتَ أُعْطِيَهَا مَا بَقِيَ - وَقَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً: إِنَّ شَيْتَ أُعْتَقَتْهَا - وَيَكُونُ الْوَلَاءُ لَنَا. فَلَمَّا جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَكَرْتُهُ ذَلِكَ، فَقَالَ: «أَتَبَاعِيهَا فَأَعْتَقِيهَا، فَإِنَّ الْوَلَاءَ لِمَنْ أُعْتَقَ». ثُمَّ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى الْمِنْبَرِ - وَقَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً: فَصَعِدَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى الْمِنْبَرِ - فَقَالَ: «مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَشْتَرُطُونَ شُرُوطًا لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ، مَنْ اشْتَرَطَ شَرْطًا لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَلَيْسَ لَهُ، وَإِنْ اشْتَرَطَ مِائَةَ مَرَّةً».

قَالَ عَلِيُّ: قَالَ يَحْيَى وَعَبْدُ الْوَهَّابِ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ عُمَرَ. وَقَالَ جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ، عَنْ يَحْيَى قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ قَالَتْ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ. رَوَاهُ مَالِكٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ عُمَرَ: أَنَّ بَرِيرَةَ، وَلَمْ يَذْكُرْ: صَعِدَ الْمِنْبَرِ.

٧١ - باب: التَّقَاضِي وَالْمُلَازِمَةَ فِي الْمَسْجِدِ

٤٥٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ قَالَ: أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ كَعْبٍ: أَنَّهُ تَقَاضَى ابْنُ أَبِي حَدَرْدٍ دَيْنًا كَانَ لَهُ عَلَيْهِ فِي الْمَسْجِدِ، فَارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا حَتَّى سَمِعَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ فِي بَيْتِهِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِمَا، حَتَّى كَشَفَ سِجْفَ حُجْرَتِهِ، فَنَادَى: «يَا كَعْبُ». قَالَ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «ضَعْ مِنْ دَيْنِكَ هَذَا». وَأَوْمَأَ إِلَيْهِ: أَيِ الشَّطْرِ، قَالَ: لَقَدْ فَعَلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «قُمْ فَأَقْضِهِ».

R. 72 - Sur le balayage de la mosquée et le fait de ramasser les morceaux de loque, les petits débris et les éclats de bois

458 - Abu Hurayra: Un homme noir — ou: Une femme noire —, qui avait l'habitude de balayer la mosquée, mourut. Le Prophète (ﷺ) demandant de ses nouvelles, on lui dit: "Il est mort. — Pourquoi vous ne m'avez pas informé?... Montrez-moi sa tombe!" En effet, le Prophète s'y rendit et y pria sur lui.

R. 73 - Sur le fait de rappeler, dans la mosquée, que le commerce du vin est illicite

459 - Â'icha dit: «Lorsque furent révélés les versets de la sourate d'al-Baqara qui se rapportent à l'usure, le Prophète (ﷺ) se rendit à la mosquée et les récita aux gens; après cela, il interdit le commerce du vin.»

R. 74 - Sur le fait que la mosquée ait des serviteurs

* Ibn 'Abbâs: **je Te voue, libéré de tout autre lien, ce que porte mon sein⁽¹⁾** veut dire qu'il sera attaché à la mosquée pour la servir.

460 - Abu Hurayra: Il y avait une femme, ou un homme, qui balayait la mosquée; "mais je crois qu'il s'agissait d'une femme" dit Abu Hurayra puis cita le *ḥadīth* du Prophète (ﷺ) où il est question de sa prière sur la tombe.

R. 75 - Sur le fait d'attacher le captif ou le débiteur dans la mosquée

461 - Suivant Abu Hurayra, le Prophète (ﷺ) dit: «Un *'ifrīte* parmi les *djinns* s'est subitement présenté devant moi la nuit dernière — ou une expression similaire — pour me pousser à interrompre la prière. Dieu le mit sous mon pouvoir et j'ai voulu l'attacher à l'une des colonnes de la mosquée afin que vous puissiez tous le voir le matin. Mais je me suis rappelé de ce que mon frère Salomon avait dit auparavant: **Seigneur, pardonne-moi ma faute et accorde-moi un pouvoir tel que nul autre ne puisse en avoir de pareils⁽²⁾.**»

Rawḥ: Dieu a alors chassé le *'ifrīte*.

(1) 'Al-'Imrân, 35.

(2) Sâd, 34.

٧٢ - باب: كَنَسِ الْمَسْجِدِ، وَالتَّقَاتِ الْخَرَقِ وَالْقَدَى وَالْعِيدَانِ

٤٥٨ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَجُلًا أَسْوَدَ - أَوْ امْرَأَةً سَوْدَاءَ - كَانَ يَقُمُ الْمَسْجِدَ، فَمَاتَ، فَسَأَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَنْهُ، فَقَالُوا: مَاتَ، قَالَ: «أَفَلَا كُنْتُمْ آذَنْتُمُونِي بِهِ، دُلُونِي عَلَى قَبْرِهِ - أَوْ قَالَ قَبْرَهَا -». فَآتَى قَبْرَهُ فَصَلَّى عَلَيْهِ.

٧٣ - باب: تَحْرِيمِ تِجَارَةِ الْخَمْرِ فِي الْمَسْجِدِ

٤٥٩ - حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، عَنْ أَبِي حَمْزَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُسْلِمٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: لَمَّا أَنْزَلَتِ الْآيَاتُ مِنْ سُورَةِ الْبَقَرَةِ فِي الرَّبَا، خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى الْمَسْجِدِ فَفَرَّاهُنَّ عَلَى النَّاسِ، ثُمَّ حَرَّمَ تِجَارَةَ الْخَمْرِ.

٧٤ - باب: الْخَدَمِ لِلْمَسْجِدِ

وَقَالَ أَبُو عَبَّاسٍ: ﴿نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا﴾^(١): لِلْمَسْجِدِ يَخْدُمُهُ.

٤٦٠ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ وَاقِدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادُ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ امْرَأَةً - أَوْ رَجُلًا - كَانَتْ تَقُمُ الْمَسْجِدَ، وَلَا أَرَاهُ إِلَّا امْرَأَةً، فَذَكَرَ حَدِيثَ النَّبِيِّ ﷺ: أَنَّهُ صَلَّى عَلَى قَبْرِهِ.

٧٥ - باب: الْأَسِيرِ أَوْ الْغَرِيمِ يُرْبَطُ فِي الْمَسْجِدِ

٤٦١ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: أَخْبَرَنَا رَوْحٌ وَمُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: قَالَ: «إِنَّ عَفْرِيئًا مِنَ الْجِنِّ تَفَلَّتْ عَلَيَّ الْبَارِحَةَ - أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا - لِيَقْطَعَ عَلَيَّ الصَّلَاةَ، فَأَمَكَّنِي اللَّهُ مِنْهُ، فَأَرَدْتُ أَنْ أُرْبِطَهُ إِلَى سَارِيَةِ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ، حَتَّى تُصْبِحُوا وَتَنْظُرُوا إِلَيْهِ كُلُّكُمْ، فَذَكَرْتُ قَوْلَ أَخِي سُلَيْمَانَ: ﴿رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي﴾^(٢). قَالَ رَوْحٌ: فَرَدَّهُ خَاسِتًا.

(١) سورة آل عمران: الآية ٣٥.

(٢) سورة ص: الآية ٣٥.

R. 76 - Sur les ablutions majeures lorsqu'on embrasse l'Islam [dans la mosquée] — Sur le fait d'attacher le prisonnier dans la mosquée

* Churayḥ avait l'habitude de donner l'ordre de retenir le débiteur à une colonne de la mosquée.

462 - Sa'îd ben Abu Sa'îd [rapporte] avoir entendu Abu Hurayra dire: «Une fois, le Prophète (ﷺ) envoya des cavaliers à Nejd. Ils revinrent avec un prisonnier des béni Ḥanîfa appelé Thumâma ben 'Uthâl. On l'attacha à l'une des colonnes de la mosquée puis arriva le Prophète (ﷺ) qui dit: "Libérez Thumâma!"»

«[Libéré], ce Thumâma se dirigea vers une palmeraie qui se trouvait près de Médine, fit des ablutions majeures puis revint à la mosquée où il dit: "Je témoigne qu'il n'y a de dieu que Dieu et que Muḥammad est le Messager de Dieu."»

R. 77 - Sur la tente qu'on met dans la mosquée pour les malades et autres

463 - 'Â'icha dit: «A la bataille d'al-Khandaq, Sa'd fut blessé à la veine médiane de la main. Et pour le visiter souvent, le Prophète (ﷺ) lui dressa une tente à l'intérieur de la mosquée. Il y avait en outre une autre tente pour les béni Ghifâr. Surpris par le sang qui coulait vers eux; ils s'écrièrent alors en disant: "Hé! vous qui êtes dans la tente! quelle est cette chose qui vient à nous de votre direction?"»

«C'était la blessure de Sa'd qui laissait échapper beaucoup de sang. D'ailleurs, c'est à la suite de cette blessure qu'il succomba.»

R. 78 - Sur le fait d'introduire un chameau dans la mosquée à cause d'une certaine nécessité

* Ibn 'Abbâs: Le Prophète (ﷺ) fit le *ṭawâf* en étant sur un chameau.

464 - Um Salama dit: «Je me plaignis au Messager de Dieu (ﷺ) de ma faiblesse. Il [me] dit: "Fais le *ṭawâf* derrière les gens tout en restant sur ta monture!" En effet, je fis mon *ṭawâf* au moment même où le Messager de Dieu (ﷺ) priait près de la Ka'ba en récitant [la sourate] de: *De par le mont [Sinâi] et le Livre écrit.*»

٧٦ - باب: الإغتسال إذا أسلم،

وربط الأسير أيضاً في المسجد

وكان شريح يأمر الغريم أن يحبس إلى سارية المسجد.

٤٦٢ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ: سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ خَيْلًا قَبْلَ نَجْدٍ، فَجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَنِيفَةَ، يُقَالُ لَهُ ثُمَامَةُ بْنُ أُنَالٍ، فَرَبَطُوهُ بِسَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: «أَطْلِقُوا ثُمَامَةَ». فَانْطَلَقَ إِلَى نَخْلٍ قَرِيبٍ مِنَ الْمَسْجِدِ، فَاعْتَسَلَ ثُمَّ دَخَلَ الْمَسْجِدَ، فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ.

٧٧ - باب: الخيمة في المسجد للمرضى وغيرهم

٤٦٣ - حَدَّثَنَا زَكَرِيَاءُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: أُصِيبَ سَعْدُ يَوْمَ الْخَنْدَقِ فِي الْأَكْحَلِ، فَضَرَبَ النَّبِيُّ ﷺ خَيْمَةً فِي الْمَسْجِدِ، لِيَعُودَهُ مِنْ قَرِيبٍ، فَلَمْ يَرُعَهُمْ - وَفِي الْمَسْجِدِ خَيْمَةٌ مِنْ بَنِي غِفَارٍ - إِلَّا الدَّمُ يَسِيلُ إِلَيْهِمْ، فَقَالُوا: يَا أَهْلَ الْخَيْمَةِ، مَا هَذَا الَّذِي يَأْتِينَا مِنْ قِبَلِكُمْ؟ فَإِذَا سَعْدٌ يَغْدُو جُرْحُهُ دَمًا، فَمَاتَ فِيهَا.

٧٨ - باب: إدخال البعير في المسجد لليلة

وقال ابن عباس: طاف النبي ﷺ على بعير.

٤٦٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ نَوْفَلٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ زَيْنَبِ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: شَكَوْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنِّي أَشْتَكِي، قَالَ: «طُوفِي مِنْ وَرَاءِ النَّاسِ وَأَنْتِ رَاكِبَةٌ». فَطُفْتُ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي إِلَى جَنْبِ الْبَيْتِ، يَقْرَأُ بِالطُّورِ وَكِتَابِ مَسْطُورٍ.

r. 79 - 465 - 'Anas: Deux des Compagnons du Prophète (ﷺ) sortirent de chez celui-ci en une nuit épaisse. Il y avait devant eux deux sortes de lampes qui leur éclairaient [le chemin]. Mais en se séparant, chacun des deux hommes eut devant lui une de ces deux sortes de lampes, et ce jusqu'à son arrivée chez lui.

R. 80 - Sur l'ouverture et le passage aménagés dans la mosquée

466 - Abu Sa'ïd al-Khudry dit: «Une fois, le Prophète (ﷺ) tint un sermon et dit: "Dieu a donné à un certain homme de faire l'un de deux choix: le bas-monde ou *ce que Dieu a*. Et il a choisi *ce que Dieu a*." [En entendant cela], Abu Bakr se mit à pleurer. Je me dis, en le voyant ainsi: "Mais quelle est la chose qui fait pleurer ce veillard si l'homme en question a choisi *ce que Dieu a*." Mais en réalité, Abu Bakr était le plus savant parmi nous, car ledit homme n'était que le Messager de Dieu (ﷺ).

«Le Prophète: "O Abu Bakr! ne pleure pas, car l'homme qui m'a été le plus dévoué, soit par sa compagnie soit par ses biens, était bien Abu Bakr. Et si j'avais à choisir un Intime, j'aurais choisi Abu Bakr; mais il n'y a que la fraternité et l'affection de l'Islam... Que chaque porte donnant sur la mosquée soit fermée! sauf celle d'Abu Bakr."»

467 - D'après 'Ikrima, ibn 'Abbâs dit: «Le Messager de Dieu (ﷺ) sortit durant la maladie survenue avant sa mort en tenant la tête avec un bandeau. Il prit place sur le minbar, loua Dieu, le glorifia et dit: "Il n'y a parmi les gens aucune personne qui me soit plus dévouée qu'Abu Bakr ben Quhâfa, soit par sa personne soit par ses biens. Et si j'avais à choisir parmi les hommes un Intime, j'aurais choisi Abu Bakr; mais l'amitié de l'Islam est meilleure... Condamnez toutes les ouvertures qui donnent sur cette mosquée! exception faite à celle d'Abu Bakr."»

R. 81 - Sur les portes et les serrures de la Ka'ba et des mosquées

* Abu 'Abd-ul-Lâh: Directement de 'Abd-ul-Lâh ben Muḥammad, directement de Sufyân, d'ibn Jurayḥ qui dit: «Ibn Abu Mulayka m'a dit: "O 'Abd-al-Malik! si tu as [seulement] vu les mosquées d'ibn 'Abbâs et leurs portes."»

468 - Ibn 'Umar: En arrivant à La Mecque, le Prophète (ﷺ) demanda 'Uthmân ben Talḥa qui vint lui ouvrir la porte [de la Ka'ba]. Après que le Prophète (ﷺ), Bilâl,

٧٩ - باب ٤٦٥ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسٌ: أَنَّ رَجُلَيْنِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ، خَرَجَا مِنْ عِنْدِ النَّبِيِّ ﷺ فِي لَيْلَةٍ مُظْلِمَةٍ، وَمَعَهُمَا مِثْلُ الْمِصْبَاحَيْنِ، يُضِيئَانِ بَيْنَ أَيْدِيهِمَا، فَلَمَّا افْتَرَقَا صَارَ مَعَ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا وَاحِدٌ، حَتَّى أَتَى أَهْلَهُ.

٨٠ - باب: الْخَوْخَةِ وَالْمَمَرِّ فِي الْمَسْجِدِ

٤٦٦ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ قَالَ: حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ حُنَيْنٍ، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ قَالَ: خَطَبَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ خَيْرٌ عَبْدًا بَيْنَ الدُّنْيَا وَبَيْنَ مَا عِنْدَهُ فَاخْتَارَ مَا عِنْدَ اللَّهِ». فَبَكَى أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقُلْتُ فِي نَفْسِي: مَا يُبْكِي هَذَا الشَّيْخَ؟ إِنْ يَكُنِ اللَّهُ خَيْرَ عَبْدًا بَيْنَ الدُّنْيَا وَبَيْنَ مَا عِنْدَهُ، فَاخْتَارَ مَا عِنْدَ اللَّهِ، فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هُوَ الْعَبْدُ، وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ أَعْلَمَنَا، قَالَ: «يَا أَبَا بَكْرٍ لَا تَبْكُ، إِنْ أَمِنَ النَّاسُ عَلَيَّ فِي صُحْبَتِهِ وَمَالِهِ أَبُو بَكْرٍ، وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا مِنْ أُمَّتِي لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ، وَلَكِنْ أُخُوَّةُ الْإِسْلَامِ وَمَوَدَّتُهُ، لَا يَبْقَيْنُ فِي الْمَسْجِدِ بَابٌ إِلَّا سُدَّ، إِلَّا بَابَ أَبِي بَكْرٍ».

٤٦٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجُعْفِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: سَمِعْتُ يَعْلىَ بْنَ حَكِيمٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ آبِنِ عَبَّاسٍ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ، عَاصِبًا رَأْسَهُ بِخِرْقَةٍ، فَقَعَدَ عَلَى الْمِنْبَرِ، فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّهُ لَيْسَ مِنَ النَّاسِ أَحَدٌ أَمِنَّ عَلَيَّ فِي نَفْسِهِ وَمَالِهِ مِنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَبِي قُحَافَةَ، وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا مِنَ النَّاسِ خَلِيلًا لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيلًا، وَلَكِنْ خُلَّةُ الْإِسْلَامِ أَفْضَلُ، سُدُّوا عَنِّي كُلَّ خَوْخَةٍ فِي هَذَا الْمَسْجِدِ، غَيْرَ خَوْخَةِ أَبِي بَكْرٍ».

٨١ - باب: الْأَبْوَابِ وَالغَلَقِ لِلْكَعْبَةِ وَالْمَسَاجِدِ

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَقَالَ لِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ آبِنِ جُرَيْجٍ قَالَ: قَالَ لِي آبِنُ أَبِي مُلَيْكَةَ: يَا عَبْدَ الْمَلِكِ، لَوْ رَأَيْتَ مَسَاجِدَ آبِنِ عَبَّاسٍ وَأَبْوَابَهَا.

٤٦٨ - حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ وَقُتَيْبَةُ قَالَا: حَدَّثَنَا حَمَادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ آبِنِ عُمَرَ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَدِمَ مَكَّةَ، فَدَعَا عُمَانَ بْنَ طَلْحَةَ، فَفَتَحَ الْبَابَ، فَدَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ،

'Usâma ben Zayd et 'Uthmân ben Ṭalḥa eurent été à l'intérieur, on ferma la porte durant une heure avant de les voir sortir.

Ibn 'Umar: «Je me précipitai à interroger Bilâl: "A-t-il prié dedans? — Oui, répondit Bilâl, il a prié. — Où exactement? — Entre les deux colonnes." Mais j'oubliai de lui demander combien de *rak'a* avait-il fait.»

R. 82 - Sur le fait que le polythéiste entre dans la mosquée

469 - Sa'îd ben Abu Sa'îd [rapporte] avoir entendu Abu Hurayra dire: «Une fois, le Messager de Dieu (ﷺ) envoya des cavaliers vers Nejd. [A leur retour], ils emmenèrent avec eux un prisonnier des béni Ḥanîfa appelé Thumâma ben 'Uthâl. Ils le ligotèrent à l'une des colonnes de la mosquée.»

R. 83 - Sur le fait d'élever la voix dans la mosquée

470 - As-Sâ'ib ben Yazîd dit: «Je me tenais debout dans la mosquée quand un homme jeta sur moi des cailloux. Je me tournai et je trouvai que c'était 'Umar ben al-Khaṭâb qui me dit: "Va et emmène-moi ces deux-là!" En effet, je lui emmenai les deux hommes. "Qui (ou: De quel pays) êtes-vous? leur demanda-t-il — Nous sommes de Ṭâ'if. — Si vous étiez des habitants de la ville, je vous aurais fortement frappés; comment osez-vous élever vos voix dans la mosquée du Messager de Dieu (ﷺ)?"»

471 - 'Abd-ul-Lâh ben Ka'b ben Mâlik [rapporte] que Ka'b ben Mâlik l'informa qu'au temps du Messager de Dieu (ﷺ) il avait demandé, dans la mosquée, à ibn Abu Ḥadrad le paiement d'une créance que ce dernier lui devait. Leurs voix s'élevèrent au point où le Messager de Dieu (ﷺ) put les entendre de chez lui. Il sortit alors pour les voir et, en écartant le rideau de sa chambre, appela: "Hé! Ka'b ben Mâlik! Hé! Ka'b! — Je suis à toi, ô Messager de Dieu, répondit Ka'b." Et le Prophète de lui faire signe de la main voulant dire de céder la moitié de la créance. "Certainement, ô Messager de Dieu, accepta Ka'ba" Après cela, le Messager de Dieu (ﷺ) [s'adressa à ibn Abu Ḥadrad et] lui dit: "[Maintenant], lève-toi et paye-le!"

وَبِلَالٍ، وَأَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، وَعُثْمَانَ بْنَ طَلْحَةَ، ثُمَّ أُغْلِقَ الْبَابُ، فَلَبِثَ فِيهِ سَاعَةً، ثُمَّ خَرَجُوا. قَالَ ابْنُ عُمَرَ: فَبَدَرْتُ فَسَأَلْتُ بِلَالَ، فَقَالَ: صَلَّى فِيهِ، فَقُلْتُ: فِي أَيِّ؟ قَالَ: بَيْنَ الْأُسْطُوَانَتَيْنِ. قَالَ ابْنُ عُمَرَ: فَذَهَبَ عَلَيَّ أَنْ أَسْأَلَهُ كَمْ صَلَّى.

٨٢ - باب: دُخُولِ الْمُشْرِكِ الْمَسْجِدِ

٤٦٩ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ: أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَيْلًا قَبْلَ نَجْدٍ، فَجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَنِيفَةَ، يُقَالُ لَهُ ثَمَامَةُ ابْنُ أُنَالٍ، فَرَبَطُوهُ بِسَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ.

٨٣ - باب: رَفْعِ الصَّوْتِ فِي الْمَسَاجِدِ

٤٧٠ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الْجُعَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ خُصَيْفَةَ، عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدٍ قَالَ: كُنْتُ قَائِمًا فِي الْمَسْجِدِ، فَحَصَّنِي رَجُلٌ، فَنَظَرْتُ فَإِذَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، فَقَالَ: أَذْهَبَ فَاتْنِي بِهَذَيْنِ، فَجِئْتُهُ بِهِمَا، قَالَ: مَنْ أَنْتَ - أَوْ مِنْ أَيْنَ أَنْتَ؟ - قَالَ: مِنْ أَهْلِ الطَّائِفِ، قَالَ: لَوْ كُنْتُمْ مِنْ أَهْلِ الْبَلَدِ لَأَوْجَعْتُكُمْ، تَرَفَعَانِ أَصْوَاتَكُمْ فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.

٤٧١ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ بْنُ يَزِيدٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ: أَنَّ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ أَخْبَرَهُ: أَنَّهُ تَقَاضَى ابْنُ أَبِي حَدَرٍ دَيْنًا لَهُ عَلَيْهِ، فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْمَسْجِدِ، فَارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا، حَتَّى سَمِعَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ فِي بَيْتِهِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى كَشَفَ سِنْفَ حُجْرَتِهِ، وَنَادَى: «يَا كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ، يَا كَعْبُ». قَالَ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَأَشَارَ بِيَدِهِ أَنْ: «ضَعِ الشُّطْرَ مِنْ دَيْنِكَ». قَالَ كَعْبٌ: قَدْ فَعَلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «فَمُ فَاقْضِهِ».

R. 84 - Sur les cercles et le fait de s'asseoir dans la mosquée

472 - Ibn 'Umar: «Un homme interrogea le Prophète (ﷺ) qui était alors sur le minbar: “Que dis-tu au sujet de la prière de nuit? — Elle se fait deux à deux *rak'a*”, lui dit le Prophète qui avait l'habitude de la (la prière de nuit) terminer avec une seule *rak'a* au cas où il craignait l'arrivée de la prière du *ṣubḥ*; et cette dernière *rak'a* lui rendait impair le nombre des *rak'a* qu'il avait faites [pendant ladite prière].

«Faites que votre dernière prière pendant la nuit ait un nombre impair [de *rak'a*]. Le Prophète recommanda cela.»

473 - Ibn 'Umar: Au moment où le Prophète (ﷺ) était en train de prononcer un sermon un homme vint l'interroger: “Comment doit-on faire la prière de nuit? — Deux à deux *rak'a*, répondit le Prophète, et si tu crains l'arrivée de la prière du *ṣubḥ* fait une seule *rak'a* qui te rendra impair le nombre des *rak'a* que tu as faites!”

* Al Walīd ben Kathīr: «'Ubayd-ul-Lāh ben 'Abd-ul-Lāh m'a rapporté qu'ibn 'Umar avait dit: Un homme appela le Prophète (ﷺ) alors qu'il était dans la mosquée.»

474 - Abu Wāqid al-Laythy dit: «Au moment où le Messager de Dieu (ﷺ) était dans la mosquée arrivèrent trois hommes. Deux d'entre eux s'approchèrent et le troisième s'en alla. L'un [des deux qui restèrent] vit une place vide et l'occupa; l'autre s'assit derrière les présents. Quand le Messager de Dieu (ﷺ) eut terminé [son sermon], il dit: “Voulez-vous que je vous informe au sujet de ces trois individus? Eh bien! l'un à demander abri à Dieu et Dieu le lui a accordé. Le deuxième était pudique devant Dieu et Dieu s'est montré *pudique* envers lui. Quant au troisième, il s'est détourné... et Dieu s'est détourné de lui.”»

R. 85 - Sur le fait de s'allonger sur le dos et d'étendre le pied

475 - D'après 'Abbād ben Tamīm, son oncle paternel [rapporte] avoir vu dans la mosquée le Messager de Dieu (ﷺ) allongé sur le dos, un pied sur l'autre.

* D'après ibn Chihāb, Sa'īd ben al-Musayyab dit: «'Umar et 'Uthmān faisaient cela.»

٨٤ - باب: الحلق والجُلوسِ في المسجدِ

٤٧٢ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفْضَلِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ أَبِي عُمَرَ قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ: مَا تَرَى فِي صَلَاةِ اللَّيْلِ؟ قَالَ: «مَثْنَى مَثْنَى، فَإِذَا خَشِيَ الصُّبْحَ صَلَّى وَاحِدَةً، فَأَوْتَرَتْ لَهُ مَا صَلَّى». وَإِنَّهُ كَانَ يَقُولُ: آجَعَلُوا آخِرَ صَلَاتِكُمْ بِاللَّيْلِ وَتَرَاءَ، فَإِنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَ بِهِ.

٤٧٣ - حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ أَبِي عُمَرَ: أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ يَخْطُبُ، فَقَالَ: كَيْفَ صَلَاةُ اللَّيْلِ؟ فَقَالَ: «مَثْنَى مَثْنَى، فَإِذَا خَشِيتَ الصُّبْحَ فَأَوْتِرْ بِوَاحِدَةٍ، تُوتِرُ لَكَ مَا قَدْ صَلَّيْتَ».

قَالَ الْوَلِيدُ بْنُ كَثِيرٍ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: أَنَّ أَبَانَ عُمَرَ حَدَّثَهُمْ: أَنَّ رَجُلًا نَادَى النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ.

٤٧٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ: أَنَّ أَبَا مَرْثَةَ مَوْلَى عَقِيلِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ أَخْبَرَهُ: عَنْ أَبِي وَاقِدِ اللَّيْثِيِّ قَالَ: بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الْمَسْجِدِ، فَأَقْبَلَ ثَلَاثَةَ نَفَرٍ، فَأَقْبَلَ اثْنَانِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَذَهَبَ وَاحِدٌ: فَأَمَّا أَحَدُهُمَا فَرَأَى فُرْجَةَ فَجَلَسَ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَجَلَسَ خَلْفَهُمْ، فَلَمَّا فَرَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ عَنِ الثَّلَاثَةِ؟ أَمَّا أَحَدُهُمْ فَأَوَى إِلَى اللَّهِ فَأَوَاهُ اللَّهُ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَاسْتَحْيَا فَاسْتَحْيَا اللَّهُ مِنْهُ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَأَعْرَضَ فَأَعْرَضَ اللَّهُ عَنْهُ».

٨٥ - باب: الإِسْتِلقاءِ في المسجدِ، وَمَدَّ الرَّجْلِ

٤٧٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي شِهَابٍ، عَنْ عَبَادِ بْنِ تَمِيمٍ، عَنْ عَمِّهِ: أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مُسْتَلْقِيًا فِي الْمَسْجِدِ، وَأَضِعًا إِحْدَى رِجْلَيْهِ عَلَى الْأُخْرَى.

وَعَنِ أَبِي شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ قَالَ: كَانَ عُمَرُ وَعُثْمَانُ يَفْعَلَانِ ذَلِكَ.

R. 86 - Sur le fait que la mosquée soit dans la rue sans que cela ne cause de préjudice aux gens

* Cela est l'avis d'al-Hasan, de 'Ayyûb et de Mâlik.

476 - 'Urwa ben az-Zubayr: 'Â'icha, l'épouse du Prophète (ﷺ) a dit: «Je n'ai jamais connu mes parents que convaincus de la Religion⁽¹⁾. Et aucun jour ne passait chez nous sans que le Messager de Dieu (ﷺ) ne vînt nous visiter aux deux bouts de la journée: matin et soir. [Dans ces circonstances], Abu Bakr eut l'idée de construire un oratoire dans la cours de sa maison... Il y venait prier et réciter le Coran. Les femmes et les enfants des polythéistes y venaient et restaient debout à le regarder en voyant la chose étrange.

«D'autre part, Abu Bakr était un homme aux larmes faciles; il ne pouvait retenir ses larmes en récitant le Coran. Cela laissait craintifs les seigneurs polythéistes de Quraych.»

R. 87 - Sur la prière faite dans la mosquée du souk

* Ibn 'Awn avait prié dans une mosquée [construite] dans une maison. On fermait la porte [pendant la prière].

477 - D'après Abu Hurayra, le Prophète (ﷺ) dit: «La prière en commun dépasse celle faite en étant seul, à la maison ou au souk, par vingt degrés. Ainsi, si l'un de vous fait des ablutions mineures bien comme il faut, se dirige ensuite vers la mosquée ne voulant que la prière, Dieu l'élèvera pour chaque pas d'un degré et lui effacera un péché, et ce jusqu'à ce qu'il rentre dans la mosquée. Et une fois dans la mosquée, il sera considéré comme étant en prière quelque soit la durée pour laquelle cette dernière le retiendrait. Aussi, ils — c'est-à-dire les anges — prieront pour lui, tant qu'il serait à l'endroit de sa prière, en disant: "Seigneur! pardonne-lui [ses fautes]! Seigneur! accorde-lui la miséricorde!" Cela durera tant que cet homme n'a rien commis.»

(1) C.à.d, l'Islam.

٨٦ - باب: الْمَسْجِدِ يَكُونُ فِي الطَّرِيقِ مِنْ غَيْرِ ضَرَرٍ بِالنَّاسِ

وَبِهِ قَالَ الْحَسَنُ وَأَيُّوبُ وَمَالِكُ .

٤٧٦ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ: أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: لَمْ أَعْقِلْ أَبَوِي إِلَّا وَهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ، وَلَمْ يَمُرَّ عَلَيْنَا يَوْمٌ إِلَّا يَأْتِينَا فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، طَرَفِي النَّهَارِ: بُكْرَةً وَعَشِيَّةً، ثُمَّ بَدَأَ لِأَبِي بَكْرٍ، فَأَبْتَنِي مَسْجِدًا بِفِنَاءِ دَارِهِ، فَكَانَ يُصَلِّي فِيهِ وَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ، فَيَقِفُ عَلَيْهِ نِسَاءَ الْمُشْرِكِينَ وَأَبْنَاؤَهُمْ، يَعْجَبُونَ مِنْهُ وَيَنْظُرُونَ إِلَيْهِ، وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ رَجُلًا بَكَّاءً، لَا يَمْلِكُ عَيْنِيهِ إِذَا قَرَأَ الْقُرْآنَ، فَأَفْزَعَ ذَلِكَ أَشْرَافَ قُرَيْشٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ .

٨٧ - باب: الصَّلَاةِ فِي مَسْجِدِ السُّوقِ

وَصَلَّى ابْنُ عَوْنٍ فِي مَسْجِدٍ فِي دَارٍ يُغْلَقُ عَلَيْهِمُ الْبَابُ .

٤٧٧ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «صَلَاةُ الْجَمِيعِ تَزِيدُ عَلَى صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ، وَصَلَاتِهِ فِي سُوقِهِ، خَمْسًا وَعِشْرِينَ دَرَجَةً، فَإِنْ أَحَدَكُمْ إِذَا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ، وَآتَى الْمَسْجِدَ، لَا يُرِيدُ إِلَّا الصَّلَاةَ، لَمْ يَخْطُ خُطْوَةً إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ بِهَا دَرَجَةً، وَحَطَّ عَنْهُ خَطِيئَةٌ، حَتَّى يَدْخُلَ الْمَسْجِدَ، وَإِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ، كَانَ فِي صَلَاةٍ مَا كَانَتْ تَحْسِبُهُ، وَتُصَلِّي - يَعْنِي - عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ، مَا دَامَ فِي مَجْلِسِهِ الَّذِي يُصَلِّي فِيهِ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ، اللَّهُمَّ أَرْحَمْهُ، مَا لَمْ يُحْدِثْ فِيهِ» .

R. 88 - Sur le fait de croiser les doigts dans la mosquée ou ailleurs

478, 479 - D'après ibn 'Umar — ou ibn 'Amrû —, le Prophète (ﷺ) croisa les doigts.

480 - 'Aṣim ben 'Ali: Directement de 'Āṣim ben Muḥammad qui dit: «J'ai entendu ce *ḥadīth* de mon père mais je ne l'ai pas retenu. C'est Waqid qui me l'a bien rappelé en le rapportant de son père. Il a dit: J'ai entendu mon père dire: “‘Abd-ul-Lāh dit: Le Messager de Dieu (ﷺ) dit: *O 'Abd-ul-Lāh ben 'Amrû! comment te comporteras-tu lorsque tu resteras avec une lie de gens*” [Ce disant, il croisait les doigts].»

481 - D'après 'Abu Mūsa, le Prophète (ﷺ) dit: «Le Croyant, est, pour un autre Croyant, comme une construction qui se maintient par ses différentes parties.» Et il croisa les doigts.

482 - Abu Hurayra dit: «Le Messager de Dieu (ﷺ) nous présida en l'une des prières de l'après-midi en faisant seulement deux *rak'a* puis prononça le *teslīm* avant de s'asseoir en s'appuyant sur un poteau se trouvant dans la mosquée. Ayant l'air d'être en colère, il posa sa main droite sur sa main gauche, puis croisa les doigts et mit sa joue droite sur le dos de la main gauche. Les gens sortirent en courant et se dirent: “La prière est raccourcie.” Quant à Abu Bakr et 'Umar, qui étaient alors présents, ils ne purent parler au Prophète au sujet de la question. Cependant, il y avait un homme dont les mains étaient longues et qu'on appelait Dhu-l-Yadayn qui dit: “O Messager de Dieu! as-tu oublié ou c'est la prière qui est raccourcie? — Je n'ai pas oublié et la prière n'a pas été raccourcie”, répondit le Prophète avant de s'adresser aux présents: “Est-ce vrai ce que dit Dhu-l-Yadayn? — Oui, lui dit-on.” Sur ce, il avança, pria ce qu'il avait laissé, prononça le *teslīm* puis le *tekbîr* et fit une prosternation aussi ou plus longue que la première. Après quoi, il leva la tête, prononça le *tekbîr* [une deuxième fois], le prononça [une troisième fois], fit de nouveau une prosternation aussi ou plus longue que la précédente, souleva la tête, et prononça le *tekbîr*.»

On interrogea ibn Sirîn: «A-t-il prononcé le *teslīm* après cela? — On m'a mis au courant, répondit ibn Sirîn, que 'Imrân ben Ḥuṣayn avait rapporté ceci: “Puis il prononça le *teslīm*.”»

٨٨ - باب : تَشْبِيكِ الْأَصَابِعِ فِي الْمَسْجِدِ وَغَيْرِهِ

٤٧٨ ٤٧٩ - حَدَّثَنَا حَامِدُ بْنُ عُمَرَ، عَنْ بِشْرِ: حَدَّثَنَا عَاصِمٌ: حَدَّثَنَا وَاقِدٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ
أَبْنِ عُمَرَ - أَوْ أَبِي عَمْرٍو - : شَبَّكَ النَّبِيُّ ﷺ أَصَابِعَهُ.

٤٨٠ - وَقَالَ عَاصِمُ بْنُ عَلِيٍّ : حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ : سَمِعْتُ هَذَا الْحَدِيثَ مِنْ أَبِي ،
فَلَمْ أَحْفَظْهُ ، فَقَوْمَهُ لِي وَاقِدٌ ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ : سَمِعْتُ أَبِي وَهُوَ يَقُولُ : قَالَ عَبْدُ اللَّهِ : قَالَ رَسُولُ
اللَّهِ ﷺ : « يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو ، كَيْفَ بِكَ إِذَا بَقِيَتْ فِي حُثَالَةٍ مِنَ النَّاسِ » . بِهَذَا .

٤٨١ - حَدَّثَنَا خَلَادُ بْنُ يَحْيَى قَالَ : حَدَّثَنَا سُفْيَانُ ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي
بُرْدَةَ ، عَنْ جَدِّهِ ، عَنْ أَبِي مُوسَى ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ : « إِنَّ الْمُؤْمِنَ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ ، يَشُدُّ
بَعْضُهُ بَعْضًا » . وَشَبَّكَ أَصَابِعَهُ .

٤٨٢ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو شُمَيْلٍ : أَخْبَرَنَا أَبُو عَوْنٍ ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ ،
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِحْدَى صَلَاتَيْ الْعِشِيِّ - قَالَ أَبُو سِيرِينَ : سَمَّاهَا أَبُو
هُرَيْرَةَ ، وَلَكِنْ نَسِيتُ أَنَا - قَالَ : فَصَلَّى بِنَا رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ ، فَقَامَ إِلَى خَشْبَةِ مَعْرُوضَةٍ فِي
الْمَسْجِدِ ، فَاتَّكَأَ عَلَيْهَا كَأَنَّهُ غَضَبَانُ ، وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى ، وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ ،
وَوَضَعَ خَدَّهُ الْأَيْمَنَ عَلَى ظَهْرِ كَفِّهِ الْيُسْرَى ، وَخَرَجَتِ السَّرْعَانُ مِنْ أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ ، فَقَالُوا :
قَصُرَتِ الصَّلَاةُ؟ وَفِي الْقَوْمِ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ ، فَهَابَا أَنْ يُكَلِّمَاهُ ، وَفِي الْقَوْمِ رَجُلٌ فِي يَدَيْهِ
طُولٌ ، يُقَالُ لَهُ ذُو الْيَدَيْنِ ، قَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أَنْسِيتَ أَمْ قَصُرَتِ الصَّلَاةُ؟ قَالَ : « لَمْ أَنْسَ
وَلَمْ تُقْصِرْ » . فَقَالَ : « أَكَمَا يَقُولُ ذُو الْيَدَيْنِ؟ » . فَقَالُوا : نَعَمْ ، فَتَقَدَّمَ فَصَلَّى مَا تَرَكَ ، ثُمَّ سَلَّمَ ،
ثُمَّ كَبَّرَ وَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ ، ثُمَّ كَبَّرَ وَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ
أَطْوَلَ ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ . فَرُبَّمَا سَأَلُوهُ : ثُمَّ سَلَّمَ؟ فَيَقُولُ : نُبِّئْتُ أَنَّ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ
قَالَ : ثُمَّ سَلَّمَ .

R. 89 - Sur les mosquées qui se trouvent dans la route de Médine et les endroits où pria le Prophète (ﷺ)

483 - Mûsa ben 'Uqba dit: «J'ai vu Sâlim ben 'Abd-ul-Lâh chercher des endroits précis de la route pour y prier. Il rapportait que son père priait dans ces endroits et que ce dernier avait vu le Prophète (ﷺ) y prier.»

[Mûsa ben 'Uqba]: «Nâfi' m'a rapporté qu'ibn 'Umar priait dans ces endroits. Et j'ai, en plus, interrogé Sâlim. Son avis concordait avec celui de Nâfi' sur tous les endroits; la seule divergence était au sujet d'une mosquée située dans les hauteurs d'ar-Rawhâ'.»

484 - Nâfi' [rapporte] que 'Abd-ul-Lâh l'informa sur ceci: En [voulant] faire la 'umra ou le hajj, le Messager de Dieu (ﷺ) campait à Dhu-l-Hulayfa et exactement sous un arbre qui se trouve tout près de la mosquée de Dhu-l-Hulayfa. Et quand il retournait d'une expédition en passant par cette route — ou en revenant de la 'umra ou du hajj —, il descendait dans le lit de la vallée avant de remonter pour s'arrêter dans l'étendue qui se trouve à l'est de la vallée. Il y campait jusqu'au matin. Et il ne s'agit pas du tout de l'endroit où se trouve la mosquée de pierres, ni du monticule sur lequel il y a une mosquée.

En fait, il y avait une vallée profonde fréquentée par 'Abd-ul-Lâh pour prier. Il y avait dans son lit des dunes de sable. C'était la même vallée que le Messager de Dieu (ﷺ) fréquentait pour quelques-unes de ses prières. Mais malheureusement cet endroit où priait 'Abd-ul-Lâh fut comblé par les crues.

485 - [Avec le même isnâd], 'Abd-ul-Lâh dit: Le Prophète (ﷺ) pria où se trouvait la petite mosquée qui était située sous la mosquée qui est dans les hauteurs d'ar-Rawhâ'. L'endroit se trouve à la droite de celui qui veut prier dans ladite mosquée. Quant à la mosquée, elle est à droite de la route de la Mecque; et la distance qui la sépare de la grande mosquée n'est qu'à un jet de pierre environ.

486 - Ibn 'Umar priait souvent près du monticule situé à la sortie d'ar-Rawhâ'. En fait, ce monticule s'achève au bord de la route et sous la mosquée qui donne sur la sortie, en direction de la Mecque. D'ailleurs, on avait construit là-bas une mosquée, mais 'Abd-ul-Lâh n'y priait pas. Il préférait la laisser à sa gauche, derrière lui, pour prier près du monticule. Aussi, et en quittant ar-Rawhâ', 'Abd-ul-Lâh n'accomplissait la prière du *duhr* qu'après son arrivée à cet endroit. Et s'il arrive qu'il venait de la Mecque avant l'aube, il y campait pour attendre la prière du *subh*.

٨٩ - باب: المَسَاجِدِ الَّتِي عَلَى طُرُقِ الْمَدِينَةِ، وَالْمَوَاضِعِ

الَّتِي صَلَّى فِيهَا النَّبِيُّ ﷺ

٤٨٣ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا فَضِيلُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ قَالَ: رَأَيْتُ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَتَحَرَّى أَمَاكِنَ مِنَ الطَّرِيقِ فَيُصَلِّي فِيهَا، وَيُحَدِّثُ أَنَّ أَبَاهُ كَانَ يُصَلِّي فِيهَا، وَأَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي فِي تِلْكَ الْأَمْكِنَةِ.

وَحَدَّثَنِي نَافِعٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ: أَنَّهُ كَانَ يُصَلِّي فِي تِلْكَ الْأَمْكِنَةِ. وَسَأَلْتُ سَالِمًا، فَلَا أَعْلَمُهُ إِلَّا وَافَقَ نَافِعًا فِي الْأَمْكِنَةِ كُلِّهَا، إِلَّا أَنَّهُمَا اخْتَلَفَا فِي مَسْجِدِ بِشْرِفِ الرُّوحَاءِ.

٤٨٤ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ: عَنْ نَافِعٍ: أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ أَخْبَرَهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، كَانَ يَنْزِلُ بِبَيْتِ الْحُلَيْفَةِ حِينَ يَعْتَمِرُ، وَفِي حَجَّتِهِ حِينَ حَجَّ، تَحْتَ سَمْرَةَ، فِي مَوْضِعِ الْمَسْجِدِ الَّذِي بِبَيْتِ الْحُلَيْفَةِ، وَكَانَ إِذَا رَجَعَ مِنْ عَزْوٍ، كَانَ فِي تِلْكَ الطَّرِيقِ، أَوْ حَجَّ أَوْ عَمَّرَهُ، هَبَطَ مِنْ بَطْنِ وَادٍ، فَإِذَا ظَهَرَ مِنْ بَطْنِ وَادٍ، أَنَاخَ بِالْبَطْحَاءِ الَّتِي عَلَى شَفِيرِ الْوَادِي الشَّرْقِيَّةِ، فَعَرَّسَ ثُمَّ حَتَّى يُصْبِحَ، لَيْسَ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الَّذِي بِحِجَارَةَ، وَلَا عَلَى الْأَكْمَةِ الَّتِي عَلَيْهَا الْمَسْجِدُ، كَانَ ثُمَّ خَلِيجُ يُصَلِّي عَبْدُ اللَّهِ عِنْدَهُ، فِي بَطْنِهِ كُتُبٌ، كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ نَمَّ يُصَلِّي، فَذَحَا السَّيْلُ فِيهِ بِالْبَطْحَاءِ، حَتَّى دَفَنَ ذَلِكَ الْمَكَانَ، الَّذِي كَانَ عَبْدُ اللَّهِ يُصَلِّي فِيهِ.

٤٨٥ - وَأَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى حَيْثُ الْمَسْجِدُ الصَّغِيرُ، الَّذِي دُونَ الْمَسْجِدِ الَّذِي بِشْرِفِ الرُّوحَاءِ، وَقَدْ كَانَ عَبْدُ اللَّهِ يَعْلَمُ الْمَكَانَ الَّذِي كَانَ صَلَّى فِيهِ النَّبِيُّ ﷺ، يَقُولُ: ثُمَّ عَنِ يَمِينِكَ، حِينَ تَقُومُ فِي الْمَسْجِدِ تُصَلِّي وَذَلِكَ الْمَسْجِدُ عَلَى حَافَةِ الطَّرِيقِ الْيُمْنَى، وَأَنْتَ ذَاهِبٌ إِلَى مَكَّةَ، بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْمَسْجِدِ الْأَكْبَرِ رَمِيَّةٌ بِحَجَرٍ، أَوْ نَحْوَ ذَلِكَ.

٤٨٦ - وَأَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يُصَلِّي إِلَى الْعِرْقِ الَّذِي عِنْدَ مُنْصَرَفِ الرُّوحَاءِ، وَذَلِكَ الْعِرْقُ أَنْتَهَاءُ طَرَفِهِ عَلَى حَافَةِ الطَّرِيقِ، دُونَ الْمَسْجِدِ الَّذِي بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْمُنْصَرَفِ، وَأَنْتَ ذَاهِبٌ إِلَى مَكَّةَ، وَقَدْ آتَيْتَنِي ثُمَّ مَسْجِدًا، فَلَمْ يَكُنْ عَبْدُ اللَّهِ يُصَلِّي فِي ذَلِكَ الْمَسْجِدِ، كَانَ يَتْرُكُهُ عَنِ يَسَارِهِ وَوَرَاءَهُ، وَيُصَلِّي أَمَامَهُ إِلَى الْعِرْقِ نَفْسِهِ. وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ يَرُوحُ مِنَ الرُّوحَاءِ، فَلَا يُصَلِّي الظُّهْرَ حَتَّى يَأْتِيَ ذَلِكَ الْمَكَانَ، فَيُصَلِّي فِيهِ الظُّهْرَ، وَإِذَا أَقْبَلَ مِنْ مَكَّةَ، فَإِنْ مَرَّ بِهِ قَبْلَ الصُّبْحِ بِسَاعَةٍ، أَوْ مِنْ آخِرِ السَّحْرِ، عَرَّسَ حَتَّى يُصَلِّي بِهَا الصُّبْحَ.

487 - [Avec le même Isnâd toujours], le Prophète (ﷺ) s'arrêtait souvent sous un immense arbre, en-deçà d'ar-Ruwaytha, à droite et en face de la route et dans une étendue. Il sortait ensuite de cet endroit à partir d'un monticule pour se trouver alors à deux miles environ du relais d'ar-Ruwaytha.

En outre, l'arbre en question avait eu son sommet brisé et s'était alors recourbé sur sa partie moyenne. Il était debout sur son tronc qui était envahi par des masses de sable.

488 - Aussi, et d'après 'Abd-ul-Lâh toujours, le Prophète (ﷺ) pria au bout d'un cours d'eau se trouvant derrière al-'Arj, et ce en prenant le chemin d'une colline [se trouvant là-bas]. Il y a près de cet oratoire deux ou trois tombes sur lesquelles on peut voir un amas de pierres, et exactement à droite de la route et près des arbres qui se trouvent à son bord. Enfin, 'Abd-ul-Lâh quittait al-'Arj juste après que le soleil perdait sa chaleur ardente, et ce afin d'accomplir la prière du *duhr* dans cet oratoire.

489 - 'Abd-ul-Lâh ben 'Umar rapporte: Le Messager de Dieu (ﷺ) campa un jour près de quelques grands arbres, à gauche d'une route située à l'intérieur même d'un lit de torrent qui se trouvait en-deçà de Harchâ. Ce lit était collé au bout de Harchâ et situé à un jet de flèche de la route.

D'autre part, 'Abd-ul-Lâh priait souvent près du plus haut arbre qui était en même temps le plus proche de la route.

490 - 'Abd-ul-Lâh ben 'Umar rapporte: Le Prophète (ﷺ) campait dans la pente qui se trouve en-deçà de la vallée de Mar-aḍ-Ḍahrân, en face de Médine, et ce en descendant d'aṣ-Ṣafrawât. Il descendit donc dans le lit de ladite pente, à gauche de la route qui mène vers La Mecque. La distance qui séparait le campement du Messager de Dieu (ﷺ) et la route ne dépassait pas un jet de pierre.

491 - 'Abd-ul-Lâh ben 'Umar rapporte: Le Prophète (ﷺ) campait des fois à Dhi-Tuwa où il passait la nuit jusqu'à l'aube. Il accomplissait la prière du *ṣubḥ* en arrivant à La Mecque. L'oratoire du Messager de Dieu (ﷺ) était sur une énorme butte, non à la mosquée qu'on avait construite là-bas, mais au dessous.

492 - 'Abd-ul-Lâh rapporte: En [voulant] prier, le Prophète (ﷺ) se mit en face des deux entrées de la montagne qui le séparait de la longue chaîne située du côté de la Mecque.

Ainsi, 'Abd-ul-Lâh situa l'emplacement de la mosquée construite là-bas, à

٤٨٧ - وَأَنَّ عَبْدَ اللَّهِ حَدَّثَهُ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ، كَانَ يَنْزِلُ تَحْتَ سَرْحَةٍ ضَخْمَةٍ، دُونَ الرُّوَيْثَةِ، عَنْ يَمِينِ الطَّرِيقِ وَوَجْهَهُ الطَّرِيقِ، فِي مَكَانٍ بَطْحٍ سَهْلٍ، حَتَّى يُفْضِيَ مِنْ أَكْمَةِ دُونِ بَرِيدِ الرُّوَيْثَةِ بِمِيلَيْنِ، وَقَدْ أَنْكَسَرَ أَعْلَاهَا فَانْتَنَى فِي جَوْفِهَا، وَهِيَ قَائِمَةٌ عَلَى سَاقٍ، وَفِي سَاقِهَا كُتُبٌ كَثِيرَةٌ.

٤٨٨ - وَأَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ، صَلَّى فِي طَرْفِ تَلْعَةٍ مِنْ وَرَاءِ الْعَرَجِ، وَأَنْتَ ذَاهِبٌ إِلَى هَضْبَةٍ، عِنْدَ ذَلِكَ الْمَسْجِدِ قَبْرَانِ أَوْ ثَلَاثَةٍ، عَلَى الْقُبُورِ رَضْمٌ مِنْ حِجَارَةٍ عَنْ يَمِينِ الطَّرِيقِ، عِنْدَ سَلِمَاتِ الطَّرِيقِ، بَيْنَ أُورُثِكَ، السَّلِمَاتِ، كَانَ عَبْدُ اللَّهِ يَرُوحُ مِنَ الْعَرَجِ، بَعْدَ أَنْ تَمِيلَ الشَّمْسُ بِالْهَاجِرَةِ، فَيُصَلِّي الظُّهْرَ فِي ذَلِكَ الْمَسْجِدِ.

٤٨٩ - وَأَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، نَزَلَ عِنْدَ سَرَاحٍ عَنْ يَسَارِ الطَّرِيقِ، فِي مَسِيلِ دُونَ هَرَشَى، ذَلِكَ الْمَسِيلُ لِاصِقِ بَكَرَاعِ هَرَشَى، بَيْنَهُ وَبَيْنَ الطَّرِيقِ قَرِيبٌ مِنْ غُلُوءَةٍ. وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ يُصَلِّي إِلَى سَرْحَةٍ. هِيَ أَقْرَبُ السَّرَحَاتِ إِلَى الطَّرِيقِ، وَهِيَ أَطْوَلُهُنَّ.

٤٩٠ - وَأَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ، كَانَ يَنْزِلُ فِي الْمَسِيلِ الَّذِي فِي أَدْنَى مَرِّ الظُّهْرَانِ، قَبْلَ الْمَدِينَةِ، حِينَ يَهْبِطُ مِنَ الصَّفْرَاوَاتِ، يَنْزِلُ فِي بَطْنِ ذَلِكَ الْمَسِيلِ عَنْ يَسَارِ الطَّرِيقِ، وَأَنْتَ ذَاهِبٌ إِلَى مَكَّةَ، لَيْسَ بَيْنَ مَنْزِلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَبَيْنَ الطَّرِيقِ إِلَّا رَمِيَّةٌ بِحَجَرٍ.

٤٩١ - وَأَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ، كَانَ يَنْزِلُ بِذِي طُوًى، وَبَيْتٌ حَتَّى يُصْبِحَ، يُصَلِّي الصُّبْحَ حِينَ يَقْدَمُ مَكَّةَ، وَمُصَلِّي رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ذَلِكَ عَلَى أَكْمَةِ غَلِيظَةٍ، لَيْسَ فِي الْمَسْجِدِ الَّذِي بُنِيَ، ثُمَّ، وَلَكِنْ أَسْفَلَ مِنْ ذَلِكَ عَلَى أَكْمَةِ غَلِيظَةٍ.

٤٩٢ - وَأَنَّ عَبْدَ اللَّهِ حَدَّثَهُ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اسْتَقْبَلَ فُرْصَتِي الْجَبَلِ، الَّذِي بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَبَلِ الطَّوِيلِ نَحْوَ الْكَعْبَةِ، فَجَعَلَ الْمَسْجِدَ الَّذِي بُنِيَ ثُمَّ يَسَارَ الْمَسْجِدِ بِطَرْفِ الْأَكْمَةِ،

gauche de la mosquée qui se trouvait à l'autre bout de la butte; quant à l'endroit où avait prié le Prophète (ﷺ), il était sous cette dernière mosquée, c'est-à-dire sur la butte noire; autrement dit, on doit s'éloigner de la butte d'environ dix coudées pour prier ensuite en se mettant en face des deux entrées de la montagne qui cache la Ka'ba.

R. 90 - La sutra⁽¹⁾ de l'imâm est une sutra pour ceux qui sont derrière lui.

493 - 'Abd-ul-Lâh ben 'Abbâs dit: J'étais proche de la puberté lorsqu'un jour j'arrivai sur une ânesse tandis que le Messenger de Dieu (ﷺ) présidait les gens dans la prière à Mina sans qu'il y ait une chose devant lui. Je passai devant un rang de fidèles puis je descendis et laissai l'ânesse aller paître. Je me mis ensuite en rang et personne ne me reprocha cela.»

494 - Ibn 'Umar: En sortant [pour la prière] du jour de la Fête, le Messenger de Dieu (ﷺ) ordonnait de planter une lance devant lui. Après quoi, il priait en sa direction tandis que les gens se tenaient derrière lui.

Il faisait la même chose pendant les voyages. Et c'est pour cela que plus tard les *émir* faisaient de même.

495 - 'Awn ben Abu Juḥayfa dit: «J'ai entendu mon père [rapporter] que le Prophète (ﷺ) les avait présidés pendant les prières — il y avait devant lui une pique — du *ḍuhr* et du *'aṣr*, ... deux *rak'a* chacune. Pendant la prière, femmes et ânes passaient devant lui.»

R. 91 - Quelle est la distance qui doit séparer l'orant et la sutra

496 - Sahl dit: «Il y avait entre l'endroit où priait le Messenger de Dieu (ﷺ) et le mur [de la qibla] une distance qui laissait passer une brebis.»

497 - Salama dit: «La distance qui séparait le mur de la mosquée au minbar laissait à peine une brebis passer.»

(1) La *sutra* est toute chose pouvant être devant le fidèle en prière, telle qu'un mur, une pique, un rideau, etc.

وَمُصَلِّي النَّبِيِّ ﷺ أَسْفَلَ مِنْهُ عَلَى الْأَكْمَةِ السُّودَاءِ، تَدْعُ مِنَ الْأَكْمَةِ عَشْرَةَ أَذْرُعٍ أَوْ نَحْوَهَا، ثُمَّ تُصَلِّي مُسْتَقْبِلَ الْفُرْضَتَيْنِ مِنَ الْجَبَلِ الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَ الْكَعْبَةِ.

٩٠ - باب: سِتْرَةُ الْإِمَامِ سِتْرَةٌ مَنْ خَلْفَهُ

٤٩٣ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ: أَقْبَلْتُ رَاكِبًا عَلَى حِمَارِ أَتَانَ، وَأَنَا يَوْمَئِذٍ قَدْ نَاهَزْتُ الْإِحْتِلَامَ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي بِالنَّاسِ بِمِنَى إِلَى غَيْرِ جِدَارٍ، فَمَرَرْتُ بَيْنَ يَدَيْ بَعْضِ الصَّفِّ، فَزَلْتُ وَأُرْسَلْتُ الْأَتَانَ تَرْتَعُ، وَدَخَلْتُ فِي الصَّفِّ، فَلَمْ يُنْكِرْ ذَلِكَ عَلَيَّ أَحَدٌ.

٤٩٤ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا خَرَجَ يَوْمَ الْعِيدِ، أَمَرَ بِالْحَرَبَةِ فَتُوضَعُ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَيُصَلِّي إِلَيْهَا وَالنَّاسُ وَرَاءَهُ، وَكَانَ يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي السَّفَرِ، فَمِنْ ثَمَّ آتَاهَا الْأَمْرَاءُ.

٤٩٥ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى بِهِمْ بِالْبَطْحَاءِ - وَبَيْنَ يَدَيْهِ عَنَزَةٌ - الظُّهْرَ رُكْعَتَيْنِ، وَالْعَصْرَ رُكْعَتَيْنِ، يَمُرُّ بَيْنَ يَدَيْهِ الْمَرْأَةُ وَالْحِمَارُ.

٩١ - باب: قَدْرُ كَمٍ يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ بَيْنَ الْمُصَلِّيِ وَالسُّتْرَةِ؟

٤٩٦ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ زُرَّارَةَ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَهْلِ قَالَ: كَانَ بَيْنَ مُصَلِّي رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَبَيْنَ الْجِدَارِ مَمْرُ الشَّاةِ.

٤٩٧ - حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ قَالَ: كَانَ جِدَارُ الْمَسْجِدِ عِنْدَ الْمِنْبَرِ مَا كَادَتْ الشَّاةُ تَجُوزُهَا.

R. 92 - Sur la prière devant une lance (*ḥarba*)

498 - 'Abd-ul-Lâh: On plantait au Prophète (ﷺ) une lance devant laquelle il pria.

R. 93 - Sur la prière devant une petite lance (*'anaza*)

499 - D'après 'Awn ben Abu Juḥayfa, son père dit: «Le Messenger de Dieu (ﷺ) sortit nous trouver pendant la canicule. On lui apporta un vase d'eau pour ses ablutions mineures; il les fit puis nous présida dans les prières du *ḍuhr* et *'aṣr*, ayant devant lui une petite lance. Femmes et ânes passaient derrière cette lance.»

500 - 'Anas ben Mâlik dit: «En [voulant] satisfaire son besoin naturel, le Prophète (ﷺ) sortait suivi de moi et d'un page. Nous emportions avec nous une canne, un bâton ou une petite lance, en plus d'un vase d'eau. Après qu'il eut terminé son besoin naturel, nous lui remettions le vase.»

R. 94 - La sutra à La Mecque et ailleurs

501 - Abu Juḥayfa dit: «Le Messenger de Dieu (ﷺ) sortit pendant la canicule et pria à al-Baṭḥâ' le *ḍuhr* et le *'aṣr* [chacun] deux *rak'a*. Il avait planté devant lui une petite lance et fait ses ablutions mineures; et les gens de venir se frotter avec [le reste] de l'eau de ses ablutions mineures.»

R. 95 - Sur le fait de prier devant une colonne

* 'Umar: Les orants ont plus de droit aux colonnes que ceux qui s'entretiennent près d'elles.

* En voyant un homme prier entre deux colonnes, 'Umar le fit approcher de l'une d'elles en lui disant: "Prie devant elle!"

502 - D'après Makky ben 'Ibrâhîm, Yazîd ben Abu 'Ubayd dit: «Je venais souvent avec Salama ben Al-'Akwa' qui pria devant la colonne du *mushaf*. Une fois, je lui dis: "Ô Abu Muslim! j'ai remarqué que tu cherches toujours à prier devant cette colonne...? — C'est que j'ai vu le Prophète (ﷺ) prier devant elle, répondit Salama."»

٩٢ - باب: الصَّلَاةِ إِلَى الْحَرْبَةِ

٤٩٨ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُرَكِّزُ لَهُ الْحَرْبَةَ، فَيُصَلِّي إِلَيْهَا.

٩٣ - باب: الصَّلَاةِ إِلَى الْعَنْزَةِ

٤٩٩ - حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَوْنُ بْنُ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْهَاجِرَةِ، فَأَتَيْ بِوُضُوءٍ فَتَوَضَّأَ، فَصَلَّى بِنَا الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ، وَبَيْنَ يَدَيْهِ عَنْزَةٌ، وَالْمَرْأَةُ وَالْحِمَارُ يَمْرُونَ مِنْ وَرَائِهَا.

٥٠٠ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمِ بْنِ بَزِيعٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَاذَانُ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا خَرَجَ لِحَاجَتِهِ، تَبِعْتُهُ أَنَا وَغُلَامٌ، وَمَعَنَا عُكَّازَةٌ، أَوْ عَصَا، أَوْ عَنْزَةٌ، وَمَعَنَا إِدَاوَةٌ، فَإِذَا فَرَعْنَا مِنْ حَاجَتِهِ نَاولْنَاهُ الْإِدَاوَةَ.

٩٤ - باب: السُّتْرَةِ بِمَكَّةَ وَغَيْرِهَا

٥٠١ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْهَاجِرَةِ، فَصَلَّى بِالْبَطْحَاءِ: الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ رُكْعَتَيْنِ، وَنَصَبَ بَيْنَ يَدَيْهِ عَنْزَةً، وَتَوَضَّأَ، فَجَعَلَ النَّاسُ يَتَمَسَّحُونَ بِوُضُوءِهِ.

٩٥ - باب: الصَّلَاةِ إِلَى الْأَسْطُوَانَةِ

وَقَالَ عُمَرُ: الْمُصَلُّونَ أَحَقُّ بِالسَّوَارِي مِنَ الْمُتَحَدِّثِينَ إِلَيْهَا. وَرَأَى عُمَرَ رَجُلًا يُصَلِّي بَيْنَ أُسْطُوَانَتَيْنِ، فَأَدْنَاهُ إِلَى سَارِيَةٍ، فَقَالَ: صَلِّ إِلَيْهَا.

٥٠٢ - حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ: كُنْتُ آتِي مَعَ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، فَيُصَلِّي عِنْدَ الْأَسْطُوَانَةِ الَّتِي عِنْدَ الْمُصْحَفِ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا مُسْلِمٍ، أَرَأَيْكَ تَتَحَرَّى الصَّلَاةَ عِنْدَ هَذِهِ الْأَسْطُوَانَةِ؟ قَالَ: فَإِنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَتَحَرَّى الصَّلَاةَ عِنْدَهَا.

503 - 'Anas dit: «J'ai vu les grands Compagnons du Prophète (ﷺ) se hâter à faire la prière du *maghrib* devant les colonnes.»

* Chu'ba — de 'Amrû, de 'Anas — ajoute ceci: *jusqu'à l'arrivée du Prophète (ﷺ)*.

R. 96 - Sur le fait de prier entre les colonnes en dehors de la prière en groupe

504 - Ibn 'Umar dit: «Le Prophète (ﷺ) entra dans la Ka'ba et y resta longtemps; il y avait avec lui 'Usâma ben Zayd, 'Uthmân en Ṭalḥa et Bilâl. Je fus le premier parmi les gens à entrer après sa sortie. Je demandai à Bilâl: “Où a-t-il prié? — Entre les deux colonnes d'avant, me répondit-il.”»

505 - 'Abd-ul-Lâh ben 'Umar: «Le Messenger de Dieu (ﷺ) entra dans la Ka'ba avec 'Usâma ben Zayd, Bilâl et 'Uthmân ben Ṭalḥa al-Hajaby. Il ferma [la porte] et y resta longtemps. Après sa sortie, j'ai demandé à Bilâl: “Qu'a fait le Prophète (ﷺ)? — Il a prié, répondit Bilâl, en se mettant entre une colonne à sa gauche et une colonne à sa droite, derrière lui il y avait trois autres colonnes.”

«A cette époque, la Ka'ba était sur six colones.»

* 'Ismâ'il nous a dit: Mâlik m'a rapporté ceci: “deux colonnes à sa droite”.

r. 97 - 506 - Nâfi': En entrant dans la Ka'ba, 'Abd-ul-Lâh marchait droit devant lui en laissant la porte derrière lui, jusqu'à ce que le mur d'en face fût distant de lui de trois coudées, pour y prier enfin. Par cela, il cherchait à prier à l'endroit où le Prophète (ﷺ) avait prié, et ce d'après les informations données par Bilâl à 'Abd-ul-Lâh.

Ibn 'Umar: Il n'y a aucun mal que l'un de nous prie en n'importe quel endroit de la Ka'ba.

R. 98 - Sur le fait de prier devant une monture, un chameau, un arbre ou un bagage

507 - Ibn 'Umar: Le Prophète (ﷺ) mettait sa monture en travers et priait devant elle.

'Ubayd-ul-Lâh: Je dis à Nâfi': “Et si les montures s'effarouchent. — Dans ce cas, il (le Prophète) prenait la selle [du chameau], l'équilibrait et priait devant la planche-dossier (*'âkhirihî* ou *mu'akharihî*).

“Ibn 'Umar (r) faisait la même chose.”

٥٠٣ - حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عَامِرٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُ كِبَارَ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ يَتَدَرُونَ السَّوَارِيَ عِنْدَ الْمَغْرِبِ. وَزَادَ شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ أَنَسٍ: حَتَّى يَخْرُجَ النَّبِيُّ ﷺ.

٩٦ - باب: الصَّلَاةِ بَيْنَ السَّوَارِي فِي غَيْرِ جَمَاعَةٍ

٥٠٤ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ الْبَيْتَ، وَأَسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ، وَعُثْمَانُ بْنُ طَلْحَةَ، وَبِلَالٌ، فَأَطَالَ، ثُمَّ خَرَجَ، كُنْتُ أَوَّلَ النَّاسِ دَخَلَ عَلَيَّ أَثَرَهُ، فَسَأَلْتُ بِلَالَ أَيْنَ صَلَّى؟ قَالَ: بَيْنَ الْعَمُودَيْنِ الْمُقَدَّمَيْنِ.

٥٠٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَخَلَ الْكَعْبَةَ، وَأَسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ، وَبِلَالٌ، وَعُثْمَانُ بْنُ طَلْحَةَ الْحَجَبِيُّ، فَأَغْلَقَهَا عَلَيْهِ، وَمَكَثَ فِيهَا، فَسَأَلْتُ بِلَالَ حِينَ خَرَجَ: مَا صَنَعَ النَّبِيُّ ﷺ؟ قَالَ: جَعَلَ عَمُودًا عَنْ يَسَارِهِ، وَعَمُودًا عَنْ يَمِينِهِ، وَثَلَاثَةَ أَعْمِدَةٍ وَرَاءَهُ، وَكَانَ الْبَيْتُ يُؤْمَدُ عَلَى سِتَّةِ أَعْمِدَةٍ، ثُمَّ صَلَّى.

وَقَالَ لَنَا إِسْمَاعِيلُ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ وَقَالَ: عَمُودَيْنِ عَنْ يَمِينِهِ.

٩٧ - باب ٥٠٦ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو ضَمْرَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ: أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ كَانَ إِذَا دَخَلَ الْكَعْبَةَ، مَشَى قِبَلَ وَجْهِهِ حِينَ يَدْخُلُ، وَجَعَلَ الْبَابَ قِبَلَ ظَهْرِهِ، فَمَشَى حَتَّى يَكُونَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِدَارِ الَّذِي قِبَلَ وَجْهِهِ قَرِيبًا مِنْ ثَلَاثَةِ أَذْرُعٍ صَلَّى، يَتَوَخَّى الْمَكَانَ الَّذِي أَخْبَرَهُ بِهِ بِلَالٌ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى فِيهِ. قَالَ: وَلَيْسَ عَلَيَّ أَحَدِنَا بِأَسٍّ، إِنْ صَلَّى فِي أَيِّ نَوَاحِي الْبَيْتِ شَاءَ.

٩٨ - باب: الصَّلَاةِ إِلَى الرَّاحِلَةِ وَالْبَعِيرِ وَالشَّجَرِ وَالرَّحْلِ

٥٠٧ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ: حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: أَنَّهُ كَانَ يُعْرِضُ رَاحِلَتَهُ فَيُصَلِّي إِلَيْهَا، قُلْتُ: أَفَرَأَيْتَ إِذَا هَبَّتِ الرِّكَابُ؟ قَالَ: كَانَ يَأْخُذُ هَذَا الرَّحْلَ فَيُعَدُّهُ، فَيُصَلِّي إِلَى آخِرَتِهِ - أَوْ قَالَ مُؤَخَّرِهِ - وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَفْعَلُهُ.

R. 99 - Sur le fait de prier devant un lit

508 - 'Â'icha dit: «Alors vous nous mettez au rang des chiens et des ânes... Eh bien! le Prophète (ç) se mettait devant le milieu du lit sur lequel j'étais allongée et priait. Cependant, je détestais me lever et lui donner du corps. Je me glissais donc sans bruit, du côté du pied du lit jusqu'à sortir de mon drap.»

R. 100 - Sur le fait que l'orant pousse celui qui passe devant lui

* Ibn 'Umar a repoussé quelqu'un pendant qu'il était en train de prononcer le *tachahud*. Cela se passait à la Ka'ba.

Il a ensuite dit: "S'il ne peut être repoussé que par la force, employez-la!"

509 - Abu Şâlih as-Sammân dit: «J'ai vu, pendant un certain vendredi, Abu Sa'îd al-Khudry en train de prier devant une chose qui le séparait des gens. Un jeune homme des béni Abu Mu'ayt voulut passer devant lui, mais Abu Sa'îd [l'arrêta] en le poussant par la poitrine. Et comme le jeune homme ne trouva pour passer que le chemin qui était devant Abu Sa'îd, il essaya une deuxième fois de traverser le même passage, et de nouveau Abu Sa'îd le repoussa, mais d'une manière plus brusque cette fois. D'où le jeune insulta Abu Sa'îd puis se dirigea vers Marwân, pour se plaindre. Quant à Abu Sa'îd, il entra, après le jeune homme, chez Marwân, qui lui dit: "O Abu Sa'îd! que s'est-il passé entre toi et le fils de ton frère? — J'ai entendu, répondit Abu Sa'îd, le Prophète (ç) dire ceci: *Si l'un de vous est en train de prier devant une chose qui le sépare des gens, et qu'une personne veut traverser le passage qui est devant lui, qu'il la repousse! Et si cette personne refuse, qu'il la repousse avec violence! car il s'agit d'un démon.*"»

R. 101 - Sur le péché de celui qui passe devant un orant

510 - Busr ben Sa'îd [rapporte] avoir été envoyé par Zayd ben Khâlid chez Abu Juhaym afin de l'interroger sur ce qu'il avait entendu de la bouche du Messenger de Dieu (ç) au sujet de celui qui passe devant l'orant. Abu Juhaym: «Le Messenger de Dieu (ç) a dit: "Si celui qui passe devant un homme qui est en train de prier savait [la gravité du péché] qu'il a commis, il aurait préféré attendre quarante..., au lieu de passer devant lui"»

٩٩ - باب: الصَّلَاةِ إِلَى السَّرِيرِ

٥٠٨ - حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: أَعَدَلْتُمُونَا بِالْكَلْبِ وَالْحِمَارِ؟ لَقَدْ رَأَيْتُنِي مُضْطَجِعَةً عَلَى السَّرِيرِ، فَيَجِيءُ النَّبِيُّ ﷺ فَيَتَوَسَّطُ السَّرِيرَ فَيُصَلِّي، فَأَكْرَهُ أَنْ أُسْنَحَهُ، فَأَنْسَلُ مِنْ قِبَلِ رِجْلِي السَّرِيرِ، حَتَّى أَنْسَلُ مِنْ لِحَافِي.

١٠٠ - باب: يَرُدُّ الْمُصَلِّيَ مِنْ مَرٍّ بَيْنَ يَدَيْهِ

وَرَدَّ ابْنُ عُمَرَ فِي التَّشَهُدِ، وَفِي الْكَعْبَةِ، وَقَالَ: إِنْ أَبِي إِلَّا أَنْ تُقَاتِلَهُ فَقَاتِلُهُ.

٥٠٩ - حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ قَالَ: حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هَلَالٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ: أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ ح وَحَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ هَلَالٍ الْعَدَوِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ السَّمَّانُ قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ فِي يَوْمِ جُمُعَةٍ، يُصَلِّي إِلَى شَيْءٍ يَسْتُرُهُ مِنَ النَّاسِ، فَأَرَادَ شَابٌّ مِنْ بَنِي أَبِي مُعَيْطٍ أَنْ يَجْتَازَ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَدَفَعَ أَبُو سَعِيدٍ فِي صَدْرِهِ، فَنَظَرَ الشَّابُّ فَلَمْ يَجِدْ مَسَاعًا إِلَّا بَيْنَ يَدَيْهِ، فَعَادَ لِيَجْتَازَ، فَدَفَعَهُ أَبُو سَعِيدٍ أَشَدَّ مِنَ الْأُولَى، فَنَالَ مِنْ أَبِي سَعِيدٍ، ثُمَّ دَخَلَ عَلَى مَرْوَانَ، فَشَكَا إِلَيْهِ مَا لَقِيَ مِنْ أَبِي سَعِيدٍ، وَدَخَلَ أَبُو سَعِيدٍ خَلْفَهُ عَلَى مَرْوَانَ، فَقَالَ: مَا لَكَ وَلَا بِنِ أَخِيكَ يَا أَبَا سَعِيدٍ؟ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ إِلَى شَيْءٍ يَسْتُرُهُ مِنَ النَّاسِ، فَأَرَادَ أَحَدٌ أَنْ يَجْتَازَ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَلْيُدْفَعْهُ، فَإِنَّ أَبِي فَلْيُقَاتِلْهُ، فَإِنَّمَا هُوَ شَيْطَانٌ».

١٠١ - باب: إِثْمِ الْمَارِّ بَيْنَ يَدَيْ الْمُصَلِّي

٥١٠ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي النَّضْرِ، مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ: أَنَّ زَيْدَ بْنَ خَالِدٍ أَرْسَلَهُ إِلَى أَبِي جُهَيْمٍ، يَسْأَلُهُ: مَاذَا سَمِعَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْمَارِّ بَيْنَ يَدَيْ الْمُصَلِّي؟ فَقَالَ أَبُو جُهَيْمٍ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَوْ يَعْلَمُ الْمَارُّ بَيْنَ يَدَيْ الْمُصَلِّي مَاذَا عَلَيْهِ، لَكَانَ أَنْ يَقِفَ أَرْبَعِينَ خَيْرًا لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ».

Abu an-Naḍr: Je ne sais pas s'il avait dit quarante jours, quarante mois ou quarante ans.

**R. 102 - Sur le fait de se mettre en face
d'un compagnon — ou une autre
personne — qui est en train de prier**

* 'Uthmân réprova le fait de se mettre en face d'un individu qui est en train de prier.

Mais cela s'applique au cas où l'orant sera distrait de la prière. Quant au cas où il n'y a aucune distraction, voici ce qu'en dit Zayd ben Thâbit: "Je ne vois aucun mal à cela, aucun ne peut interrompre la prière d'autrui."

511 - 'Â'icha: On parla devant elle sur ce qui peut pousser à interrompre la prière en disant: "Elle peut être interrompue à cause du chien, de l'âne et de la femme. — Vous nous comparez aux chiens! intervint 'Â'icha, eh bien! j'ai vu le Prophète (ç) prier alors que je me tenais entre lui et la qibla; j'étais allongée sur le lit. [Et en voulant me déplacer] pour un certain besoin, je me faufilais tout doucement, je ne voulais pas me mettre en face de lui."

* Un *ḥadīth* similaire a été rapporté par al-'A'mach, et ce de 'Ibrâhîm, d'al-'Aswad, de 'Â'icha.

**R. 103 - Sur le fait de prier derrière celui
qui est en train de dormir**

512 - 'Â'icha dit: «Le Prophète (ç) priait au moment où je dormais allongée en travers de lui sur sa couche. Et en voulant prier le *watr*, il me réveillait pour que je le priasse [aussi].»

**R. 104 - Sur le fait d'accomplir une prière
surérogatoire derrière une femme**

513 - D'après Abu Salama ben 'Abd-ar-Raḥmân, 'Â'icha, l'épouse du Prophète (ç), dit: «Je dormais devant le Messager de Dieu (ç) en laissant mes pieds dans la direction de sa qibla. [En voulant] se prosterner, il me touchait, d'où je les ramenaient vers moi. Et lorsqu'il se mettait debout, je les allongeais de nouveau... A l'époque on n'avait pas de lampes dans nos maisons.»

قَالَ أَبُو النَّضْرِ: لَا أُدْرِي، أَقَالَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، أَوْ شَهْرًا، أَوْ سَنَةً.

١٠٢ - باب: اسْتِيقْبَالِ الرَّجُلِ صَاحِبِهِ أَوْ غَيْرِهِ فِي صَلَاتِهِ وَهُوَ يُصَلِّي

وَكِرَهُ عُمَانُ أَنْ يُسْتَقْبَلَ الرَّجُلُ وَهُوَ يُصَلِّي. وَإِنَّمَا هَذَا إِذَا اشْتَغَلَ بِهِ، فَأَمَّا إِذَا لَمْ يَشْتَغَلْ، فَقَدْ قَالَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ: مَا بَالَيْتُ، إِنَّ الرَّجُلَ لَا يَقْطَعُ صَلَاةَ الرَّجُلِ.

٥١١ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ خَلِيلٍ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسَهَّرٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُسْلِمٍ - يَعْنِي ابْنَ صُبَيْحٍ - عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ: أَنَّهُ ذَكَرَ عِنْدَهَا مَا يَقْطَعُ الصَّلَاةَ، فَقَالُوا: يَقْطَعُهَا الْكَلْبُ وَالْحِمَارُ وَالْمَرْأَةُ، قَالَتْ: لَقَدْ جَعَلْتُمُونَا كِلَابًا، لَقَدْ رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي، وَإِنِّي لَبَيْتُهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ، وَأَنَا مُضْطَجِعَةٌ عَلَى السَّرِيرِ، فَتَكُونُ لِي الْحَاجَّةُ، فَأَكْرَهُ أَنْ أُسْتَقْبَلَهُ، فَنَسَلُ أَنْسِلًا.

وَعَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ: نَحْوَهُ.

١٠٣ - باب: الصَّلَاةِ خَلْفَ النَّائِمِ

٥١٢ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي وَأَنَا رَاقِدَةٌ، مُعْتَرِضَةٌ عَلَى فِرَاشِهِ، فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يُوتِرَ أَيْقَظَنِي فَأُوتِرْتُ.

١٠٤ - باب: التَّطَوُّعِ خَلْفَ الْمَرْأَةِ

٥١٣ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي النَّضْرِ، مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهَا قَالَتْ: كُنْتُ أَنَامُ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَرِجْلَايَ فِي قِبْلَتِهِ، فَإِذَا سَجَدَ غَمَزَنِي، فَقَبَضْتُ رِجْلِي، فَإِذَا قَامَ بَسَطْتُهُمَا، قَالَتْ: وَالْبُيُوتُ يَوْمئِذٍ لَيْسَ فِيهَا مَصَابِيحُ.

R. 105 - Sur celui qui dit que rien ne pousse à interrompre la prière

514 - 'Â'icha: On parla devant elle de ce qui peut pousser à interrompre la prière (le chien, l'âne et la femme) et elle de dire: «Vous nous comparez aux ânes et aux chiens! Par Dieu, j'ai vu le Prophète (ﷺ) prier tandis que j'étais allongée sur le lit, entre lui et la qibla! Et, ayant voulu me déplacer pour un certain besoin, je me faufilais du côté des pieds du lit; je ne voulais pas m'asseoir [sur le lit] et causer un certain mal au Prophète (ﷺ).»

515 - Le fils du frère d'ibn Chihâb [rapporte] avoir interrogé son oncle paternel sur la chose qui pousse à interrompre la prière. «Rien ne pousse à l'interrompre, avait répondu ibn Chihâb; 'Urwa ben az-Zubayr m'a rapporté que 'Â'icha, l'épouse du Prophète (ﷺ), avait dit: "Le Messager de Dieu (ﷺ) se levait de nuit pour prier sur la couche tandis que moi je me tenais en travers, entre lui et la qibla.»

R. 106 - Sur le fait de porter sur les épaules une petite fille pendant qu'on prie

516 - Abu Qatâda al-'Anṣârî: Le Messager de Dieu (ﷺ) priait en portant 'Umâma, la fille de sa fille Zaynab. Son père était Abu al-'Âṣ ben ar-Rabî' ben 'Abd-Chams. Il (ﷺ) la posait pendant ses prosternations et, en se relevant, la reprenait.

R. 107 - Sur le fait de prier devant une couche où se trouve une femme qui a ses menstrues

517 - 'Abd-ul-Lâh ben Chaddâd ben al-Hâdi dit: «Ma tante maternelle, Maymuna bent al-Hârith, m'a dit: "Ma couche était tout près de l'endroit où priait le Prophète (ﷺ). Des fois, son vêtement tombait sur moi tandis que je me tenais encore dans ma couche."»

518 - 'Abd-ul-Lâh ben Chaddâd dit: «J'ai entendu Maymûna dire: "Le Prophète (ﷺ) priait tandis que j'étais endormie près de lui. En se prosternant, son vêtement me touchait."»

* Musaddad ajoute (de Khâlid, directement de Sulaymân ach-Chaybâny) ceci: «... bien que j'avais mes menstrues.»

١٠٥ - باب: مَنْ قَالَ لَا يَقْطَعُ الصَّلَاةَ شَيْءٌ

٥١٤ - حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنِ عَائِشَةَ: وَحَدَّثَنِي مُسْلِمٌ، عَنِ مَسْرُوقٍ، عَنِ عَائِشَةَ: ذُكِرَ عِنْدَهَا مَا يَقْطَعُ الصَّلَاةَ - الْكَلْبُ وَالْحِمَارُ وَالْمَرْأَةُ - فَقَالَتْ: شَبَّهْتُمُونَا بِالْحُمُرِ وَالْكَلابِ، وَاللَّهِ لَقَدْ رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي، وَإِنِّي عَلَى السَّرِيرِ، بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ مُضْطَجِعَةٌ، فَتَبَدُّو لِي الْحَاجَةَ، فَأَكْرَهُ أَنْ أَجْلِسَ فَأُوذِيَ النَّبِيُّ ﷺ، فَأَنْسَلُ مِنْ عِنْدِ رِجْلَيْهِ.

٥١٥ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ قَالَ: أَخْبَرَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَخِي أَبِي سَهَابٍ: أَنَّهُ سَأَلَ عَمَّهُ عَنِ الصَّلَاةِ يَقْطَعُهَا شَيْءٌ؟ فَقَالَ: لَا يَقْطَعُهَا شَيْءٌ، أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ: أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: لَقَدْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُومُ فَيُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ، وَإِنِّي لَمُعْتَرِضَةٌ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ، عَلَى فِرَاشِ أَهْلِهِ.

١٠٦ - باب: إِذَا حَمَلَ جَارِيَةً صَغِيرَةً عَلَى عُنُقِهِ فِي الصَّلَاةِ

٥١٦ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنِ عَمْرِو بْنِ سُلَيْمِ الزُّرْقِيِّ، عَنِ أَبِي قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيِّ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي، وَهُوَ حَامِلٌ أُمَامَةَ بِنْتَ زَيْنَبَ، بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَلَا أَبِي الْعَاصِمِ بْنِ الرَّبِيعِ بْنِ عَبْدِ شَمْسٍ. فَإِذَا سَجَدَ وَضَعَهَا، وَإِذَا قَامَ حَمَلَهَا.

١٠٧ - باب: إِذَا صَلَّى إِلَى فِرَاشٍ فِيهِ حَائِضٌ

٥١٧ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ زُرَّارَةَ قَالَ: أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ، عَنِ الشَّيْبَانِيِّ، عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادِ بْنِ الْهَادِ قَالَ: أَخْبَرْتَنِي خَالَتِي مَيْمُونَةُ بِنْتُ الْحَارِثِ قَالَتْ: كَانَ فِرَاشِي حِيَالِ مُصَلِّي النَّبِيِّ ﷺ، فَرَبَّمَا وَقَعَ ثَوْبُهُ عَلَيَّ وَأَنَا عَلَى فِرَاشِي.

٥١٨ - حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ سُلَيْمَانُ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادٍ قَالَ: سَمِعْتُ مَيْمُونَةَ تَقُولُ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي، وَأَنَا إِلَى جَنْبِهِ نَائِمَةٌ، فَإِذَا سَجَدَ أَصَابَنِي ثَوْبُهُ، وَأَنَا حَائِضٌ.

وَرَادَ مُسَدِّدٌ عَنْ خَالِدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ الشَّيْبَانِيُّ: وَأَنَا حَائِضٌ.

**R. 108 - Au moment de la prosternation, est-ce
que l'homme peut toucher sa femme pour se prosterner?**

519 - 'Â'icha (r) dit: «Quelle vilaine chose que de nous assimiler au chien et à l'âne! Eh bien! le Messenger de Dieu (ç) lui arrivait de prier au moment où j'étais allongée entre lui et la qibla. En voulant se prosterner, il me touchait les pieds et moi de les ramener vers moi.»

**R. 109 - Sur le fait que la femme enlève
quelque impureté de dessus l'orant**

520 - 'Abd-ul-Lâh dit: «Tandis que le Messenger de Dieu (ç) était en train de prier près de la Ka'ba, un groupe de Quraychites étaient assis dans leur assemblée. L'un d'eux dit: "Ne voyez-vous pas l'ostentation de cet homme? Lequel d'entre vous peut se diriger aux chamelles des bœufs et chercher un mélange de tripes, de sang et de membranes fœtales puis attendre qu'il (le Prophète) se prosterne et les jeter entre ses épaules?"

«Et le plus misérable d'entre eux s'élança [et apporta la chose]. Il attendit jusqu'à ce que le Messenger de Dieu (ç) se prosternât puis posa le mélange entre ses épaules. Le Prophète (ç) resta prosterné. Quant aux Quraychites, ils se mirent à rigoler en se dandinant. Entre temps, un certain homme alla informer Fâtîma (Que la paix soit sur elle); elle était encore jeune. Elle arriva en courant, le Prophète (ç) était encore prosterné.

«Elle enleva la saleté, se tourna aux Quraychites en commençant à les insulter. Quant au Messenger de Dieu (ç), il continua sa prière; et l'ayant terminée il dit: "Seigneur! charge-Toi de Quraych! Seigneur! Charge-Toi de Quraych!" puis il précisa les noms: "Seigneur! Charge-Toi de 'Amrû ben Hichâm, de 'Utba ben Rabî'a, de Chayba ben Rabî'a, d'al-Walîd ben 'Utba, de 'Umayya ben Khalaf, de 'Uqba ben Abu Mu'ayt et de 'Umâra ben al-Walîd!"

«Je jure par Dieu, j'ai vu ces personnes abattues le jour de la bataille de Badr. On traîna leurs corps jusqu'au puits, le puits de Badr, puis le Messenger de Dieu (ç) dit: "Les hommes du puits furent poursuivis par une malédiction."»

١٠٨ - باب: هل يغمز الرجل امرأته عند السجود لكي يسجد

٥١٩ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا عُبيدُ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: بِسْمَا عَدَلْتُمُونَا بِالْكَلْبِ وَالْحِمَارِ، لَقَدْ رَأَيْتَنِي وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي، وَأَنَا مُضْطَجِعَةٌ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ، فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَسْجُدَ غَمَزَ رَجُلِي، فَقبَضْتُهُمَا.

١٠٩ - باب: المرأة تطرح عن المصلي شيئاً من الأذى

٥٢٠ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَقَ السُّورِمَارِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عُبيدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَقَ، عَنْ عَمْرُو بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَائِمٌ يُصَلِّي عِنْدَ الْكَعْبَةِ، وَجَمْعُ قُرَيْشٍ فِي مَجَالِسِهِمْ، إِذْ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ: أَلَا تَنْظُرُونَ إِلَى هَذَا الْمُرَائِي، أَيُّكُمْ يَقُومُ إِلَى جُزُورِ آلِ فُلَانٍ، فَيَعْمِدُ إِلَى فَرْثِهَا وَدَمِهَا وَسَلَاهَا، فَيَجِيءُ بِهِ، ثُمَّ يَمْهَلُهُ، حَتَّى إِذَا سَجَدَ، وَضَعَهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ؟ فَأَنْبَعَتْ أَشْقَاهُمْ، فَلَمَّا سَجَدَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَضَعَهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ، وَثَبَتَ النَّبِيُّ ﷺ سَاجِدًا، فَضَجَّحُوا حَتَّى مَالَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ مِنَ الضَّحِكِ، فَاَنْطَلَقَ مُنْطَلِقًا إِلَى فَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَامُ - وَهِيَ جُوَيْرِيَّةٌ - فَأَقْبَلَتْ تَسْعَى، وَثَبَتَ النَّبِيُّ ﷺ سَاجِدًا، حَتَّى أَلْقَتْهُ عَنْهُ، وَأَقْبَلَتْ عَلَيْهِمْ تَسْبُؤُهُمْ، فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الصَّلَاةَ، قَالَ: «اللَّهُمَّ عَلَيكَ بِقُرَيْشٍ، اللَّهُمَّ عَلَيكَ بِقُرَيْشٍ». ثُمَّ سَمَى: «اللَّهُمَّ عَلَيكَ بِعَمْرُو بْنِ هِشَامٍ، وَعُقْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ، وَشَيْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ، وَالْوَلِيدَ بْنَ عُقْبَةَ، وَأُمَيَّةَ بْنَ خَلْفٍ، وَعُقْبَةَ بْنَ أَبِي مُعَيْطٍ، وَعُمَارَةَ بْنَ الْوَلِيدِ». قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَوَاللَّهِ، لَقَدْ رَأَيْتُهُمْ صَرَخُوا يَوْمَ بَدْرٍ، ثُمَّ سَجَبُوا إِلَى الْقَلِيبِ، قَلِيبِ بَدْرٍ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «وَاتَّبَعُوا أَصْحَابَ الْقَلِيبِ لَعْنَةً».

Au nom de Dieu, le Tout miséricorde, le Miséricordieux

IX. LES HORAIRES DE LA PRIERE

R. 1 - Sur les horaires et les mérites de la prière

* Dieu, Puissant et Majestueux dit: **Pour les croyants, la prière s'inscrit à heures fixes...**⁽¹⁾ C'est-à-dire que Dieu a fixé aux fidèles les moments de la prière.

521 - Ibn Chihâb: Un jour, 'Umar ben 'Abd-al-'Azîz retarda de faire la prière. En entrant chez lui, 'Urwa ben az-Zubayr l'informa que Chu'ba ben al-Mughîra avait un jour retardé la prière au moment où il était en Irak. Abu Mas'ûd al-'Anṣârî s'était alors rendu chez lui et lui avait dit: «O Mughîra! que veut dire cette [négligence]? N'as-tu pas su que l'archange Gabriel (ç) était descendu [du ciel] et pria..., que le Messenger de Dieu (ç) pria après lui, que cela se répéta par cinq fois⁽²⁾ et qu'enfin Gabriel dit au Prophète: "C'est ce qu'on m'a ordonné [de te transmettre].»

En entendant cela, 'Umar dit à 'Urwa: «Sois sûr de ce que tu rapportes! Est-ce Gabriel qui a indiqué les horaires de la prière au Messenger de Dieu (ç)? — C'est ce que rapportait Bachîr ben Abu Mas'ûd de son père, répondit 'Urwa.»

522 - 'Urwa: 'Â'icha m'a rapporté que le Messenger de Dieu (ç) accomplissait la prière du 'aṣr alors que les rayons du soleil étaient encore dans sa chambre.

R. 2 - Sur: ... revenant à Lui, prémunissez-vous, accomplissez la prière, ne soyez pas des associants⁽³⁾

523 - Ibn 'Abbâs dit: «Le groupe délégataire de 'Abd-al-Qays arriva chez le

(1) An-Nisâ' 103.

(2) Dans le texte on trouve: N'as-tu pas su que l'archange Gabriel était descendu, qu'il pria, que le Messenger de Dieu (ç) pria [après lui], qu'il pria, que le Messenger de Dieu (ç) pria [après lui], qu'il pria [une troisième fois], que le Messenger de Dieu (ç) pria [après lui], qu'il pria, que le Messenger de Dieu (ç) pria [après lui], qu'il pria [une cinquième fois] et que le Messenger de Dieu (ç) pria [après lui].

(3) Ar-Rûm, 31.

Messenger de Dieu (ﷺ) et ses membres dirent: “Nous sommes de Rabî‘a et nous ne pouvons te contacter que durant le mois sacré. Donne-nous quelques recommandations afin que nous les transmettions à ceux que nous avons laissés derrière nous! — Je vous recommande quatre choses et je vous interdis quatre: croire en Dieu, leur dit-il en expliquant, c’est-à-dire témoigner qu’il n’y a de dieu que Dieu et que je suis le Messenger de Dieu; accomplir la prière; payer la *zakât* et de me remettre le cinquième de ce que vous gagnez... J’interdis *ad-dubbâ’*, *al-hantam*, *al-muqayyar* et *an-naqîr*⁽¹⁾.”»

R. 3 - Sur le fait de donner serment d’allégeance sur l’accomplissement de la prière

524 - Jarîr ben ‘Abd-ul-Lâh dit: «J’ai prêté allégeance au Messenger de Dieu (ﷺ) sur l’accomplissement de la prière, sur le payement de la *zakât* et sur le fait d’être sincère envers tout musulman.»

R. 4 - La prière est une expiation

525 - Ḥudhayfa dit: «Nous étions assis chez ‘Umar (r) lorsqu’il nous dit: “Qui d’entre vous a retenu les paroles du Messenger de Dieu (ﷺ) sur la *fitna*? — Moi, dis-je, et exactement comme il les avait prononcées. — Tu as de l’audace envers lui (ou: envers elles). — La *fitna* de l’homme due à sa femme, à ses biens, à ses enfants et à son voisin sera expiée par la prière, le jeûne, l’aumône et par la recommandation [du bien] et la défense [du mal].

— Ma question n’est pas sur cette *fitna* (épreuve), mais je veux connaître la *fitna* (les subversions) qui s’agite comme les vagues de mer. — Mais celle-ci est loin de toi, ô Commandeur des croyants! Il y a entre toi et elle une porte fermée. — Cassera-t-on cette porte ou bien elle sera ouverte? — On la cassera. — Donc, elle ne se refermera jamais.”»

Chaqîq: «Nous interrogeâmes ensuite Ḥudhayfa en disant: “Est-ce que ‘Umar connaissait cette porte? — Oui, répondit-il, et de la même manière qu’on est sûr que le lendemain est précédé par une nuit; je lui ai rapporté [sur le sujet] un *hadîth* tout à fait authentique.”

«Après cela, nous n’osâmes pas interroger Ḥudhayfa [sur la porte], nous

(1) Toutes ces quatre choses étaient des récipients dans lesquels on préparait du vin.

وَلَسْنَا نَصِلُ إِلَيْكَ إِلَّا فِي الشَّهْرِ الْحَرَامِ، فَمَرْنَا بِشَيْءٍ نَأْخُذُهُ عَنْكَ، وَنَدْعُو إِلَيْهِ مَنْ وَرَاءَنَا، فَقَالَ: «أَمْرُكُمْ بِأَرْبَعٍ وَأَنْهَاكُمْ عَنْ أَرْبَعٍ: الْإِيمَانِ بِاللَّهِ». ثُمَّ فَسَّرَهَا لَهُمْ: «شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّي رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامُ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ، وَأَنْ تُؤَدُّوا إِلَيَّ خُمْسَ مَا غَنِمْتُمْ، وَأَنْهَى عَنِ الدُّبَاءِ، وَالْحَنْتَمِ، وَالْمُقَيْرِ، وَالنَّقِيرِ».

٣ - باب: البَيْعَةُ عَلَى إِقَامَةِ الصَّلَاةِ.

٥٢٤ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنَا قَيْسٌ، عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: بَايَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى إِقَامِ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَالنُّصْحِ لِكُلِّ مُسْلِمٍ.

٤ - باب: الصَّلَاةُ كَفَّارَةٌ.

٥٢٥ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ الْأَعْمَشِ قَالَ: حَدَّثَنِي شَقِيقٌ قَالَ: سَمِعْتُ حُدَيْفَةَ قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقَالَ: أَيُّكُمْ يَحْفَظُ قَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْفِتْنَةِ؟ قُلْتُ: أَنَا، كَمَا قَالَ. قَالَ: إِنَّكَ عَلَيْهِ - أَوْ عَلَيْهَا - لَجَرِيءٌ، قُلْتُ: فِتْنَةُ الرَّجُلِ فِي أَهْلِهِ وَمَالِهِ وَوَلَدِهِ وَجَارِهِ، تُكْفَرُهَا الصَّلَاةُ وَالصَّوْمُ وَالصَّدَقَةُ وَالْأَمْرُ وَالنَّهْيُ، قَالَ: لَيْسَ هَذَا أَرِيدُ، وَلَكِنْ الْفِتْنَةُ الَّتِي تَمُوجُ كَمَا يَمُوجُ الْبَحْرُ، قَالَ: لَيْسَ عَلَيْكَ مِنْهَا بَأْسٌ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، إِنَّ بَيْنَكَ وَبَيْنَهَا بَابٌ مُغْلَقٌ، قَالَ: أَيُّكُمْ أَمْ يُفْتَحُ؟ قَالَ: يُكْسَرُ، قَالَ: إِذَا لَا يُغْلَقُ أَبَدًا، قُلْنَا: أَكَانَ عُمَرُ يَعْلَمُ الْبَابَ؟ قَالَ: نَعَمْ، كَمَا أَنَّ دُونَ الْعَدِ اللَّيْلَةَ، إِنِّي حَدَّثْتُهُ بِحَدِيثٍ لَيْسَ بِالْأَغَالِيطِ. فَهَبْنَا أَنْ نَسْأَلَ حُدَيْفَةَ،

chargeâmes alors Masrûq de lui poser la question. Interrogé, Hudhayfa dit: “La porte est ‘Umar .’»

526 - Ibn Mas‘ûd: Ayant embrassé une femme, un homme vint reconnaître [sa faute] devant le Prophète (ﷺ). Dieu révéla alors: **Accomplis la prière aux deux pointes du jour, et au cours des heures de la nuit [qui leur sont proches]. Les actions belles dissipent les mauvaises⁽¹⁾.** Sur ce, l’homme dit: “O Messenger de Dieu! est-ce que cela concerne mon cas [seulement]? — Il concerne toute ma Ummah, répondit le Prophète.”

R. 5 - Sur le mérite de la prière faite en son temps

527 - Abu ‘Amrû ach-Chaybâny dit: Le propriétaire de cette maison — et il indiqua la maison de ‘Abd-ul-Lâh — nous a rapporté en disant: «J’ai interrogé le Prophète (ﷺ): “Quel est l’acte que Dieu aime le plus? — La prière en son temps [fixé], a-t-il dit. — Et puis quoi? — La piété filiale. — Et quoi ensuite? — Le combat pour la cause de Dieu.”

«Ces choses m’ont été dites par le Prophète, et si je lui avais demandé d’autres en plus, il me les aurait dites.»

R. 6 - Les cinq prières [quotidiennes] sont une expiation

528 - Abu Hurayra [rapporte] avoir entendu le Messenger de Dieu (ﷺ) dire: «Que dites-vous d’une révière qui passe devant la porte de l’un de vous, qui s’y lave quotidiennement par cinq fois, que restera-t-il de sa crasse? — Rien, répondirent les présents. — Eh bien! cela est la parabole des cinq prières [quotidiennes] par lesquelles Dieu efface les péchés.»

R. 7 - Sur le fait de négliger d’accomplir la prière en son temps

529 - ‘Anas dit: «Je ne reconnais plus rien de ce qui existait du vivant du Prophète (ﷺ). — Même pas la prière? lui demanda-t-on. — N’avez-vous pas négligé des choses de cette prière?»

(1) Hûd, 114.

فَأْمَرْنَا مَسْرُوقًا فَسَأَلَهُ، فَقَالَ: أَلْبَابُ عُمْرٍ.

٥٢٦ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ التَّمِيمِيِّ، عَنْ أَبِي عُمَرَ النَّهْدِيِّ، عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ: أَنَّ رَجُلًا أَصَابَ مِنْ أَمْرَأَةٍ قُبْلَةً، فَاتَى النَّبِيَّ ﷺ فَأَخْبَرَهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿أَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفَا مِنْ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُدْهَبْنَ بِالسَّيِّئَاتِ﴾^(١). فَقَالَ الرَّجُلُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلِي هَذَا؟ قَالَ: «لِجَمِيعِ أُمَّتِي كُلِّهِمْ».

٥ - باب: فضل الصلاة لوقتها.

٥٢٧ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: الْوَلِيدُ بْنُ الْعِزَارِ أَخْبَرَنِي قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَمْرٍو الشَّيْبَانِيَّ يَقُولُ: حَدَّثَنَا صَاحِبُ هَذِهِ الدَّارِ - وَأَشَارَ إِلَى دَارِ عَبْدِ اللَّهِ - قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ: أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ؟ قَالَ: «الصَّلَاةُ عَلَى وَقْتِهَا». قَالَ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: «ثُمَّ بِرُّ الْوَالِدَيْنِ». قَالَ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: «الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ». قَالَ حَدَّثَنِي بِهِنَّ، وَلَوْ أَسْتَزَدْتُهُ لَزَادَنِي.

٦ - باب: الصلوات الخمس كفارة.

٥٢٨ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ حَمَزَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي حَازِمٍ وَالِدُ الرَّوْرِدِيِّ، عَنْ يَزِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهْرًا بَيْنَ آبَابِ أَحَدِكُمْ، يَغْتَسِلُ فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسًا، مَا تَقُولُ: ذَلِكَ يُبْقِي مِنْ دَرَنِهِ». قَالُوا: لَا يُبْقِي مِنْ دَرَنِهِ شَيْئًا، قَالَ: «فَذَلِكَ مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ، يَمْحُو اللَّهُ بِهِ الْخَطَايَا».

٧ - باب: تضييع الصلاة عن وقتها.

٥٢٩ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ، عَنْ غَيْلَانَ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ مَا أَعْرِفُ شَيْئًا مِمَّا كَانَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ. قِيلَ: الصَّلَاةُ؟ قَالَ: أَلَيْسَ ضَيَعْتُمْ مَا ضَيَعْتُمْ فِيهَا.

530 - Az-Zuhry dit: «J'entrai chez 'Anas ben Mâlik qui était à Damas et je le trouvai en train de pleurer. Je lui dis: "Quelle est la chose qui te fait pleurer? — Je ne reconnais plus rien de ce que j'avais vu [du vivant du Prophète], me dit-il, exception faite de la prière; et encore, même cette prière est négligée.»»

* Bakr rapporte (directement de Muḥammad ben Bakr al-Burzâny, directement de 'Uthmân ben Abu Rawwâd) une tradition similaire.

R. 8 - Sur le fait que l'orant invoque le Seigneur, Puissant et Majestueux

531 - 'Anas dit: «Le Prophète (ﷺ) a dit: "Lorsque l'un de vous est en train de prier, il est en réalité en train d'invoquer son Seigneur. Qu'il ne crache pas donc à sa droite mais sous son pied gauche.»»

* Sa'îd, de Qatâda: «Qu'il ne crache pas devant lui (*quddâmahu* ou *bayna yadayhi*), mais à sa gauche ou sous son pied!»

* Humayd, de 'Anas, du Prophète (ﷺ): «Qu'il ne crache ni en direction de la qibla ni à sa droite, mais à sa gauche ou sous son pied!»

523 - D'après 'Anas, le Prophète (ﷺ) dit: «Tenez-vous bien pendant la prosternation! et que l'orant n'étende pas les bras à la manière d'un chien! Et en voulant cracher, qu'il ne le fasse ni devant lui ni à sa droite! car il est en train d'invoquer son Seigneur.»

R. 9 - Sur le fait d'attendre la fraîcheur pour accomplir la prière du *duhr* durant les grandes chaleurs

533 et 534 - D'après Abu Hurayra et 'Abd-ul-Lâh ben 'Umar, le Messenger de Dieu (ﷺ) dit: «Lorsque la chaleur devient forte, attendez la fraîcheur pour ensuite accomplir la prière; car la grande chaleur vient de l'émanation de la Géhenne.»

535 - Abu Dhar dit: «Le muezzin du Prophète (ﷺ) appela à la prière du *duhr* et le Prophète lui dit: "Attends la fraîcheur! Attends la fraîcheur!" Il dit aussi: "La grande chaleur est de l'émanation de la Géhenne... Lorsque la chaleur devient forte, attendez la fraîcheur pour accomplir la prière!"

«Nous attendîmes jusqu'au moment où nous vîmes l'ombre dans les collines.»

536 - D'après Abu Hurayra, le Prophète (ﷺ) dit: «Lorsque la chaleur devient

٥٣٠ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ زُرَّارَةَ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ وَاصِلٍ، أَبُو عُبَيْدَةَ الْحَدَّادُ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي رَوَّادٍ، أَخِي عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ: سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ يَقُولُ: دَخَلْتُ عَلَى أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ بِدِمَشْقَ، وَهُوَ يَبْكِي، فَقُلْتُ: مَا يَبْكِيكَ؟ فَقَالَ: لَا أَعْرِفُ شَيْئًا مِمَّا أُدْرِكْتُ إِلَّا هَذِهِ الصَّلَاةَ، وَهَذِهِ الصَّلَاةُ قَدْ ضَيَّعَتْ.

وَقَالَ بَكْرٌ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ الْبَرْسَانِيُّ: أَخْبَرَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي رَوَّادٍ، نَحْوَهُ.

٨ - باب: الْمُصَلِّي يُنَاجِي رَبَّهُ عَزَّ وَجَلَّ.

٥٣١ - حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا صَلَّى يُنَاجِي رَبَّهُ، فَلَا يَتْفَلَنُ عَنْ يَمِينِهِ، وَلَكِنْ تَحْتَ قَدَمِهِ الْيُسْرَى».

وَقَالَ سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ: «لَا يَتْفَلُ قَدَامَهُ أَوْ بَيْنَ يَدَيْهِ، وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمَيْهِ».

وَقَالَ شُعْبَةُ: «لَا يَبْزُقُ بَيْنَ يَدَيْهِ وَلَا عَنْ يَمِينِهِ، وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمَيْهِ».

وَقَالَ حُمَيْدٌ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «لَا يَبْزُقُ فِي الْقَبْلَةِ وَلَا عَنْ يَمِينِهِ، وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمَيْهِ».

٥٣٢ - حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «أَعْتَدُوا فِي السُّجُودِ، وَلَا يَسْطُ ذِرَاعِيهِ كَالْكَلْبِ، وَإِذَا بَزَقَ فَلَا يَبْزُقَنَّ بَيْنَ يَدَيْهِ، وَلَا عَنْ يَمِينِهِ، فَإِنَّمَا يُنَاجِي رَبَّهُ».

٩ - باب: الْإِبْرَادِ بِالظُّهْرِ فِي شِدَّةِ الْحَرِّ.

٥٣٣ و٥٣٤ - حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ، قَالَ صَالِحُ بْنُ كَيْسَانَ: حَدَّثَنَا الْأَعْرَجُ، عَبْدُ الرَّحْمَنِ وَغَيْرُهُ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَنَافِعِ مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ: أَنَّهُمَا حَدَّثَاهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «إِذَا أَشْتَدَّ الْحَرُّ فَأَبْرِدُوا عَنْ الصَّلَاةِ، فَإِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ».

٥٣٥ - حَدَّثَنَا أَبُو بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْمُهَاجِرِ أَبِي الْحَسَنِ: سَمِعَ زَيْدَ بْنَ وَهْبٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: أَدَّنَ مُوَدَّنُ النَّبِيِّ ﷺ الظُّهْرَ، فَقَالَ: «أَبْرِدْ أَبْرِدْ» - أَوْ قَالَ: «أَنْتَظِرُ أَنْتَظِرُ» - وَقَالَ «شِدَّةُ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ، فَإِذَا أَشْتَدَّ الْحَرُّ فَأَبْرِدُوا عَنْ الصَّلَاةِ» - حَتَّى رَأَيْنَا فِيءَ التَّلْوُلِ.

٥٣٦ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: حَفِظْنَاهُ مِنَ الزُّهْرِيِّ، عَنْ

forte, attendez la fraîcheur puis accomplissez la prière! Car la grande chaleur vient de l'émanation de la Géhenne.

537 - «Le Feu se plaignit à son Seigneur en disant: “O Seigneur! mes différentes parties se dévorent les unes les autres...” Sur ce, Il lui donna la permission d'avoir deux Souffles: Un en hiver et un autre en été. C'est cela qui correspond à la plus forte chaleur et au plus grand froid éprouvés...»

538 - Abu Sa'îd dit: «Attendez la fraîcheur pour accomplir la prière du *ḍuhr*, car la grande chaleur provient de l'émanation de la Géhenne.»

* [Le père de 'Umar ben Ḥaḥṣ] est suivi aussi par Sufyân, Yaḥya et Abu 'Awâna qui tiennent ce *ḥadīth* d'al-'A'mach.

R. 10 - Sur le fait d'attendre la fraîcheur pour faire la prière du *ḍuhr* pendant le voyage

539 - Abu Dhar al-Ghifârî dit: «Nous étions en voyage avec le Prophète (ﷺ) et quand le muezzin voulut appeler à la prière du *ḍuhr*, le Prophète (ﷺ) lui dit: “Attends la fraîcheur!” Aussi, il voulut ensuite appeler à la prière mais le Prophète lui redit: “Attends la fraîcheur!” [En effet, on attendit la fraîcheur] jusqu'au moment où nous vîmes l'ombre (*fay'*) dans les collines. Et le Prophète (ﷺ) de dire: “La grande chaleur provient de l'émanation de la Géhenne. Donc, lorsque la chaleur devient forte, attendez la fraîcheur pour accomplir la prière!”»

* Ibn 'Abbâs: *yatafayya'u*⁽¹⁾ veut dire “Il s'incline”.

R. 11 - Le temps de la prière du *ḍuhr* [commence à partir] où le soleil commence à pencher vers l'ouest

* Jâbir: Le Prophète (ﷺ) priait [le *ḍuhr*] pendant la canicule.

540 - 'Anas ben Mâlik: Une fois, le Messenger de Dieu (ﷺ) sortit au moment où le soleil commençait à pencher [vers l'ouest]. Il accomplit la prière du *ḍuhr*, se mit sur le minbar et commença à parler de l'Heure en citant ses terribles événements. Il dit ensuite: “Que celui qui veut interroger sur une chose, le fasse! car, tant que je suis à ma place-ci, je vous répondrai sur toute chose.” [En entendant cela], les présents se mirent à pleurer. Quant au Prophète, il répétait ceci: “Posez-moi des questions!” Alors 'Abd-ul-Lâh ben Ḥudhâfa as-Sahmy se leva et demanda: “Qui est mon père? — Ton père est Ḥudhâfa,” répondit le Prophète qui insista toujours à redire: “Posez-moi des questions!” Et 'Umar ben al-Khaṭâb de se mettre à

(1) An-Nahl, 48.

سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيْبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِذَا أَشْتَدَّ الْحَرُّ فَأَبْرِدُوا بِالصَّلَاةِ، فَإِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ».

٥٣٧ - وَأَشْتَكَيْتِ النَّارَ إِلَى رَبِّهَا، فَقَالَتْ: يَا رَبِّ أَكَلْتُ بَعْضِي بَعْضًا، فَأَذِنَ لَهَا بِنَفْسَيْنِ، نَفْسٍ فِي الشِّتَاءِ وَنَفْسٍ فِي الصَّيْفِ، فَهُوَ أَشَدُّ مَا تَجِدُونَ مِنَ الْحَرِّ، وَأَشَدُّ مَا تَجِدُونَ مِنَ الزَّمْهَرِيرِ».

٥٣٨ - حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ: حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَبْرِدُوا بِالظُّهْرِ، فَإِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ».

تَابَعَهُ سُفْيَانُ، وَيَحْيَى، وَأَبُو عَوَانَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ.

١٠ - بَابُ: الْإِبْرَادِ بِالظُّهْرِ فِي السَّفَرِ.

٥٣٩ - حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُهَاجِرٌ، أَبُو الْحَسَنِ، مَوْلَى لِبْنِي تَيْمِ اللَّهِ، قَالَ: سَمِعْتُ زَيْدَ بْنَ وَهْبٍ، عَنْ أَبِي ذَرِّ الْغِفَارِيِّ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَأَرَادَ الْمُؤَدَّنُ أَنْ يُؤَدَّنَ لِلظُّهْرِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «أَبْرِدْ». ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُؤَدَّنَ، فَقَالَ لَهُ: «أَبْرِدْ». حَتَّى رَأَيْنَا فِيءَ التَّلْوْلِ، فَقَالَ: النَّبِيُّ ﷺ: «إِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ، فَإِذَا أَشْتَدَّ الْحَرُّ فَأَبْرِدُوا بِالصَّلَاةِ».

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿يَتَفَيَّأُ﴾^(١). يَتَمِيلُ.

١١ - بَابُ: وَقْتُ الظُّهْرِ عِنْدَ الزَّوَالِ.

وَقَالَ جَابِرٌ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي بِالْمُهَاجِرَةِ.

٥٤٠ - حَدَّثَنَا أَبُو أَلَيْمَانَ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ حِينَ زَاغَتِ الشَّمْسُ، فَصَلَّى الظُّهْرَ، فَقَامَ عَلَى الْمِنْبَرِ، فَذَكَرَ السَّاعَةَ، فَذَكَرَ أَنَّ فِيهَا أُمُورًا عِظَامًا، ثُمَّ قَالَ: «مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُسَأَلَ عَنْ شَيْءٍ فَلْيَسْأَلْ، فَلَا تَسْأَلُونِي عَنْ شَيْءٍ إِلَّا أَخْبَرْتُكُمْ، مَا دُمْتُ فِي مَقَامِي هَذَا». فَأَكْثَرَ النَّاسُ فِي الْبُكَاءِ، وَأَكْثَرَ أَنْ يَقُولَ: «سَلُونِي». فَقَامَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حُدَافَةَ السَّهْمِيُّ فَقَالَ: مَنْ أَبِي؟ قَالَ: «أَبُوكَ حُدَافَةَ». ثُمَّ أَكْثَرَ أَنْ يَقُولَ: «سَلُونِي». فَبَرَكَ عُمَرُ عَلَى رُكْبَتَيْهِ فَقَالَ: رَضِينَا بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالإِسْلَامِ دِينًا،

(١) سورة النحل الآية ٤٨.

genou en disant: “Nous acceptons Dieu comme seigneur, l’Islam comme religion et Muḥammad comme prophète.” Le Prophète garda le silence puis reprit: “Tout à l’heure, on m’a fait montrer le Paradis et le Feu à travers ce mur, et je n’ai rien vu de comparable au bien et au mal...”

541 - Abu Barza [dit]: «Le Prophète (ﷺ) accomplissait la prière du *ṣubḥ* alors que l’un de nous pouvait connaître la personne qui se tenait près de lui. Il récitait dans cette prière de soixante à cent versets. Quant à la prière du *ḍuhr*, il se mettait à l’accomplir dès que le soleil commençait à pencher vers l’ouest. Il priait le *‘aṣr* au moment où l’un de nous [pouvait] partir au bout de Médine, [c’est-à-dire], y revenir alors que le soleil était encore “vivant”⁽¹⁾ (pour la prière du *maghrib*, j’ai oublié ce qu’Abu Barza avait dit, explique Abu al-Minhâl). Enfin, le Prophète ne voyait aucun inconvénient à retarder la prière du *‘Ichâ’* jusqu’au [premier] tiers de la nuit (plus tard, Abu al-Minhal dit: *jusqu’au milieu de la nuit*).»

De Mu’âdh, de Chu’ba: «J’ai reconstruit Abu al-Minhâl une autre fois et il m’a dit: “Ou: *jusqu’au [premier] tiers de la nuit*.”»

542 - ‘Anas ben Mâlik dit: «En faisant la prière [du *ḍuhr*] derrière le Messager de Dieu (ﷺ) pendant la canicule, nous nous prosternions sur nos vêtements pour éviter la chaleur.»

R. 12 - Sur le fait de retarder la prière du *ḍuhr* jusqu’au [début] de celle du *‘aṣr*

543 - Ibn ‘Abbâs: Le Prophète (ﷺ) fit à Médine sept [*rak‘a*] pour les prières du *maghrib* et du *‘ichâ’* et huit *rak‘a* pour les prières du *ḍuhr* et du *‘aṣr*.

«Peut-être qu’il a fait cela pendant une nuit pluvieuse, supposa ‘Ayyûb. — Peut-être, répondit Abu ach-Cha‘thâ’.»

R. 13 - Sur le temps de la prière du *‘aṣr*

544 - ‘Â’icha dit que le Messager de Dieu (ﷺ) priait le *‘aṣr* au moment où les rayons du soleil n’avaient pas encore quitté sa chambre.

545 - D’après ‘Urwa, ‘Â’icha [rapporte] que le Messager de Dieu (ﷺ) fit la

(1) Par «vivant», on entend dire que le soleil n’a rien perdu: ni de la chaleur émise, ni de sa couleur, ni de l’intensité de sa lumière.

وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا، فَسَكَتَ. ثُمَّ قَالَ: «عُرِضَتْ عَلَيَّ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ أَنْفَاءً، فِي عُرْضِ هَذَا الْحَائِطِ، فَلَمْ أَرَ كَالْخَيْرِ وَالشَّرِّ».

٥٤١ - حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي الْمِنْهَالِ، عَنْ أَبِي بَرزَةَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي الصُّبْحَ، وَأَحَدُنَا يَعْرِفُ جَلِيسَهُ، وَيَقْرَأُ فِيهَا مَا بَيْنَ السُّتَيْنِ إِلَى الْمَائَةِ، وَيُصَلِّي الظُّهْرَ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ، وَالْعَصْرَ وَأَحَدُنَا يَذْهَبُ إِلَى أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجَعًا (١) وَالشَّمْسُ حَيَّةٌ، وَنَسِيْتُ مَا قَالَ فِي الْمَغْرِبِ، وَلَا يُبَالِي بِتَأْخِيرِ الْعِشَاءِ إِلَى ثُلْثِ اللَّيْلِ، ثُمَّ قَالَ إِلَى شَطْرِ اللَّيْلِ.

وَقَالَ مُعَاذٌ: قَالَ شُعْبَةُ: ثُمَّ لَقِيْتُهُ مَرَّةً فَقَالَ: أَوْ ثُلْثِ اللَّيْلِ.

٥٤٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ - يَعْنِي ابْنَ مُقَاتِلٍ - قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ: حَدَّثَنِي غَالِبُ الْقَطَّانُ، عَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمَزْنِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: كُنَّا إِذَا صَلَّيْنَا خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِالظُّهَائِرِ، سَجَدْنَا عَلَى ثِيَابِنَا اتِّقَاءَ الْحَرِّ.

١٢ - باب: تَأْخِيرِ الظُّهْرِ إِلَى الْعَصْرِ.

٥٤٣ - حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادٌ - هُوَ ابْنُ زَيْدٍ - عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى بِالْمَدِينَةِ سَبْعًا وَثَمَانِيًا: الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ، وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ. فَقَالَ أَيُّوبُ: لَعَلَّهُ فِي لَيْلَةِ مَطِيرَةٍ؟ قَالَ: عَسَى.

١٣ - باب: وَقْتِ الْعَصْرِ.

٥٤٤ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ: أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي الْعَصْرَ، وَالشَّمْسُ لَمْ تَخْرُجْ مِنْ حُجْرَتِهَا.

٥٤٥ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ: أَنَّ

(١) هناك رواية ثانية ثم يرجع

prière du *'aṣr* au moment où [les rayons] du soleil étaient encore dans sa chambre, c'est-à-dire qu'il n'y avait pas encore d'ombre...

* Abu 'Usâma (de Hichâm) ajoute:... *dans le sol de sa chambre.*

546 - Selon 'Urwa, 'Â'icha dit: «Le Prophète (ç) faisait la prière du *'aṣr* au moment où [les rayons] du soleil étaient encore visibles dans ma chambre, c'est-à-dire que l'ombre ne s'était pas encore montrée.»

[Mais, avec le même *insâd*], Mâlik, Yaḥya ben Sa'îd, Chu'ayb et ibn Abu Ḥafṣa rapportent ceci [d'az-Zuhry]: *C'est-à-dire que [les rayons] du soleil n'avaient pas encore quitté [la chambre].*

547 - Sayyâr ben Salâma dit: «J'entrai avec mon père chez Abu Barza al-'Aslami. Mon père lui dit: “Comment le Messager de Dieu (ç) accomplissait les prières obligatoires? — Il faisait la prière de la canicule⁽¹⁾, répondit Abu Barza, celle que vous appelez la première, dès que le soleil commence à s'incliner [vers l'ouest]; la prière du *'aṣr*, durant le temps où l'un de nous pouvait revenir à l'endroit de son habitation, à l'extrémité de Médine, et ce au moment où le soleil était encore *vivant*.” Pour la prière du *maghrib*, j'ai oublié ce qu'il avait dit.

«“Il aimait, continua Abu Barza, retarder la prière du *'ichâ'*, c'est-à-dire celle que vous appelez *al-'atama*, mais il détestait dormir avant de l'accomplir et parler après elle. Enfin, il terminait la prière d'*al-ghadât* au moment où l'on pouvait reconnaître la personne assise près de soi, et y récitait entre soixante et cent versets.”»

548 - 'Anas ben Mâlik dit: «Nous faisons la prière du *'aṣr* puis nous nous dirigeons vers les béni 'Amrû ben Awf que nous trouvions en train de la faire.»

549 - Abu Bakr ben 'Uthmân ben Sahl ibn Hunayf dit: J'ai entendu Abu 'Umâma dire: «Nous priâmes le *ḍuhr* avec 'Umar ben 'Abd-al-'Azîz puis nous nous dirigeâmes chez Anas ben Mâlik. En entrant, nous le trouvâmes en train de prier le *'aṣr*. Je lui dis: “O oncle! quelle est cette prière que tu viens de faire? — C'est celle du *'aṣr*, répondit-il, et c'est la prière que nous faisons avec le Messager de Dieu (ç).”

550 - 'Anas dit: «Le Messager de Dieu (ç) faisait la prière du *'aṣr* au moment où le soleil était en plein ciel et *bien vivant*. Et, en se dirigeant vers al-'Awâly, l'un

(1) C'est-à-dire, celle du *ḍuhr*.

رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ فِي حُجْرَتِهَا، لَمْ يَطْهَرِ الْفَيْءُ مِنْ حُجْرَتِهَا.
وَقَالَ أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ: مِنْ قَعْرِ حُجْرَتِهَا.

٥٤٦ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ
قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي صَلَاةَ الْعَصْرِ، وَالشَّمْسُ طَالِعَةً فِي حُجْرَتِي، لَمْ يَطْهَرِ الْفَيْءُ بَعْدُ.
وَقَالَ مَالِكٌ، وَيَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، وَشُعَيْبٌ، وَابْنُ أَبِي حَفْصَةَ: وَالشَّمْسُ قَبْلَ أَنْ تَطْهَرَ.

٥٤٧ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَوْفٌ، عَنْ سَيَّارِ بْنِ
سَلَامَةَ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَأَبِي عَلَى أَبِي بَرزَةَ الْأَسْلَمِيِّ، فَقَالَ لَهُ أَبِي: كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ
يُصَلِّي الْمَكْتُوبَةَ؟ فَقَالَ: كَانَ يُصَلِّي الْهَجِيرَ - الَّتِي تَدْعُونَهَا الْأُولَى - حِينَ تَدْحَضُ الشَّمْسُ،
وَيُصَلِّي الْعَصْرَ، ثُمَّ يَرْجِعُ أَحَدُنَا إِلَى رِجْلِهِ فِي أَقْصَى الْمَدِينَةِ، وَالشَّمْسُ حَيَّةٌ، وَنَسِيتُ مَا قَالَ
فِي الْمَغْرِبِ، وَكَانَ يَسْتَحِبُّ أَنْ يُؤَخَّرَ مِنَ الْعِشَاءِ - الَّتِي تَدْعُونَهَا الْعَتَمَةَ - وَكَانَ يَكْرَهُ النَّوْمَ
قَبْلَهَا وَالْحَدِيثَ بَعْدَهَا، وَكَانَ يَنْفِتِلُ مِنْ صَلَاةِ الْغَدَاةِ حِينَ يَعْرِفُ الرَّجُلُ جَلِيسَهُ، وَيَقْرَأُ
بِالسُّتَيْنِ إِلَى الْمَائَةِ.

٥٤٨ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ إِسْحَقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ،
عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: كُنَّا نَصَلِّي الْعَصْرَ، ثُمَّ يَخْرُجُ الْإِنْسَانُ إِلَى بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ،
فَنَجِدُهُمْ يُصَلُّونَ الْعَصْرَ.

٥٤٩ - حَدَّثَنَا ابْنُ مُقَاتِلٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عُمَانَ بْنِ سَهْلٍ
ابْنِ حُنَيْفٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا أَمَامَةَ يَقُولُ: صَلَّيْنَا مَعَ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ الظُّهْرَ، ثُمَّ خَرَجْنَا حَتَّى
دَخَلْنَا عَلَى أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، فَوَجَدْنَاهُ يُصَلِّي الْعَصْرَ، فَقُلْتُ: يَا عَمَّ، مَا هَذِهِ الصَّلَاةُ الَّتِي
صَلَّيْتَ؟ قَالَ: الْعَصْرُ، وَهَذِهِ صَلَاةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الَّتِي كُنَّا نَصَلِّي مَعَهُ.

٥٥٠ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ
قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةً حَيَّةً، فَيَذْهَبُ الذَّاهِبُ إِلَى الْعَوَالِي،

de nous arrivait et y trouvait ses habitants en train de faire la même prière alors que le soleil était encore en plein ciel.»

«Or, une partie d'al-'Awâly, [dit az-Zuhry], se trouvait à environ quatre *mayl* de Médine.»

551 - 'Anas ben Mâlik dit: «Nous faisons la prière du 'aṣr puis l'un de nous partait vers Qubâ'. En arrivant, il trouvait les habitants de cette localité [en train de prier le 'aṣr] alors que le soleil était encore en plein ciel.»

R. 14 - Sur le péché de celui qui néglige de faire la prière du 'aṣr en son temps

552 - Ibn 'Umar: Le Messager de Dieu (ç) a dit: «Celui qui néglige de faire la prière du 'aṣr dans son temps est comme si un malheur l'a touché dans ses parents et ses biens.»

R. 15 - Sur celui qui néglige de faire la prière du 'aṣr

553 - Abu al-Malîh dit: «Nous étions avec Burayda dans une expédition, en un jour nuageux. Il nous dit: Faites la prière du 'aṣr dès le début de son temps, car le Prophète (ç) a dit: "Celui qui néglige de faire la prière du 'aṣr verra ses bonnes œuvres effacées."»

R. 16 - Sur le mérite de la prière du 'aṣr

554 - D'après Qays, Jarîr dit: «Une nuit, nous étions chez le Prophète (ç) qui regarda la lune — c'est-à-dire la pleine lune — et dit: "Vous allez voir votre seigneur comme vous êtes en train de voir cette lune. Vous ne trouverez aucune peine à le voir... [Donc], si vous pouvez ne pas être empêchés d'accomplir certaines prières avant le lever du soleil et avant le coucher, faites-le!" puis il récita: ... célèbre les louanges de ton Seigneur avant le lever du soleil et avant son coucher⁽¹⁾.»

'Ismâ'îl: Faites cela et ne négliger jamais ces [deux] prières!

(1) Qâf, 39.

فَيَأْتِيهِمْ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ، وَيَعْضُ الْعَوَالِي مِنَ الْمَدِينَةِ عَلَى أَرْبَعَةِ أَمْيَالٍ، أَوْ نَحْوِهِ.

٥٥١ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: كُنَّا نَصَلِّي الْعَصْرَ، ثُمَّ يَذْهَبُ الذَّاهِبُ مِنَّا إِلَى قُبَاءٍ، فَيَأْتِيهِمْ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ. رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «الَّذِي تَفُوتُهُ صَلَاةَ الْعَصْرِ، كَأَنَّمَا وَتَرَ أَهْلَهُ وَمَالَهُ».

١٤ - باب: إِيْتِمٌ مِّنْ فَاتَتَهُ الْعَصْرُ.

٥٥٢ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ: أَنَّ

١٥ - باب: مَنْ تَرَكَ الْعَصْرَ.

٥٥٣ - حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَبِي الْمَلِيحِ قَالَ: كُنَّا مَعَ بُرَيْدَةَ فِي غَزْوَةٍ، فِي يَوْمٍ ذِي عَيْمٍ، فَقَالَ: بَكَرُوا بِصَلَاةِ الْعَصْرِ، فَإِنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «مَنْ تَرَكَ صَلَاةَ الْعَصْرِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ».

١٦ - باب: فَضْلُ صَلَاةِ الْعَصْرِ.

٥٥٤ - حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ قَيْسٍ، عَنْ جَرِيرٍ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ، فَنَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةً - يَعْنِي الْبَدْرَ - فَقَالَ: «إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبِّكُمْ، كَمَا تَرُونَ هَذَا الْقَمَرَ، لَا تَصَامُونَ فِي رُؤْيِيهِ، فَإِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَا تَغْلِبُوا عَلَى صَلَاةِ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا فَافْعَلُوا». ثُمَّ قَرَأَ: ﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ﴾^(١).

قَالَ إِسْمَاعِيلُ: أَفْعَلُوا: لَا تَفُوتَنَّكُمْ.

(١) سورة ق: الآية ٣٩.

555 - Abu Hurayra: Le Messenger de Dieu (ﷺ) a dit: «Il y a des anges qui se succèdent à venir parmi vous pendant la nuit et le jour et qui se réunissent au moment des prières du *fajr* et du *'aṣr*. Ceux qui ont passé la nuit auprès de vous montent [au ciel. Là], et bien qu'Il soit plus informé, Il les interrogera: "Comment avez-vous laissé mes adorateurs? — Nous les avons laissés en train de prier et nous les avons trouvés en train de prier."»

R. 17 - Sur celui qui rattrape une *rak'a* de la prière du *'aṣr* juste avant le coucher du soleil

556 - Abu Hurayra dit: «Le Messenger de Dieu (ﷺ) a dit: "Si l'un de vous rattrape une prosternation de la prière du *'aṣr*, avant le coucher du soleil, qu'il termine sa prière! Aussi, s'il rattrape une prosternation de la prière du *ṣubḥ*, avant le lever du soleil, qu'il termine sa prière!"»

557 - Selon Sâlim ben 'Abd-ul-Lâh, son père lui rapporta avoir entendu le Messenger de Dieu (ﷺ) dire: «Votre terme, par rapport aux nations qui sont venues avant vous, est comme le temps qui sépare la prière du *'aṣr* et le coucher du soleil. Ainsi, les gens de la Torah ont reçu la Torah et ont œuvré ensuite jusqu'au milieu de la journée, mais ils n'ont pas pu continuer. [Et comme récompense], ils ont reçu chacun un *qirât*. Après eux, les gens de l'Évangile ont reçu l'Évangile et ont œuvré jusqu'au temps correspondant à la prière du *'aṣr*, mais ils n'ont pas pu continuer. On leur a donné alors à chacun un *qirât*. Ensuite, [c'était notre tour]; nous avons reçu le Coran et nous avons œuvré jusqu'au [temps correspondant] au coucher du soleil. On nous a donné alors chacun deux *qirât*. Et les gens des deux Ecritures de s'opposer: "O Seigneur! Tu viens de donner à ceux-ci chacun deux *qirât* et à nous un *qirât* chacun seulement bien que nos œuvres étaient plus nombreuses...!" Dieu, Puissant et Majestueux, leur a répondu: "Vous ai-je lésés dans vos récompenses? — Non, ont-ils reconnu. — Cela est ma grâce et Je l'accorde à qui Je veux."»

558 - D'après Abu Mûsa, le Prophète (ﷺ) [dit]: «La parabole des Musulmans, des Juifs et des Chrétiens est comme suit: un homme engagea des gens afin qu'ils lui exécutent un travail jusqu'à la nuit mais eux ne travaillèrent que jusqu'à la mi-journée et dirent: "Nous n'avons pas besoin de ta rétribution." Sur ce, il engagea d'autres personnes et leur dit: "Terminez la journée et vous aurez ce que j'avais déjà proposé!" En effet, ils se mirent à travailler mais à l'arrivée de l'heure de la prière du *'aṣr*, ils lui dirent: "Nous te laissons le travail que nous avons fait."»

٥٥٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «يَتَعَاقَبُونَ فِيكُمْ: مَلَائِكَةٌ بِاللَّيْلِ وَمَلَائِكَةٌ بِالنَّهَارِ، وَيَجْتَمِعُونَ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ وَصَلَاةِ الْعَصْرِ، ثُمَّ يَعْرُجُ الَّذِينَ بَاتُوا فِيكُمْ، فَيَسْأَلُهُمْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِهِمْ: كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبَادِي؟ فَيَقُولُونَ: تَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ، وَأَتَيْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ».

١٧ - باب: مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الْعَصْرِ قَبْلَ الْغُرُوبِ.

٥٥٦ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا أَدْرَكَ أَحَدُكُمْ سَجْدَةً مِنْ صَلَاةِ الْعَصْرِ، قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ، فَلَيْتِمَ صَلَاتَهُ، وَإِذَا أَدْرَكَ سَجْدَةً مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ، قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ، فَلَيْتِمَ صَلَاتَهُ».

٥٥٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ: أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّمَا بَقَاؤُكُمْ فِيمَا سَلَفَ قَبْلَكُمْ مِنَ الْأُمَمِ، كَمَا بَيْنَ صَلَاةِ الْعَصْرِ إِلَى غُرُوبِ الشَّمْسِ، أُوتِيَ أَهْلُ التَّوْرَةِ التَّوْرَةَ، فَعَمِلُوا حَتَّى إِذَا أَنْتَصَفَ النَّهَارُ عَجَزُوا، فَأَعْطُوا قِيرَاطًا قِيرَاطًا، ثُمَّ أُوتِيَ أَهْلُ الْإِنْجِيلِ الْإِنْجِيلَ، فَعَمِلُوا إِلَى صَلَاةِ الْعَصْرِ ثُمَّ عَجَزُوا، فَأَعْطُوا قِيرَاطًا قِيرَاطًا، ثُمَّ أُوتِينَا الْقُرْآنَ، فَعَمِلْنَا إِلَى غُرُوبِ الشَّمْسِ، فَأَعْطِينَا قِيرَاطَيْنِ قِيرَاطَيْنِ، فَقَالَ أَهْلُ الْكِتَابَيْنِ: أَيُّ رَبَّنَا، أُعْطِيتَ هُوَلَاءِ قِيرَاطَيْنِ قِيرَاطَيْنِ، وَأَعْطِيتَنَا قِيرَاطًا قِيرَاطًا، وَنَحْنُ كُنَّا أَكْثَرَ عَمَلًا؟ قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: هَلْ ظَلَمْتُمْ مِنْ أَجْرِكُمْ مِنْ شَيْءٍ؟ قَالُوا: لَا، قَالَ: فَهُوَ فَضْلِي أُوتِيَهُ مِنْ أَشَاءِ».

٥٥٨ - حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «مِثْلُ الْمُسْلِمِينَ وَالْيَهُودِ وَالنَّصَارَى، كَمِثْلِ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ قَوْمًا، يَعْمَلُونَ لَهُ عَمَلًا إِلَى اللَّيْلِ، فَعَمِلُوا إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ فَقَالُوا: لَا حَاجَةَ لَنَا إِلَى أَجْرِكَ، فَاسْتَأْجَرَ آخَرِينَ، فَقَالَ: أَكْمِلُوا بَقِيَّةَ يَوْمِكُمْ وَلَكُمْ الَّذِي شَرَطْتُمْ، فَعَمِلُوا حَتَّى إِذَا كَانَ جِئِنَ صَلَاةِ

Après eux, il engagea d'autres gens qui travaillèrent le reste de la journée, jusqu'au coucher du soleil et eurent le salaire des deux autres groupes.»

R. 18 - Sur l'horaire de la prière du *maghrib*

* 'Atâ': Le malade peut regrouper les prières du *maghrib* et du 'ichâ' [directement l'une après l'autre].

559 - Abu an-Najâchy — 'Atâ' ben Şuhayb —, l'affranchi de Râfi' ben Khadîj, dit: «J'ai entendu Râfi' ben Khadîj dire: "Nous faisons la prière du *maghrib* avec le Prophète (ç) puis l'un de nous partait au moment où il pouvait voir l'endroit où arriveraient ses flèches."»

560 - Muḥammad ben 'Amrû ben al-Ḥasan ben 'Ali dit: «A l'arrivée d'al-Ḥajjâj, nous interrogeâmes Jâbir ben 'Abd-ul-Lâh [au sujet des horaires de la prière] et il nous dit: "Le Prophète (ç) faisait la prière du *ḍuhr* pendant la canicule; la prière du '*asr*' au moment où le soleil était encore net; celle du *maghrib*, dès qu'elle devient obligatoire. Quant à la prière du 'ichâ', des fois [il la faisait tôt] et des fois [il la retardait]: en voyant les fidèles réunis, il la faisait tôt mais en voyant leur retard à venir, il la retardait. Enfin, pour la prière du *ṣubḥ*, ils ou⁽¹⁾ plutôt il, le Prophète (ç), la faisait pendant l'obscurité de fin de nuit."»

561 - Salama dit: «Nous priions avec le Prophète (ç) le *maghrib* lorsque [le soleil] se dérobe sous le voile [de la nuit].»

562 - Ibn 'Abbâs dit: «Le Prophète (ç) fit sept *rak'a* ensemble, [pour le *maghrib* et le 'ichâ'], et huit *rak'a* ensemble, [pour le *ḍuhr* et le '*asr*].»

R. 19 - Sur celui qui réprovoque d'appeler la prière du *maghrib* 'ichâ'

563 - 'Abd-ul-Lâh al-Muzany: Le Prophète (ç) a dit: «Ne laissez pas les Bédouins l'emporter sur vous au sujet du nom de votre prière, c'est-à-dire celle du *maghrib*»

['Abd-ul-Lâh al-Muzany]: «Les Bédouins appelaient ladite prière: 'ichâ'.»

(1) Le doute vient du *râwy*.

الْعَصْرِ، قَالُوا: لَكَ مَا عَمِلْنَا، فَاسْتَأْجَرَ قَوْمًا، فَعَمِلُوا بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ، وَاسْتَكْمَلُوا أَجْرَ الْفَرِيقَيْنِ».

١٨ - بَابُ: وَقْتِ الْمَغْرِبِ.

وَقَالَ عَطَاءٌ: يَجْمَعُ الْمَرِيضُ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ.

٥٥٩ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَهْرَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو النَّجَّاشِيِّ - هُوَ عَطَاءُ بْنُ صُهَيْبٍ - مَوْلَى رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ يَقُولُ: كُنَّا نُصَلِّي الْمَغْرِبَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، فَيَنْصَرِفُ أَحَدُنَا، وَإِنَّهُ لَيَبْصُرُ مَوَاقِعَ نَبِيهِ.

٥٦٠ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ قَالَ: قَدِمَ الْحَجَّاجُ، فَسَأَلْنَا جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ فَقَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي الظُّهْرَ بِالْهَاجِرَةِ، وَالْعَصْرَ وَالشَّمْسُ نَقِيَّةً، وَالْمَغْرِبَ إِذَا وَجِبَتْ، وَالْعِشَاءَ أحيانًا وَأحيانًا، إِذَا رَأَهُمْ اجْتَمَعُوا عَجَلًا، وَإِذَا رَأَهُمْ أَبْطَؤُوا آخَرَ، وَالصُّبْحَ - كَانُوا، أَوْ - كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّيهَا بِغَلَسٍ.

٥٦١ - حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ قَالَ: كُنَّا نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ الْمَغْرِبَ إِذَا تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ.

٥٦٢ - حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ زَيْدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ سَبْعًا جَمِيعًا، وَثَمَانِيًا جَمِيعًا.

١٩ - بَابُ: مَنْ كَرِهَ أَنْ يُقَالَ لِلْمَغْرِبِ: الْعِشَاءُ.

٥٦٣ - حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ - هُوَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو - قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنِ الْحُسَيْنِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بُرَيْدَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ الْمُرَيْزِيُّ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «لَا تَغْلِبَنَّكُمْ الْأَعْرَابُ عَلَى اسْمِ صَلَاتِكُمُ الْمَغْرِبِ». قَالَ: وَتَقُولُ الْأَعْرَابُ: هِيَ الْعِشَاءُ.

R. 20 - Sur le fait de dire 'ichâ' ou 'atama et sur celui qui considère que le temps de cette prière est long

* D'après Abu Hurayra, le Prophète (ﷺ) [dit]: «Les prières les plus pénibles à accomplir par les hypocrites sont celles du 'ichâ' et du *fajr*.»

* Abu 'Abd-ul-Lâh: L'avis à choisir est de dire 'ichâ' [au lieu de 'atama], et ce conformément à ces paroles du Très-Haut: et après la prière du 'ichâ'⁽¹⁾.

* On rapporte qu'Abu Mûsa a dit: Nous partions à tour de rôle chez le Prophète (ﷺ) pendant [l'heure] de la prière du 'ichâ'. Une fois, il la fit au moment de la 'atama'⁽²⁾.

* Ibn 'Abbâs et 'Â'icha: Le Prophète (ﷺ) fit la prière du 'icha' au moment même de la 'atama.

* On rapporte que 'Â'icha a dit: Le Prophète (ﷺ) fit la prière de la 'atama au moment même de la 'atama.

* Jâbir: Le Prophète (ﷺ) priait le 'ichâ'...

* Abu Barza: Le Prophète (ﷺ) retardait le 'ichâ'.

* 'Anas: Le Prophète (ﷺ) retarda le dernier 'ichâ'.

* Ibn 'Umar, Abu Ayyûb et ibn 'Abbâs (r) ont dit: Le Prophète (ﷺ) pria le *maghrib* et le 'ichâ'.

564 - Sâlim dit: «'Abd-ul-Lâh m'a rapporté en disant: Une nuit, le Messager de Dieu (ﷺ) nous fit la prière du 'ichâ', c'est-à-dire celle que les gens appellent la 'atama, puis l'acheva et se retourna vers nous. Il dit: "Remarquez-vous votre nuit-ci? Eh bien! après cent ans aucun, de ceux qui sont aujourd'hui sur terre, ne sera plus."»

R. 21 - Sur l'horaire de la prière du 'ichâ', ainsi appelée du fait de la réunion des fidèles ou de leur retard

565 - D'après Sa'd ben 'Ibrâhîm, Muḥammad ibn 'Amrû — il s'agit d'ibn al-Ḥasan ben 'Alî — dit: «Nous interrogeâmes Jâbir ben 'Abd-ul-Lâh sur la prière du Prophète (ﷺ) et il nous dit: "Il faisait la prière du *duhr* pendant la canicule; celle

(1) An-Nûr, 58.

(2) Dans le texte, 'a'tama verbe du nom 'atama.

٢٠ - باب: ذِكْرُ الْعِشَاءِ وَالْعَتَمَةِ، وَمَنْ رَأَهُ وَاسِعًا.

قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «أَثْقَلُ الصَّلَاةِ عَلَى الْمُنَافِقِينَ الْعِشَاءُ وَالْفَجْرُ». وَقَالَ: «لَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي الْعَتَمَةِ وَالْفَجْرِ».

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَالْإِخْتِيَارُ: أَنْ يَقُولَ الْعِشَاءُ، لِقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿وَمَنْ بَعْدَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ﴾^(١). وَيُذَكَّرُ عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: كُنَّا نَتَنَوَّبُ النَّبِيَّ ﷺ عِنْدَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ، فَأَعْتَمَ بِهَا.

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَعَائِشَةُ: أَعْتَمَ النَّبِيُّ ﷺ بِالْعِشَاءِ.

وَقَالَ بَعْضُهُمْ، عَنْ عَائِشَةَ: أَعْتَمَ النَّبِيُّ ﷺ بِالْعَتَمَةِ.

وَقَالَ جَابِرٌ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي الْعِشَاءَ.

وَقَالَ أَبُو بَرَزَةَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُؤَخِّرُ الْعِشَاءَ.

وَقَالَ: أَنَسٌ: أَخَّرَ النَّبِيُّ ﷺ الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ.

وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ، وَأَبُو أَيُّوبَ، وَابْنُ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ الْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ.

٥٦٤ - حَدَّثَنَا عَبْدَانُ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ: قَالَ سَالِمٌ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: صَلَّى لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْلَةَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ، وَهِيَ الَّتِي يَدْعُو النَّاسُ الْعَتَمَةَ، ثُمَّ أَنْصَرَفَ فَأَقْبَلَ عَلَيْنَا، فَقَالَ: «أَرَأَيْتُمْ لَيْلَتَكُمْ هَذِهِ، فَإِنَّ رَأْسَ مِائَةِ سَنَةٍ مِنْهَا، لَا يَبْقَى مِمَّنْ هُوَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ أَحَدٌ».

٢١ - باب: وَقْتِ الْعِشَاءِ، إِذَا اجْتَمَعَ النَّاسُ أَوْ تَأَخَّرُوا.

٥٦٥ - حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو - هُوَ ابْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ - قَالَ: سَأَلْنَا جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ صَلَاةِ النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ: كَانَ يُصَلِّي الظُّهْرَ بِالْهَاجِرَةِ، وَالْعَصْرَ وَالشَّمْسُ حَيَّةً، وَالْمَغْرِبَ إِذَا وَجِبَتْ، وَالْعِشَاءَ:

(١) سورة النور: الآية ٥٨.

du *'asr* pendant que le soleil était encore *vivant*; celle du *maghrib* dès qu'elle devient obligatoire; celle du *'ichâ* [comme suit]: lorsque les fidèles étaient nombreux, il la faisait tôt, mais il la retardait au cas où ils étaient peu nombreux. Enfin, il priait le *ṣubḥ* pendant l'obscurité de fin de nuit."»

R. 22 - Sur le mérite de la prière du *'ichâ*'

566 - D'après ibn Chihâb, 'Urwa [dit] que 'Â'icha lui avait rapporté ceci: «Une nuit, le Messenger de Dieu (ﷺ) tarda à faire la prière du *'ichâ*'. Cela se passa avant la propagation de l'Islam. Il ne sortit pour la faire qu'après que 'Umar avait dit: "Les femmes et les enfants se sont endormis." Sur ce, le Prophète sortit [de chez lui] et dit à ceux qui étaient dans la mosquée: "A part vous, il n'y a aucun sur terre qui est en train d'attendre cette prière."»

567 - Abu Mûsa dit: «Nous avons installé, moi et mes compagnons qui étaient venus avec moi en barque, notre camp à Baqî' Buṭḥân. Le Prophète (ﷺ) était alors à Médine. A chaque nuit, et à tour de rôle, un groupe venait assister à la prière du *'ichâ*'. Quand nous étions partis, moi et mes compagnons, nous trouvâmes le Prophète (que le salut soit sur lui) pris par quelques-unes de ses affaires. Quant à la prière, il la retarda jusqu'au milieu de la nuit. Après quoi, il sortit et la fit pour les présents. Ayant terminé, il leur dit: "Ne vous hâtez-pas... réjouissez-vous! car d'entre les bienfaits de Dieu pour vous c'est qu'il n'y a parmi les hommes que vous qui venez de faire cette prière en cette heure." (Ou: "à part vous, il n'y a aucun qui vient de prier pendant cette heure", le *râwi* ne sait laquelle des deux versions fut rapportée par Abu Mûsa) Sur ce, nous retournâmes heureux de ce que nous avons entendu du Messenger de Dieu (ﷺ).»

R. 23 - Sur le sommeil réprouvé avant la prière du *'ichâ*'

568 - Abu Barza: Le Messenger de Dieu (ﷺ) détestait dormir avant la prière du *'ichâ*' et de parler après qu'elle était terminée.

R. 24 - Sur celui qui succombe au sommeil avant la prière du *'ichâ*'

569 - D'après 'Urwa, 'Â'icha dit: «Le Messenger de Dieu (ﷺ) retarda la prière du *'ichâ*' jusqu'au moment où 'Umar l'appela: "La prière...! les femmes et les

إِذَا كَثُرَ النَّاسُ عَجَلًا، وَإِذَا قَلُّوا آخَرَ، وَالصُّبْحَ بَعْلَسَ .

٢٢ - باب: فضل العشاء.

٥٦٦ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ: أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ قَالَتْ: أَعْتَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْلَةَ بِالْعِشَاءِ، وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ يَفْشُوَ الْإِسْلَامُ، فَلَمْ يَخْرُجْ حَتَّى قَالَ عُمَرُ: نَامَ النِّسَاءُ وَالصَّبِيَّانُ، فَخَرَجَ فَقَالَ لِأَهْلِ الْمَسْجِدِ: «مَا يَنْتَظِرُهَا أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ غَيْرِكُمْ».

٥٦٧ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَأَصْحَابِي الَّذِينَ قَدِمُوا مَعِيَ فِي السَّفِينَةِ نَزُولًا فِي بَقِيعِ بَطْحَانَ، وَالنَّبِيُّ ﷺ بِالْمَدِينَةِ، فَكَانَ يَتَنَاوَبُ النَّبِيُّ ﷺ عِنْدَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ كُلَّ لَيْلَةٍ نَفَرٌ مِنْهُمْ، فَوَافَقَنَا النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَا وَأَصْحَابِي، وَلَهُ بَعْضُ الشُّغْلِ فِي بَعْضِ أَمْرِهِ، فَأَعْتَمَ بِالصَّلَاةِ حَتَّى أَبْهَارَ اللَّيْلُ، ثُمَّ خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ فَصَلَّى بِهِمْ، فَلَمَّا قَضَى صَلَاتَهُ قَالَ لِمَنْ حَضَرَهُ: «عَلَى رَسَلِكُمْ، أَبْشِرُوا، إِنَّ مِنْ نِعْمَةِ اللَّهِ عَلَيْكُمْ، أَنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ يُصَلِّي هَذِهِ السَّاعَةَ غَيْرِكُمْ». أَوْ قَالَ: «مَا صَلَّى هَذِهِ السَّاعَةَ أَحَدٌ غَيْرِكُمْ». لَا يَدْرِي أَيُّ الْكَلِمَتَيْنِ قَالَ، قَالَ أَبُو مُوسَى: فَرَجَعْنَا، فَفَرَحْنَا بِمَا سَمِعْنَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.

٢٣ - باب: ما يكره من النوم قبل العشاء.

٥٦٨ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ الْحَدَّاءُ، عَنْ أَبِي الْمُنْهَالِ، عَنْ أَبِي بَرَزَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَكْرَهُ النَّوْمَ قَبْلَ الْعِشَاءِ، وَالْحَدِيثَ بَعْدَهَا.

٢٤ - باب: النوم قبل العشاء لمن غلب.

٥٦٩ - حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ: قَالَ صَالِحُ بْنُ كَيْسَانَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ: أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: أَعْتَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْعِشَاءِ، حَتَّى نَادَاهُ عُمَرُ: الصَّلَاةَ، نَامَ النِّسَاءُ وَالصَّبِيَّانُ، فَخَرَجَ فَقَالَ: «مَا يَنْتَظِرُهَا أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ

enfants se sont endormis.” Le Prophète sortit et dit: “A part vous, il n’y a parmi les habitants de la terre aucune personne qui attend cette prière.” — A l’époque, explique l’un des *râwi*, on ne faisait ce genre de prière qu’à Médine.

«Ils⁽¹⁾ faisaient la prière [du ‘*ichâ*’] entre la disparition du crépuscule et le premier tiers de la nuit.»

570 - ‘Abd-ul-Lâh ben ‘Umar: Une nuit, le Messenger de Dieu (ﷺ) fut occupé à un point où il ne put prier le ‘*ichâ*’. Il retarda cette prière à un point où nous nous endormîmes dans la mosquée. Nous nous réveillâmes, nous nous rendormîmes, puis nous nous réveillâmes de nouveau. Après quoi, le Prophète (ﷺ) sortit à nous et dit: “A part vous il n’y a aucun des habitants de la terre qui est en train d’attendre la prière.”

Ibn ‘Umar ne se souciait guère de faire tôt ou tard la prière [du ‘*ichâ*’] au cas où il ne craignait pas de succomber au sommeil jusqu’après la fin de son horaire. De plus, il dormait avant de la faire.

[Selon le même *isnâd*], ibn Jurayj dit: «J’ai dit à ‘Atâ’...

571 - «et il a dit: J’ai entendu ibn ‘Abbâs dire: “Une nuit, le Messenger de Dieu (ﷺ) tarda à faire la prière du ‘*ichâ*’ au point où les fidèles s’endormirent, se réveillèrent, se rendormirent puis se réveillèrent de nouveau. Après quoi, ‘Umar ben al-Khatâb se leva et s’écria: *La prière...!* (...) Sur ce, le Prophète de Dieu (ﷺ) sortit; il me semble que je suis en train de le voir maintenant, l’eau dégouttait de sa tête sur laquelle il posait la main. Il dit: *Si je ne craignais imposer quelque chose de pénible aux membres de ma Ummah, je leur aurais ordonné de faire cette prière ainsi.*”»

«J’ai demandé à ‘Atâ’ de m’éclairer sur la façon du Prophète (ﷺ) à avoir posé la main sur sa tête, et ce d’après ce que lui avait rapporté ibn ‘Abbâs. Il se plia [à ma demande] en écartant d’abord un peu les doigts les uns des autres, en posant les bouts des doigts sur le sommet de la tête puis en les rassemblant et en les faisant passer sur la tête de manière à ce que le pouce toucha le bout de l’oreille, c’est-à-dire la partie qui forme le prolongement du visage entre la tempe et la barbe. Il faisait la chose tout doucement, sans se précipiter. “Après cela, [continua ‘Atâ’, ibn ‘Abbâs dit: Le Prophète] dit ensuite: *Si je ne craignais d’imposer quelque chose de pénible aux membres de ma Ummah, je leur aurais ordonné de prier ainsi.*”»

(1) Le Prophète et les Compagnons.

غَيْرُكُمْ». قَالَ: وَلَا يُصَلِّي يَوْمَئِذٍ إِلَّا بِالْمَدِينَةِ، وَكَانُوا يُصَلُّونَ فِيَمَا بَيْنَ أَنْ يَغِيبَ الشَّفَقُ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ الْأَوَّلِ.

٥٧٠ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ شُغِلَ عَنْهَا لَيْلَةً، فَأَخْرَجَهَا حَتَّى رَقَدْنَا فِي الْمَسْجِدِ، ثُمَّ اسْتَيْقَظْنَا، ثُمَّ رَقَدْنَا، ثُمَّ اسْتَيْقَظْنَا، ثُمَّ خَرَجَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ، ثُمَّ قَالَ: «لَيْسَ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ غَيْرُكُمْ».

وَكَانَ أَبُو عُمَرَ: لَا يُبَالِي أَقْدَمَهَا أَمْ أَخْرَهَا، إِذَا كَانَ لَا يَخْشَى أَنْ يَغْلِبَهُ النَّوْمُ عَنْ وَقْتِهَا، وَكَانَ يَرُقُدُ قَبْلَهَا. قَالَ أَبُو جُرَيْجٍ: قُلْتُ لِعَطَاءٍ.

٥٧١ - فَقَالَ: سَمِعْتُ أَبَانَ عَبَّاسٍ يَقُولُ: أَعْتَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْلَةً بِالْعِشَاءِ، حَتَّى رَقَدَ النَّاسُ وَاسْتَيْقَظُوا، وَرَقَدُوا وَاسْتَيْقَظُوا، فَقَامَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فَقَالَ: الصَّلَاةُ، قَالَ عَطَاءٌ: قَالَ أَبُو عَبَّاسٍ: فَخَرَجَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ، كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ الْآنَ، يَقْطُرُ رَأْسُهُ مَاءً، وَاضِعًا يَدَهُ عَلَى رَأْسِهِ، فَقَالَ: «لَوْلَا أَنْ أُشِقَّ عَلَى أُمَّتِي لِأَمْرَتِهِمْ أَنْ يُصَلُّوا هَكَذَا». فَاسْتَبْتُ عَطَاءً: كَيْفَ وَضَعَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى رَأْسِهِ يَدَهُ، كَمَا أَنْبَأَهُ أَبُو عَبَّاسٍ، فَبَدَّدَ لِي عَطَاءٌ بَيْنَ أَصَابِعِهِ شَيْئًا مِنْ تَبْدِيدٍ، ثُمَّ وَضَعَ أَطْرَافَ أَصَابِعِهِ عَلَى قَرْنِ الرَّأْسِ، ثُمَّ ضَمَّهَا بِمُرْهَا كَذَلِكَ عَلَى الرَّأْسِ، حَتَّى مَسَّتْ إِبْهَامُهُ طَرَفَ الْأُذُنِ، مِمَّا يَلِي الْوَجْهَ عَلَى الصُّدْغِ وَنَاحِيَةِ اللَّحْيَةِ، لَا يَقْصُرُ وَلَا يَنْطُشُ إِلَّا كَذَلِكَ، وَقَالَ: «لَوْلَا أَنْ أُشِقَّ عَلَى أُمَّتِي لِأَمْرَتِهِمْ أَنْ يُصَلُّوا هَكَذَا».

R. 25 - L'horaire de la prière du '*ichâ*' s'étend jusqu'au milieu de la nuit

* Abu Barza: Le Prophète (ﷺ) aimait la faire tard.

572 - 'Anas dit: «Le Prophète (ﷺ) retarda de faire la prière du '*ichâ*' jusqu'au milieu de la nuit. Après avoir prié, il dit: “Les fidèles viennent de prier puis de dormir. Certainement vous êtes en état de prière tant que vous êtes en train de l'attendre.”»

* Ibn Abu Maryam ajoute ceci: Directement de Yaḥya ben 'Ayyûb, directement de Ḥumayd qui entendit 'Anas dire: «Il me semble maintenant voir briller sa bague cette nuit-là.»

R. 26 - Sur le mérite de la prière du *fajr*

573 - Qays [dit]: Jarîr ben 'Abd-ul-Lâh m'a dit: «Une nuit, nous étions chez le Prophète (ﷺ) qui regarda la pleine lune et dit: “Certainement, vous verrez votre seigneur comme vous êtes en train de voir cette lune. Vous ne trouverez aucune peine (تضامون) — Ou: تضاهون — à le voir... [Donc], si vous pouvez ne pas être empêchés d'accomplir certaines prières — avant le lever du soleil et avant son coucher —, faites-le!” Il récita ensuite: ... **Célèbre les louanges de ton Seigneur avant le lever du soleil et avant son coucher**⁽¹⁾.»

574 - D'après Abu Bakr ben Abu Mûsa, son père [dit]: Le Messenger de Dieu (ﷺ) a dit: “Celui qui fait les deux prières situées aux deux moments frais⁽²⁾ du jour, entrera dans le Paradis”.

* Ibn Rajâ' rapporte la même chose, et ce directement de Hammâm, directement d'Abu Jamra, d'Abu Bakr ben 'Abd-ul-Lâh, de son père.

* Un *ḥadîth* similaire nous a été rapporté par 'Ishâq, de Ḥabbân, directement de Hammâm, directement d'Abu Jamra, d'Abu Bakr ben 'Abd-ul-Lâh, de son père, du Prophète (ﷺ).

(1) Qâf, 39.

(2) Il s'agit des prières du *fajr* et du '*asr*'.

٢٥ - باب: وَقْتِ الْعِشَاءِ إِلَى نَصْفِ اللَّيْلِ .

وَقَالَ أَبُو بَرَزَةَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَسْتَحِبُّ تَأْخِيرَهَا.

٥٧٢ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ الْمَحَارِبِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا زَائِدَةُ، عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: أَخَّرَ النَّبِيُّ ﷺ صَلَاةَ الْعِشَاءِ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ، ثُمَّ صَلَّى، ثُمَّ قَالَ: «قَدْ صَلَّى النَّاسُ وَنَامُوا، أَمَا إِنَّكُمْ فِي صَلَاةٍ مَا أَنْتَظِرْتُمُوهَا».

وَرَادَ ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ: أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ: حَدَّثَنِي حُمَيْدٌ: سَمِعَ أَنَسًا: كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَيِصِّ خَاتِمِهِ لَيْلَتَيْدٍ

٢٦ - باب: فَضْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ .

٥٧٣ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ إِسْمَاعِيلَ: حَدَّثَنَا قَيْسٌ: قَالَ لِي جَرِيرٌ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ، إِذْ نَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، فَقَالَ: «أَمَا إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرُونَ هَذَا، لَا تَصَامُونَ - أَوْ لَا تُضَاهُونَ - فِي رُؤْيَيْهِ، فَإِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَا تُغْلَبُوا عَلَى صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا فَافْعَلُوا». ثُمَّ قَالَ: ﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ﴾^(١).

٥٧٤ - حَدَّثَنَا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، حَدَّثَنِي أَبُو جَمْرَةَ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَبِي مُوسَى، عَنْ أَبِيهِ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ صَلَّى الْبَرْدَيْنِ دَخَلَ الْجَنَّةَ».

وَقَالَ ابْنُ رَجَاءٍ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ أَبِي جَمْرَةَ، أَنَّ أَبَا بَكْرٍ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ أَخْبَرَهُ بِهَذَا.

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، عَنْ حَبَّانَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ: حَدَّثَنَا أَبُو جَمْرَةَ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ مِثْلَهُ.

(١) سورة ق: الآية ٣٩.

R. 27 - Sur l'horaire de la prière du fajr

575 - D'après 'Anas, Zayd ben Thâbit lui a rapporté qu'ils avaient pris le repas du *saḥûr* avec le Prophète (ﷺ) puis s'étaient levés pour la prière [du fajr]. «Combien y avait-il entre [le repas et la prière? ai-je interrogé⁽¹⁾. — Environ le temps, m'a-t-il dit, [de réciter] cinquante ou soixante versets.»

576 - Qatâda: 'Anas ben Mâlik: Le Prophète de Dieu (ﷺ) et Zayd ben Thâbit prirent leur repas du *saḥûr* puis, ayant terminé, le Prophète (ﷺ) se leva et fit la prière [du fajr].

Nous dîmes à 'Anas: «Combien y avait-il de temps entre la fin de leur *saḥûr* et le début de la prière? — Le temps de réciter cinquante versets, répondit-il.»

577 - Abu Hâzim entendit Sahl ben Sa'd dire: «Je prenais le repas du *saḥûr* chez moi puis je me précipitais pour pouvoir rattraper la prière du *fajr* avec le Messenger de Dieu (ﷺ).»

578 - 'Â'icha dit: «Des femmes croyantes assistaient avec le Messenger de Dieu (ﷺ) à la prière du *fajr* tout en étant complètement enveloppées dans leur manteau. Après avoir accompli la prière, elles revenaient chez elles sans être reconnues par quiconque à cause de l'obscurité de fin de nuit.»

R. 28 - Sur celui qui rattrape une seule *rak'a* de la prière du *fajr*

580 - Abu Hurayra: Le Messenger de Dieu (ﷺ) a dit: «Celui qui rattrape une *rak'a* de la prière du *ṣubḥ*, avant le lever du soleil, a pu rattraper tout le *ṣubḥ*. Et celui qui rattrape une *rak'a* de la prière du '*aṣr*, avant le coucher du soleil, a pu rattraper le '*aṣr*.»

R. 29 - Sur celui qui rattrape une seule *rak'a* de la prière

580 - Abu Hurayra: Le Messenger de Dieu (ﷺ) a dit: «Celui qui rattrape une *rak'a* de la prière a pu rattraper toute la prière [concernée].»

(1) Est-ce 'Anas qui a interrogé Zayd ou est-ce Qatâda qui a interrogé 'Anas? Il n'y a aucune précision.

٢٧ - باب: وَقْتِ الْفَجْرِ.

٥٧٥ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ: أَنَّ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ حَدَّثَهُ: أَنَّهُمْ تَسَحَّرُوا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ. قُلْتُ: كَمْ بَيْنَهُمَا؟ قَالَ قَدْرُ خَمْسِينَ أَوْ سِتِّينَ، يَعْنِي آيَةً.

٥٧٦ - حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ صَبَّاحٍ: سَمِعَ رَوْحًا: حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ: أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ وَزَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ تَسَحَّرَا، فَلَمَّا فَرَّغَا مِنْ سَحُورِهِمَا، قَامَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ إِلَى الصَّلَاةِ فَصَلَّى. قُلْنَا لِأَنَسٍ: كَمْ كَانَ بَيْنَ فَرَاغِهِمَا مِنْ سَحُورِهِمَا وَدُخُولِهِمَا فِي الصَّلَاةِ؟ قَالَ: قَدْرُ مَا يَقْرَأُ الرَّجُلُ خَمْسِينَ آيَةً.

٥٧٧ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ، عَنْ أَخِيهِ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ: أَنَّهُ سَمِعَ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ يَقُولُ: كُنْتُ أَتَسَحَّرُ فِي أَهْلِي، ثُمَّ يَكُونُ سُرْعَةً بِي، أَنْ أُدْرِكَ صَلَاةَ الْفَجْرِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.

٥٧٨ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ: أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ قَالَتْ: كُنَّ نِسَاءَ الْمُؤْمِنَاتِ، يَشْهَدْنَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ صَلَاةَ الْفَجْرِ، مُتَلَفَعَاتٍ بِمُرُوطِهِنَّ، ثُمَّ يَنْقَلِبْنَ إِلَى بُيُوتِهِنَّ حِينَ يَقْضِينَ الصَّلَاةَ، لَا يَعْرِفُهُنَّ أَحَدٌ مِنَ الْغَلَسِ.

٢٨ - باب: مَنْ أُدْرِكَ مِنَ الْفَجْرِ رَكْعَةً.

٥٧٩ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، وَعَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ، وَعَنِ الْأَعْرَجِ، يُحَدِّثُونَهُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ أُدْرِكَ مِنَ الصُّبْحِ رَكْعَةً، قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ، فَقَدْ أُدْرِكَ الصُّبْحِ. وَمَنْ أُدْرِكَ رَكْعَةً مِنَ الْعَصْرِ، قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ، فَقَدْ أُدْرِكَ الْعَصْرِ».

٢٩ - باب: مَنْ أُدْرِكَ مِنَ الصَّلَاةِ رَكْعَةً.

٥٨٠ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُونُسَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنِ أَبِي سَلَمَةَ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ أُدْرِكَ رَكْعَةً مِنَ الصَّلَاةِ فَقَدْ أُدْرِكَ الصَّلَاةَ».

R. 30 - Sur la prière après l'aube, jusqu'au lever du soleil

581 - D'après Qatâda, Abu al-'Âliya [rapporta] qu'ibn 'Abbâs avait dit: «Des hommes intègres, et dont le plus intègre à mes yeux était 'Umar, attestèrent que le Prophète (ç) avait reprouvé de prier après l'aube, et ce jusqu'au lever du soleil, ainsi qu'après le *'aṣr*, jusqu'au coucher.»

* Directement de Musaddad, directement de Yahya, de Chu'ba, de Qatâda [qui dit]: J'ai entendu Abu al-'Âliya rapporter qu'ibn 'Abbâs avait dit: «Cela m'a été rapporté par quelques personnes.»

582 - D'après Hichâm, son père [rapporte] qu'ibn 'Umar dit: «Le Messenger de Dieu (ç) a dit: "Ne cherchez à faire votre prière ni au lever du soleil, ni à son coucher!"»

583 - 'Urwa⁽¹⁾: «Ibn 'Umar m'a aussi rapporté ceci: Le Messenger de Dieu (ç) a dit: "Lorsque le disque du soleil commence à apparaître, retardez la prière jusqu'à ce qu'il se lève complètement. Et lorsque le disque du soleil commence à disparaître, retardez la prière jusqu'à ce qu'il se couche complètement."»

* 'Abda suit Yahya ben Sa'id dans ce même *ḥadīth*.

584 - Abu Hurayra: «Le Messenger de Dieu (ç) a réprouvé deux genres de vente, deux genres de vêtement, deux genres de prière: il a réprouvé de faire la prière après l'aube, et ce jusqu'au lever du soleil, et après le *'aṣr*, jusqu'au coucher du soleil; il a réprouvé de s'envelopper dans un vêtement qui empêche le mouvement des mains et de s'asseoir vêtu d'un seul vêtement en laissant apparaître les parties intimes; il a aussi réprouvé les ventes dites d'*al-munâbadha* et d'*al-mulâmasa*.»

R. 31 - On ne doit pas chercher à faire sa prière avant le coucher du soleil

585 - Ibn 'Umar: Le Messenger de Dieu (ç) a dit: "Que l'un de vous ne cherche à faire sa prière ni au lever du soleil, ni à son coucher!"

586 - Abu Sa'id al-Khudry dit: «J'ai entendu le Messenger de Dieu (ç) dire:

(1) Qui est le père de Hichâm.

٣٠ - باب: الصَّلَاةُ بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَرْتَفِعَ الشَّمْسُ .

٥٨١ - حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: شَهِدَ عِنْدِي رِجَالٌ مَرَضِيُونَ، وَأَرْضَاهُمْ عِنْدِي عُمَرُ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَشْرِقَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ .

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ: سَمِعْتُ أَبَا الْعَالِيَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: حَدَّثَنِي نَاسٌ بِهَذَا .

٥٨٢ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا تَحْرُوْا بِصَلَاتِكُمْ طُلُوعَ الشَّمْسِ وَلَا غُرُوبَهَا» .

٥٨٣ - وَقَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا طَلَعَ حَاجِبُ الشَّمْسِ فَأَخْرُوا الصَّلَاةَ حَتَّى تَرْتَفِعَ، وَإِذَا غَابَ حَاجِبُ الشَّمْسِ فَأَخْرُوا الصَّلَاةَ حَتَّى تَغِيبَ» .
تَابِعُهُ عَبْدُهُ .

٥٨٤ - حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ أَبِي أَسَامَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ حُبَيْبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنِ بَيْعَتَيْنِ، وَعَنْ لَيْسَتَيْنِ، وَعَنْ صَلَاتَيْنِ: نَهَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ، وَعَنْ أَشْتِمَالِ الصَّمَاءِ، وَعَنِ الْاِحْتِبَاءِ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ، يُفْضِي بِفَرْجِهِ إِلَى السَّمَاءِ، وَعَنِ الْمُنَابَذَةِ، وَالْمَلَامَسَةِ .

٣١ - باب: لَا يَتَحَرَّى الصَّلَاةَ قَبْلَ غُرُوبِ الشَّمْسِ .

٥٨٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لَا يَتَحَرَّى أَحَدُكُمْ، فَيُصَلِّيَ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَلَا عِنْدَ غُرُوبِهَا» .

٥٨٦ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءُ بْنُ يَزِيدَ الْجُنْدَعِيُّ: أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ: سَمِعْتُ

“Point de prière après le *ṣubḥ*, et ce jusqu’à ce que le soleil se lève... Et point de prière après le *‘aṣr*, et ce jusqu’à ce que le soleil se couche.”»

587 - Mu‘âwiya dit: «Vous êtes en train de faire une prière que nous n’avons jamais vu le Messager de Dieu (ﷺ) faire, nous qui l’avons accompagné. [Au contraire], il les avait interdites — c’est-à-dire les deux *rak‘a* faites après la prière du *‘aṣr*.»

588 - Abu Hurayra dit: «Le Messager de Dieu (ﷺ) a réprouvé de faire deux genres de prière: celle faite après l’aube, et ce jusqu’au lever du soleil et celle faite après le *‘aṣr*, et ce jusqu’au coucher du soleil.»

R. 32 - Sur celui qui ne réproouve d’accomplir la prière qu’après les prières du *‘aṣr* et du *fajr*

Cela a été rapporté par: ‘Umar, ibn ‘Umar, Abu Sa‘îd et Abu Hurayra.

589 - Ibn ‘Umar dit: “Je prie comme j’ai vu mes compagnons prier. Je n’empêche aucune personne de prier comme bon lui semble, de nuit ou de jour; cependant ne cherchez pas à accomplir [la prière] pendant le lever ou le coucher du soleil».

R. 33 - Sur les prières qu’on peut faire après celle du *‘aṣr* et qu’on n’a pas faites auparavant à temps, et celles similaires

* Kurayb: Um Salama [dit]: «Le Prophète (ﷺ) a fait deux *rak‘a* après la prière du *‘aṣr* puis a dit: “Des gens de ‘Abd-al-Qays m’ont retenu de faire les deux *rak‘a* après la prière du *duhr*.”»

590 - ‘Â‘icha dit: «Par celui qui l’a rappelé à lui, il n’a laissé ces deux *rak‘a* qu’après avoir rejoint Dieu, et il n’a rejoint Dieu, le Très-Haut, qu’après que la prière lui était devenue pénible... Plusieurs de ses prières — elle voulait dire les deux *rak‘a* de l’après-*‘aṣr* — il les faisait assis. Et pour les accomplir, le Prophète (ﷺ) ne les faisait pas dans la mosquée, et ce de crainte que cela ne soit pénible pour sa Umma, il aimait tant leur alléger les choses.»

591 - ‘Â‘icha dit: «O fils de ma sœur! Le Prophète (ﷺ) n’a jamais négligé d’accomplir chez moi les deux *sajda*, après le *‘aṣr*.»

592 - ‘Â‘icha dit: «Il y avait deux *rak‘a* que le Messager de Dieu (ﷺ) ne

رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «لَا صَلَاةَ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَرْتَفِعَ الشَّمْسُ، وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغِيبَ الشَّمْسُ».

٥٨٧ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا عُندَرُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ قَالَ: سَمِعْتُ حُمْرَانَ بْنَ أَبَانَ: يُحَدِّثُ عَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ: إِنَّكُمْ لَتُصَلُّونَ صَلَاةً، لَقَدْ صَحَبْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَمَا رَأَيْنَاهُ يُصَلِّيهَا، وَلَقَدْ نَهَى عَنْهُمَا. يَعْنِي: الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ.

٥٨٨ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدَةُ، عَنْ عُبيدِ اللَّهِ، عَنْ خُبَيْبِ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ صَلَاتَيْنِ: بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ.

٣٢ - بَاب: مَنْ لَمْ يَكْرَهُ الصَّلَاةَ إِلَّا بَعْدَ الْعَصْرِ وَالْفَجْرِ.

رَوَاهُ عُمَرُ، وَأَبْنُ عُمَرَ، وَأَبُو سَعِيدٍ، وَأَبُو هُرَيْرَةَ.

٥٨٩ - حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: أَصَلِّي كَمَا رَأَيْتُ أَصْحَابِي يُصَلُّونَ: لَا أَنَّهُمْ أَحَدًا يُصَلِّي بِلَيْلٍ وَلَا نَهَارٍ مَا شَاءَ، غَيْرَ أَنْ لَا تَحْرَوْا طُلُوعَ الشَّمْسِ وَلَا غُرُوبَهَا.

٣٣ - بَاب: مَا يُصَلِّي بَعْدَ الْعَصْرِ

مِنَ الْفَوَائِتِ وَنَحْوِهَا.

وَقَالَ كُرَيْبٌ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ بَعْدَ الْعَصْرِ رَكْعَتَيْنِ، وَقَالَ: «شَغَلَنِي نَاسٌ مِنْ عَبْدِ الْقَيْسِ، عَنْ الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الظُّهْرِ».

٥٩٠ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ أَيْمَنَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي: أَنَّهُ سَمِعَ عَائِشَةَ قَالَتْ: وَالَّذِي ذَهَبَ بِهِ، مَا تَرَكْتُهُمَا حَتَّى لَقِيَ اللَّهَ، وَمَا لَقِيَ اللَّهَ تَعَالَى حَتَّى ثَقَلَ عَنْ الصَّلَاةِ، وَكَانَ يُصَلِّي كَثِيرًا مِنْ صَلَاتِهِ قَاعِدًا - تَعْنِي الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ - وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّيهِمَا، وَلَا يُصَلِّيهِمَا فِي الْمَسْجِدِ، مَخَافَةَ أَنْ يُثْقَلَ عَلَى أُمَّتِهِ، وَكَانَ يُحِبُّ مَا يُخَفِّفُ عَنْهُمْ.

٥٩١ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي: قَالَتْ عَائِشَةُ: ابْنُ أُخْتِي، مَا تَرَكَ النَّبِيُّ ﷺ السُّجْدَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ عِنْدِي قَطُّ.

٥٩٢ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ قَالَ: حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْأَسْوَدِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: رَكْعَتَانِ، لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ

négligeait jamais, ni en secret ni en public. Il s'agit de deux *rak'a* avant la prière du *ṣubḥ* et de deux *rak'a* après la prière du '*aṣr*.»

593 - Abu 'Isahâq dit: «J'ai vu al-'Aswad et Masrûq attestant que 'Â'icha avait dit: "A chaque jour qu'il venait chez moi après la prière du *aṣr*, le Prophète (ç) accomplissait deux *rak'a*."»

R. 34 - Sur le fait d'accomplir tôt la prière pendant le jour nuageux

594 - Abu Qilâba: Abu al-Malîḥ rapporta ceci: «[Comme] nous étions avec Burayda dans un jour nuageux, il nous dit: "Faites tôt la prière car le Prophète (ç) a dit: *Celui qui néglige de faire la prière du 'aṣr aura effacé [la rétribution] de ses œuvres.*"»

R. 35 - Sur l'appel à la prière (*al-'adhân*) fait après la fin du temps fixé

595 - D'après 'Abd-ul-Lâh ben Abu Qatâda, son père dit: «Une nuit, alors que nous étions en voyage avec le Prophète (ç), certains d'entre nous lui dirent: "Si tu nous fais marquer une halte, ô Messenger de Dieu! — Je crains, rétorqua le Prophète, que vous ne dormiez au moment de la prière. — Moi, intervint Bilâl, je vais vous réveiller." Sur ce, ils se couchèrent. Quant à Bilâl, il ne fit qu'appuyer son dos contre sa monture, mais il ferma les yeux, malgré lui, puis succomba au sommeil. Et après le lever du disque solaire, le Prophète (ç) se réveilla. "O Bilâl, s'écria-t-il, où est donc ce que tu as dit? — Je n'ai jamais vu de sommeil pareil, expliqua Bilâl. — Dieu a recueilli vos âmes lorsqu'Il a voulu, et les vous a rendues lorsqu'Il a voulu... O Bilâl! Lève-toi et appelle les gens à la prière!" Après cela, [les gens] firent des ablutions mineurs, et une fois que le soleil s'était encore élevé et avait pris tout son éclat, le Prophète se leva et pria.»

R. 36 - Sur celui qui préside les fidèles en prière après la fin du temps fixé

596 - Jâbir ibn 'Abd-ul-Lâh: Le jour de la bataille du Fossé, 'Umar ben al-Khaṭâb arriva après le coucher du soleil et se mit à insulter les mécréants de Quraych. Il dit: "O Messenger de Dieu! je n'ai fait la prière du '*aṣr* que juste au moment où le soleil était sur le point de se coucher. — Par Dieu! moi, rétorqua le

يَدْعُهُمَا، سِرًّا وَلَا عَلَانِيَةً، رَكَعَتَانِ قَبْلَ صَلَاةِ الصُّبْحِ، وَرَكَعَتَانِ بَعْدَ الْعَصْرِ.
 ٥٩٣ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَرَعْرَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: رَأَيْتُ الْأَسْوَدَ
 وَمَسْرُوقًا، شَهِدَا عَلَى عَائِشَةَ قَالَتْ: مَا كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَأْتِينِي فِي يَوْمٍ بَعْدَ الْعَصْرِ، إِلَّا صَلَّى
 رَكَعَتَيْنِ.

٣٤ - باب: التَّبَكِيرِ بِالصَّلَاةِ فِي يَوْمِ غَيْمٍ.

٥٩٤ - حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى - هُوَ ابْنُ أَبِي كَثِيرٍ - عَنْ
 أَبِي قِلَابَةَ: أَنَّ أَبَا الْمَلِيحِ حَدَّثَهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ بُرَيْدَةَ فِي يَوْمِ ذِي غَيْمٍ، فَقَالَ: بَكَّرُوا بِالصَّلَاةِ،
 فَإِنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «مَنْ تَرَكَ صَلَاةَ الْعَصْرِ حَبِطَ عَمَلُهُ».

٣٥ - باب: الْأَذَانِ بَعْدَ ذَهَابِ الْوَقْتِ.

٥٩٥ - حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مَيْسَرَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فَضِيلٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حُصَيْنٌ، عَنْ
 عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سِرْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ لَيْلَةً، فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: لَوْ عَرَسَتْ
 بِنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «أَخَافُ أَنْ تَنَامُوا عَنِ الصَّلَاةِ». قَالَ بِلَالٌ: أَنَا أَوْقِظُكُمْ، فَاضْطَجَعُوا،
 وَأَسْنَدَ بِلَالٌ ظَهْرَهُ إِلَى رَاجِلَيْهِ، فَعَلَبْتُهُ عَيْنَاهُ فَنَامَ، فَاسْتَيْقِظَ النَّبِيُّ ﷺ وَقَدْ طَلَعَ حَاجِبُ
 الشَّمْسِ، فَقَالَ: «يَا بِلَالُ، أَيْنَ مَا قُلْتَ؟». قَالَ: مَا الْقَيْتُ عَلَيَّ نَوْمَةً مِثْلَهَا قَطُّ، قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ
 قَبَضَ أَرْوَاحَكُمْ حِينَ شَاءَ، وَرَدَّهَا عَلَيْكُمْ حِينَ شَاءَ، يَا بِلَالُ، قُمْ فَأَذِّنْ بِالنَّاسِ بِالصَّلَاةِ».
 فَتَوَضَّأَ، فَلَمَّا أَرْتَفَعَتِ الشَّمْسُ وَأَبْيَاضَتْ، قَامَ فَصَلَّى.

٣٦ - باب: مَنْ صَلَّى بِالنَّاسِ جَمَاعَةً بَعْدَ ذَهَابِ الْوَقْتِ.

٥٩٦ - حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَابِرِ
 ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ: أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ جَاءَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ، فَجَعَلَ يُسَبِّ كُفَّارَ
 قُرَيْشٍ، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا كِدْتُ أَصَلِّي الْعَصْرَ، حَتَّى كَادَتِ الشَّمْسُ تَغْرُبُ، قَالَ

Prophète (ç), je ne l'ai pas encore faite." Après cela, nous nous dirigeâmes vers Buṭhân; le Prophète, ainsi que nous, fit des ablutions mineures, accomplit la prière du *'aṣr* après le coucher du soleil puis fit la prière du *maghrib*.

**R. 37 - Celui qui oublie de faire une prière,
qu'il la fasse une fois qu'il s'est rappelé,
mais il ne doit refaire que cette prière**

* 'Ibrâhîm: Celui qui néglige de faire une prière durant vingt et un ans ne doit refaire que cette prière négligée.

597 - D'après 'Anas, le Prophète (ç) dit: "Celui qui oublie de faire une prière doit la faire une fois qu'il s'en rappelle. Elle n'a que cela comme expiation. [Dieu dit]: **Accomplis la prière en Rappel de Moi**⁽¹⁾."

* De Mûsa, de Hammâm [qui dit]: Plus tard j'ai entendu Qatâda rapporter ceci: Accomplis la prière après s'en être rappelé.

* Un *ḥadîth* similaire a été rapporté de Ḥabbân, directement de Hammâm, directement de Qatâda, directement de 'Anas, du Prophète (ç).

**R. 38 - Sur le fait de faire les prières non accomplies
l'une après l'autre en suivant l'ordre fixé**

598 - Jâbir dit: «Le jour de la bataille du Fossé, 'Umar se mit à insulter les mécréants [de Quraych] puis dit: "Je n'ai pu prier le *'aṣr* qu'après que le soleil était sur le point de se coucher.»

«Nous descendîmes à Buṭhân et le Prophète fit la prière [du *'aṣr*] après le coucher du soleil puis fit celle du *maghrib*.»

**R. 39 - Sur la causerie réprouvée après
la prière du 'ichâ'**

599 - Abu al-Minhâl dit: «Je me rendis avec mon père chez Abu Barza al-'Aslamy. Mon père lui dit: "Rapporte-nous comment le Messager de Dieu (ç) faisait les prières obligatoires! — Il faisait celle de la canicule, répondit Abu Barza, c'est-à-dire celle que vous appelez la première, au moment où le soleil commence à

(1) Taha, 14.

النَّبِيِّ ﷺ: «وَاللَّهِ مَا صَلَّيْتُهَا». فَقُمْنَا إِلَى بَطْحَانَ، فَتَوَضَّأَ لِلصَّلَاةِ وَتَوَضَّأْنَا لَهَا، فَصَلَّى الْعَصْرَ بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ صَلَّى بَعْدَهَا الْمَغْرِبَ.

٣٧ - باب: مَنْ نَسِيَ صَلَاةً فَلْيُصَلِّ إِذَا ذَكَرَهَا، وَلَا يُعِيدُ إِلَّا تِلْكَ الصَّلَاةَ.

وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ: مَنْ تَرَكَ صَلَاةً وَاحِدَةً عَشْرِينَ سَنَةً، لَمْ يُعِدْ إِلَّا تِلْكَ الصَّلَاةَ الْوَاحِدَةَ. ٥٩٧ - حَدَّثَنَا أَبُو نَعِيمٍ، وَمُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَا: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ نَسِيَ صَلَاةً فَلْيُصَلِّ إِذَا ذَكَرَهَا، لَا كَفَّارَةَ لَهَا إِلَّا ذَلِكَ: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾»^(١).

قَالَ مُوسَى: قَالَ هَمَّامٌ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ بَعْدُ: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾. وَقَالَ حَبَّانٌ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ: حَدَّثَنَا أَنَسٌ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ نَحْوَهُ.

٣٨ - باب: قَضَاءِ الصَّلَوَاتِ، الْأُولَى فَالْأُولَى.

٥٩٨ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى - هُوَ ابْنُ أَبِي كَثِيرٍ - عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَابِرٍ قَالَ: جَعَلَ عُمَرُ يَوْمَ الْخَنْدَقِ يَسُبُّ كُفَّارَهُمْ، وَقَالَ: مَا كِدْتُ أَصَلِّي الْعَصْرَ حَتَّى غَرَبَتْ، قَالَ: فَتَزَلْنَا بَطْحَانَ، فَصَلَّى بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ.

٣٩ - باب: مَا يُكْرَهُ مِنَ السَّمْرِ بَعْدَ الْعِشَاءِ.

٥٩٩ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا عَوْفٌ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْمِنْهَالِ قَالَ: أَنْطَلَقْتُ مَعَ أَبِي إِلَى أَبِي بَرزَةَ الْأَسْلَمِيِّ، فَقَالَ لَهُ أَبِي: حَدَّثَنَا، كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي الْمَكْتُوبَةَ؟ قَالَ: كَانَ يُصَلِّي الْهَجِيرَ، وَهِيَ الَّتِي تَدْعُونَهَا الْأُولَى، حِينَ تَدْحَضُ الشَّمْسُ،

(١) سورة طه: الآية ١٤.

s'incliner [vers l'ouest]. Il pria le 'asr puis l'un de nous revenait chez lui, à l'autre bout de Médine, et le soleil était encore *bien vivant*. Pour le *maghrib* j'ai oublié ce qu'il avait dit.

«Et il aimait, continua-t-il, retarder la prière du 'ichâ'. Cependant il réprouvait dormir avant de l'accomplir ou de parler après l'avoir faite. Enfin, il terminait la prière de la *ghadât*⁽¹⁾ au moment où l'un de nous pouvait reconnaître la personne assise près de lui. Il y récitait entre soixante et cent [versets].»

R. 40 - Sur la causerie au sujet du *fiqh* et du bien après la prière du 'ichâ'

600 - Qurra ben Khâlid dit: Une fois nous attendîmes al-Ḥasan qui tarda à venir. Il arriva au moment habituel de la fin de sa séance et dit: «Ce sont nos voisins qui nous ont retenus... 'Anas a dit: «Une nuit, nous attendîmes le Prophète (ﷺ) jusqu'avant [le début] du milieu de la nuit. Il arriva, nous fit la prière et nous dit: *Les gens ont prié et se sont endormis... vous êtes en prière tant que vous êtes en train de l'attendre.*»

«Les gens sont dans le bien tant qu'ils sont en train d'attendre le bien.»

Qurra: Cela fait partie d'un *ḥadīth* rapporté par 'Anas, et ce du Prophète (ﷺ).

601 - 'Abd-ul-Lâh ben 'Umar dit: «A la fin de sa vie, le Prophète (ﷺ) fit une fois la prière du 'ichâ' puis, ayant prononcé le *teslīm*, se leva et dit: «Voyez-vous cette nuit-ci? Eh bien! cent ans après, il ne restera aucun de ceux qui sont sur terre aujourd'hui.» En entendant cela, les gens ne purent saisir les propos du Messenger de Dieu (ﷺ). D'ailleurs, ils se mirent à avancer plusieurs histoires lors de leurs causeries au sujet de ces cent ans. Pourtant, le Prophète (ﷺ) avait dit ceci: «Il ne restera aucun de ceux qui sont aujourd'hui sur terre.» Il voulait dire qu'à la fin du siècle concerné [aucun de ceux qui vivaient ce jour-là ne restera vivant].»

R. 41 - Sur le fait de rester à causer la nuit avec l'hôte et les proches

602 - 'Abd-ar-Rahmân ben Abu Bakr [dit]: «Les gens d'aş-Şuffa étaient pauvres. Le Prophète (ﷺ) dit [à leur sujet]: «Que celui qui a une nourriture pouvant

(1) C'est-à-dire la prière du *subh*.

وَيُصَلِّي الْعَصْرَ، ثُمَّ يَرْجِعُ أَحَدُنَا إِلَى أَهْلِهِ فِي أَقْصَى الْمَدِينَةِ، وَالشَّمْسُ حَيَّةٌ، وَنَسِيْتُ مَا قَالَ فِي الْمَغْرِبِ، قَالَ: وَكَانَ يَسْتَجِبُ أَنْ يُؤَخَّرَ الْعِشَاءَ، قَالَ: وَكَانَ يَكْرَهُ النَّوْمَ قَبْلَهَا، وَالْحَدِيثَ بَعْدَهَا، وَكَانَ يَنْفَتِلُ مِنْ صَلَاةِ الْعَدَاةِ، حِينَ يَعْرِفُ أَحَدُنَا جَلِيسَهُ، وَيَقْرَأُ مِنَ السُّورِ إِلَى الْمِائَةِ.

٤٠ - باب: السَّمْرِ فِي الْفِقْهِ وَالْخَيْرِ بَعْدَ الْعِشَاءِ.

٦٠٠ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الصَّبَّاحِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ الْحَنْفِيُّ: حَدَّثَنَا قُرَّةُ بْنُ خَالِدٍ قَالَ: أَنْتَظَرْنَا الْحَسَنَ، وَرَاثَ عَلَيْنَا، حَتَّى قَرُبْنَا مِنْ وَقْتِ قِيَامِهِ، فَجَاءَ فَقَالَ: دَعَانَا جِيرَانُنَا هُوَلَاءِ، ثُمَّ قَالَ: قَالَ أَنَسٌ: نَظَرْنَا النَّبِيَّ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ، حَتَّى كَانَ شَطْرُ اللَّيْلِ يَبْلُغُهُ، فَجَاءَ فَصَلَّى لَنَا، ثُمَّ خَطَبَنَا فَقَالَ: «أَلَا إِنَّ النَّاسَ قَدْ صَلَّوْا ثُمَّ رَقَدُوا، وَإِنَّكُمْ لَمْ تَزَالُوا فِي صَلَاةٍ مَا أَنْتَظَرْتُمْ الصَّلَاةَ».

قَالَ الْحَسَنُ: وَإِنَّ الْقَوْمَ لَا يَزَالُونَ بِخَيْرٍ مَا أَنْتَظَرُوا الْخَيْرَ. قَالَ قُرَّةٌ: هُوَ مِنْ حَدِيثِ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

٦٠١ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي حَتْمَةَ: أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ قَالَ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ صَلَاةَ الْعِشَاءِ فِي آخِرِ حَيَاتِهِ، فَلَمَّا سَلَّمَ، قَامَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: «أَرَأَيْتُمْ لَيْلَتَكُمْ هَذِهِ، فَإِنَّ رَأْسَ مَائَةٍ، لَا يَبْقَى مِمَّنْ هُوَ الْيَوْمَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ أَحَدٌ». فَوَهَلَ النَّاسُ فِي مَقَالَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، إِلَى مَا يَتَحَدَّثُونَ مِنْ هَذِهِ الْأَحَادِيثِ، عَنْ مِائَةِ سَنَةٍ، وَإِنَّمَا قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَا يَبْقَى مِمَّنْ هُوَ الْيَوْمَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ». يُرِيدُ بِذَلِكَ أَنَّهَا تَخْرِمُ ذَلِكَ الْقَرْنَ.

٤١ - باب: السَّمْرِ مَعَ الضَّيْفِ وَالْأَهْلِ.

٦٠٢ - حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنَا مُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي: حَدَّثَنَا أَبُو عُمَانَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ: أَنَّ أَصْحَابَ الصُّفَّةِ كَانُوا أَنَا سَأَ فُقَرَاءَ، وَأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ

suffire à deux personnes en ramène une troisième! Et une cinquième ou une sixième s'il a une nourriture qui peut suffire à quatre personnes!" En effet, Abu Bakr en amena trois et le Prophète (ç) dix.

«Quant à moi, j'étais avec mon père, ma mère (Je ne sais pas, dit le *râwi*, s'il a aussi dit: *et ma femme* ou non) et une domestique commune entre nous et la maison d'Abu Bakr... En fait, Abu Bakr avait pris le dîner chez le Prophète (ç) et resta jusqu'à ce qu'on ait accompli la prière du '*ichâ*'. Il resta donc jusqu'au moment où le Prophète (ç) prit son dîner puis il (Abu Bakr) retourna chez lui après le passage d'une partie assez importante de la nuit. A son arrivée, sa femme lui dit: "Mais quelle est la chose qui t'a empêché de [venir dîner avec] tes hôtes?⁽¹⁾ — Ne leur as-tu pas encore servi le dîner? lui dit-il. — On les a invités mais ils ont refusé de manger et ont préféré t'attendre.»

«De mon côté, continua 'Abd-ar-Rahmân, je me cachai [de mon père] mais quand même il se mit à m'insulter et dit: "O maladroit!" puis il retourna à ses hôtes: "Mangez! Que cela ne vous soit guère bon! Par Dieu, je ne mangerai point de ce dîner!"»

'Abd-ar-Rahmân: «Par Dieu, la quantité de cette nourriture augmentait chaque fois que nous prenions une bouchée, si bien que les hôtes furent rassasiés. A la fin, Abu Bakr regarda la nourriture et remarqua qu'elle était redevenue comme elle était ou plus. Il dit alors à sa femme: "O sœur des béni Firâs! que signifie cela? — Par celui qui fait ma joie, répondit-elle, [je n'ai rien ajouté] et malgré cela sa quantité a triplé!" Sur ce, Abu Bakr en mangea un peu et dit: "Cela — c'est-à-dire son serment — émanait du diable." Et il en mangea de nouveau une bouchée. Après quoi, il emmena ladite nourriture au Prophète (ç) chez qui elle resta jusqu'au [lendemain] matin.

«D'autre part, il y avait entre nous et une certaine tribu une trêve dont le terme venait de prendre fin... On désigna alors douze hommes⁽²⁾ et avec chacun d'eux il y avait plusieurs hommes dont Dieu seul connaît le nombre. Tous mangèrent de ladite nourriture.»

(1) Dans le texte: qui t'a empêché de [venir dîner avec] tes *adyâfi* — ou: ton *dayfik*.

(2) C'est-à-dire douze chefs.

قَالَ: «مَنْ كَانَ عِنْدَهُ طَعَامٌ اثْنَيْنِ فَلْيَذْهَبْ بِثَالِثٍ، وَإِنْ أَرْبَعٍ فَخَامِسٍ أَوْ سَادِسٍ». وَإِنْ إِبْنَا بَكْرٍ جَاءَ بِثَلَاثَةٍ، فَانْطَلَقَ النَّبِيُّ ﷺ بِعَشْرَةٍ، قَالَ: فَهُوَ أَنَا وَأَبِي وَأُمِّي - فَلَا أُدْرِي قَالَ: وَأَمْرَاتِي - وَخَادِمٌ، بَيْنَنَا وَبَيْنَ أَبِي بَكْرٍ، وَإِنَّ أَبَا بَكْرٍ تَعَشَّى عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ، ثُمَّ لَبِثَ حَيْثُ صُلِّيتِ الْعِشَاءُ، ثُمَّ رَجَعَ فَلَبِثَ حَتَّى تَعَشَّى النَّبِيُّ ﷺ، فَجَاءَ بَعْدَ مَا مَضَى مِنَ اللَّيْلِ مَا شَاءَ اللَّهُ، قَالَتْ لَهُ أَمْرَاتُهُ: وَمَا حَبَسَكَ عَنْ أَضْيَافِكَ، أَوْ قَالَتْ ضَيْفُكَ؟ قَالَ: أَوْ مَا عَشَّيْتِهِمْ؟ قَالَتْ: أَبَوَا حَتَّى تَجِيءَ، قَدْ عَرَضُوا فَأَبُوا، قَالَ: فَذَهَبْتُ أَنَا فَاخْتَبَأْتُ، فَقَالَ: يَا عُنْثَرُ، فَجَدَّعَ وَسَبَّ، وَقَالَ: كُلُوا لَاهِنِيئًا، فَقَالَ: وَاللَّهِ لَا أَطْعَمُهُ أَبَدًا، وَأَيْمُ اللَّهِ، مَا كُنَّا نَأْخُذُ مِنْ لُقْمَةٍ إِلَّا رَبًّا مِنْ أَسْفَلِهَا أَكْثَرَ مِنْهَا، قَالَ: يَعْني، حَتَّى سَبِعُوا، وَصَارَتْ أَكْثَرَ مِمَّا كَانَتْ قَبْلَ ذَلِكَ، فَنَظَرَ إِلَيْهَا أَبُو بَكْرٍ فَإِذَا هِيَ كَمَا هِيَ أَوْ أَكْثَرَ مِنْهَا، فَقَالَ لِأَمْرَاتِهِ: يَا أُخْتَ بَنِي فِرَاسٍ، مَا هَذَا؟ قَالَتْ: لَا وَقُرَّةَ عَيْنِي، لَهِيَ آلَانُ أَكْثَرُ مِنْهَا قَبْلَ ذَلِكَ بِثَلَاثِ مَرَّاتٍ، فَأَكَلَ مِنْهَا أَبُو بَكْرٍ وَقَالَ: إِنَّمَا كَانَ ذَلِكَ مِنْ الشَّيْطَانِ، يَعْني يَمِينَهُ، ثُمَّ أَكَلَ مِنْهَا لُقْمَةً، ثُمَّ حَمَلَهَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَأَصْبَحَتْ عِنْدَهُ، وَكَانَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِ عَقْدُ، فَمَضَى الْأَجَلَ، فَفَرَّقَنَا اثْنِي عَشَرَ رَجُلًا، مَعَ كُلِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ أَنَسٌ، اللَّهُ أَعْلَمُ كَمَ مَعَ كُلِّ رَجُلٍ، فَأَكَلُوا مِنْهَا أَجْمَعُونَ. أَوْ كَمَا قَالَ.

Au nom de Dieu, le Tout miséricorde, le Miséricordieux

X. LE 'ADHÂN

R. 1 - Sur le début du 'adhân

* Sur: avec ceux qui si vous appelez à la prière, la tournant en dérision, se jouant d'elle. Cela parce qu'ils sont un peuple de déraison⁽¹⁾.

* Sur: quand on appelle à la prière à un moment d'un vendredi⁽²⁾.

603 - D'après Abu Qilâba, 'Anas dit: «On cita le feu et la cloche [pour appeler les fidèles à la prière] et on rappela que cela fait partie de l'usage des Juifs⁽³⁾ [sic] et des Chrétiens... Après cela, l'ordre fut donné à Bilâl d'appeler à la prière en citant deux fois [chaque⁽⁴⁾ partie de] l'*adhân* et une seule fois [chaque partie de] l'*iqâma*.»

604 - D'après Nâfi', ibn 'Umar disait: «A leur arrivée à Médine, les Musulmans se regroupaient et attendaient l'heure de la prière sans qu'on eût fait l'appel à venir la faire. Un jour, ils s'entretenirent sur le sujet. Quelques-uns d'entre eux dirent: "Adoptons une cloche pareille aux cloches des Chrétiens! — Non, opposèrent d'autres, utilisons plutôt un cor pareil à la corne dont les Juifs font usage. — Pourquoi, intervint 'Umar, ne désignons-nous pas un homme pour appeler à la prière?" Sur ce, le Messager de Dieu (ﷺ) [appela Bilâl]: "O Bilâl! lève-toi et appelle à la prière!"»

R. 2 - Le 'adhân se fait [en répétant] deux fois chacune de ses parties

605 - 'Anas dit: «L'ordre fut donné à Bilâl de citer deux fois [chaque partie]

(1) Al-Mâ'ida, 58.

(2) Al-Jumu'a, 9.

(3) Cf. *Fathu-l-Bâry*. tII.

(4) En réalité, il s'agit de la plupart des parties.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١ - كتاب الأذان

١ - باب: بدء الأذان.

وَقَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوا هُزُوعًا وَعِبَادًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ﴾^(١).
وَقَوْلُهُ: ﴿إِذَا تَوَدَّى لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ﴾^(٢).

٦٠٣ - حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مَيْسَرَةَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ: حَدَّثَنَا خَالِدُ الْحَدَّاءُ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: ذَكَرُوا النَّارَ وَالنَّاقُوسَ، فَذَكَرُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى، فَأَمَرَ بِلَالٌ: أَنْ يَشْفَعَ الْأَذَانَ، وَأَنْ يُوتَرَ الْإِقَامَةَ.

٦٠٤ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ: أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يَقُولُ: كَانَ الْمُسْلِمُونَ حِينَ قَدِمُوا الْمَدِينَةَ، يَجْتَمِعُونَ فَيَتَحَيَّنُونَ الصَّلَاةَ، لَيْسَ يُنَادَى لَهَا، فَتَكَلَّمُوا يَوْمًا فِي ذَلِكَ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: اتَّخَذُوا نَاقُوسًا مِثْلَ نَاقُوسِ النَّصَارَى، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: بَلْ بُوْقًا مِثْلَ قَرْنِ الْيَهُودِ، فَقَالَ عُمَرُ: أَوْلَا تَبْعَثُونَ رَجُلًا يُنَادِي بِالصَّلَاةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَا بِلَالُ، قُمْ فَنادِ بِالصَّلَاةِ».

٢ - باب: الأذان مثنى مثنى.

٦٠٥ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ عَطِيَّةَ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ:

(١) سورة المائدة: الآية ٥٨.

(٢) سورة الجمعة: الآية ٩.

du 'adhân et une seule fois [chaque partie de] l'*iqâma*, exception faite de: *qad qâmati-ş-şalât*⁽¹⁾.»

606 - 'Anas ben Mâlik dit: «Quand le nombre des fidèles était devenu grand, ils eurent l'idée d'indiquer l'heure de la prière par une chose pouvant les aider à la reconnaître. Les uns citèrent le fait d'allumer un feu; les autres, de sonner une cloche. Mais l'ordre fut donné à Bilâl [d'appeler à la prière] en citant deux fois [chaque partie du] 'adhân et une fois [les parties de] l'*iqâma*.»

R. 3 - Les parties de l'*iqâma* doivent être dites une seule fois chacune, sauf: *qad qâmati-ş-şalât*

607 - 'Anas: «L'ordre fut donné à Bilâl de citer deux fois [chaque partie du] *adhân* et une fois [les parties de] l'*iqâma*.»

'Ismâ'îl: «Je répétai cela à 'Ayyûb et il me dit: "Exception faite de cette partie [de l'*iqâma*]: *qad qâmati-ş-şalât*".»

R. 4 - Sur le mérite de faire le 'adhân

608 - Abu Hurayra: Le Messenger de Dieu (ç) a dit: «Lorsqu'on appelle à la prière, Satan donne du dos en émettant des marmonnements élevés afin de ne pas entendre le 'adhân. Après la fin de l'appel, il revient; mais il donne du dos de nouveau en entendant l'*iqâma* de la prière. Aussi, à la fin de l'appel de l'*iqâma*, il revient une deuxième fois et s'interpose entre le fidèle et son for intérieur en lui insufflant: "Pense à ceci, pense à cela!" rappelant ainsi au fidèle des choses auxquelles il ne songeait même pas, et ce jusqu'à ce que ce fidèle se trompe et ne sache plus combien de *rak'a* il a fait.»

R. 5 - Sur le fait d'appeler [à la prière] à voix haute

* 'Umar ben 'Abd-al-'Azîz dit [au muezzin]: Fais un bon 'adhân, sinon laisse cette tâche!

609 - D'après 'Abd-ar-Raḥmân ben 'Abd-ul-Lâh ben 'Abd-ar-Raḥmân ben Abu Şa'sa'a al-'Anşâry al-Mâziny, son père rapporta qu'Abu Sa'îd al-Khudry lui avait dit: «Je vois que tu aimes tes moutons et le desert. Eh bien! lorsque tu seras

(1) L'heure de la prière est venue.

أَمْرَ بِلَالٍ أَنْ يَشْفَعَ الْأَذَانَ، وَأَنْ يُوتِرَ الْإِقَامَةَ، إِلَّا الْإِقَامَةَ.

٦٠٦ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ: أَخْبَرَنَا خَالِدُ الْحَدَّاءِ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: لَمَّا كَثُرَ النَّاسُ، قَالَ: ذَكَّرُوا أَنْ يَعْلَمُوا وَقْتَ الصَّلَاةِ بِشَيْءٍ يَعْرِفُونَهُ، فَذَكَّرُوا أَنْ يُورُوا نَارًا، أَوْ يَضْرِبُوا نَاقوسًا، فَأَمَرَ بِلَالٌ أَنْ يَشْفَعَ الْأَذَانَ، وَأَنْ يُوتِرَ الْإِقَامَةَ.

٣ - باب: الْإِقَامَةُ وَاحِدَةٌ إِلَّا قَوْلُهُ قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ.

٦٠٧ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ: حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: أَمْرَ بِلَالٍ أَنْ يَشْفَعَ الْأَذَانَ، وَأَنْ يُوتِرَ الْإِقَامَةَ. قَالَ إِسْمَاعِيلُ: فَذَكَرْتُ لِأَيُّوبَ فَقَالَ: إِلَّا الْإِقَامَةَ.

٤ - باب: فَضْلُ التَّائِدِينَ.

٦٠٨ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ، أَدْبَرَ الشَّيْطَانُ وَلَهُ ضُرَاطٌ، حَتَّى لَا يَسْمَعَ التَّائِدِينَ، فَإِذَا قُضِيَ النَّدَاءُ أَقْبَلَ، حَتَّى إِذَا نُوبَ بِالصَّلَاةِ أَدْبَرَ، حَتَّى إِذَا قُضِيَ التَّسْوِيبُ أَقْبَلَ، حَتَّى يَخْطُرَ بَيْنَ الْمَرْءِ وَنَفْسِهِ، يَقُولُ: أَذْكَرُ كَذَا، أَذْكَرُ كَذَا، لِمَا لَمْ يَكُنْ يَذْكَرُ، حَتَّى يَظُلَّ الرَّجُلُ لَا يَدْرِي كَمْ صَلَّى».

٥ - باب: رَفْعِ الصَّوْتِ بِالنَّدَاءِ.

وَقَالَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ: أَذَّنْ أَذَانًا سَمَحًا، وَإِلَّا فَاعْتَرَلْنَا.

٦٠٩ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي صَعْصَعَةَ الْأَنْصَارِيِّ، ثُمَّ الْمَازِنِيِّ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ: أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ قَالَ لَهُ: «إِنِّي أَرَاكَ تُحِبُّ الْغَنَمَ وَالْبَادِيَةَ، فَإِذَا كُنْتَ فِي غَنَمِكَ، أَوْ بَادِيَتِكَ، فَادَّذَنْتَ

avec tes moutons ou dans le désert au moment où tu prononceras le 'adhân, tâche d'élever la voix lors de l'appel! car tous ceux qui entendent la portée de la voix de celui qui fait le 'adhân, djinns, humains ou autres choses, témoigneront en sa faveur le jour de la Résurrection...

«J'ai entendu cela du Messenger de Dieu (ç).»

R. 6 - Sur la préservation des vies [à l'écoute] du 'adhân

610 - 'Anas ben Mâlik [dit]: «En voulant que nous attaquions certains gens, le Prophète (ç) attendait l'aube. S'il entendait le 'adhân, il n'attaquait pas, sinon il commençait l'attaque.

«Une fois, nous nous dirigeâmes sur Khaybar. Nous arrivâmes de nuit... N'ayant pas entendu de 'adhân jusqu'au matin, le Prophète se mit sur sa monture. Quant à moi, je montai derrière Abu Ṭalḥa et mon pied toucha celui du Prophète...

«En sortant de la ville avec leurs paniers et leurs pioches, les habitants de Khaybar virent le Prophète (ç) et s'écrièrent: "Par Dieu, c'est Muḥammad! C'est Muḥammad et [son] armée!"

«En les voyant, le Messenger de Dieu (ç) dit à son tour: "Dieu est grand! Dieu est grand! Khaybar est détruite!... Quand nous nous abattons sur l'aire d'une peuplade, mauvais matin sera-ce pour ceux à qui aura été donnée l'alarme."»

R. 7 - Sur ce qu'on doit dire lorsqu'on entend celui qui fait l'appel [du 'adhân]

611 - Abu Sa'îd al-Khudry: Le Messenger de Dieu (ç) a dit: "En entendant l'appel [à la prière], dites la même chose que le muezzin!"

612 - D'après Muḥammad ben 'Ibrâhîm ben al-Ḥârith, 'Îsa ben Ṭâlḥa [rapporte] avoir entendu Mu'âwiya répéter ce que [le muezzin] disait, et ce jusqu'à: *wa 'ach-hadu 'anna Muḥammad rasûlu-l-Lâh*⁽¹⁾.

613 - D'après Hichâm, Yaḥya rapporta une tradition similaire et dit: «Un de

(1) Et j'atteste que Muḥammad est le Messenger de Dieu.

بِالصَّلَاةِ فَارْفَعِ صَوْتَكَ بِالنِّدَاءِ، فَإِنَّهُ: لَا يَسْمَعُ مَدَى صَوْتِ الْمُؤَذِّنِ، حِينَ وَلَا إِنْسٌ وَلَا شَيْءٌ، إِلَّا شَهِدَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». قَالَ أَبُو سَعِيدٍ: سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.

٦ - باب: مَا يُحَقَّنُ بِالْأَذَانِ مِنَ الدَّمَاءِ.

٦١٠ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا غَزَا بِنَا قَوْمًا، لَمْ يَكُنْ يَغْزُو بِنَا حَتَّى يُصْبِحَ وَيَنْظُرَ: فَإِنْ سَمِعَ أَذَانًا كَفَّ عَنْهُمْ، وَإِنْ لَمْ يَسْمَعْ أَذَانًا أَغَارَ عَلَيْهِمْ. قَالَ: فَخَرَجْنَا إِلَى خَيْبَرَ، فَانْتَهَيْنَا إِلَيْهِمْ لَيْلًا، فَلَمَّا أَصْبَحَ وَلَمْ يَسْمَعْ أَذَانًا رَكِبَ وَرَكِبْتُ خَلْفَ أَبِي طَلْحَةَ، وَإِنَّ قَدَمِي لَتَمَسُّ قَدَمَ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: فَخَرَجُوا إِلَيْنَا بِمَكَاتِلِهِمْ وَمَسَاحِيهِمْ، فَلَمَّا رَأَوْا النَّبِيَّ ﷺ قَالُوا: مُحَمَّدٌ وَاللَّهِ، مُحَمَّدٌ وَالْخَمِيسُ، قَالَ: فَلَمَّا رَأَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، خَرِبَتْ خَيْبَرُ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْدَرِينَ».

٧ - باب: مَا يَقُولُ إِذَا سَمِعَ الْمُنَادِي.

٦١١ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا سَمِعْتُمُ النَّدَاءَ، فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ».

٦١٢ - حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ ابْنِ الْحَارِثِ قَالَ: حَدَّثَنِي عَيْسَى بْنُ طَلْحَةَ: أَنَّهُ سَمِعَ مُعَاوِيَةَ يَوْمًا: فَقَالَ مِثْلَهُ، إِلَى قَوْلِهِ: وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ.

٦١٣ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ رَاهَوِيَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى: نَحْوَهُ. قَالَ يَحْيَى:

nos frères m'a rapporté qu'en entendant: *ḥayya 'ala-ṣ-ṣalât*⁽¹⁾, Mu'âwiya avait dit: "Il n'y a de force ou de puissance que grâce à Dieu..."

«“C'est ce que nous avons entendu de votre Prophète (ç).”»

R. 8 - Sur l'invocation après l'appel à la prière

614 - Jâbir ben 'Abd-ul-Lâh: Le Messenger de Dieu (ç) a dit: "Celui qui, en entendant l'appel [du 'adhân], dit: *Seigneur! maître de cet appel parfait et de cette présente prière, accorde à Muḥammad al-Wasîla et al-Fazîla et assigne lui un rang digne de louange!* méritera mon Intercession au jour de la Résurrection."

R. 9 - Sur le tirage au sort se rapportant au 'adhân

* On rapporte que quelques personnes ne s'étaient pas mises d'accord à choisir un muezzin, d'où Sa'd fit un tirage au sort entre elles.

615 - Abu Hurayra: Le Messenger de Dieu (ç) a dit: "Si les gens savaient [le bien] qu'il y a à faire l'appel [du 'adhân] et à être dans le premier rang [à la prière] et qu'ils ne trouvent ensuite que le tirage au sort pour avoir [ce bien], ils tireraient au sort. S'ils savaient [le bien] qu'il y a à venir pendant la canicule pour attendre la prière du *ḍuhr* [dans la mosquée], ils feraient la course pour y arriver... S'ils savaient [le bien] qu'il y a dans les prières de la *'atama* et du *ṣubḥ*, ils y viendraient fût-ce en rampant."

R. 10 - Sur le fait de parler pendant le 'adhân

* Sulaymân ben Şard parla pendant son 'adhân.

* Al-Ḥasan: Il n'y a aucun mal si le fidèle rit pendant le 'adhân ou l'*iqâma*.

616 - 'Abd-ul-Lâh ben al-Ḥarîth dit: «Ibn 'Abbâs nous fit un sermon pendant un jour de boue... Et lorsque le muezzin arriva à *ḥayya 'ala-ṣ-ṣalât*⁽²⁾, il lui ordonna d'ajouter: "Faites la prière chez vous!" En entendant cela, les présents se regardèrent les uns les autres. Et ibn 'Abbâs de dire qu'une autre personne, meilleure que lui⁽³⁾, avait fait cela bien qu'il s'agissait d'une prière obligatoire.»

(1) Accourez à la prière!

(2) Accourez à la prière!

(3) C'est-à-dire le Prophète.

وَحَدَّثَنِي بَعْضُ إِخْوَانِنَا: أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا قَالَ حَيٌّ عَلَى الصَّلَاةِ، قَالَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، وَقَالَ: هَكَذَا سَمِعْنَا نَبِيَّكُمْ ﷺ يَقُولُ.

٨ - باب: الدُّعَاءِ عِنْدَ النَّدَاءِ.

٦١٤ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عِيَّاشٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النَّدَاءَ: اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ، وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ، آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ، حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

٩ - باب: الأَسْتِهَامِ فِي الْأَذَانِ.

وَيُذَكَّرُ: أَنَّ أَقْوَامًا اخْتَلَفُوا فِي الْأَذَانِ، فَأَقْرَعَ بَيْنَهُمْ سَعْدُ.

٦١٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ سُمَيِّ، مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي النَّدَاءِ وَالصَّفِّ الْأَوَّلِ، ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهْمُوا عَلَيْهِ لَأَسْتَهَمُوا، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي التَّهْجِيرِ لَأَسْتَهَمُوا إِلَيْهِ، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي الْعَتَمَةِ وَالصُّبْحِ، لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبَوًّا».

١٠ - باب: الكَلَامِ فِي الْأَذَانِ.

وَتَكَلَّمَ سُلَيْمَانُ بْنُ صُرَدٍ فِي أَذَانِهِ. وَقَالَ الْحَسَنُ: لَا بَأْسَ أَنْ يَضْحَكَ وَهُوَ يُؤَدِّنُ لَوْ يُقِيمُ.

٦١٦ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، وَعَبْدِ الْحَمِيدِ صَاحِبِ الزِّيَادِيِّ، وَعَاصِمِ الْأَحْوَلِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: خَطَبَنَا أَبُو عَبَّاسٍ فِي يَوْمِ رَدْغٍ، فَلَمَّا بَلَغَ الْمُؤَدَّنُ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، فَأَمَرَهُ أَنْ يُنَادِيَ: الصَّلَاةُ فِي الرَّحَالِ، فَنظَرَ الْقَوْمُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ، فَقَالَ: فَعَلَّ هَذَا مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنْهُ، وَإِنَّهَا عَزْمَةٌ.

**R. 11 - Sur le 'adhân fait par un aveugle lorsqu'il
a quelqu'un pour l'informer [sur le début
du temps de la prière]**

617 - D'après Sâlim ben 'Abd-ul-Lâh, son père [dit]: Le Messager de Dieu (ç) a dit: "Le 'adhân de Bilâl est fait pendant la nuit. Donc, mangez et buvez⁽¹⁾ jusqu'à l'appel d'ibn Um Maktûm!"

Ibn Chihâb: «Ibn Um Maktûm était un homme aveugle qui ne faisait le 'adhân que lorsqu'on lui disait: "Voici le matin! Voici le matin!"»

**R. 12 - Sur le fait de faire
le 'adhân après l'aube**

618 - 'Abd-ul-Lâh ben 'Umar dit: «Hafsa m'a rapporté que lorsque le muezzin se retirait⁽²⁾ pour faire le 'adhân du *ṣubḥ* et que l'aube commençait, le Messager de Dieu (ç) faisait deux courtes rak'a avant l'*iqâma*.»

619 - 'Â'icha: Le Prophète (ç) faisait deux légères rak'a entre l'appel [du *a'dhân*] et l'*iqâma* de la prière du *ṣubḥ*.

620 - 'Abd-ul-Lâh ben 'Umar: Le Messager de Dieu (ç) a dit: "Bilâl fait l'appel [du 'adhân] pendant la nuit. Mangez donc et buvez jusqu'à l'appel d'ibn Um Maktûm."

**R. 13 - Sur le fait de faire
le 'adhân avant l'aube**

621 - D'après 'Abd-ul-Lâh ben Mas'ûd, le Prophète (ç) dit: «Que l'un de vous — Ou: Qu'aucun d'entre vous — n'arrête son *sahûr* à cause du 'adhân de Bilâl, car il fait le 'adhân — Ou: l'appel — pendant la nuit afin de prévenir celui qui prie et celui qui est en train de dormir, et non à l'apparition du point du jour ou du matin — Il montra alors ses [deux] doigts en levant [l'un] en haut et en abaissant [l'autre] en bas —, et ce jusqu'à l'arrivée de ce moment.»

Zuhayr fit alors signe des deux index en plaçant l'un au-dessus de l'autre et en étendant l'un à gauche et l'autre à droite.

(1) Cela se passait pendant le mois de ramadân.

(2) Dans le texte, on trouve اعتكف qui paraît être une faute. Le mot exact est مسكت, d'où la traduction devient: *se taisait*.

١١ - باب: أذان الأعمى إذا كان له من يُخبره.

٦١٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّ بِلَالَ يُؤذِّنُ بِلَيْلٍ، فَكُلُوا وَأَشْرَبُوا حَتَّى يُنَادِيَ ابْنَ أُمَّ مَكْتُومٍ». ثُمَّ قَالَ: وَكَانَ رَجُلًا أَعْمَى، لَا يُنَادِي حَتَّى يُقَالَ لَهُ: أَصْبَحْتَ أَصْبَحْتَ.

١٢ - باب: الأذان بعد الفجر.

٦١٨ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُونُسَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: أَخْبَرْتَنِي حَفْصَةُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا اعْتَكَفَ الْمُؤَذِّنُ لِلصُّبْحِ، وَبَدَأَ الصُّبْحُ، صَلَّى رَكَعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ تُقَامَ الصَّلَاةُ.

٦١٩ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ، بَيْنَ النِّدَاءِ وَالْإِقَامَةِ مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ.

٦٢٠ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُونُسَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عُمَرَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّ بِلَالَ يُنَادِي بِلَيْلٍ، فَكُلُوا وَأَشْرَبُوا حَتَّى يُنَادِيَ ابْنَ أُمَّ مَكْتُومٍ».

١٣ - باب: الأذان قبل الفجر.

٦٢١ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ التَّمِيمِيُّ، عَنْ أَبِي عُمَانَ النَّهْدِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَا يَمْنَعَنَّ أَحَدَكُمْ - أَوْ أَحَدًا مِنْكُمْ - أَذَانُ بِلَالٍ مِنْ سَحُورِهِ، فَإِنَّهُ يُؤذِّنُ - أَوْ يُنَادِي - بِلَيْلٍ، لِيَرْجِعَ قَائِمَكُمْ، وَلِيُنَبِّهَ نَائِمَكُمْ، وَلَيْسَ أَنْ يَقُولَ الْفَجْرُ، أَوْ الصُّبْحُ». وَقَالَ بِأَصَابِعِهِ، وَرَفَعَهَا إِلَى فَوْقِ، وَطَاطَأَ إِلَى أَسْفَلِ: «حَتَّى يَقُولَ هَكَذَا». وَقَالَ زُهَيْرٌ بِسَبَابَتَيْهِ، إِحْدَاهُمَا فَوْقَ الْأُخْرَى، ثُمَّ مَدَّهَا عَنْ يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ.

622 et 623 - D'après 'Â'icha, le Prophète (ﷺ) dit: «Bilâl fait le *'adhân* pendant qu'il est encore nuit. Mangez donc et buvez jusqu'au *'adhân* d'ibn Um Maktûm.»

R. 14 - Combien de temps y a-t-il entre le *'adhân* et l'*iqâma*? — Sur celui qui attend l'*iqâma*⁽¹⁾

624 - 'Abd-ul-Lâh ben Mughaffal al-Muzanny: Le Messager de Dieu (ﷺ) dit: «Entre chaque deux *'adhân*⁽²⁾ il y a une prière — il répéta cela par trois fois —, pour celui qui veut.»

625 - 'Anas ben Mâlik dit: «Lorsque le muezzin faisait le *'adhân* quelques compagnons du Prophète (ﷺ) se hâtaient vers les colonnes et y restaient à prier deux *rak'a* avant le *maghrib*, et ce jusqu'à ce que le Prophète (ﷺ) sortît. De plus, il n'y avait pas un grand temps entre le *'adhân* et l'*iqâma*.»

* De Uthmân ben Jabala et d'Abu Dâwud, de Chu'ba: «Il n'y avait entre le *'adhân* et l'*iqâma* que peu de temps.»

R. 15 - Sur celui qui attend l'*iqâma*

626 - 'Â'icha dit: «Lorsque le muezzin terminait le premier *'adhân* de la prière du *fajr*, le Messager de Dieu (ﷺ) priait deux légères *rak'a* avant le prière du *fajr*, et ce après qu'apparaissait l'aube. Après quoi, il se couchait sur le côté droit jusqu'à l'arrivée du muezzin pour l'*iqâma*.»

R. 16 - Entre chaque paire de *'adhân* il y a un temps pour faire une prière pour qui le veut

627 - 'Abd-ul-Lâh ben Mughaffal dit: «Le Prophète (ﷺ) a dit: “Entre chaque paire de *'adhân*, il y a une prière... Entre chaque paire de *'adhân* il y a une prière...” Puis, à la troisième reprise, il a dit: “Pour qui le veut.”»

R. 17 - Sur celui qui dit: En voyage un seul muezzin doit faire le *'adhân*

628 - Mâlik ibn al-Huwayrith: «Avec un groupe de ma tribu je vins voir le Prophète (ﷺ) chez qui nous restâmes vingt nuits. Il était compatissant et doux

(1) Autre traduction: qui doit attendre l'*iqâma*?

(2) D'après quelques commentaires, «deux *'adhân*» vent dire *iqâma* et *'adhân*.

٦٢٢ و٦٢٣ - حَدَّثَنَا إِسْحَقُ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ قَالَ: عُبَيْدُ اللَّهِ حَدَّثَنَا: عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ. وَعَنْ نَافِعٍ، عَنْ أَبِي عُمَرَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ ح. وَحَدَّثَنِي يُونُسُ بْنُ عِيسَى الْمَرْزُوقِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا الْفَضْلُ قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «إِنَّ بِلَالًا يُؤَدِّنُ بِلَيْلٍ، فَكُلُّوا وَأَشْرَبُوا حَتَّى يُؤَدِّنَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ».

١٤ - باب: كَمْ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ، وَمَنْ يَتَنَظَّرُ الْإِقَامَةَ.

٦٢٤ - حَدَّثَنَا إِسْحَقُ الْوَاسِطِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنِ الْجَرِيرِيِّ، عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْقِلٍ الْمُرَبِّيِّ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلَاةٌ - ثَلَاثًا - لِمَنْ شَاءَ».

٦٢٥ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: سَمِعْتُ عَمْرَوَ ابْنَ عَامِرٍ الْأَنْصَارِيَّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: كَانَ الْمُؤَدِّنُ إِذَا أَدَّنَ، قَامَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ يَتَنَدَّرُونَ السَّوَارِيَّ، حَتَّى يَخْرُجَ النَّبِيُّ ﷺ وَهُمْ كَذَلِكَ، يُصَلُّونَ الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْمَغْرَبِ، وَلَمْ يَكُنْ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ شَيْءٌ.

قَالَ عُثْمَانُ بْنُ جَبَلَةَ، وَأَبُو دَاوُدَ، عَنْ شُعْبَةَ: لَمْ يَكُنْ بَيْنَهُمَا إِلَّا قَلِيلٌ.

١٥ - باب: مَنْ أَنْتَظَرَ الْإِقَامَةَ.

٦٢٦ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ: أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا سَكَتَ الْمُؤَدِّنُ بِالْأُولَى مِنْ صَلَاةِ الْفَجْرِ، قَامَ فَرَكَعَ رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ قَبْلَ صَلَاةِ الْفَجْرِ، بَعْدَ أَنْ يَسْتَيِّنَ الْفَجْرَ، ثُمَّ اضْطَجَعَ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ، حَتَّى يَأْتِيَهُ الْمُؤَدِّنُ لِلْإِقَامَةِ.

١٦ - باب: بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلَاةٌ لِمَنْ شَاءَ.

٦٢٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ قَالَ: حَدَّثَنَا كَهْمَسُ بْنُ الْحَسَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْقِلٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلَاةٌ، بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلَاةٌ». ثُمَّ قَالَ فِي الثَّلَاثَةِ: «لِمَنْ شَاءَ».

١٧ - باب: مَنْ قَالَ لِيُؤَدِّنْ فِي السَّفَرِ مُؤَدِّنٌ وَاحِدٌ.

٦٢٨ - حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا رُهَيْبٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قَلَابَةَ، عَنْ مَالِكِ ابْنِ الْحُوَيْرِثِ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فِي نَفَرٍ مِنْ قَوْمِي، فَأَقَمْنَا عِنْدَهُ عِشْرِينَ لَيْلَةً، وَكَانَ رَجِيمًا

[envers nous]. En voyant notre envie de revoir les nôtres, il nous dit: “Retournez auprès d’eux! Apprenez-leur [l’Islam] et accomplissez la prière! Lorsque le temps de la prière arrive, que l’un d’entre vous vous fasse le ‘adhân et que le plus âgé parmi vous la préside!”»

**R. 18 - Sur le ‘adhân pour les voyageurs — s’ils sont
[en prière] de groupe — et sur leur iqâma**

* Aussi, sur le ‘adhân et l’iqâma à ‘Arafa et à Muzdalifa. Sur ces paroles du muezzin, pendant une nuit froide ou pluvieuse: *Faites la prière chez vous.*

629 - Abu Dhar dit: «Nous étions en voyage avec le Prophète (ç). [Ayant remarqué] que le muezzin voulait faire le ‘adhân, il lui dit: “Attends la fraîcheur!” Le muezzin [s’arrêta un certain temps] puis voulut faire le ‘adhân. “Attends la fraîcheur! lui redit le Prophète.” [Il s’arrêta...] puis essaya de nouveau mais le Prophète lui redit “Attends la fraîcheur!” [En effet, il attendit] jusqu’au moment où l’ombre des collines était devenue égale à leur hauteur. Après quoi, le Prophète (ç) dit: “La grande chaleur est une émanation de la Géhenne.”»

630 - Mâlik ben al-Huwayrith dit: «Deux qui voulaient faire un voyage vinrent voir le Prophète (ç) qui leur dit: “Une fois en voyage, faites le ‘adhân puis l’iqâma et que le plus âgé d’entre vous deux préside la prière.”»

631 - Mâlik: «Jeunes que nous étions et à peu près du même âge, nous vîmes voir le Prophète (ç) chez qui nous restâmes vingt jours et vingt nuits. Le Messager de Dieu (ç) était compatissant et doux [envers nous] mais dès qu’il avait cru que nous avions le désir — ou: l’envie — de revoir les nôtres, il nous demanda qui nous avions laissé derrière nous. En l’informant, il nous dit: “Retournez chez les vôtres, restez parmi eux, enseignez-leur [l’Islam], ordonnez-leur [de faire le bien] — il cita d’autres choses que j’ai retenues... ou que je n’ai pas retenues — et priez comme vous m’avez vu prier. Lorsque le temps de la prière arrive, que l’un de vous vous fasse le ‘adhân et que le plus âgé d’entre vous préside la prière!”»

632 - Nâfi‘ dit: «Pendant une nuit froide, à Danjân, ibn ‘Ubayd-ul-Lâh fit le ‘adhân puis dit: “Faites la prière chez vous!” Après cela, il rapporta que le Messager de Dieu (ç) ordonnait au muezzin de faire le ‘adhân et de dire directement après: “Faites la prière dans les lieux de halte!” Cela avait lieu dans les nuits froides ou pluvieuses et pendant les voyages.»

633 - D’après ‘Awn ben Abu Juḥayfa, son père dit: «Je vis le Messager de

رَفِيقًا، فَلَمَّا رَأَى شَوْقَنَا إِلَى أَهَالِينَا، قَالَ: «أَرْجِعُوا فَكُونُوا فِيهِمْ، وَعَلِّمُوهُمْ، وَصَلُّوا، فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤَدِّنْ لَكُمْ أَحَدَكُمْ، وَلْيُؤَمِّكُمْ أَكْبَرُكُمْ».

١٨ - باب: الْأَذَانِ لِلْمَسَافِرِ، إِذَا كَانُوا جَمَاعَةً، وَالْإِقَامَةَ.

وَكَذَلِكَ بِعَرَفَةَ وَجَمْعٍ، وَقَوْلِ الْمُؤَدِّنِ: الصَّلَاةُ فِي الرَّحَالِ، فِي اللَّيْلَةِ الْبَارِدَةِ أَوِ الْمَطِيرَةِ.

٦٢٩ - حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْمُهَاجِرِ أَبِي الْحَسَنِ، عَنْ زَيْدِ ابْنِ وَهَبٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَأَرَادَ الْمُؤَدِّنُ أَنْ يُؤَدِّنَ، فَقَالَ لَهُ: «أَبْرِدْ». ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُؤَدِّنَ، فَقَالَ لَهُ: «أَبْرِدْ». ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُؤَدِّنَ، فَقَالَ لَهُ: «أَبْرِدْ». حَتَّى سَاوَى الظِّلُّ التَّلْوَلَ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ».

٦٣٠ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ خَالِدِ الْحَدَّاءِ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ قَالَ: أَتَى رَجُلَانِ النَّبِيَّ ﷺ يُرِيدَانِ السَّفَرَ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِذَا أَنْتَمَا خَرَجْتُمَا، فَأَذْنَا، ثُمَّ أَقِيمَا، ثُمَّ لِيُؤَمِّكُمْ أَكْبَرُكُمْ».

٦٣١ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكُ: أَتَيْنَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، وَنَحْنُ شَبِيهَةٌ مُتَقَارِبُونَ، فَأَقَمْنَا عِنْدَهُ عِشْرِينَ يَوْمًا وَلَيْلَةً، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَحِيمًا رَفِيقًا، فَلَمَّا ظَنَّ أَنَّا قَدِ اشْتَهَيْنَا أَهْلَنَا - أَوْ قَدِ اشْتَقْنَا - سَأَلَنَا عَمَّنْ تَرَكْنَا بَعْدَنَا فَأَخْبَرَنَا، قَالَ: «أَرْجِعُوا إِلَى أَهْلِكُمْ، فَأَقِيمُوا فِيهِمْ وَعَلِّمُوهُمْ وَمُرُوهُمْ». وَذَكَرَ أَشْيَاءَ أَحْفَظُهَا، أَوْ لَا أَحْفَظُهَا: «وَصَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي، فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ، فَلْيُؤَدِّنْ لَكُمْ أَحَدَكُمْ، وَلْيُؤَمِّكُمْ أَكْبَرُكُمْ».

٦٣٢ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنِي نَافِعٌ قَالَ: أَذَّنَ ابْنُ عُمَرَ فِي لَيْلَةٍ بَارِدَةٍ بِضَجْنَانَ، ثُمَّ قَالَ: صَلُّوا فِي رِحَالِكُمْ. فَأَخْبَرَنَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَأْمُرُ مُؤَدِّنًا يُؤَدِّنُ، ثُمَّ يَقُولُ عَلَى إِثْرِهِ: «أَلَا صَلُّوا فِي الرَّحَالِ. فِي اللَّيْلَةِ الْبَارِدَةِ، أَوْ الْمَطِيرَةِ فِي السَّفَرِ».

٦٣٣ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ قَالَ: أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْعَمَيْسِ، عَنْ عَوْنِ ابْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِالْأَبْطَحِ، فَجَاءَهُ بِلَالٌ فَأَذَنَهُ بِالصَّلَاةِ، ثُمَّ

Dieu (ﷺ) à al'Abṭaḥ quand arriva Bilâl. Celui-ci lui annonça [l'heure de] la prière puis fit sortir une pique, la planta devant le Messager de Dieu (ﷺ) et fit l'*iqâma* de la prière.»

R. 19 - Est-ce que le muezzin doit répandre sa voix par-ci et par-là? Doit-il se tourner pendant le 'adhân?

* On rapporte que Bilâl avait mis ses deux doigts dans ses oreilles...

* Ibn 'Umar ne mettait pas ses deux doigts dans ses oreilles...

* 'Ibrâhîm: Il n'y a aucun mal à faire le *a'dhân* sans ablutions mineures.

* 'Atâ': Les ablutions mineures [pour le *a'dhân*] doivent être faites. Ce sont en plus une *sunna*.

* 'Â'icha: Le Prophète (ﷺ) invoquait Dieu en tout temps.

634 - D'après 'Awn ben Abu Juḥayfa, son père [rapporte] avoir vu Bilâl faire le '*adhân*. "Je me mis, dit-il, à remarquer sa bouche qui bougeait par-ci et par-là pendant le '*adhân*."

R. 20 - Sur le fait qu'un homme dit: La prière est passée [sans qu'on puisse la faire]

* Ibn Sirîn réproouve qu'on dise: "La prière est passée [sans qu'on puisse la faire]" mais on doit dire: "On n'a pas rattrapé [la prière]." Cependant l'expression utilisée par le Prophète (ﷺ) est plus valable.

635 - D'après Yaḥya, 'Abd-ul-Lâh ben Abu Qatâda rapporte que son père dit: «Tandis que nous étions en train de prier avec le Prophète (ﷺ) nous entendîmes un bruit confus fait par quelques hommes. Ayant terminé la prière, le Prophète dit: "Qu'y a-t-il? — Nous nous sommes précipités pour venir faire la prière, expliquèrent les auteurs du bruit. — Ne refaites plus cela! Soyez calmes en venant faire la prière! Priez [avec les autres] la partie que vous rattraperiez et complétez [seuls] ce que vous auriez manqué!"»

R. 21 - On ne vient pas à la prière en courant. On doit venir avec calme et décence

* Le Prophète dit: Priez [avec les autres] la partie que vous rattraperiez et complétez [seuls] ce que vous auriez manqué!

Rapporté par Abu Qatâda

خَرَجَ بِلَالٌ بِالْعَنْزَةِ حَتَّى رَكَزَهَا بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِالْأَبْطَحِ ، وَأَقَامَ الصَّلَاةَ .

١٩ - باب : هَلْ يَتَّبِعُ الْمُؤَذِّنُ فَاهُ هَهُنَا وَهَهُنَا ، وَهَلْ يَلْتَفِتُ فِي الْأَذَانِ .

وَيَذْكَرُ عَنْ بِلَالٍ : أَنَّهُ جَعَلَ إِصْبَعِيهِ فِي أُذُنَيْهِ . وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ لَا يَجْعَلُ إِصْبَعِيهِ فِي أُذُنَيْهِ . وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ : لَا بَأْسَ أَنْ يُؤَذِّنَ عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ . وَقَالَ عَطَاءٌ : الْوُضُوءُ حَقٌّ وَسُنَّةٌ . وَقَالَتْ عَائِشَةُ : كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَذْكَرُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ أَحْيَانِهِ .

٦٣٤ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ قَالَ : حَدَّثَنَا سُفْيَانُ ، عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ ، عَنْ أَبِيهِ : أَنَّهُ رَأَى بِلَالًا يُؤَذِّنُ ، فَجَعَلَتْ أُتْبَعُ فَاهُ هَهُنَا وَهَهُنَا بِالْأَذَانِ .

٢٠ - باب : قَوْلِ الرَّجُلِ : فَاتِنَا الصَّلَاةُ .

وَكِرَهُ ابْنُ سِيرِينَ أَنْ يَقُولَ : فَاتِنَا الصَّلَاةُ ، وَلَكِنْ لِيُقَالَ : لَمْ نُدْرِكْ . وَقَوْلُ النَّبِيِّ ﷺ أَصَحُّ .

٦٣٥ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ : حَدَّثَنَا شَيْبَانُ ، عَنْ يَحْيَى ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ : بَيْنَمَا نَحْنُ نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ، إِذْ سَمِعَ جَلْبَةَ رِجَالٍ ، فَلَمَّا صَلَّى قَالَ : « مَا شَأْنُكُمْ » . قَالُوا : « اسْتَعْجَلْنَا إِلَى الصَّلَاةِ » . قَالَ : « فَلَا تَفْعَلُوا ، إِذَا أَتَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَعَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ ، فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا ، وَمَا فَاتَكُمْ فَاتِمُوا » .

٢١ - باب : لَا يَسْعَى إِلَى الصَّلَاةِ ، وَلِيَّاتِ بِالسَّكِينَةِ وَالْوَقَارِ .

وَقَالَ : « مَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا ، وَمَا فَاتَكُمْ فَاتِمُوا » . قَالَ أَبُو قَتَادَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ .

636 - D'après Abu Hurayra, le Prophète (ﷺ) dit: «Lorsque vous entendez l'*iqâma* allez à la prière en marchant et soyez calmes et décents! Ne vous précipitez pas... Priez [avec les autres] la partie que vous rattraperiez et complétez [seuls] ce que vous auriez manqué!»

R. 22 - Quand est-ce que les fidèles doivent se lever après avoir vu l'imâm pendant l'*iqâma*?

637 - Selon 'Abd-ul-Lâh ibn Abu Qatâda, son père dit: «Le Messager de Dieu (ﷺ) a dit: “En entendant l'*iqâma* pour la prière, ne vous levez que lorsque vous me voyez [venir]!”»

R. 23 - On ne doit pas courir [ou se lever à la hâte] pour se rendre à la prière. On doit se lever en gardant son calme et sa décence

638 - Selon 'Abd-ul-Lâh ben Abu Qatâda, son père dit: «Le Messager de Dieu (ﷺ) a dit: “Lorsqu'on fait l'*iqâma* pour la prière, ne vous levez qu'en me voyant [arriver]. Vous devez rester calmes.”»

* 'Ali ben Mubâarak a aussi rapporté ce hadîth de Yahya...

R. 24 - Peut-on sortir de la mosquée à cause d'une nécessité?

639 - Abu Hurayra: «Le Messager de Dieu (ﷺ) arriva au moment où l'*iqâma* était déjà faite et que les rangs des fidèles étaient bien alignés. Il [s'approcha] de son endroit habituel pour la prière et nous attendions qu'il prononçât le *tekbîr*, mais il retourna chez lui en nous disant: “Gardez vos places!” En effet, nous gardâmes notre posture jusqu'à son retour. Il arriva la tête dégouttant d'eau, il avait fait des ablutions majeures.»

R. 25 - Lorsque l'imâm dit: “Gardez vos places!” on doit l'attendre jusqu'à son retour

640 - Abu Hurayra dit: «On fit l'*iqâma* pour la prière puis les fidèles s'alignèrent en rangs. Après quoi, le Messager de Dieu (ﷺ) arriva et s'avança. Mais, étant en état de *janâba*, il dit aux présents: “Gardez vos places!”... Il retourna chez

٦٣٦ - حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا آبْنُ أَبِي ذَيْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. وَعَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِذَا سَمِعْتُمْ الْإِقَامَةَ فَامْشُوا إِلَى الصَّلَاةِ، وَعَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ وَالْوَقَارِ، وَلَا تُسْرِعُوا، فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا، وَمَا فَاتَكُمْ فَأْتُوا».

٢٢ - باب: متى يقوم الناس،

إذا رأوا الإمام عند الإقامة.

٦٣٧ - حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ: كَتَبَ إِلَيَّ يَحْيَى: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا تَقُومُوا حَتَّى تَرَوْنِي».

٢٣ - باب: لا يسعى إلى الصلاة مستعجلاً،
وليقيم بالسكينة والوقار.

٦٣٨ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ، فَلَا تَقُومُوا حَتَّى تَرَوْنِي، وَعَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ». تَابَعَهُ عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ.

٢٤ - باب: هل يخرج من المسجد لعلّة.

٦٣٩ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ، وَقَدْ أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ وَعُدَلَتِ الصُّفُوفُ، حَتَّى إِذَا قَامَ فِي مُصَلَّاهُ، أَنْتَظَرْنَا أَنْ يُكَبِّرَ، أَنْصَرَفَ، قَالَ: «عَلَى مَكَانِكُمْ». فَمَكَّنَا عَلَى هَيْئَتِنَا، حَتَّى خَرَجَ إِلَيْنَا يَنْظِفُ رَأْسَهُ مَاءً، وَقَدْ اغْتَسَلَ.

٢٥ - باب: إذا قال الإمام:
مَكَانِكُمْ، حَتَّى رَجَعَ أَنْتَظَرُوهُ.

٦٤٠ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ، فَسَوَى النَّاسُ صُفُوفَهُمْ، فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَتَقَدَّمَ، وَهُوَ جُنُبٌ، ثُمَّ قَالَ: «عَلَى مَكَانِكُمْ». فَرَجَعَ

lui, fit des ablutions majeures, revint [à la mosquée] la tête dégouttant d'eau, puis leur fit la prière.»

**R. 26 - Sur le fait de dire:
“Nous n'avons pas prié”**

641 - Jâbir ben 'Abd-ul-Lâh dit: «Le jour de la bataille du Fossé, 'Umar ben al-Khaṭâb vint voir le Prophète (ﷺ) et lui dit: “O Messenger de Dieu! Par Dieu, j'ai pu à peine prier [le 'asr] lorsque le soleil était sur le point de se coucher!” Ces paroles de 'Umar étaient dites après le moment où l'on peut rompre le jeûne. “Par Dieu, dit le Prophète (ﷺ), je ne l'ai pas encore faite!” Sur ce, le Prophète descendit à Buḥḥân — j'étais avec lui —, fit des ablutions mineures, pria — c'est-à-dire le 'asr — après le coucher du soleil, puis fit la prière du *maghrib*.»

**R. 27 - Lorsque une affaire survient
à l'imâm après l'*iqâma***

642 - 'Anas dit: «On fit l'*iqâma* pour la prière au moment où le Prophète (ﷺ) était en train de s'entretenir avec un homme à côté de la mosquée. Il ne s'était levé pour faire la prière qu'après que quelques personnes s'étaient endormies.»

R. 28 - Sur le fait de parler après l'*iqâma*

643 - Ḥumayd dit: «J'ai interrogé Thâbit al-Bunâny au sujet de la personne qui parle après l'*iqâma* de la prière et il m'a rapporté que 'Anas ben Mâlik avait dit: “On fit⁽¹⁾ l'*iqâma* pour la prière puis un homme vint voir le Prophète (ﷺ). Il le retint jusqu'après la fin de l'*iqâma*.”»

**R. 29 - Sur l'obligation
de la prière en groupe**

* Al-Ḥasan: Le fidèle ne doit pas obéir à sa mère si, par tendresse, elle lui défend d'aller faire la prière en groupe.

644 - Abu Hurayra: Le Messenger de Dieu (ﷺ) a dit: “Par Celui qui détient mon âme dans Sa Main! J'ai failli donner l'ordre d'apporter du bois en fagots, puis de charger quelqu'un de faire le '*adhân* pour la prière, ensuite d'ordonner à

(1) Ou: On faisait...

فَاغْتَسَلَ، ثُمَّ خَرَجَ وَرَأْسُهُ يَقْطُرُ مَاءً، فَصَلَّى بِهِمْ.

٢٦ - باب: قول الرجل ما صلينا.

٦٤١ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ يَقُولُ: أَخْبَرَنَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ جَاءَهُ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ يَوْمَ الْخَنْدَقِ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَاللَّهِ مَا كِدْتُ أَنْ أُصَلِّيَ، حَتَّى كَادَتِ الشَّمْسُ تَغْرُبُ، وَذَلِكَ بَعْدَ مَا أَفْطَرَ الصَّائِمُ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «وَاللَّهِ مَا صَلَّيْتُهَا». فَزَلَّ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى بَطْحَانَ وَأَنَا مَعَهُ، فَتَوَضَّأْتُ ثُمَّ صَلَّيْتُ - يَعْنِي الْعَصْرَ - بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ صَلَّيْتُ بَعْدَهَا الْمَغْرِبَ.

٢٧ - باب: الإمام تعرض له الحاجة بعد الإقامة.

٦٤٢ - حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ، وَالنَّبِيُّ ﷺ يُنَاجِي رَجُلًا فِي جَانِبِ الْمَسْجِدِ، فَمَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ حَتَّى نَامَ بَعْضُ الْقَوْمِ.

٢٨ - باب: الكلام إذا أقيمت الصلاة.

٦٤٣ - حَدَّثَنَا عِيَّاشُ بْنُ الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ قَالَ: سَأَلْتُ ثَابِتًا الْبُنَانِيَّ، عَنِ الرَّجُلِ يَتَكَلَّمُ بَعْدَ مَا تَقَامُ الصَّلَاةُ، فَحَدَّثَنِي عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَعَرَضَ لِلنَّبِيِّ ﷺ رَجُلٌ، فَحَبَسَهُ بَعْدَ مَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ.

وَقَالَ الْحَسَنُ: إِنْ مَنَعَتْهُ أُمُّهُ عَنِ الْعِشَاءِ فِي جَمَاعَةٍ شَفَقَهُ عَلَيْهِ لَمْ يُطْعَمَ.

٢٩ - باب: وجوب صلاة الجماعة.

وَقَالَ الْحَسَنُ: إِنْ مَنَعَتْهُ أُمُّهُ عَنِ الْعِشَاءِ فِي الْجَمَاعَةِ، شَفَقَهُ، لَمْ يُطْعَمَ.

٦٤٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَمُرَّ بِحَطْبٍ فَيَحْطَبَ، ثُمَّ أَمُرَّ بِالصَّلَاةِ فَيُؤَذَّنَ لَهَا، ثُمَّ أَمُرَّ رَجُلًا فَيَوْمَّ النَّاسِ، ثُمَّ أَخَالَفَ إِلَى رَجَالٍ فَأَحْرَقَ

un homme de la présider et de me rendre après chez des hommes [qui refusent de faire la prière en groupe] puis de brûler leurs maisons sur eux... Par Celui qui détient mon âme dans Sa Main! si l'un d'eux espérait trouver [dans la mosquée] de beaux morceaux de viande, il s'y rendrait pour faire la prière du 'ichâ'".

R. 30 - Du mérite de la prière en groupe

* En ratant une prière en groupe [dans la mosquée], al-'Aswâd se rendait dans une autre mosquée.

* En arrivant dans une mosquée où on venait de terminer une prière en groupe, 'Anas fit le 'adhân et l'iqâma puis pria en groupe.

645 - 'Abd-ul-Lâh ben 'Umar: Le Messager de Dieu (ﷺ) a dit: "La prière en groupe est mieux que celle qu'on fait seul de vingt-sept degrés."

646 - Abu Sa'îd al-Khudry [rapporte] avoir entendu le Prophète (ﷺ) dire: «La prière en groupe est mieux que celle qu'on fait seul de vingt-cinq degrés.»

647 - Abu Hurayra dit: «Le Messager de Dieu (ﷺ) a dit: "La prière en groupe [dans la mosquée] dépasse la prière faite chez soi ou dans le souk par vingt-cinq fois. La cause en est qu'en faisant de bonnes ablutions mineures puis en se rendant à la mosquée, ne sortant que pour la prière, le fidèle aura un degré de plus et un péché effacé pour chaque pas qu'il fait. Ayant terminé sa prière, les anges ne cesseront de prier pour lui tant qu'il est dans son lieu de prière; ils diront: *Seigneur! prie sur lui! Seigneur! accorde-lui Ta miséricorde!* Enfin, l'un de vous ne cesse d'être en prière tant qu'il est en train de l'attendre."»

R. 31 - Sur le mérite de la prière du fajr en groupe

648 - Abu Hurayra dit: «J'ai entendu le Messager de Dieu (ﷺ) dire: "La prière en groupe est mieux de vingt-cinq fois que celle que l'un de vous fait seul. Quant au fajr, et les anges de la nuit et les anges du jour se réunissent lors de cette prière."»

«Récitez, si vous voulez, ceci: **Le Coran de l'aube a des témoins**⁽¹⁾.»

(1) Al-'Isrâ', 78.

عَلَيْهِمْ بِيوتَهُمْ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَوْ يَعْلَمُ أَحَدُهُمْ: أَنَّهُ يَجِدُ عِرْقًا سَمِينًا، أَوْ مِرْمَاتَيْنِ حَسَنَتَيْنِ، لَشَهِدَ الْعِشَاءَ.»

٣٠ - باب: فَضْلُ صَلَاةِ الْجَمَاعَةِ.

وَكَانَ الْأَسْوَدُ إِذَا فَاتَتْهُ الْجَمَاعَةُ ذَهَبَ إِلَى مَسْجِدٍ آخَرَ. وَجَاءَ أَنَسُ إِلَى مَسْجِدٍ قَدْ صَلَّى فِيهِ، فَأَذَّنَ وَأَقَامَ، وَصَلَّى جَمَاعَةً.

٦٤٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ تَفْضُلُ صَلَاةِ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً.»

٦٤٦ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ: أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي ابْنُ الْهَادِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَبَّابٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ: أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ تَفْضُلُ صَلَاةِ الْفَذِّ بِخَمْسٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً.»

٦٤٧ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا صَالِحٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي الْجَمَاعَةِ تُضَعَّفُ عَلَى صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ، وَفِي سُوْقِهِ، خَمْسَةً وَعِشْرِينَ ضِعْفًا، وَذَلِكَ أَنَّهُ: إِذَا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ، لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا الصَّلَاةُ، لَمْ يَخْطُ خُطْوَةً، إِلَّا رُفِعَتْ لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ، وَحُطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ، فَإِذَا صَلَّى، لَمْ تَزَلِ الْمَلَائِكَةُ تُصَلِّي عَلَيْهِ، مَا دَامَ فِي مُصَلَّاهُ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ، اللَّهُمَّ أَرْحَمْهُ، وَلَا يَزَالُ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاةٍ مَا أَنْتَظَرَ الصَّلَاةَ.»

٣١ - باب: فَضْلُ صَلَاةِ الْفَجْرِ فِي جَمَاعَةٍ.

٦٤٨ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، وَأَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ: أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «تَفْضُلُ صَلَاةِ الْجَمِيعِ صَلَاةِ أَحَدِكُمْ وَحْدَهُ، بِخَمْسَةِ وَعِشْرِينَ جُزْءًا، وَتَجْتَمِعُ مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ وَمَلَائِكَةُ النَّهَارِ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ». ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَاقْرَءُوا إِن شِئْتُمْ: ﴿إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا﴾^(١).

(١) سورة الإسراء: الآية ٧٨.

649 - Chu'ayb: Directement de Nâfi', de 'Abd-ul-Lâh ben 'Umar qui dit: «Elle est mieux qu'elle de vingt-sept fois.»

650 - Sâlim dit: J'ai entendu Um ad-Dardâ' dire: «Une fois, Abu ad-Dardâ' entra en colère. Je lui dis: “Quelle est la cause de ta colère? — Par Dieu! jura-t-il, à part la prière en groupe qu'ils font, je ne viens de reconnaître dans la Umma de Muḥammad aucune autre chose.”»

651 - Abu Mûsa dit: «Le Messager de Dieu (ﷺ) a dit: “Le mieux rétribué pour la prière [en groupe] est celui qui vient [à la mosquée] en marchant la plus grande distance. Quant à celui qui attend l'heure de la prière pour la faire avec l'imâm, il a une récompense plus grande que celle de celui qui prie puis se couche.”»

R. 32 - Sur le mérite de faire la prière du *ḍuhr* pendant la canicule

652 - Abu Hurayra: «Le Messager de Dieu (ﷺ) a dit: “Etant en train de marcher dans un chemin, un homme y trouva une branche épineuse et l'écarta... Dieu lui fut *reconnaissant* et lui accorda Son pardon.”

653 - «Ensuite il dit: “Il y a cinq martyrs: Celui qui meurt à cause de la peste ou d'une colique, la victime de noyade, celui qui meurt sous les décombres et celui qui tombe en combattant pour la cause de Dieu.”

«Il dit aussi: “Si les gens savaient [le bien] qu'il y a dans l'appel [du '*adhân*] et dans le premier rang [pendant la prière en groupe] et qu'ils ne trouvent ensuite que le tirage au sort pour avoir [ce bien], ils tireraient au sort...”

654 - «“... S'il savaient [le bien] qu'il y a dans la prière du *ḍuhr* faite [dans la mosquée] pendant la canicule, ils feraient la course pour y arriver... S'ils savaient [le bien] qu'il y a dans les prières de la '*atama* et du *ṣubḥ*, ils y viendraient fût-ce en rampant.”»

R. 33 - Sur le fait d'espérer une récompense pour les pas [qu'on fait en se rendant à la prière en groupe]

655 - 'Anas dit: «Le Prophète (ﷺ) a dit: “O les béni Salima! n'espérez-vous pas avoir une récompense pour vos traces?”»

٦٤٩ - قَالَ شُعَيْبٌ: وَحَدَّثَنِي نَافِعٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: «تَفْضُلُهَا بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً».

٦٥٠ - حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ: سَمِعْتُ سَالِمًا قَالَ: سَمِعْتُ أُمَّ الدَّرْدَاءِ تَقُولُ: دَخَلَ عَلَيَّ أَبُو الدَّرْدَاءِ وَهُوَ مُغْضَبٌ، فَقُلْتُ: مَا أَغْضَبَكَ؟ فَقَالَ: وَاللَّهِ مَا أَعْرِفُ مِنْ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ ﷺ شَيْئًا، إِلَّا أَنَّهُمْ يُصَلُّونَ جَمِيعًا.

٦٥١ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَلْعَلَاءِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «أَعْظَمُ النَّاسِ أَجْرًا فِي الصَّلَاةِ أْبَعْدَهُمْ فَأَبَعْدَهُمْ مَمْشَى، وَالَّذِي يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ، حَتَّى يُصَلِّيَهَا مَعَ الْإِمَامِ، أَعْظَمُ أَجْرًا مِنَ الَّذِي يُصَلِّي ثُمَّ يَنَامُ».

٣٢ - باب: فَضْلُ التَّهْجِيرِ إِلَى الظُّهْرِ.

٦٥٢ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ سَمِيِّ، مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ، وَجَدَ غُصْنَ شَوْكٍ عَلَى الطَّرِيقِ فَأَخْرَهُ، فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ».

٦٥٣ - ثُمَّ قَالَ: «الشُّهَدَاءُ خَمْسَةٌ: الْمَطْعُونُ، وَالْمَبْطُونُ، وَالْغَرِيقُ، وَصَاحِبُ الْهَدْمِ، وَالشَّهِيدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ». وَقَالَ: «لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي النَّدَاءِ وَالصَّفِّ الْأَوَّلِ، ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهْمُوا لَأَسْتَهْمُوا عَلَيْهِ».

٦٥٤ - وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي التَّهْجِيرِ لَأَسْتَبَقُوا إِلَيْهِ، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي الْعَتَمَةِ وَالصُّبْحِ لَأَتَوْهَا وَلَوْ حَبْوًا».

٣٣ - باب: أَحْتِسَابُ الْأَثَارِ.

٦٥٥ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَوْشِبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «يَا بَنِي سَلِمْةَ، أَلَا تَحْتَسِبُونَ آثَارَكُمْ».

Mujâhid dit que dans: **Nous inscrivons leurs avances aussi bien que leurs traces**⁽¹⁾, "traces" veut dire "pas".

656 - 'Anas: Une fois, les bény Salima voulurent laisser leurs lieux d'habitations et venir habiter tout près du Prophète (ç). Mais le Prophète (ç) détesta qu'on laissât [les alentours de] Médine vides; il leur dit: "N'espérez-vous pas avoir une récompense pour vos traces?"

* Mujâhid: Leurs pas sont leurs traces; c'est-à-dire le fait qu'ils marchent à pied.

R. 34 - Sur le mérite de la prière du 'ichâ' faite en groupe

657 - Abu Hurayra dit: «Le Prophète (ç) a dit: "Pour les hypocrites, il n'y a pas de prières plus pénibles que celle du *fajr* et celle du '*ichâ*'. S'ils savaient [le bien] qu'elles contiennent, ils y viendraient fût-ce en rampant.... J'ai failli donner l'ordre d'abord au muezzin de faire l'*iqâma* puis à un autre homme de présider la prière et prendre ensuite une torche enflammée pour brûler les maisons de ceux qui, après [l'appel], ne veulent pas se rendre [à la mosquée] pour faire la prière [en groupe]."»

R. 35 - Deux personnes ou plus peuvent faire une prière en groupe

658 - D'après Mâlik ben al-Huwarith, le Prophète (ç) dit: «... Lorsque l'heure de la prière commence, faites⁽²⁾ le '*adhân* et l'*iqâma* puis que le plus âgé d'entre vous deux préside la prière!»

R. 36 - Sur celui qui s'assoit dans la mosquée pour attendre la prière [en groupe]. — Sur le mérite des mosquées

659 - Abu Hurayra: Le Messager de Dieu (ç) a dit: "Les anges restent à prier pour l'un de vous tant qu'il est dans son lieu de prière et tant qu'il n'a rien commis. Ils disent: *Seigneur! pardonne-lui...! Seigneur! accorde-lui Ta miséricorde!*

(1) Yâsîn, 12.

(2) D'après le texte, la traduction de ce mot doit être au duel.

وَقَالَ مُجَاهِدٌ فِي قَوْلِهِ: ﴿وَنَكَتُ مَا قَدَّمُوا وَأَثَرَهُمْ﴾^(١). قَالَ: خُطَاهُمْ.

٦٥٦- وَقَالَ ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ: أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ: حَدَّثَنِي حُمَيْدٌ: حَدَّثَنِي أَنَسٌ: أَنَّ بَنِي سَلَمَةَ أَرَادُوا أَنْ يَتَحَوَّلُوا عَنْ مَنَازِلِهِمْ، فَيَنْزِلُوا قَرِيبًا مِنَ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: فَكَّرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُعْرُوا الْمَدِينَةَ فَقَالَ: «أَلَا تَحْتَسِبُونَ آثَارَكُمْ».

قَالَ مُجَاهِدٌ: خُطَاهُمْ آثَارُهُمْ، أَنْ يُمْشَى فِي الْأَرْضِ بِأَرْجُلِهِمْ.

٣٤- باب: فَضْلِ الْعِشَاءِ فِي الْجَمَاعَةِ.

٦٥٧ - حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَيْسَ صَلَاةٌ أَثْقَلَ عَلَى الْمُتَنَافِقِينَ مِنَ الْفَجْرِ وَالْعِشَاءِ، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِيهِمَا لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبَوًّا، لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَمُرَ الْمُؤَدَّنَ فَيُقِيمَ، ثُمَّ أَمَرَ رَجُلًا يَوْمَ النَّاسِ، ثُمَّ أَخَذَ شُعْلًا مِنْ نَارٍ، فَأَحْرَقَ عَلَى مَنْ لَا يَخْرُجُ إِلَى الصَّلَاةِ بَعْدُ».

٣٥- باب: اثْنَانِ فَمَا فَوْقَهُمَا جَمَاعَةً.

٦٥٨ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَأَدُّنَا وَأُقِيمَا، ثُمَّ لِيَوْمِكُمَا أَكْبَرُكُمَا».

٣٦- باب: مَنْ جَلَسَ فِي الْمَسْجِدِ

يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ، وَفَضْلَ الْمَسَاجِدِ.

٦٥٩ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «الْمَلَائِكَةُ تُصَلِّي عَلَى أَحَدِكُمْ مَا دَامَ فِي مُصَلَّاهُ، مَا لَمْ يُحَدِّثْ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ، اللَّهُمَّ أَرْحَمُهُ، لَا يَزَالُ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاةٍ مَا دَامَتِ الصَّلَاةُ تَحْسِبُهُ، لَا

(١) سورة يس: الآية ١٢.

“L’un de vous est en prière tant qu’elle le retient... C’est-à-dire qu’il n’y a que la prière qui le retient de revenir chez lui.”

660 - D’après Abu Hurayra, le Prophète (ﷺ) dit: «Le jour où il n’y aura d’ombre que la sienne, Dieu répandra son ombre au-dessus de sept personnes: l’Imâm juste; un jeune qui a grandi dans l’adoration de son Seigneur; l’homme dont le cœur est attaché aux mosquées; les deux personnes qui s’entr’aident en vue de Dieu, se rencontrent en vue de Lui et se quittent en vue de Lui; l’homme qui, demandé par une femme belle et d’un rang social considérable, [refuse et lui] dit: “Je crains Dieu”; celui qui fait l’aumône sans que “sa main gauche ne sache ce que dépense sa main droite”; enfin, l’homme qui, en étant seul, invoque Dieu et fond en larmes.»

661 - Humayd dit: «On interrogea ’Anas: “Est-ce que le Messager de Dieu (ﷺ) avait une bague? — Oui, répondit Anas, une certaine nuit, il tarda de faire la prière du ‘ichâ’ jusqu’au milieu de la nuit, puis, après l’avoir faite, il retourna vers nous et dit: *Les gens ont prié puis se sont endormis. Quant à vous, vous n’avez cessé d’être en prière durant tout le temps que vous l’avez attendue. C’est comme je suis en train de voir sa bague briller.*”»

R. 37 - Sur le mérite de celui qui va et vient de la mosquée

662 - D’après Abu Hurayra, le Prophète (ﷺ) dit: «Celui qui va et revient de la mosquée, Dieu lui réservera une place de séjour dans le Paradis, et ce chaque fois qu’il va et vient.»

R. 38 - Lorsqu’on fait l’iqâma pour la prière on ne doit faire que la prière obligatoire

663 - Ḥafṣ ben ’Āṣim dit: J’ai entendu un homme des ’Uzd qu’on appelait Mâlik ibn Buḥayna dire: «Le Messager de Dieu (ﷺ) vit un homme en train de faire deux *rak’a* après l’*iqâma*. Après que le Messager de Dieu (ﷺ) avait terminé la prière, les fidèles se mirent autour de l’homme. Et le Messager de Dieu (ﷺ) de [le désapprouver] en lui disant: “Est-ce que la prière du *ṣubḥ* est de quatre *rak’a*? Est-elle [devenue] de quatre *rak’a*?”»

* Comme Bahuz, Ghundur et Mu’adh rapportent aussi ce *ḥadîth* de Chu’ba ben Mâlik...

يَمْنَعُهُ أَنْ يَنْقَلِبَ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا الصَّلَاةَ».

٦٦٠ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي حُبَيْبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ، يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ: الْإِمَامُ الْعَادِلُ، وَشَابُّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ رَبِّهِ، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَسَاجِدِ، وَرَجُلَانِ تَحَابَّا فِي اللَّهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ، وَرَجُلٌ طَلَبَتْهُ أَمْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ، فَقَالَ إِنَّي أَخَافُ اللَّهَ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ، أَخْفَى حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالَهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينَهُ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهَ خَالِيًا، ففَاضَتْ عَيْنَاهُ».

٦٦١ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ حُمَيْدٍ قَالَ: سُئِلَ أَنَسٌ: هَلِ اتَّخَذَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَاتِمًا؟ فَقَالَ: نَعَمْ، أَخْرَجَ لَيْلَةَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ إِلَى شَطْرِ اللَّيْلِ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ بَعْدَ مَا صَلَّى، فَقَالَ: «صَلَّى النَّاسُ وَرَقَدُوا، وَلَمْ تَزَالُوا فِي صَلَاةٍ مُنْذُ أَنْتَظَرْتُمُوهَا». قَالَ: فَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَيِصِّ خَاتِمِهِ.

٣٧ - باب: فضل من غدا إلى المسجد ومن راح.

٦٦٢ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُطَرِّفٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ غَدَا إِلَى الْمَسْجِدِ وَرَاحَ، أَعَدَّ اللَّهُ لَهُ نُزُلَهُ مِنَ الْجَنَّةِ، كُلَّمَا غَدَا أَوْ رَاحَ».

٣٨ - باب: إذا أقيمت الصلاة فلا صلاة إلا المكتوبة.

٦٦٣ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَالِكِ بْنِ بُحَيْنَةَ قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ ﷺ بِرَجُلٍ: قَالَ: وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ قَالَ: حَدَّثَنَا بِهِزُ بْنُ أَسَدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعْدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: سَمِعْتُ حَفْصَ بْنَ عَاصِمٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا مِنَ الْأَزْدِ، يُقَالُ لَهُ مَالِكُ ابْنُ بُحَيْنَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَى رَجُلًا وَقَدْ أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ، يُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ، فَلَمَّا أَنْصَرَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَأَثَ بِهِ النَّاسُ، وَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الصُّبْحُ أَرْبَعًا؟ الصُّبْحُ أَرْبَعًا؟».

تَابِعَهُ غُنْدَرٌ وَمُعَاذٌ، عَنْ شُعْبَةَ بْنِ مَالِكٍ.

* Ibn 'Ishâq: De Sa'd, de Ḥafṣ, de 'Abd-ul-Lâh ben Buḥayna...

* Ḥammad: Directement de Sa'd, de Ḥafṣ, de Mâlik...

R. 39 - Jusqu'à quelle limite on doit inciter le malade à assister à [la prière] en groupe?

664 - 'Ibrâhîm: Al-'Aswad dit: «Nous étions chez 'Â'icha (r) et nous commençâmes à parler du fait d'être persévérant à faire la prière et du caractère sacré qu'on doit lui réserver. Et elle de dire: Lorsque le Messager de Dieu (ç) fut atteint de la maladie qui causa sa mort, il dit [en entendant] le 'adhân: "Transmettez l'ordre à Abu Bakr de faire la prière pour les gens! — Mais, lui dit-on, Abu Bakr est un homme sensible! s'il prend ta place, il ne pourra jamais présider la prière." Mais le Prophète insista et formula son ordre pour la deuxième fois, et de nouveau on lui donna la même réponse; d'où il recommença une troisième fois en disant "Vous ressemblez aux femmes qui ont été éprises de Joseph... Transmettez à Abu Bakr l'ordre de faire la prière pour les gens!" ... Après cela, Abu Bakr arriva [à la mosquée] et commença à présider la prière. Mais, voyant qu'il s'était un peu amélioré, le Prophète (ç) se rendit [aussi à la mosquée] soutenu par deux hommes.

«Il me semble encore, continua 'Â'icha, que je suis en train de voir ses pieds qui traînent sur terre à cause de la douleur... Abu Bakr voulut reculer mais le Prophète (ç) lui fit signe de rester à sa place. Cependant, on le fit venir et il (ç) s'assit près de lui.»

On dit a al-'A'mach: «Le Prophète (ç) priait et Abu Bakr le suivait et le reste des fidèles suivaient Abu Bakr, [n'est-ce pas?] — Oui, répondit al-'A'mach en faisant un signe de la tête.»

* Une partie de ce *ḥadîth* a été rapporté par Abu Dâwud, de Chu'ba, d'al-'A'mach.

* Abu Mu'awiya ajoute: [Le Prophète] s'assit à gauche d'Abu Bakr et celui-ci priait debout.

665 - 'Ubayd-ul-Lâh ben 'Abd-ul-Lâh dit: «'Â'icha a dit: "Lorsque la maladie et la douleur avaient atteint chez le Prophète (ç) un stade avancé, il demanda à ses épouses de lui accorder la permission d'être soigné chez moi. Elles lui donnèrent

وَقَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ سَعْدٍ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُحَيْنَةَ. وَقَالَ حَمَادٌ:
أَخْبَرَنَا سَعْدٌ، عَنْ حَفْصِ بْنِ مَالِكٍ.

٣٩ - باب: حَدِّ الْمَرِيضِ أَنْ يَشْهَدَ الْجَمَاعَةَ.

٦٦٤ - حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ
إِبْرَاهِيمَ: قَالَ الْأَسْوَدُ: كُنَّا عِنْدَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، فَذَكَرْنَا الْمُوَاطَّيَةَ عَلَى الصَّلَاةِ
وَالْتَعْظِيمَ لَهَا، قَالَتْ: لَمَّا مَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَرَضَهُ الَّذِي مَاتَ فِيهِ، فَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ،
فَأَذَّنَ، فَقَالَ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ». فَقِيلَ لَهُ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ أُسَيْفٌ، إِذَا قَامَ فِي
مَقَامِكَ لَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ، وَأَعَادَ فَأَعَادُوا لَهُ، فَأَعَادَ الثَّلَاثَةَ فَقَالَ: «إِنْ كُنَّ صَوَاجِبُ
يُوسُفَ، مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ». فَخَرَجَ أَبُو بَكْرٍ فَصَلَّى، فَوَجَدَ النَّبِيَّ ﷺ مِنْ نَفْسِهِ
خِفَّةً، فَخَرَجَ يَهَادِي بَيْنَ رَجُلَيْنِ، كَانِي أَنْظَرُ رِجْلَيْهِ تَخْطَانِ مِنَ الْوَجَعِ، فَأَرَادَ أَبُو بَكْرٍ أَنْ يَتَأَخَّرَ،
فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ مَكَانَكَ، ثُمَّ أَتَى بِهِ حَتَّى جَلَسَ إِلَى جَنْبِهِ.

قِيلَ لِلأَعْمَشِ: وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي، وَأَبُو بَكْرٍ يُصَلِّي بِصَلَاتِهِ، وَالنَّاسُ يُصَلُّونَ بِصَلَاةِ
أَبِي بَكْرٍ؟ فَقَالَ بِرَأْسِهِ: نَعَمْ.

رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ: بَعْضُهُ. وَزَادَ أَبُو مُعَاوِيَةَ: جَلَسَ عَنْ يَسَارِ أَبِي
بَكْرٍ، فَكَانَ أَبُو بَكْرٍ يُصَلِّي قَائِمًا.

٦٦٥ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى قَالَ: أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ
قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ: لَمَّا ثَقُلَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَشْتَدَّ وَجَعُهُ،
أَسْتَأْذَنَ أَزْوَاجَهُ أَنْ يُمَرَّضَ فِي بَيْتِي فَأَذِنَ لَهُ،

cette permission puis il sortit en traînant les pieds sur le sol et soutenu par deux hommes: al-'Abbâs et un autre homme.»

«Je transmis à ibn 'Abbâs ces propos de 'Â'icha et il me dit: “Est-ce que tu connais l'homme que 'Â'icha n'a pas nommé? — Non, répondis-je. — C'est 'Ali ben Abu Tâlib.”»

R. 40 - Sur la permission de prier chez soi à cause de la pluie ou d'un autre motif

666 - Nâfî': En une nuit froide et venteuse, ibn 'Umar fit le 'adhân pui dit: “Faites la prière chez vous!” Il dit ensuite ceci: “En une nuit froide et pluvieuse, le Messager de Dieu (ç) donnait l'ordre au muezzin de dire: *Faites la prière chez vous!*”

667 - Maḥmûd ben ar-Rabî' al-'Anṣâry: 'Itbân ben Mâlik présidait les siens pendant la prière bien qu'il était aveugle... Une fois, il dit au Messager de Dieu (ç): “O Messager de Dieu! des fois [je ne peux aller à la mosquée] à cause de l'obscurité [sic] et des crues, et je suis un homme aveugle... Viens, Messager de Dieu, faire une prière dans un endroit de ma maison afin que j'en fasse un oratoire!” En effet, le Messager de Dieu (ç) se rendit chez lui et lui dit: “Où veux-tu que je prie?” Sur ce, 'Itbân désigna un endroit et le Messager de Dieu (ç) y pria.

R. 41 - Est-ce que l'imâm peut faire la prière avec [le peu] de fidèles présents? Et est-ce qu'il doit faire le sermon du vendredi quand il pleut?

668 - 'Abd-ul-Lâh ben al-Ḥârith dit: «En un jour de boue, ibn 'Abbâs nous fit un sermon et, en voyant le muezzin arriver à: *ḥayya 'ala-ṣ-ṣalât*, il lui dit: “Dis: *faites la prière chez vous!*” En entendant cela, les présents se regardèrent comme s'ils avaient désapprouvé cela. “Il paraît, leur dit ibn 'Abbâs, que vous désapprouvez cela. Eh bien! cela a été fait par celui qui est meilleur que moi — c'est-à-dire le Prophète —, sachez aussi que bien que la prière [du vendredi] est une obligation mais je n'ai pas voulu vous causer de gêne.”»

* Un *ḥadîth* similaire a été rapporté par Ḥammad, et ce de 'Aṣim, de 'Abd-ul-Lâh ben al-Ḥârith, d'ibn 'Abbâs. Mais dans cette version ce dernier dit: Je n'ai pas voulu être la cause de vos péchés en vous poussant à venir en vous enfonçant dans la boue jusqu'aux genoux.

فَخَرَجَ بَيْنَ رَجُلَيْنِ تَخَطُّ رِجْلَاهُ الْأَرْضَ، وَكَانَ بَيْنَ الْعَبَّاسِ وَرَجُلٍ آخَرَ.
 قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ: فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِابْنِ عَبَّاسٍ مَا قَالَتْ عَائِشَةُ، فَقَالَ لِي: وَهَلْ تَدْرِي مَنْ
 الرَّجُلُ الَّذِي لَمْ تُسَمِّ عَائِشَةُ؟ قُلْتُ: لَا، قَالَ: هُوَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ.

٤٠ - باب: الرُّخْصَةِ فِي الْمَطْرِ وَالْعِلَّةِ أَنْ يُصَلِّيَ فِي رَحْلِهِ.

٦٦٦ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ أَدَّنَ
 بِالصَّلَاةِ، فِي لَيْلَةِ ذَاتِ بَرْدٍ وَرِيحٍ، ثُمَّ قَالَ: أَلَا صَلُّوا فِي الرَّحَالِ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ
 كَانَ يَأْمُرُ الْمُؤَدَّنَ، إِذَا كَانَتْ لَيْلَةُ ذَاتِ بَرْدٍ وَمَطَرٍ، يَقُولُ: «أَلَا صَلُّوا فِي الرَّحَالِ».

٦٦٧ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ مَحْمُودِ بْنِ الرَّبِيعِ
 الْأَنْصَارِيِّ: أَنَّ عِتْبَانَ بْنَ مَالِكٍ، كَانَ يَوْمَ قَوْمِهِ وَهُوَ أَعْمَى، وَأَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ: يَا رَسُولَ
 اللَّهِ، إِنَّهَا تَكُونُ الظُّلْمَةُ وَالسَّيْلُ، وَأَنَا رَجُلٌ ضَرِيرٌ الْبَصَرِ، فَصَلِّ يَا رَسُولَ اللَّهِ فِي بَيْتِي مَكَانًا
 أَتَّخِذُهُ مُصَلِّيًّا، فَجَاءَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: «أَيْنَ تَجِبُ أَنْ أُصَلِّيَ؟». فَأَشَارَ إِلَى مَكَانٍ مِنْ
 الْبَيْتِ، فَصَلَّى فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ.

٤١ - باب: هل يُصَلِّيُ الْإِمَامُ بِمَنْ حَضَرَ، وَهَلْ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِي الْمَطْرِ.

٦٦٨ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ
 الْحَمِيدِ، صَاحِبُ الزِّيَادِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْحَارِثِ قَالَ: خَطَبَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ فِي
 يَوْمِ ذِي رَدْغٍ، فَأَمَرَ الْمُؤَدَّنَ لَمَّا بَلَغَ حَيِّ عَلَى الصَّلَاةِ قَالَ: قُلِ الصَّلَاةُ فِي الرَّحَالِ، فَنَظَرَ
 بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ، فَكَانَتْهُمْ أَنْكَرُوا، فَقَالَ: كَانَكُمْ أَنْكَرْتُمْ هَذَا، إِنَّ هَذَا فَعَلَهُ مَنْ هُوَ خَيْرٌ
 مِنِّي، يَعْنِي النَّبِيَّ ﷺ، إِنَّهَا عَزْمَةٌ، وَإِنِّي كَرِهْتُ أَنْ أُخْرِجَكُمُ.

وَعَنْ حَمَادٍ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ: نَحْوَهُ، غَيْرَ أَنَّهُ
 قَالَ: كَرِهْتُ أَنْ أُؤْتَمَّكُمْ، فَتَجِئُونَ تَدُوسُونَ الطِّينَ إِلَى رُكْبِكُمْ.

669 - Abu Salama dit: «En interrogeant Abu Sa'îd al-Khudry [sur la nuit de la Destinée], il me dit: “Des nuages⁽¹⁾ arrivèrent et il plut jusqu'à ce que le toit, qui était en branches de palmier, commençât à laisser couler de l'eau. On fit l'*iqâma* pour la prière et je vis ensuite le Messager de Dieu (ç) se prosterner sur la boue et l'eau si bien que je pus voir les traces de la boue sur son front.”»

670 - 'Anas ben Sîrîn dit: «J'ai entendu 'Anas dire: “Un homme ansarite dit [au Prophète]: *Je ne peux pas [venir] prier avec toi*. C'était un homme très corpulent... Il prépara un mets pour le Prophète (ç), l'invita chez lui et lui étala une natte dont il avait essuyé le bord avec de l'eau. [En arrivant], le Prophète fit deux *rak'a* sur cette natte”.

«Un homme des al-Jârûd interrogea Anas: “Est-ce que le Prophète (ç) faisait la prière du *duhâ*? — Je ne l'ai vu la faire, répondit 'Anas, que ce jour-là.”»

R. 42 - Lorsque le repas est servi et l'*iqâma* pour la prière est prononcée

* Ibn 'Umar commençait par le dîner...

* Abu ad-Dardâ': C'est une marque de *fiqh* que de satisfaire tout d'abord son besoin afin de se rendre à la prière avec un esprit non préoccupé.

671 - D'après 'Â'icha, le Prophète (ç) dit: «Lorsqu'on sert le dîner au moment où l'*iqâma* pour la prière est prononcée, commencez par le dîner!»

672 - 'Anas ben Mâlik: Le Messager de Dieu (ç) a dit: «Lorsque le dîner est servi, commencez par manger avant de faire la prière du *maghrib* sans vous précipiter.»

673 - D'après Nâfi', ibn 'Umar dit: «Le Messager de Dieu (ç) a dit: “Lorsque le dîner de l'un de vous est servi et qu'on vient de faire l'*iqâma* pour la prière, il faut commencer par le dîner... Et qu'on ne se presse pas! et ce jusqu'à la fin du dîner.”»

* On servait le repas à ibn 'Umar au moment où on faisait l'*iqâma* pour la prière. Il ne venait prier qu'après avoir terminé de manger, et ce bien qu'il était en train d'entendre la récitation de l'imâm.

674 - Ibn 'Umar dit: «Le Prophète (ç) a dit: “Lorsque l'un de vous est en train

(1) Dans le texte: un nuage.

٦٦٩ - حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ فَقَالَ: جَاءَتْ سَحَابَةٌ، فَمَطَرَتْ حَتَّى سَالَ السَّقْفُ، وَكَانَ مِنْ جَرِيدِ النَّخْلِ، فَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ، فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَسْجُدُ فِي الْمَاءِ وَالطِّينِ، حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ الطِّينِ فِي جَبْهَتِهِ.

٦٧٠ - حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ سِيرِينَ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا يَقُولُ: قَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: إِنِّي لَا أُسْتَطِيعُ الصَّلَاةَ مَعَكَ، وَكَانَ رَجُلًا ضَخْمًا، فَصَنَعَ لِلنَّبِيِّ ﷺ طَعَامًا، فَدَعَاهُ إِلَى مَنْزِلِهِ، فَبَسَطَ لَهُ حَصِيرًا، وَنَضَحَ طَرَفَ الْحَصِيرِ، صَلَّى عَلَيْهِ رَكَعَتَيْنِ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ آلِ الْجَارُودِ لِأَنَسٍ: أَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي الضُّحَى؟ قَالَ: مَا رَأَيْتُهُ صَلَّاهَا إِلَّا يَوْمَئِذٍ.

٤٢ - باب: إِذَا حَضَرَ الطَّعَامَ وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ.

وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَبْدَأُ بِالْعِشَاءِ. وَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: مِنْ فِقْهِ الْمَرْءِ إِقْبَالُهُ عَلَى حَاجَتِهِ، حَتَّى يَقْبَلَ عَلَى صَلَاتِهِ وَقَلْبُهُ فَارِعٌ.

٦٧١ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «إِذَا وُضِعَ الْعِشَاءُ، وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ، فَأَبْدُوا بِالْعِشَاءِ».

٦٧٢ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا قُدِّمَ الْعِشَاءُ فَأَبْدُوا بِهِ قَبْلَ أَنْ تُصَلُّوا صَلَاةَ الْمَغْرِبِ، وَلَا تَعْجَلُوا عَنْ عِشَائِكُمْ».

٦٧٣ - حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ أَبِي أُسَامَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا وُضِعَ عِشَاءُ أَحَدِكُمْ، وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ، فَأَبْدُوا بِالْعِشَاءِ، وَلَا يَعْجَلْ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْهُ».

وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ: يُوضِعُ لَهُ الطَّعَامَ، وَتَقَامُ الصَّلَاةُ، فَلَا يَأْتِيهَا حَتَّى يَفْرُغَ، وَإِنَّهُ لَيَسْمَعُ قِرَاءَةَ الْإِمَامِ.

٦٧٤ - وَقَالَ زُهَيْرٌ وَوَهْبُ بْنُ عُثْمَانَ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ:

de prendre le repas, qu'il ne se presse pas! et ce jusqu'à ce qu'il termine de manger; même si on a fait l'*iqâma* pour la prière."»

* Rapporté par 'Ibrâhîm ben al-Mundhir en le tenant de Wahb ben 'Uthmân.

Wahb est médinois.

R. 43 - Lorsque l'imâm est appelé à faire la prière au moment où il tient à la main quelque chose à manger

675 - Ja'far ben 'Amrû ben 'Umayya [rapporta] que son père avait dit: «J'ai vu le Messager de Dieu (ç) en train de manger de l'épaule [d'un mouton] en l'entaillant. On l'appela à faire la prière; et il posa le couteau puis accomplit la prière sans [re]faire les ablutions mineures.»

R. 44 - Sur celui qui est en train de servir les siens puis sort [en entendant] l'iqâma de la prière

676 - Al-'Aswad dit: «J'interrogeai 'Â'icha: "Que faisait le Prophète (ç) une fois chez lui? — Il servait les siens... Mais à l'arrivée de l'heure de la prière il sortait pour la faire."»

R. 45 - Sur celui qui préside les fidèles pendant la prière ne voulant par là que leur enseigner la prière et la sunna du Prophète (ç)

677 - 'Ayyûb: «Abu Qilâba dit: En arrivant à notre mosquée-ci, Mâlik ben al-Huwayrith [nous] dit: "Je vous préside en prière bien que je ne veux pas prier. Mais [mon intention] est que vous me voyez prier à la manière du Prophète (ç)."

«Je dis à Abu Qilâba: "Et comment priait-il? — Comme notre cheïkh-ci, dit-il." C'était un cheïkh qui, en levant la tête de la prosternation, s'assoyait pendant la première *rak'a* avant de se lever.»

R. 46 - Les gens de Science et de mérite ont plus de droit à l'imamat de la prière

678 - Abu Mûsa dit: «Le Prophète (ç) tomba malade et sa maladie atteignit un stade avancé. Il dit alors: "Transmettez l'ordre à Abu Bakr afin qu'il préside les gens en prière! — C'est un homme sensible, intervint 'Â'icha, s'il se met à ta

«إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ عَلَى الطَّعَامِ فَلَا يَعْجَلْ، حَتَّى يَقْضِيَ حَاجَتَهُ مِنْهُ، وَإِنْ أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ».

رَوَاهُ إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، عَنِ وَهْبِ بْنِ عُثْمَانَ، وَوَهْبُ مَدِينِيٌّ.

٤٣ - بَاب: إِذَا دُعِيَ الْإِمَامُ إِلَى الصَّلَاةِ وَيَدِيهِ مَا يَأْكُلُ.

٦٧٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، عَنْ صَالِحٍ، عَنْ أَبِي شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي جَعْفَرُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ: أَنَّ أَبَاهُ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَأْكُلُ ذِرَاعًا يَحْتَرُّ مِنْهَا، فَدُعِيَ إِلَى الصَّلَاةِ، فَقَامَ فَطَرَحَ السَّكِّينَ، فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

٤٤ - بَاب: مَنْ كَانَ فِي حَاجَةٍ أَهْلِهِ فَأَقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَخَرَجَ.

٦٧٦ - حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَكَمُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ: مَا كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَصْنَعُ فِي بَيْتِهِ؟ قَالَتْ: كَانَ يَكُونُ فِي مَهْنَةِ أَهْلِهِ - تَعْنِي خِدْمَةَ أَهْلِهِ - فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ.

٤٥ - بَاب: مَنْ صَلَّى بِالنَّاسِ وَهُوَ لَا يُرِيدُ إِلَّا أَنْ يُعَلِّمَهُمْ صَلَاةَ النَّبِيِّ ﷺ وَسُنَّتَهُ.

٦٧٧ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ قَالَ: جَاءَنَا مَالِكُ بْنُ الْحُوَيْرِثِ فِي مَسْجِدِنَا هَذَا، فَقَالَ: إِنِّي لِأُصَلِّي بِكُمْ وَمَا أُرِيدُ الصَّلَاةَ، أُصَلِّي كَيْفَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي. فَقُلْتُ لِأَبِي قِلَابَةَ: كَيْفَ كَانَ يُصَلِّي؟ قَالَ: مِثْلَ شَيْخِنَا هَذَا. قَالَ: وَكَانَ شَيْخًا، يَجْلِسُ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ، قَبْلَ أَنْ يَنْهَضَ فِي الرُّكْعَةِ الْأُولَى.

٤٦ - بَاب: أَهْلُ الْعِلْمِ وَالْفَضْلِ أَحَقُّ بِالْإِمَامَةِ.

٦٧٨ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ قَالَ: حَدَّثَنَا حُسَيْنٌ، عَنْ زَائِدَةَ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو بَرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: مَرِضَ النَّبِيُّ ﷺ فَاشْتَدَّ مَرَضُهُ، فَقَالَ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ». قَالَتْ عَائِشَةُ: إِنَّهُ رَجُلٌ رَقِيقٌ، إِذَا قَامَ مَقَامَكَ لَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يُصَلِّيَ

place, il ne pourra pas faire la prière aux gens. — Transmettez l'ordre à Abu Bakr afin qu'il préside les gens pendant la prière! répéta le Prophète." Et elle de redire la même chose. Il lui dit: "Transmets l'ordre à Abu Bakr afin qu'il préside les gens pendant la prière! vous [ressemblez] aux femmes [qui ont été éprises] de Joseph." En effet, l'émissaire du Prophète arriva chez Abu Bakr, qui présida ensuite la prière du vivant même du Prophète.»

679 - 'Â'icha, la Mère des croyants (r), dit: «Durant sa maladie, le Messager de Dieu (ç) dit: "Transmettez l'ordre à Abu Bakr afin qu'il préside les gens en prière! — Si Abu Bakr prend ta place, intervint 'Â'icha, il ne pourra pas faire entendre les fidèles à cause de ses sanglots. Donne plutôt cet ordre à 'Umar!"»

«Je dis à Hafsa: "Dis-lui: Si Abu Bakr prend ta place, il ne pourra pas faire entendre les fidèles à cause de ses sanglots. Donne l'ordre à 'Umar de présider la prière." En effet, Hafsa s'exécuta mais le Messager de Dieu (ç) dit: "Fi! vous êtes comme le femmes [qui ont été éprises de Joseph... Transmmentez à Abu Bak l'ordre de présider les gens en prière!"»

Après cela, Hafsa dit à 'Â'icha: "Je ne pouvais avoir de ta part un bien quelconque!"

680 - 'Anas ben Mâlik al-'Ansâry, qui avait longtemps accompagné et servi le Prophète (ç), [dit]: Pendant les souffrances qui causèrent le décès du Prophète (ç), c'était Abu Bakr qui présidait la prière. Mais, le lundi arrivé, et tandis que les fidèles étaient en rang à faire la prière, le Prophète (ç) écarta le rideau de sa chambre et resta debout à nous regarder. Son visage supposait une bonne mine⁽¹⁾. [En le voyant] sourire, nous faillîmes [interrompre la prière] de joie. Abu Bakr crut que le Prophète (ç) allait sortir pour faire la prière, il recula donc pour se mettre en rang mais le Prophète (ç) nous fit signe de continuer la prière et rabaissa ensuite le rideau. Ce fut le jour de sa mort.

681 - 'Anas dit: «Le Prophète (ç) ne sortit pas de chez lui durant trois [jours]. On fit l'*iqâma* pour la prière puis Abu Bakr avança pour la présider juste au moment où le Prophète (ç) souleva le rideau [de sa chambre]. En voyant son visage [rayonnant]..., ce fut la plus plaisante des choses que nous avons vues... Il fit ensuite signe de la main à Abu Bakr d'avancer puis rabaissa le rideau. Après quoi, on ne put le voir qu'après sa mort.»

(1) Dans le texte: *Son visage ressemblait à une feuille d'un parchemin.*

بِالنَّاسِ . قَالَ : «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ» . فَعَادَتْ ، فَقَالَ : «مُرِي أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ ، فَإِنَّكَ صَوَاحِبُ يُوسُفَ» . فَأَتَاهُ الرَّسُولُ ، فَصَلَّى بِالنَّاسِ فِي حَيَاةِ النَّبِيِّ ﷺ .

٦٧٩ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ : أَخْبَرَنَا مَالِكٌ ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ : إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ فِي مَرَضِهِ : «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ يُصَلِّي بِالنَّاسِ» . قَالَتْ عَائِشَةُ : قُلْتُ : إِنَّ أَبَا بَكْرٍ إِذَا قَامَ فِي مَقَامِكَ ، لَمْ يُسْمِعِ النَّاسَ مِنَ الْبُكَاءِ ، فَمُرْ عُمَرَ فَلْيُصَلِّ لِلنَّاسِ . فَقَالَتْ عَائِشَةُ : فَقُلْتُ لِحَفْصَةَ : قُولِي لَهُ : إِنَّ أَبَا بَكْرٍ إِذَا قَامَ فِي مَقَامِكَ ، لَمْ يُسْمِعِ النَّاسَ مِنَ الْبُكَاءِ ، فَمُرْ عُمَرَ فَلْيُصَلِّ لِلنَّاسِ ، فَفَعَلَتْ حَفْصَةُ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «مَهْ ، إِنَّكَ لَأَنْتَنُ صَوَاحِبُ يُوسُفَ ، مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ لِلنَّاسِ» . فَقَالَتْ حَفْصَةُ لِعَائِشَةَ : مَا كُنْتُ لِأُصِيبَ مِنْكَ خَيْرًا .

٦٨٠ - حَدَّثَنَا أَبُو أَلِيمَانَ قَالَ : أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ : أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ الْأَنْصَارِيُّ - وَكَانَ تَبَعَ النَّبِيِّ ﷺ ، وَخَدَمَهُ وَصَحَبَهُ - : أَنَّ أَبَا بَكْرٍ كَانَ يُصَلِّي لَهُمْ فِي وَجَعِ النَّبِيِّ ﷺ الَّذِي تُوْفِيَ فِيهِ ، حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ ، وَهُمْ صُفُوفٌ فِي الصَّلَاةِ ، فَكَشَفَ النَّبِيُّ ﷺ سِتْرَ الْحِجْرَةِ ، يَنْظُرُ إِلَيْنَا وَهُوَ قَائِمٌ ، كَانَ وَجْهُهُ وَرَقَةً مُصْحَفٍ ، ثُمَّ تَبَسَّمَ يَضْحَكُ ، فَهَمَمْنَا أَنْ نَفْتِنَ مِنَ الْفَرَحِ بِرُؤْيَةِ النَّبِيِّ ﷺ ، فَكَصَّ أَبُو بَكْرٍ عَلَى عَقْبِهِ لِيَصِلَ الْصَّفَّ ، وَظَنَّ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَارِجٌ إِلَى الصَّلَاةِ ، فَأَشَارَ إِلَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ أَنْ ائْتِمُوا صَلَاتَكُمْ . وَأَرْخَى السُّتْرَ ، فَتُوْفِيَ مِنْ يَوْمِهِ .

٦٨١ - حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ قَالَ : حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ قَالَ : حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ : لَمْ يَخْرُجِ النَّبِيُّ ﷺ ثَلَاثًا ، فَأَقِيمَتِ الصَّلَاةُ ، فَذَهَبَ أَبُو بَكْرٍ يَتَقَدَّمُ ، فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ بِالْحِجَابِ فَرَفَعَهُ ، فَلَمَّا وَضَحَ وَجْهُ النَّبِيِّ ﷺ ، مَا نَظَرْنَا مَنْظَرًا كَانَ أَعْجَبَ إِلَيْنَا مِنْ وَجْهِ النَّبِيِّ ﷺ حِينَ وَضَحَ لَنَا ، فَأَوْمَأَ النَّبِيُّ ﷺ بِيَدِهِ إِلَى أَبِي بَكْرٍ أَنْ يَتَقَدَّمَ ، وَأَرْخَى النَّبِيُّ ﷺ الْحِجَابَ ، فَلَمْ يُقَدِّرْ عَلَيْهِ حَتَّى مَاتَ .

682 - D'après Ḥamza ben 'Abd-ul-Lâh, son père dit: «Lorsque la douleur du Messager de Dieu (ﷺ) s'accentua, on l'interrogea au sujet de la prière ... et il répondit en ces termes: “[Transmettez] l'ordre à Abu Bakr afin qu'il préside les fidèles en prière.” ... Alors, 'Â'icha dit: “Abu Bakr est un homme sensible; s'il récite, il sera pris par des sanglots. — [Transmettez]-lui l'ordre [de présider] la prière.” Elle redit de même, mais le Prophète dit: “[Transmettez]-lui l'ordre de prier! vous [ressemblez] aux femmes qui ont été éprises de Joseph.”»

* Comme Yûnus, ce hadîth a été aussi rapporté par az-Zubaydy, par le neveu paternel d'az-Zuhry et par 'Ishâq ben Yahya al-Kalby, et ce d'az-Zuhry...

* De 'Uqayl et Ma'mar, d'az-Zuhry, de Ḥamza, du Prophète (ﷺ)...

R. 47 - Sur celui qui prie à côté de l'imâm à cause d'un certain motif

683 - 'Â'icha dit: «Durant sa maladie, le Messager de Dieu (ﷺ) donna l'ordre à Abu Bakr de présider les gens en prière. En effet, Abu Bakr présidait la prière. Mais, en remarquant une certaine amélioration dans son état, le Prophète (ﷺ) sortit de chez lui et trouva Abu Bakr en train de présider les gens en prière. En s'apercevant de sa présence, Abu Bakr recula mais le Prophète lui fit signe de rester à sa place. Après quoi, le Prophète (ﷺ) s'assit à côté d'Abu Bakr. Ce dernier suivait la prière du Messager de Dieu (ﷺ) et les fidèles suivaient celle d'Abu Bakr.»

R. 48 - Est valide la prière de celui qui avance pour présider les fidèles en prière puis recule (ou ne recule pas) à l'arrivée de l'imâm [de la mosquée].

Une partie de ces paroles est rapportée par 'Â'icha, du Prophète.

684 - Sahl ben Sa'd as-Sâ'idi: Le Messager de Dieu (ﷺ) alla chez les bény 'Amrû ben 'Awf afin de les réconcilier... A l'arrivée de l'heure de la prière [à Médine], le muezzin vint voir Abu Bakr et lui dit: “Veux-tu présider les gens en prière afin que je fasse l'*iqâma*? — Oui”, répondit Abu Bakr qui commença ensuite à prier. A son retour, le Messager de Dieu (ﷺ) trouva les fidèles en prière. Il traversa [les rangs] et se mit au premier rang en restant debout. Les fidèles, quant à eux, tapèrent des mains. D'habitude Abu Bakr ne se retournait pas pendant sa prière mais en remarquant l'insistance des présents à taper des mains, il retourna et vit le Messager de Dieu (ﷺ). Toutefois, celui-ci lui fit signe de rester à sa place. Et Abu Bakr (r) de lever les mains en louant Dieu pour cela. Après quoi, il recula

٦٨٢ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو وَهَبٍ قَالَ: حَدَّثَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ حَمْزَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ: أَنَّهُ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: لَمَّا أَشْتَدَّ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَجَعُهُ، قِيلَ لَهُ فِي الصَّلَاةِ، فَقَالَ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فليُصَلِّ بِالنَّاسِ». قَالَتْ عَائِشَةُ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ رَقِيقٌ، إِذَا قَرَأَ غَلَبَهُ الْبُكَاءُ، قَالَ: «مُرُوهُ فَيُصَلِّي». فَعَاوَدْتُهُ، قَالَ: «مُرُوهُ فَيُصَلِّي، إِنَّكَ صَوَابٌ يُونُسُ».

تَابَعَهُ الزُّبَيْدِيُّ، وَأَبْنُ أُخِي الزُّهْرِيُّ، وَإِسْحَاقُ بْنُ يَحْيَى الْكَلْبِيُّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ.
وَقَالَ عُقَيْلٌ، وَمَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ حَمْزَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

٤٧ - باب: مَنْ قَامَ إِلَى جَنْبِ الْإِمَامِ لِعَلَّةِ.

٦٨٣ - حَدَّثَنَا زَكَرِيَاءُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُمَيْرٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَبَا بَكْرٍ أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ فِي مَرَضِهِ، فَكَانَ يُصَلِّي بِهِمْ. قَالَ عُرْوَةُ: فَوَجَدَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً، فَخَرَجَ إِذَا أَبُو بَكْرٍ يَوْمَ النَّاسِ، فَلَمَّا رَأَاهُ أَبُو بَكْرٍ اسْتَأْخَرَ، فَأَشَارَ إِلَيْهِ: أَنْ كَمَا أَنْتَ. فَجَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِذَاءَ أَبِي بَكْرٍ إِلَى جَنْبِهِ، فَكَانَ أَبُو بَكْرٍ يُصَلِّي بِصَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَالنَّاسُ يُصَلُّونَ بِصَلَاةِ أَبِي بَكْرٍ.

٤٨ - باب: مَنْ دَخَلَ لِيَوْمِ النَّاسِ، فَجَاءَ الْإِمَامَ الْأَوَّلَ،

فَتَأَخَّرَ الْآخَرَ أَوْ لَمْ يَتَأَخَّرْ، جَارَتْ صَلَاتُهُ.

فِيهِ عَائِشَةُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

٦٨٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُونُسَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ذَهَبَ إِلَى بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ لِيُصَلِّحَ بَيْنَهُمْ، فَحَانَتْ الصَّلَاةُ، فَجَاءَ الْمُؤَدَّنُ إِلَى أَبِي بَكْرٍ، فَقَالَ: أَتُصَلِّي لِلنَّاسِ فَأَقِيمُ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَصَلَّى أَبُو بَكْرٍ، فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالنَّاسُ فِي الصَّلَاةِ، فَتَخَلَّصَ حَتَّى وَقَفَ فِي الصَّفِّ، فَصَفَّقَ النَّاسُ، وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ لَا يَلْتَفِتُ فِي صَلَاتِهِ، فَلَمَّا أَكْثَرَ النَّاسُ التَّصْفِيقَ أَلْتَفَتَ، فَرَأَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَأَشَارَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَنْ أَمُكْتُ مَكَانَكَ. فَرَفَعَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَّ اللَّهُ عَنْهُ يَدَيْهِ، فَحَمِدَ اللَّهُ عَلَى مَا أَمَرَهُ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ ذَلِكَ، ثُمَّ اسْتَأْخَرَ أَبُو بَكْرٍ حَتَّى اسْتَوَى فِي

et regagna le rang, d'où le Messager de Dieu (ç) s'avanca et fit la prière. L'ayant terminée, il dit à Abu Bakr: "O Abu Bakr! Quelle est la chose qui t'a poussé à ne pas rester lorsque je te l'avais ordonné? — Il ne sied, répondit Abu Bakr, au fils d'Abu Quhâfa de prier en avant du Messager de Dieu (ç)." Le Messager de Dieu (ç) s'adressa ensuite aux fidèles: "Pourquoi avez-vous insisté à taper des mains? Que celui qui remarque un inconvénient pendant la prière de groupe] prononce le *tesbîh!* car en prononçant le *tesbîh*, on se retournera vers lui. Quant à taper des mains, cela est réservé aux femmes."

**R. 49 - Lorsque les présents sont égaux en récitation
du Coran c'est le plus âgé d'entre eux qui
doit les présider en prière**

685 - Mâlik ben al-Huwayrith dit: «Nous arrivâmes chez le Prophète (ç) alors que nous étions jeunes. Nous restâmes auprès de lui environ vingt nuits. Compatissant qu'il était, il nous dit: "Pourquoi ne retournez-vous pas dans votre pays afin d'enseigner aux vôtres [l'Islam]. Recommandez-leur de faire telle prière à tel moment et telle prière à tel moment. A l'arrivée de l'heure de la prière, que l'un de vous vous fasse le '*adhân* et que le plus âgé d'entre vous vous préside en prière!"»

**R. 50 - Lorsque l'imâm visite quelques gens
et les préside en prière**

686 - 'Itbân ben Mâlik al-'Anşâry dit: «Le Prophète (ç) demanda la permission [d'entrer chez moi] et je la lui accordai. [A l'intérieur], il me dit: "Dans quel endroit de ta maison veux-tu que je prie?" Je lui désignai la place que j'aimais et il se leva. Quant à nous, nous nous mîmes en rang derrière lui et une fois qu'il avait prononcé le *teslîm*, nous le prononçâmes à notre tour.»

**R. 51 - S'il y a un imâm [pour la prière]
c'est pour qu'il soit imité**

* Durant sa maladie qui précéda sa mort, le Prophète (ç) présida les gens en prière en étant assis.

* Ibn Mas'ûd: Si l'orant relève la tête avant l'imâm, il doit revenir et rester pendant un temps égal au temps durant lequel il était resté tête relevée puis il suivra l'imâm.

الْصَّفِّ، وَتَقَدَّمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَصَلَّى، فَلَمَّا أَنْصَرَفَ قَالَ: «يَا أَبَا بَكْرٍ، مَا مَنَعَكَ أَنْ تَثْبِتَ إِذْ أَمَرْتُكَ». فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: مَا كَانَ لِابْنِ أَبِي قُحَافَةَ أَنْ يُصَلِّيَ بَيْنَ يَدَيِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا لِي رَأَيْتُكُمْ أَكْثَرْتُمْ التَّصْفِيقَ، مَنْ رَأَاهُ شَيْءٌ فِي صَلَاتِهِ فَلْيَسْبِحْ، فَإِنَّهُ إِذَا سَبَّحَ أَلْتَفِتَ إِلَيْهِ، وَإِنَّمَا التَّصْفِيقُ لِلنِّسَاءِ».

٤٩ - باب: إِذَا اسْتَوَوْا فِي الْقِرَاءَةِ فَلْيَوْمَهُمْ أَكْبَرُهُمْ.

٦٨٥ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قَلَابَةَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ قَالَ: قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَنَحْنُ شَبِيهَةٌ، فَلَبِثْنَا عِنْدَهُ نَحْوًا مِنْ عِشْرِينَ لَيْلَةً، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ رَجِيمًا، فَقَالَ: «لَوْ رَجَعْتُمْ إِلَى بِلَادِكُمْ فَعَلِمْتُمُوهُمْ، مُرُوهُمْ فَلْيَصَلُّوا صَلَاةَ كَذَا فِي حِينِ كَذَا، وَصَلَاةَ كَذَا فِي حِينِ كَذَا، وَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤَدِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ، وَلْيَوْمَكُمْ أَكْبَرُكُمْ».

٥٠ - باب: إِذَا زَارَ الْإِمَامُ قَوْمًا فَأَمَّهُمْ.

٦٨٦ - حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ أَسَدٍ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الرَّبِيعِ قَالَ: سَمِعْتُ عِثْبَانَ بْنَ مَالِكٍ الْأَنْصَارِيَّ قَالَ: اسْتَأْذَنَ النَّبِيُّ ﷺ فَأَذِنْتُ لَهُ، فَقَالَ: «أَيُّنَ تُحِبُّ أَنْ أُصَلِّيَ مِنْ بَيْتِكَ؟». فَأَشْرَتْ لَهُ إِلَى الْمَكَانِ الَّذِي أُحِبُّ، فَقَامَ وَصَفَّفْنَا خَلْفَهُ، ثُمَّ سَلَّمَ وَسَلَّمْنَا.

٥١ - باب: إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ.

وَصَلَّى النَّبِيُّ ﷺ فِي مَرَضِهِ الَّذِي تُوفِّيَ فِيهِ بِالنَّاسِ وَهُوَ جَالِسٌ.
وَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: إِذَا رَفَعَ قَبْلَ الْإِمَامِ، يَعُودُ فَيَمُكُّ بِقَدْرِ مَا رَفَعَ، ثُمَّ يَتَّبِعُ الْإِمَامَ.

* Et, au sujet de celui qui fait deux *rak'a*⁽¹⁾ avec l'imâm et ne peut se prosterner [durant la prière en groupe], al-Hassan dit: «Il se prosterne pour la dernière *rak'a* en faisant deux *sajda* puis il doit refaire la première *rak'a* avec ses *sajda*.» Et sur celui qui ne se rappelle de la *sajda* négligée qu'une fois levé, il dit: «Il doit se prosterner...»

687 - 'Ubayd-ul-Lâh ben 'Abd-ul-Lâh ben 'Utba dit: «J'entrai chez 'Â'icha et je lui dis: Ne veux-tu pas me parler de la maladie du Messager de Dieu (ﷺ)? — Si, répondit-elle, lorsque le mal du Prophète (ﷺ) devint plus intense, il demanda: “Est-ce que les gens ont fait la prière? — Non, répondîmes-nous, ils sont en train de t'attendre. — Versez-moi de l'eau dans une bassine! commanda-t-il”. En effet, nous nous exécutâmes et il fit des ablutions. Mais, voulant se lever, il tomba évanoui. Eveillé, il demanda de nouveau: “Es-ce que les gens ont fait la prière? — Non, Messager de Dieu (ﷺ)! répondîmes-nous, ils sont en train de t'attendre, — Versez-moi de l'eau dans une bassine, commanda-t-il une deuxième fois.” [Nous nous exécutâmes] et il s'assit, fit des ablutions et essaya de se lever, mais il retomba évanoui. Eveillé pour la deuxième fois, il dit: “Est-ce que les gens ont fait la prière? — Non, répondîmes-nous, ils sont en train de t'attendre, ô Messager de Dieu! — Mettez-moi de l'eau dans une bassine!”... Il s'assit, se lava, essaya de se lever mais il tomba encore une fois évanoui. Revenu à lui, il redit: “Les gens, ont-ils prié? — Non, ils sont en train de t'attendre, ô Messager de Dieu!” En effet, les gens étaient restés dans la mosquée à attendre le Prophète (que le salut soit sur lui) pour la prière du *'ichâ'*. Mais il envoya quelqu'un dire à Abu Bakr de présider les gens pendant la prière. “Le Messager de Dieu (ﷺ), dit l'émissaire à Abu Bakr, t'ordonne de présider les gens dans la prière.” Et Abu Bakr qui était un homme sensible de dire aussitôt à 'Umar: “O 'Umar! préside les gens dans la prière! — Tu as plus de droit que moi, répondit 'Umar.” Après cela, et durant quelques jours, Abu Bakr présida la prière. Mais voyant que son état s'était un peu amélioré, le Prophète sortit de chez lui pour la prière du *duhr*. Il était soutenu par deux hommes dont l'un d'eux était al-'Abbâs. A ce moment, Abu Bakr était en train de présider la prière et, en voyant le Prophète, il voulut reculer. Mais celui-ci lui fit signe de ne pas reculer. Il dit [aux deux hommes qui le soutenaient]: “Faites-moi asseoir à côté de lui!” En effet, ils le firent asseoir à côté d'Abu Bakr...

«Abu Bakr suivait la prière du Prophète (ﷺ) et les fidèles celle d'Abu Bakr. Et

(1) Il s'agit des deux *rak'a* de la prière du vendredi durant laquelle des fois on ne peut faire les prosternations bien comme il faut du fait du grand nombre des fidèles.

وَقَالَ الْحَسَنُ - فَيَمَن يَرُكِعُ مَعَ الْإِمَامِ رُكْعَتَيْنِ، وَلَا يَقْدِرُ عَلَى السُّجُودِ - : يَسْجُدُ لِلرُّكْعَةِ الْآخِرَةِ سَجْدَتَيْنِ، ثُمَّ يَقْضِي الرُّكْعَةَ الْأُولَى بِسُجُودِهَا. وَفِي مَن نَسِيَ سَجْدَةً حَتَّى قَامَ : يَسْجُدُ.

٦٨٧ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ قَالَ : حَدَّثَنَا زَائِدَةُ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ قَالَ : دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ فَقُلْتُ : الْأَتُّحَدِّثُنِي عَنْ مَرَضِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَتْ : بَلَى، ثَقُلَ النَّبِيُّ فَقَالَ : «أَصَلَّى النَّاسُ؟». قُلْنَا : لَا، هُمْ يَنْتَظِرُونَكَ، قَالَ : «ضَعُوا لِي مَاءً فِي الْمَخْضَبِ». قَالَتْ : فَفَعَلْنَا، فَاغْتَسَلَ، فَذَهَبَ لِيَنْوِيَ فَأَغْمِيَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَفَاقَ، فَقَالَ ﷺ : «أَصَلَّى النَّاسُ؟». قُلْنَا : لَا، هُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ : «ضَعُوا لِي مَاءً فِي الْمَخْضَبِ». قَالَتْ : فَفَعَدْتُ فَاغْتَسَلَ، ثُمَّ ذَهَبَ لِيَنْوِيَ فَأَغْمِيَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَفَاقَ فَقَالَ : «أَصَلَّى النَّاسُ؟». قُلْنَا : لَا، هُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَفَعَدْتُ فَاغْتَسَلَ، ثُمَّ ذَهَبَ لِيَنْوِيَ فَأَغْمِيَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَفَاقَ فَقَالَ : «أَصَلَّى النَّاسُ؟». قُلْنَا : لَا، هُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَالنَّاسُ عُكُوفٌ فِي الْمَسْجِدِ، يَنْتَظِرُونَ النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِصَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ، فَأَرْسَلَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى أَبِي بَكْرٍ - بِأَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ، فَأَتَاهُ الرَّسُولُ فَقَالَ : إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَأْمُرُكَ أَنْ تُصَلِّيَ بِالنَّاسِ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ - وَكَانَ رَجُلًا رَقِيقًا - : يَا عُمَرُ صَلِّ بِالنَّاسِ، فَقَالَ لَهُ عُمَرُ : أَنْتَ أَحَقُّ بِذَلِكَ، فَصَلَّى أَبُو بَكْرٍ تِلْكَ الْأَيَّامَ، ثُمَّ إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَجَدَ مِنْ نَفْسِهِ خِفَّةً، فَخَرَجَ بَيْنَ رَجُلَيْنِ، أَحَدُهُمَا الْعَبَّاسُ، لِصَلَاةِ الظُّهْرِ، وَأَبُو بَكْرٍ يُصَلِّي بِالنَّاسِ، فَلَمَّا رَأَاهُ أَبُو بَكْرٍ ذَهَبَ لِيَتَأَخَّرَ، فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ بِأَنْ لَا يَتَأَخَّرَ، قَالَ : «أَجْلِسَانِي إِلَى جَنْبِهِ». فَأَجْلَسَاهُ إِلَى جَنْبِ أَبِي بَكْرٍ، قَالَ :

pendant ce temps-là, le Prophète (ç) était toujours assis.»

'Ubayd-ul-Lâh: «J'entrai ensuite chez 'Abd-ul-Lâh ben 'Abbâs et je lui dis: "Ne veux-tu pas que je te dise ce que 'Â'icha m'a dit au sujet de la maladie du Prophète (ç) — Dis ce que tu as à dire! répondit ibn 'Abbâs." Je lui transmettai les propos de 'Â'icha et il n'en désapprouva aucun détail. Cependant il me demanda: "T'a-t-elle donné le nom de celui qui était avec al-'Abbâs? — Non, répondis-je. — Eh bien! c'était 'Ali."»

688 - 'Â'icha, la Mère des croyants, dit: «Etant souffrant, le Messager de Dieu (ç) pria chez lui en restant assis. Il y avait quelques personnes qui prièrent derrière lui en se tenant debout. Il leur fit signe de s'asseoir, puis, ayant terminé la prière, il leur dit: "S'il y a un imâm c'est pour qu'il soit imité. Donc, s'il fait un *rukû'* (inclinaison), faites un *rukû'*; s'il lève la tête, levez aussi la tête; s'il prie assis, priez aussi assis!"»

689 - 'Anas ben Mâlik: Une fois, le Messager de Dieu (ç) tomba de cheval et s'écorcha le côté droit. Il fit alors une prière en restant assis. Quant à nous, nous priâmes derrière lui en restant aussi assis. Ayant terminé la prière, il dit: "S'il y a un imâm c'est pour qu'il soit imité. S'il prie en se tenant debout, priez aussi debout; s'il fait un *rukû'*, faites un *rukû'*; s'il relève la tête, relevez la tête; s'il dit: *sami'a-l-Lâhu liman hamidah*⁽¹⁾, dites: *rabbanâ wa laka-l-ḥamdu*⁽²⁾; s'il prie debout, priez debout; s'il prie assis, priez tous assis!"

* Abu 'Abd-ul-Lâh: Al-Ḥumaydy a dit: «"S'il prie assis, priez assis", cela a eu lieu au cours de sa première maladie; après cela, le Prophète (ç) pria assis tandis que les fidèles étaient debout derrière lui. Il ne leur donna pas l'ordre de s'asseoir. [Et d'après la règle], on doit prendre en considération le dernier acte du Prophète (ç).»

R. 52 - Quand est-ce que celui qui est derrière l'imâm peut se prosterner?

* Anas: Lorsque l'imâm se prosterne, prosternez-vous!

690 - D'après Abu 'Ishâq, al-Barâ' qui n'est accusé d'aucun mensonge [dit]: «Lorsque le Messager de Dieu (ç) disait: *sami'a-l-Lâhu liman hamidah*, aucun de nous ne courbait le dos jusqu'à ce que le Prophète (ç) se prosternât. Après quoi, nous nous prosternions.»

(1) Dieu entend celui qui le loue.

(2) Seigneur! à Toi les louanges.

فَجَعَلَ أَبُو بَكْرٍ يُصَلِّي وَهُوَ يَأْتُمُ بِصَلَاةِ النَّبِيِّ ﷺ، وَالنَّاسُ بِصَلَاةِ أَبِي بَكْرٍ، وَالنَّبِيُّ ﷺ قَاعِدٌ.
 قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ: فَدَخَلْتُ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ فَقُلْتُ لَهُ: أَلَا أَعْرِضُ عَلَيْكَ مَا حَدَّثْتَنِي
 عَائِشَةُ، عَنْ مَرَضِ النَّبِيِّ ﷺ؟ قَالَ: هَاتِ، فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ حَدِيثَهَا، فَمَا أَنْكَرَ مِنْهُ شَيْئًا، غَيْرَ أَنَّهُ
 قَالَ: أَسَمَّتْ لَكَ الرَّجُلَ الَّذِي كَانَ مَعَ الْعَبَّاسِ؟ قُلْتُ: لَا، قَالَ: هُوَ عَلِيٌّ.

٦٨٨ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ،
 عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ أَنَّهَا قَالَتْ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي بَيْتِهِ وَهُوَ شَاكٍ، فَصَلَّى جَالِسًا،
 وَصَلَّى وَرَاءَهُ قَوْمٌ قِيَامًا، فَأَشَارَ إِلَيْهِمْ: أَنْ اجْلِسُوا. فَلَمَّا أَنْصَرَفَ قَالَ: «إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ
 لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا، وَإِذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا».

٦٨٩ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ
 مَالِكٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَكِبَ فَرَسًا فَصُرِعَ عَنْهُ، فَجَحِشَ شِقُّهُ الْأَيْمَنُ، فَصَلَّى صَلَاةً مِنَ
 الصَّلَوَاتِ وَهُوَ قَاعِدٌ، فَصَلَّيْنَا وَرَاءَهُ قُعُودًا، فَلَمَّا أَنْصَرَفَ قَالَ: «إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَإِذَا
 صَلَّى قَائِمًا فَصَلُّوا قِيَامًا، فَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا، وَإِذَا قَالَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ
 حَمِدَهُ، فَقُولُوا: رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، وَإِذَا صَلَّى قَائِمًا فَصَلُّوا قِيَامًا، وَإِذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا
 جُلُوسًا أَجْمَعُونَ».

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: قَالَ الْحَمِيدِيُّ: قَوْلُهُ: «إِذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا»، هُوَ فِي مَرَضِهِ
 الْقَدِيمِ، ثُمَّ صَلَّى بَعْدَ ذَلِكَ النَّبِيُّ ﷺ جَالِسًا، وَالنَّاسُ خَلْفَهُ قِيَامًا، لَمْ يَأْمُرْهُمْ بِالْقُعُودِ، وَإِنَّمَا
 يُؤَخِّدُ بِالْآخِرِ فَالْآخِرِ، مِنْ فِعْلِ النَّبِيِّ ﷺ.

٥٢ - بَاب: مَتَى يَسْجُدُ مَنْ خَلْفَ الْإِمَامِ.

قَالَ أَنَسٌ: وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا.

٦٩٠ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ سُفْيَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو إِسْحَاقَ
 قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ قَالَ: حَدَّثَنِي الْبَرَاءُ، وَهُوَ غَيْرُ كَذُوبٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ
 إِذَا قَالَ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ». لَمْ يَحْنِ أَحَدٌ مِنَّا ظَهْرَهُ، حَتَّى يَقَعَ النَّبِيُّ ﷺ سَاجِدًا، ثُمَّ
 نَقَعَ سُجُودًا بَعْدَهُ.

* Un *ḥadīth* similaire nous a été directement rapporté par Abu Nu'aym, de Sufyân, d'Abu 'Ishâq.

R. 53 - Sur le péché de celui qui relève la tête avant l'imâm

691 - D'après Abu Hurayra, le Prophète (ç) dit: «L'un de vous ne craint-il pas⁽¹⁾, en relevant la tête avant l'imâm, que Dieu lui transforme la tête en une tête d'âne (ou: que Dieu lui transforme la face en une face d'âne)?»

R. 54 - Sur l'imamat de l'esclave et de l'affranchi

* 'Â'icha se laissait présider [en prière] par son esclave, Dhakwân, qui récitait [le Coran] dans un *mushaf*.

* Sur l'imamat du fils d'une débauchée, du Bédouin et de l'enfant qui n'a pas encore atteint la pubertté.

* [Peut présider la prière celui qui s'applique sur lui] la parole suivante du Prophète (ç): «... les préside en prière celui qui récite le mieux le Livre de Dieu...»

692 - D'après Nâfi', ibn 'Umar dit: «Lorsque les premiers Muhâjir (Expatriés) arrivèrent avant le Messager de Dieu (ç) à al-'Uṣba — un endroit de Qubâ' —, c'était Sâlim, l'affranchi d'Abu Ḥudhayfa, qui les présidait en prière. Il savait plus de Coran qu'eux.»

693 - Selon 'Anas, le Prophète (ç) [dit]: «Ecoutez et obéissez! même si on vous désigne [comme commandeur] un Abyssin dont la tête ressemble à un raisin sec.»

R. 55 - Lorsque l'imâm ne termine pas sa prière tandis que celui qui est derrière lui la termine

694 - Abu Hurayra: Le Messager de Dieu (ç) dit: «Qu'ils⁽²⁾ vous président en prière! S'ils la font bien comme il faut, elle sera ainsi comptée: pour vous et pour eux. Mais s'ils se trompent, elle vous sera comptée correcte; quant à eux, elle sera à leur passif.»

(1) Dans le texte: '*amâ yakhchâ aḥadukum*. Mais le *râwi* doute entre '*amâ* et '*alâ*.

(2) C'est-à-dire les imams.

حَدَّثَنَا أَبُو نَعِيمٍ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ: نَحْوَهُ بِهَذَا.

٥٣ - باب: إِثْمَ مَنْ رَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلَ الْإِمَامِ.

٦٩١ - حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «أَمَّا يَخْشَى أَحَدَكُمْ - أَوْ: أَلَا يَخْشَى أَحَدَكُمْ - إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلَ الْإِمَامِ، أَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ رَأْسَهُ رَأْسَ جِمَارٍ، أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ صُورَتَهُ صُورَةَ جِمَارٍ».

٥٤ - باب: إِمَامَةُ الْعَبْدِ وَالْمَوْلَى.

وَكَانَتْ عَائِشَةُ يَوْمَهَا عَبْدَهَا ذَكْوَانَ مِنَ الْمُصْحَفِ. وَوَلَدِ الْبَغِيِّ وَالْأَعْرَابِيِّ، وَالْغُلَامِ الَّذِي لَمْ يَحْتَلِمَ.

لِقَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ: «يَوْمُهُمْ أَقْرَبُهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ».

٦٩٢ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: لَمَّا قَدِمَ الْمُهَاجِرُونَ الْأَوْلُونَ الْعُصْبَةَ - مَوْضِعُ بَقْبَاءَ - قَبْلَ مَقْدَمِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، كَانَ يَوْمُهُمْ سَالِمٌ، مَوْلَى أَبِي حُدَيْفَةَ، وَكَانَ أَكْثَرَهُمْ قُرْآنًا.

٦٩٣ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ: حَدَّثَنَا يَحْيَى: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو التَّيَّاحِ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «أَسْمَعُوا وَأَطِيعُوا، وَإِنْ أَسْتَعْمَلَ حَبَشِيٌّ، كَانَ رَأْسُهُ زَيْبَةً».

٥٥ - باب: إِذَا لَمْ يُتِمَّ الْإِمَامُ وَأَتَمَّ مَنْ خَلْفَهُ.

٦٩٤ - حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ سَهْلٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى الْأَشْيَبِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «يُصَلُّونَ لَكُمْ، فَإِنْ أَصَابُوا فَلَكُمْ، وَإِنْ أَخْطَوْا فَلَكُمْ وَعَلَيْهِمْ».

R. 56 - Sur l'imamat du subversif et de l'hérétique

* Al-Ḥasan: Prie derrière lui⁽¹⁾. C'est lui qui assumera les conséquences de son hérésie.

695 - 'Ubayd-ul-Lâh ben 'Ady ben Khiyâr [rapporte] qu'il était rentré chez 'Uthmân ben 'Affân assiégé et qu'il lui avait dit: «Tu es l'Imâm de toute une nation et il t'arrive ce que tu es en train de voir... C'est un Imâm d'une subversion qui est en train de nous présider en prière. Cela nous gêne... — La prière, répondit 'Uthman, c'est la plus belle chose que puissent faire les hommes. Si les hommes agissent bien, aie un bon comportement avec eux! Et s'ils agissent mal, évite leur mal!»

* Az-Zubaydy: Az-Zuhry a dit: «Nous n'estimons pas qu'il faut prier derrière un efféminé, sauf en cas d'une nécessité obligatoire.»

696 - 'Anas ben Mâlik: Le Prophète (ﷺ) a dit à Abu Dhar: «Écoute et obéis fût-ce à [un commandeur] abyssin dont la tête ressemble à une baie de raisin sec!»

R. 57 - Si on n'est que deux, on doit se mettre à côté de l'imâm sur la même ligne

697 - D'après Sa'îd ibn Jubayr, ibn 'Abbâs (r) dit: «Je passai une nuit chez Maymuna, ma tante maternelle... Le Messenger de Dieu (ﷺ) fit la prière du *'ichâ'* puis se rendit chez lui, fit quatre *rak'a*, s'endormit et se réveilla... [Comme il se préparait à faire la prière], je vins me mettre à sa gauche mais lui, il me mit à sa droite, fit cinq *rak'a* puis deux *rak'a* avant de dormir au point où je pus entendre son souffle⁽²⁾. Après cela, il se rendit [à la mosquée] pour faire la prière [obligatoire].»

R. 58 - Si le fidèle se met à gauche de l'imâm et que celui-ci le met à sa droite, la prière des deux n'en devient pas nulle

698 - D'après Kurayb, l'affranchi d'ibn 'Abbâs, ibn 'Abbâs (r) dit: «Je dormis chez Maymûna. Cette nuit-là, le Prophète (ﷺ) était chez elle. Il fit des ablutions mineures et se leva pour prier. Et moi de me tenir debout à sa gauche, mais il me

(1) C.à.d l'hérétique.

(2) Dans le texte: son *ghaṭīṭ* — ou: son *khaṭīṭ*.

٥٦ - باب: إِمَامَةُ الْمَفْتُونِ وَالْمُبْتَدِعِ .

وَقَالَ الْحَسَنُ: صَلَّى وَعَلَيْهِ بِدَعْتُهُ.

٦٩٥ - قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَقَالَ لَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ: حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ: حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَدِيِّ بْنِ خِيَارٍ: أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَهُوَ مَحْضُورٌ، فَقَالَ: إِنَّكَ إِمَامٌ عَامَّةٌ، وَنَزَلَ بِكَ مَا تَرَى، وَيُصَلِّي لَنَا إِمَامٌ فِتْنَةٌ، وَتَنْحَرُجُ؟ فَقَالَ: الصَّلَاةُ أَحْسَنُ مَا يَعْمَلُ النَّاسُ، فَإِذَا أَحْسَنَ النَّاسُ فَأَحْسِنَ مَعَهُمْ، وَإِذَا أَسَاؤُوا فَأَجْتَنِبْ إِسَاءَتَهُمْ.

وَقَالَ الزُّبَيْدِيُّ: قَالَ الزُّهْرِيُّ: لَا نَرَى أَنْ يُصَلِّيَ خَلْفَ الْمُخَنَّثِ، إِلَّا مِنْ ضَرُورَةٍ لَا بُدَّ مِنْهَا.

٦٩٦ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ: حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ: أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِأَبِي ذَرٍّ: «اسْمَعْ وَأَطِعْ وَلَوْ لِحَبَشِيٍّ، كَانَ رَأْسَهُ زَيْبَةً».

٥٧ - باب: يَقُومُ عَنْ يَمِينِ الْإِمَامِ

بِحَدَائِهِ سِوَاءَ إِذَا كَانَا أَتْنَيْنِ .

٦٩٧ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ ابْنَ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: بَتُّ فِي بَيْتِ خَالَتِي مَيْمُونَةَ، فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْعِشَاءَ، ثُمَّ جَاءَ فَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ، ثُمَّ نَامَ، ثُمَّ قَامَ، فَجِئْتُ فُقِمْتُ عَنْ يَسَارِهِ، فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ، فَصَلَّى خَمْسَ رَكَعَاتٍ، ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ نَامَ حَتَّى سَمِعْتُ غَطِيظَهُ - أَوْ قَالَ خَطِيظَهُ - ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ.

٥٨ - باب: إِذَا قَامَ الرَّجُلُ عَنْ يَسَارِ الْإِمَامِ،

فَحَوَّلَهُ الْإِمَامُ إِلَى يَمِينِهِ، لَمْ تَفْسُدْ صَلَاتُهُمَا .

٦٩٨ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو وَهَبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو، عَنْ عَبْدِ رَبِّهِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مَحْرَمَةَ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ كُرَيْبِ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: نِمْتُ عِنْدَ مَيْمُونَةَ، وَالنَّبِيُّ ﷺ عِنْدَهَا تِلْكَ اللَّيْلَةَ، فَتَوَضَّأْتُ ثُمَّ قَامَ يُصَلِّي، فَقُمْتُ عَلَى يَسَارِهِ،

mit à sa droite et fit treize *rak'a*. Après quoi, il s'endormit jusqu'à [faire entendre] son souffle, car il laissait [entendre] son souffle pendant le sommeil. Ensuite, le muezzin vint le trouver. Il se rendit alors [à la mosquée] et fit la prière sans refaire d'ablutions mineures.»

* 'Amrû: «J'ai rapporté cela à Bukayr et il m'a dit ceci: "Kurayb m'a aussi rapporté cela".»

**R. 59 - Sur le cas où l'imâm n'a pas l'intention
de présider la prière puis, à l'arrivée de quelques
personnes, il les préside en prière**

699 - Ibn 'Abbâs dit: «Je passais la nuit chez ma tante maternelle quand [je vis] le Prophète (ﷺ) qui se leva pour faire des prières nocturnes. Je me levai pour prier avec lui et me mis à sa gauche, mais lui, il me prit par la tête et me mit à sa droite.»

**R. 60 - Sur le cas où l'imâm prolonge la prière et,
à cause d'une certaine affaire, l'un des orants
se retire et prie [seul]**

700 - Jâbir ben 'Abd-ul-Lâh: Mu'âdh ben Jabal avait l'habitude de prier avec le Prophète (ﷺ) puis de revenir chez les siens pour les présider en prière.

701 - D'après 'Amrû, Jâbir ben 'Abd-ul-Lâh dit: «Mu'âdh ben Jabal avait l'habitude de prier avec le Prophète (ﷺ) puis de revenir chez les siens pour les présider en prière.

«Une fois, il les présida en récitant [la sourate] d'al-Baqara⁽¹⁾, d'où un des présents se retira. Et il paraît que Mu'âdh avait lancé quelques mots offensants contre cet homme. Mis au courant de l'affaire, le Prophète (ﷺ) dit [à Mu'adh]: "- Grand tentateur! Grand tentateur! Grand tentateur⁽²⁾! — Ou: Tentateur! Tentateur⁽³⁾! —" et il lui donna ensuite l'ordre de réciter plutôt deux sourates du milieu de la partie dite Mufassal du Coran.»

'Amrû: «Je n'ai pu retenir [le nom] de ces deux sourates.»

(1) C'est une longue sourate.

(2) Dans le texte: *Fattân! Fattân! Fattân!*

(3) *Fâtin! Fâtin! Fâtin!*

فَأَخَذَنِي فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ، فَصَلَّى ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً، ثُمَّ نَامَ حَتَّى نَفَخَ، وَكَانَ إِذَا نَامَ نَفَخَ،
ثُمَّ أَتَاهُ الْمُؤَدُّنُ، فَخَرَجَ فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

قَالَ عَمْرُو: فَحَدَّثْتُ بِهِ بُكَيْرًا فَقَالَ: حَدَّثَنِي كُرَيْبٌ بِذَلِكَ

٥٩ - باب: إِذَا لَمْ يَنْوِ الْإِمَامُ أَنْ يَوْمًا، ثُمَّ جَاءَ قَوْمٌ فَأَمَّهُمْ.

٦٩٩ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ
سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: بِتُّ عِنْدَ خَالَتِي، فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي مِنَ
اللَّيْلِ، فَقُمْتُ أُصَلِّي مَعَهُ، فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ، فَأَخَذَ بِرَأْسِي، فَأَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ.

٦٠ - باب: إِذَا طَوَّلَ الْإِمَامُ، وَكَانَ لِلرَّجُلِ حَاجَةٌ، فَخَرَجَ فَصَلَّى.

٧٠٠ - حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرُو، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ: أَنَّ مُعَاذَ بْنَ
جَبَلٍ، كَانَ يُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، ثُمَّ يَرْجِعُ فَيَوْمُ قَوْمَهُ.

٧٠١ - وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرُو قَالَ:
سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: كَانَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ يُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، ثُمَّ يَرْجِعُ فَيَوْمُ قَوْمَهُ،
فَصَلَّى الْعِشَاءَ، فَقَرَأَ بِالْبَقَرَةِ، فَانصَرَفَ الرَّجُلُ، فَكَانَ مُعَاذًا تَنَاوَلَ مِنْهُ، فَبَلَغَ النَّبِيُّ ﷺ، فَقَالَ:
«فَتَانٌ، فَتَانٌ، فَتَانٌ». ثَلَاثَ مَرَارٍ - أَوْ قَالَ: «فَاتِنَا، فَاتِنَا، فَاتِنَا» - وَأَمَرَهُ بِسُورَتَيْنِ مِنْ أَوْسَطِ
الْمَفْصَلِ. قَالَ عَمْرُو: لَا أَحْفَظُهُمَا.

R. 61 - Sur le fait que l'imâm allège la durée de la station debout et accomplit à terme le *rukû'* et le *sujûd*

702 - Abu Mas'ûd: Un homme dit [au Prophète]: "Par Dieu! Messenger de Dieu! il n'y a qu'Un tel qui me pousse à venir en retard pour faire en groupe la prière d'*al-ghadât*⁽¹⁾, car il la rend trop longue."

«Avant ce jour-là, continue Abu Mas'ûd, je n'ai jamais vu le Messenger de Dieu (ﷺ) aussi en colère durant ses exhortations. Il nous dit: "Il y a parmi vous des personnes qui poussent les gens à fuir [la prière]. Que celui qui préside la prière fasse de sorte qu'elle soit légère! car il y a parmi les orants le faible, le veillard et celui qui a d'autres préoccupations."»

R. 62 - Lorsqu'on prie tout seul on peut prolonger la prière aussi longtemps qu'on le veut

703 - Abu Hurayra: Le Messenger de Dieu (ﷺ) a dit: "Lorsque l'un de vous préside les orants en prière, qu'il la fasse légère! car il y a parmi eux le faible, le malade et le veillard... Mais quand l'un de vous est en train de prier seul, il peut prolonger la prière aussi longtemps qu'il le veut."»

R. 63 - Sur celui qui se plaint de son imâm lorsque celui-ci prolonge la prière

* Abu 'Usayd dit: «... O mon fils! tu nous as prolongé la prière!»

704 - Abu Mas'ûd dit: «Un homme dit: "O Messenger de Dieu! je tarde à venir faire en commun la prière du *fajr* du fait qu'Un tel nous retient longtemps à la faire." Sur ce, le Messenger de Dieu (ﷺ) se mit dans une colère que je n'avais jamais vue de lui auparavant. Il dit: "O gens! il y a parmi vous des personnes qui poussent [les fidèles] à fuir [la prière]. Que celui qui préside les gens en prière, la fasse légère! car il y a derrière lui le faible, le veillard et ceux qui ont d'autres préoccupations.»

705 - Jâbir ben 'Abd-ul-Lâh dit: «A la tombée de la nuit, un homme arriva avec deux chamelles⁽²⁾ au moment où Mu'âdh était en train [de présider] la prière.

(1) C.à.d, la prière de l'aube.

(2) Dans le texte «avec deux *nâdiḥ*», et la *nâdiḥ* est la chamelle qu'on utilise dans l'irrigation des palmeraies ou des champs.

٦١ - باب: تَخْفِيفِ الْإِمَامِ فِي الْقِيَامِ،

وَإِتْمَامِ الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ.

٧٠٢ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: سَمِعْتُ قَيْسًا قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو مَسْعُودٍ: أَنَّ رَجُلًا قَالَ: وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي لَأَتَأَخَّرُ عَنْ صَلَاةِ الْغَدَاةِ مِنْ أَجْلِ فُلَانٍ، مِمَّا يُطِيلُ بِنَا، فَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي مَوْعِظَةٍ أَشَدَّ غَضَبًا مِنْهُ يَوْمَئِذٍ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ مِنْكُمْ مُنْفِرِينَ، فَأَيُّكُمْ مَا صَلَّى بِالنَّاسِ فَلْيَتَجَوَّزْ، فَإِنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ وَالْكَبِيرَ وَذَا الْحَاجَّةِ».

٦٢ - باب: إِذَا صَلَّى لِنَفْسِهِ فَلْيُطَوِّ مَا شَاءَ.

٧٠٣ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُونُسَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِلنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ، فَإِنَّ مِنْهُمْ الضَّعِيفَ وَالسَّقِيمَ وَالْكَبِيرَ، وَإِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِنَفْسِهِ فَلْيُطَوِّ مَا شَاءَ».

٦٣ - باب: مَنْ شَكَا إِمَامَهُ إِذَا طَوَّلَ.

وَقَالَ أَبُو أُسَيْدٍ: طَوَّلْتُ بِنَا يَا بُنَيَّ.

٧٠٤ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانٌ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي لَأَتَأَخَّرُ عَنِ الصَّلَاةِ فِي الْفَجْرِ مِمَّا يُطِيلُ بِنَا فُلَانٌ فِيهَا، فَغَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، مَا رَأَيْتُهُ غَضِبَ فِي مَوْضِعٍ كَانَ أَشَدَّ غَضَبًا مِنْهُ يَوْمَئِذٍ، ثُمَّ قَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ مِنْكُمْ مُنْفِرِينَ، فَمَنْ أَمَّ النَّاسَ فَلْيَتَجَوَّزْ، فَإِنَّ خَلْفَهُ الضَّعِيفَ وَالْكَبِيرَ وَذَا الْحَاجَّةِ».

٧٠٥ - حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَارِبُ بْنُ دَثَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ: أَقْبَلَ رَجُلٌ بِنَاصِحِينَ - وَقَدْ جَنَحَ اللَّيْلُ - فَوَافَقَ مُعَاذًا

Il laissa ses chameles et entra [faire la prière] derrière Mu'âdh qui se mit à réciter la sourate d'al-Baqara — ou d'an-Nisâ'. [En remarquant cela], l'homme se retira (de la mosquée?). Ayant appris que Mu'âdh avait dit à son sujet des mots offensants, il partit voir le Prophète (ç) et se plaignit auprès de lui... Et le Prophète (ç) de dire par trois fois: "O Mu'âdh! es-tu un grand tentateur? (ou: es-tu un tentateur?) Ne valait-il pas mieux prier avec *Sabbih-isma-rabikka, Wa-ch-chamsi wa duhâha* ou *Wa-l-layli 'idha yaghchâ...*, car il ya le vieillard, le faible et celui qui a d'autres préoccupations qui prient derrière toi.»

Chu'ba: Je crois que cette dernière phrase fait partie de ce *hadîth*.

* Abu 'Abd-ul-Lâh: Comme Chu'ba, Sa'îd ben Masrûq, Mis'ar et ach-Chaybany ont aussi rapporté ce *hadîth*.

* ... De 'Amrû et 'Ubayd-ul-Lâh ibn Muqsam et Abu az-Zubayr, d'Abu az-Zubayr:... Mu'adh récita [la sourate] d'al-Baqara dans la prière du '*ichâ*'...

* Et comme Chu'ba toujours, al-'A'mach a aussi rapporté ce *hadîth* de Muhârib.

R. 64 Sur le fait d'accélérer la prière tout en l'accomplissant parfaitement

706 - 'Anas dit: «[Des fois], le Prophète (ç) accomplissait vite et parfaitement la prière.»

R. 65 - Sur celui qui allège la prière [en entendant] un enfant pleurer

707 - D'après Abu Qatâda, le Prophète (ç) dit: «[Il m'arrive de] me mettre debout pour prolonger la prière, mais, en entendant les sanglots d'un bébé, j'accélère de crainte de faire de la peine à la mère.»

* Comme al-Walîd, Bichr ben Bakr, ibn al-Mubâarak et Baqiyya ont aussi rapporté ce *hadîth* d'al-'Awzâ'y.

708 - Charîk ben 'Abd-ul-Lâh dit: «J'ai entendu 'Anas ben Mâlik dire: "Je n'ai jamais prié derrière un imâm qui a une prière aussi légère et aussi parfaite que celle du Prophète (ç). [Des fois], en entendant les sanglots d'un enfant, il accélérât de crainte de causer de la peine à la mère."»

709 - Qatâda rapporta que 'Anas ben Mâlik lui avait dit ceci: «Le Prophète

يُصَلِّي، فَتَرَكَ نَاصِحَهُ، وَأَقْبَلَ إِلَى مُعَاذٍ، فَقَرَأَ بِسُورَةِ الْبَقَرَةِ - أَوْ النَّسَاءِ - فَاَنْطَلَقَ الرَّجُلُ، وَبَلَغَهُ أَنَّ مُعَاذًا نَالَ مِنْهُ، فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَشَكَاَ إِلَيْهِ مُعَاذًا، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «يَا مُعَاذُ أَفْتَانُ أَنْتَ؟» - أَوْ «أَفَاتِنُ» - ثَلَاثَ مِرَارٍ: «فَلَوْلَا صَلَّيْتُ بِسَبْحِ اسْمِ رَبِّكَ، وَالشَّمْسِ وَضَحَاها، وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى، فَإِنَّهُ يُصَلِّي وَرَاءَكَ الْكَبِيرُ وَالضَّعِيفُ وَذُو الْحَاجَةِ». أَحْسِبُ هَذَا فِي الْحَدِيثِ.

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَتَابَعَهُ سَعِيدُ بْنُ مَسْرُوقٍ، وَمُسْعَرٌ، وَالشَّيْبَانِيُّ. قَالَ عَمْرُو وَعُبَيْدُ اللَّهِ ابْنُ مِقْسَمٍ، وَأَبُو الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ: قَرَأَ مُعَاذٌ فِي الْعِشَاءِ بِالْبَقَرَةِ. وَتَابَعَهُ الْأَعْمَشُ، عَنْ مُحَارِبٍ.

٦٤ - باب: الإيجاز في الصلاة وإكمالها

٧٠٦ - حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُوجِزُ الصَّلَاةَ وَيُكْمِلُهَا.

٦٥ - باب: مَنْ أَخَفَّ الصَّلَاةَ عِنْدَ بُكَاءِ الصَّبِيِّ.

٧٠٧ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى قَالَ: أَخْبَرَنَا الْوَلِيدُ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ يَحْيَى ابْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنِّي لَأَقُومُ فِي الصَّلَاةِ أُرِيدُ أَنْ أُطَوَّلَ فِيهَا، فَاسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ، فَاتَجَوَّزُ فِي صَلَاتِي، كَرَاهِيَةً أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّه».

تَابَعَهُ بَشْرُ بْنُ بَكْرِ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَبَقِيَّةٌ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ.

٧٠٨ - حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَرِيكُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: مَا صَلَّيْتُ وَرَاءَ إِمَامٍ قَطُّ، أَخَفَّ صَلَاةً وَلَا أَتَمَّ، مِنْ النَّبِيِّ ﷺ، وَإِنْ كَانَ لَيَسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ فَيُخَفِّفُ، مَخَافَةَ أَنْ تُفْتَنَ أُمَّه.

٧٠٩ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ: أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «إِنِّي لَأَدْخُلُ فِي الصَّلَاةِ، وَأَنَا أُرِيدُ

(ç) dit: «[Il m'arrive de] commencer la prière avec l'intention de la faire longue mais, en entendant les sanglots d'un enfant, j'allège la prière parce je connais le grand chagrin que ces pleurs causent à sa mère.»»

710 - D'après 'Anas ben Mâlik, le Prophète (ç) [dit]: «[Il m'arrive de] commencer la prière avec l'intention de la faire longue mais, en entendant les sanglots d'un enfant, je l'allège parce que je connais le grand chagrin que ces pleurs causent à sa mère.»»

* Mûsa: Un *hadîth* similaire nous a été rapporté par 'Abân, et ce directement de Qatâda, directement de 'Anas, du Prophète (ç)...

R. 66 - Lorsque [l'imâm] fait la prière puis préside des fidèles...

711 - D'après 'Amrû ben Dinâr, Jâbir dit: «Mu'adh priait avec le Prophète (ç) puis se dirigeait vers les siens pour les présider en prière.»»

R. 67 - Sur celui qui fait entendre aux fidèles le *tekbîr* de l'imâm

712 - 'Â'icha (r) dit: «Durant la maladie qui précéda la mort du Prophète (ç), Bilâl vint une fois lui annoncer l'heure de la prière. “Transmettez l'ordre à Abu Bakr, dit le Prophète, afin qu'il préside la prière! — Mais Abu Bakr, dis-je, est un homme sensible; s'il prend ta place, il commencera à pleurer sans pouvoir faire la récitation [du Coran]. — Transmettez l'ordre à Abu Bakr afin qu'il préside la prière!” insista à dire le Prophète et moi de redire la même chose. Mais à la troisième — Ou: à la quatrième — reprise, il dit: “Vous ressemblez aux femme [qui ont été éprises] de Joseph..., transmettez l'ordre à Abu Bakr afin qu'il préside la prière!”»

«En effet, Abu Bakr présida la prière. Mais [une fois], le Prophète (ç) sortit soutenu par deux hommes; il me semble encore que je suis en train de le voir traînant les pied sur le sol. En sentant sa présence, Abu Bakr essaya de reculer mais le Prophète lui fit signe de continuer la prière. Abu Bakr (r) recula quand même. Quant au Prophète (ç), il s'assit à côté d'Abu Bakr qui faisait entendre aux fidèles les *tekbîr* [du Prophète].»

* Comme 'Abd-ul-Lâh ben Dâwud, Muḥâdir a aussi rapporté ce *hadîth*.

إِطَالَتَهَا، فَاسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ، فَاتَجَوَّزُ فِي صَلَاتِي، مِمَّا أَعْلَمُ مِنْ شِدَّةِ وَجْدِ أُمِّهِ مِنْ بُكَائِهِ».

٧١٠ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنِّي لَأَدْخُلُ فِي الصَّلَاةِ، فَأُرِيدُ إِطَالَتَهَا، فَاسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ فَاتَجَوَّزُ، مِمَّا أَعْلَمُ مِنْ شِدَّةِ وَجْدِ أُمِّهِ مِنْ بُكَائِهِ».

وَقَالَ مُوسَى: حَدَّثَنَا أَبَانُ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ: حَدَّثَنَا أَنَسُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: مِثْلَهُ.

٦٦ - باب: إِذَا صَلَّى ثُمَّ أُمَّ قَوْمًا.

٧١١ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ وَأَبُو النَّعْمَانِ قَالَا: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ جَابِرٍ قَالَ: كَانَ مُعَاذٌ يُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، ثُمَّ يَأْتِي قَوْمَهُ فَيُصَلِّي بِهِمْ.

٦٧ - باب: مَنْ أَسْمَعَ النَّاسَ تَكْبِيرَ الْإِمَامِ.

٧١٢ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: لَمَّا مَرَضَ النَّبِيُّ ﷺ مَرَضَهُ الَّذِي مَاتَ فِيهِ، أَتَاهُ بِلَالٌ يُؤَدِّنُهُ بِالصَّلَاةِ، فَقَالَ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ». قُلْتُ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ أَسِيفٌ، إِنْ يَقُمْ مَقَامَكَ يَبْكِي، فَلَا يَقْدِرُ عَلَى الْقِرَاءَةِ، قَالَ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ». فَقُلْتُ مِثْلَهُ، فَقَالَ فِي الثَّلَاثَةِ - أَوِ الرَّابِعَةِ - «إِنَّكَ صَوَاحِبُ يُوسُفَ، مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ». فَصَلَّى، وَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ يُهَادِي بَيْنَ رَجُلَيْنِ، كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ يَخْطُ بِرِجْلَيْهِ الْأَرْضَ، فَلَمَّا رَأَى أَبُو بَكْرٍ ذَهَبَ يَتَأَخَّرُ، فَأَشَارَ إِلَيْهِ: أَنْ صَلِّ. فَتَأَخَّرَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَقَعَدَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى جَنْبِهِ، وَأَبُو بَكْرٍ يُسْمِعُ النَّاسَ التَّكْبِيرَ.

تَابَعَهُ مُحَاضِرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ.

R. 68 - Sur le fait qu'un fidèle soit présidé par l'imâm et que le reste des orants soient présidés par ce fidèle

* On rapporte que le Prophète (ﷺ) dit: «Suivez ma prière et que ceux qui sont derrière vous suivent la vôtre!»

713 - 'Â'icha dit: «Lorsque la maladie du Messenger de Dieu (ﷺ) avait atteint un stade avancé, Bilâl arriva pour lui annoncer l'heure de la prière. “Transmettez l'ordre, commanda le Prophète, à Abu Bakr afin qu'il préside les gens en prière! — O Messenger de Dieu! dis-je, Abu Bakr est un homme sensible; s'il prend ta place, il ne pourra pas faire entendre les fidèles... Pourquoi ne donnes-tu pas ton ordre à 'Umar? — Transmettez l'ordre, insista-t-il, à Abu Bakr afin qu'il préside les gens en prière!” Sur ce, je dis à Hafsa: “Dis-lui ceci: *Abu Bakr est un homme sensible; s'il prend ta place, il ne pourra faire entendre les fidèles... Pourquoi n'ordonnes-tu pas 'Umar?* [Mais en entendant cela], le Prophète [nous] dit: “Vous ressemblez aux femmes [qui ont été éprises] de Joseph... Transmettez l'ordre à Abu Bakr afin qu'il préside les gens en prière!” ...

«En effet, Abu Bakr commença la prière mais, sentant une certaine amélioration dans son état, le Messenger de Dieu (ﷺ) se leva soutenu par deux hommes et entra à la mosquée pieds traînant sur le sol. Ayant senti sa présence, Abu Bakr essaya de reculer mais le Messenger de Dieu (ﷺ) lui fit signe de rester... Ensuite, le Messenger de Dieu (ﷺ) s'approcha et s'assit à gauche d'Abu Bakr. Ainsi, celui-ci priait debout tandis que le Messenger de Dieu (ﷺ) priait assis. Abu Bakr imitait la prière du Messenger de Dieu (ﷺ) et les fidèles imitaient celle d'Abu Bakr (r).»

R. 69 - En cas de doute, l'imâm peut-il se référer aux paroles des fidèles?

714 - Abu Hurayra: Une fois, le Messenger de Dieu (ﷺ) fit deux *rak'a* [au lieu de quatre], d'où Dhu-l-Yadayn lui dit: “O Messenger de Dieu! est-ce que c'est [le nombre de *rak'a*] de la prière qui est réduit ou c'est toi qui viens d'oublier? — Est-ce que Dhul-Yadayn dit vrai? demanda le Messenger de Dieu (ﷺ) — Oui, répondirent les fidèles.” Sur ce, le Messenger de Dieu (ﷺ) se leva, fit deux autres *rak'a* et prononça le *teslîm*. Après quoi, il prononça le *tekbîr* et se prosterna comme il venait de le faire ou plus longuement.»

715 - Abu Hurayra dit: «Une fois, le Prophète (ﷺ) fit la prière du *ḍuhr* en

٦٨ - باب: الرَّجُلُ يَأْتُمُ بِالْإِمَامِ، وَيَأْتُمُ النَّاسُ بِالْمَأْمُومِ.

وَيُذَكِّرُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «أَتَمُّوا بِي، وَلِيَأْتُمْ بِكُمْ مَنْ بَعَدَكُمْ».

٧١٣ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنِ عَائِشَةَ قَالَتْ: لَمَّا ثَقُلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، جَاءَ بِلَالٌ يُؤَذِّنُهُ بِالصَّلَاةِ، فَقَالَ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ». فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ أَسِيفٌ، وَإِنَّهُ مَتَى مَا يَقُمْ مَقَامَكَ لَا يُسْمِعُ النَّاسَ، فَلَوْ أَمَرْتَ عُمَرَ، فَقَالَ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ». فَقُلْتُ لِحَفْصَةَ: قُولِي لَهُ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ أَسِيفٌ، وَإِنَّهُ مَتَى يَقُمْ مَقَامَكَ لَا يُسْمِعُ النَّاسَ، فَلَوْ أَمَرْتَ عُمَرَ، قَالَ: «إِنَّكَ لَأَنْتَنَ صَوَاحِبُ يُوسُفَ، مُرُوا أَبَا بَكْرٍ أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ». فَلَمَّا دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ، وَجَدَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي نَفْسِهِ خِفَّةً، فَقَامَ يُهَادِي بَيْنَ رَجُلَيْنِ، وَرَجُلَاهُ تَخْطَانِ فِي الْأَرْضِ، حَتَّى دَخَلَ الْمَسْجِدَ، فَلَمَّا سَمِعَ أَبُو بَكْرٍ حِسَّهُ، ذَهَبَ أَبُو بَكْرٍ يَتَأَخَّرُ، فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى جَلَسَ عَنْ يَسَارِ أَبِي بَكْرٍ، فَكَانَ أَبُو بَكْرٍ يُصَلِّيَ قَائِمًا، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّيَ قَاعِدًا، يَقْتَدِي أَبُو بَكْرٍ بِصَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَالنَّاسُ مُقْتَدُونَ بِصَلَاةِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

٦٩ - باب: هَلْ يَأْخُذُ الْإِمَامُ إِذَا شَكَّ بِقَوْلِ النَّاسِ.

٧١٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنِ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنِ أَيُّوبَ بْنِ أَبِي تَمِيمَةَ السَّخْتِيَانِيَّ، عَنِ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنْصَرَفَ مِنْ اثْنَتَيْنِ، فَقَالَ لَهُ ذُو الْيَدَيْنِ: أَقْصَرَتِ الصَّلَاةُ أَمْ نَسِيتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَصْدَقُ ذُو الْيَدَيْنِ؟». فَقَالَ النَّاسُ: نَعَمْ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَصَلَّى اثْنَتَيْنِ أُخْرَيْنِ، ثُمَّ سَلَّمَ، ثُمَّ كَبَّرَ، فَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ.

٧١٥ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ سَعِيدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ:

accomplissant deux *rak'a* [seulement]. On lui dit alors: "Tu viens de faire deux *rak'a* [seulement]." Sur ce, il fit deux [autres] *rak'a*, prononça le *teslîm* puis fit deux prosternations.»

R. 70 - Lorsque l'imâm pleure dans la prière

* 'Abd-ul-Lâh ben Chaddâd: Etant avec les derniers, j'entendais les sanglots de 'Umar qui était en train de réciter: **Je ne me plains de mon obsession, de ma tristesse que vers Dieu**⁽¹⁾.

716 - 'Â'icha, la Mère des croyants: Au cours de sa maladie, le Messager de Dieu (ç) dit: "Transmettez l'ordre à Abu Bakr afin qu'il préside les gens en prière!"

'Â'icha: «Je dis alors: "Si Abu Bakr prend ta place, il ne pourra pas faire entendre les fidèles..., à cause de ses pleurs. Donnes-en l'ordre à 'Umar afin qu'il la préside! — Transmettez l'ordre, insista le Prophète, à Abu Bakr afin qu'il préside les gens en prière!"»

'Â'icha dit ensuite à Ḥafṣa: "Dis-lui ceci: *Si Abu Bakr prend ta place, il ne pourra pas faire entendre les fidèles..., à cause de ses pleurs. Donnes-en l'ordre à 'Umar de présider la prière!*"

En effet, Ḥafṣa fit la chose mais le Messager de Dieu (ç) dit: "Fi! Vous ressemblez vraiment aux femmes [qui ont été éprises] de Joseph... Transmettez l'ordre à Abu Bakr afin qu'il préside les gens en prière!" Et Ḥafṣa de dire à 'Â'icha: "Je n'avais point à avoir de ta part un quelconque bien!"

R. 71 - Sur le fait de bien aligner les rangs pendant et après l'*iqâma*

717 - An-Nu'mân ben Bachîr dit: «Le Prophète (ç) dit: "Soit que vous alignez vos rangs bien comme il faut, soit que Dieu tordra vos faces⁽²⁾."»

718 - 'Anas: Le Prophète (ç) a dit: "Que vos rangs soient bien faits! car je vous vois par derrière mon dos."

(1) Ÿusuf, 86.

(2) Autre traduction: détournera vos faces les unes des autres.

صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ الظُّهْرَ رَكَعَتَيْنِ، فَقِيلَ: صَلَّيْتَ رَكَعَتَيْنِ، فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ سَلَّمَ،
ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ.

٧٠ - باب: إِذَا بَكَى الْإِمَامُ فِي الصَّلَاةِ.

وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادٍ: سَمِعْتُ نَشِيحَ عُمَرَ، وَأَنَا فِي آخِرِ الصُّفُوفِ، يَقْرَأُ: ﴿إِنَّمَا
أَشْكُو ابْنِي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ﴾^(١).

٧١٦ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ،
عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ فِي مَرَضِهِ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ يُصَلِّي بِالنَّاسِ».
قَالَتْ عَائِشَةُ: قُلْتُ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ، إِذَا قَامَ فِي مَقَامِكَ لَمْ يُسْمِعِ النَّاسَ مِنَ الْبُكَاءِ، فَمُرْ عُمَرَ
فَلْيُصَلِّ، فَقَالَ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ لِلنَّاسِ». قَالَتْ عَائِشَةُ لِحَفْصَةَ: قَوْلِي لَهُ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ،
إِذَا قَامَ فِي مَقَامِكَ لَمْ يُسْمِعِ النَّاسَ مِنَ الْبُكَاءِ، فَمُرْ عُمَرَ فَلْيُصَلِّ لِلنَّاسِ، فَفَعَلْتُ حَفْصَةَ،
فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَهْ، إِنَّكَ لَأَنْتَنَ صَوَاحِبُ يُوسُفَ، مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ لِلنَّاسِ». قَالَتْ
حَفْصَةُ لِعَائِشَةَ: مَا كُنْتُ لِأُصِيبَ مِنْكَ خَيْرًا.

٧١ - باب: تَسْوِيَةِ الصُّفُوفِ عِنْدَ الْإِقَامَةِ وَبَعْدَهَا.

٧١٧ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي
عَمْرُو بْنُ مَرْة قَالَ: سَمِعْتُ سَالِمَ بْنَ أَبِي الْجَعْدِ قَالَ: سَمِعْتُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ يَقُولُ: قَالَ
النَّبِيُّ ﷺ: «لَتَسُونَ صُفُوفَكُمْ، أَوْ لِيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ».

٧١٨ - حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ أَنَسٍ: أَنَّ
النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «أَقِيمُوا الصُّفُوفَ، فَإِنِّي أَرَاكُمْ خَلْفَ ظَهْرِي».

(١) سورة يوسف: الآية ٨٦.

R. 72 - Sur le fait que l'imâm se tourne vers les fidèles pendant l'alignement des rangs

719 - 'Anas dit: «On fit l'*iqâma* pour la prière puis le Messager de Dieu (ﷺ) nous donna du visage et dit: "Que vos rangs soient bien faits et serrez-vous! car je vous vois par derrière mon dos."»

R. 73 - Sur le premier rang

720 - Abu Hurayra dit: «Le Prophète (ﷺ) a dit: "Sont des *chahîd* [ceux qui meurent à cause] d'une noyade, d'une peste, d'une colique ou d'un éboulement."»

721 - «Il a dit aussi: "Si les fidèles savaient [le bien] qu'il y a dans le fait de venir [accomplir la prière du *duhr*] pendant la canicule, il se hâteraient [à venir]... S'ils savaient ce qu'il y a dans la *'atama* et le *ṣubḥ*, ils viendraient fût-ce en rampant. Et s'ils savaient ce qu'il y a dans le premier rang, ils y viendraient [fût-ce] en faisant un tirage au sort."»

R. 74 - Bien faire le rang c'est bien faire la prière

722 - D'après Abu Hurayra, le Prophète (ﷺ) [dit]: «S'il y a un imâm [à la prière] c'est pour qu'il soit imité. Donc, ne vous écartez pas de ce qu'il fait: s'il fait le *rukû'*, faites le *rukû'*; s'il dit: *sami'a-l-Lâhû limân ḥamidahu*, dites: *Rabbanâ wa laka-l-ḥamdu*; s'il se prosterne, prosternez-vous; s'il prie assis, priez tous assis. D'autre part, que vos rangs soient bien faits pendant la prière! car bien faire le rang c'est bien faire la prière.»

723 - D'après 'Anas, le Prophète (ﷺ) dit: «Alignez vos rangs! car bien aligner les rangs fait partie d'une prière bien faite.»

R. 75 - Sur le péché de celui qui ne fait pas le rang bien comme il faut

724 - 'Anas ben Mâlik [rapporte] être arrivé à Médine où on lui dit: "Par rapport à ce que tu connais de la période du Messager de Dieu (ﷺ), quelle est la chose que tu désapprouves en nous? — A part que vous ne faites pas les rangs bien comme il faut, répondit 'Anas, il n'y a rien que je désapprouve."»

٧٢ - باب: إقبال الإمام على الناس، عند تسوية الصفوف.

٧١٩ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي رَجَاءٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرٍو قَالَ: حَدَّثَنَا زَائِدَةُ بْنُ قُدَامَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدُ الطَّوِيلُ: حَدَّثَنَا أَنَسٌ قَالَ: أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ، فَأَقْبَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِوَجْهِهِ، فَقَالَ: «أَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ، وَتَرَاصُوا، فَإِنِّي أَرَاكُمْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِي».

٧٣ - باب: الصف الأول.

٧٢٠ - حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ سُمَيِّ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «الشُّهَدَاءُ: الْغَرِيقُ، وَالْمَطْعُونُ، وَالْمَبْطُونُ، وَالْهَدْمُ».

٧٢١ - وَقَالَ: «وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي التَّهْجِيرِ لَأَسْتَبَقُوا، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي الْعَتَمَةِ وَالصُّبْحِ، لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبَوًّا، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي الصَّفِّ الْمَقْدَمِ لَأَسْتَهَمُوا».

٧٤ - باب: إقامة الصف من تمام الصلاة.

٧٢٢ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَلَا تَخْتَلِفُوا عَلَيْهِ، فَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، فَقُولُوا: رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ، وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا، وَإِذَا صَلَّى جَالِسًا، فَصَلُّوا جُلُوسًا أَجْمَعُونَ، وَأَقِيمُوا الصَّفَّ فِي الصَّلَاةِ، فَإِنَّ إِقَامَةَ الصَّفِّ مِنْ حُسْنِ الصَّلَاةِ».

٧٢٣ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «سَوُّوا صُفُوفَكُمْ، فَإِنَّ تَسْوِيَةَ الصُّفُوفِ مِنْ إِقَامَةِ الصَّلَاةِ».

٧٥ - باب: إثم من لم يتم الصفوف.

٧٢٤ - حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ أَسَدٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى قَالَ: أَخْبَرَنَا سَعِيدُ بْنُ عُبَيْدٍ الطَّائِي، عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ: أَنَّهُ قَدِمَ الْمَدِينَةَ، فَقِيلَ لَهُ: مَا أَنْكَرْتَ مِنَّا مُنْذُ يَوْمِ عَهْدَتِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَ: مَا أَنْكَرْتُ شَيْئًا إِلَّا أَنَّكُمْ لَا تُقِيمُونَ الصُّفُوفَ.

* 'Uqba ben 'Ubayd rapporte ce même *ḥadīth* de Bachayr ben Yasâr [qui dit]:
«'Anas ben Mâlik arriva chez nous, à Médine...»

**R. 76 - Sur le fait de coller l'épaule à l'épaule
et le pied au pied lorsqu'on est dans le rang**

* An-Nu'mân ben Bachîr: L'un de nous collait sa cheville à la cheville de son voisin [de prière].

725 - D'après 'Anas, le Prophète (ç) dit: «Que vos rangs soient bien faits! car je vous vois par derrière mon dos.»

Et l'un de nous, rapporte 'Anas, collait son épaule et son pied à l'épaule et au pied de son voisin.

**R. 77 - Lorsque le fidèle se met à gauche de l'imâm
et que celui-ci le met derrière lui à droite,
la prière est parfaite**

726 - Ibn 'Abbâs (r) dit: «Une nuit, je fis la prière avec le Prophète (ç). Je me levai alors et je me mis à gauche mais lui, il me tint pas derrière la tête et me mit à sa droite. Il pria puis s'allongea. Après quoi, le muezzin vint le trouver. Il se leva alors et pria sans [re]faire les ablutions mineures.»

**R. 78 - [En prière de groupe], une femme
toute seule constitue un rang**

727 - 'Anas ben Mâlik dit: «Je priai, ainsi qu'un orphelin, derrière le Prophète (ç) dans notre maison. Quant à ma mère, Um Sulaym, elle se tenait derrière nous.»

**R. 79 - Sur le côté droit
de la mosquée et de l'imâm**

728 - Ibn 'Abbâs (r) dit: «Une nuit, je me tins à gauche du Prophète (ç) pour prier. Mais il me tint par la main — ou par mon bras — et me mit à sa droite, derrière lui.»

وَقَالَ عُقْبَةُ بْنُ عُبَيْدٍ، عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ: قَدِمَ عَلَيْنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ الْمَدِينَةَ: بِهَذَا.

٧٦ - باب: الزَّاقِ الْمَنْكِبِ بِالْمَنْكِبِ، وَالْقَدَمِ بِالْقَدَمِ، فِي الصَّفِّ.

وَقَالَ النُّعْمَانُ بْنُ بَشِيرٍ: رَأَيْتُ الرَّجُلَ مِنَّا، يُلْزِقُ كَعْبَهُ بِكَعْبِ صَاحِبِهِ.

٧٢٥ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «أَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ، فَإِنِّي أَرَاكُمْ مِنْ وِرَاءِ ظَهْرِي». وَكَانَ أَحَدُنَا يُلْزِقُ مَنْكِبَهُ بِمَنْكِبِ صَاحِبِهِ، وَقَدَمَهُ بِقَدَمِهِ.

٧٧ - باب: إِذَا قَامَ الرَّجُلُ عَنْ يَسَارِ الْإِمَامِ، وَحَوْلَهُ الْإِمَامُ خَلْفَهُ إِلَى يَمِينِهِ، تَمَّتْ صَلَاتُهُ.

٧٢٦ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا دَاوُدُ، عَنْ عَمْرٍو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ كُرَيْبٍ، مَوْلَى أَبِي عَبَّاسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ، فَقَمْتُ عَنْ يَسَارِهِ، فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِرَأْسِي مِنْ وَرَائِي، فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ، فَصَلَّى وَرَقَدَ، فَجَاءَهُ الْمُؤَدَّنُ، فَقَامَ وَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

٧٨ - باب: الْمَرْأَةُ وَحَدَهَا تَكُونُ صَفًّا.

٧٢٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ إِسْحَاقَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: صَلَّيْتُ أَنَا وَبَيْتِي فِي بَيْتِنَا، خَلَفَ النَّبِيُّ ﷺ، وَأُمِّي - أُمُّ سُلَيْمٍ - خَلْفَنَا.

٧٩ - باب: مَيْمَنَةُ الْمَسْجِدِ وَالْإِمَامِ.

٧٢٨ - حَدَّثَنَا مُوسَى: حَدَّثَنَا ثَابِتُ بْنُ يَزِيدَ: حَدَّثَنَا عَاصِمٌ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قُمْتُ لَيْلَةً أُصَلِّي عَنْ يَسَارِ النَّبِيِّ ﷺ، فَأَخَذَ بِيَدِي - أَوْ بَعْضِي - حَتَّى أَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ، وَقَالَ بِيَدِهِ مِنْ وَرَائِي.

R. 80 - Lorsqu'il y a entre l'imâm et les fidèles un mur ou une *sutra*

* Al-Hassan: Il n'y a aucun mal à ce que tu pries séparé de l'imâm par une rivière.

* Abu Mijlaz: Le fidèle peut être présidé même s'il y a entre lui et l'imâm une rue ou un mur, pourvu qu'il entende le *tekbîr* de cet imâm.

729 - 'Â'icha dit: «[Des fois], le Messenger de Dieu (ﷺ) faisait des prières nocturnes dans sa chambre qui avait un mur peu élevé. En voyant la silhouette du Prophète (ﷺ), quelques fidèles commencèrent à suivre sa prière. Le lendemain matin, on se mit à parler de la chose. La nuit suivante, il fit la même chose, et quelques fidèles de venir prier derrière lui. Cela se répéta deux ou trois nuits, mais après cela, le Messenger de Dieu (ﷺ) resta chez lui et ne sortit pas. Le lendemain matin, les gens évoquèrent la chose. "J'ai craint, expliqua le Prophète, que la prière nocturne soit considérée comme étant obligatoire."»

R. 81 - Sur la prière nocturne

730 - 'Â'icha (r): Le Prophète (ﷺ) avait une natte qu'il étalait le jour et qu'il lui servait de cellule pendant la [prière de] nuit. [En le voyant en prière], quelques personnes vinrent [une fois] prier derrière lui.

* 'Affân: Directement de Wujayb, directement de Mûsa, directement d'Abu an-Nazr, de Busr, de Zayd, du Prophète (ﷺ)...

R. 82 - Sur l'obligation de commencer la prière par le *tekbîr*

732 - 'Anas ben Mâlik al-'Ansâry: Une fois, le Messenger de Dieu (ﷺ) monta à cheval et s'écorcha le côté droit. «Il nous fit, dit 'Anas, la prière en étant assis et nous de la faire aussi assis. A la fin de la prière, il nous dit: "Il n'y a d'imâm que pour qu'il soit imité. Donc, lorsqu'il prononce le *tekbîr*, prononcez le *tekbîr*, lorsqu'il fait le *rukû'*, faites aussi le *rukû'*; s'il relève la tête, relevez aussi la tête, s'il dit: *Sami'a-l-Lâh liman hamidahu*, dites: *Rabbanâ wa laka-l-hamdu*."»

733 - 'Anas ben Mâlik dit: «Une fois, le Messenger de Dieu (ﷺ) tomba de cheval et se blessa. Assis, il nous fit alors la prière et nous de la faire aussi assis. Ayant terminé, il nous dit: "Il n'y a d'imâm que pour qu'il soit imité. Donc, s'il

٨٠ - باب: إِذَا كَانَ بَيْنَ الْإِمَامِ وَبَيْنَ الْقَوْمِ حَائِطٌ أَوْ سُتْرَةٌ.

وَقَالَ الْحَسَنُ: لَا بَأْسَ أَنْ تُصَلِّيَ، وَبَيْنَكَ وَبَيْنَهُ نَهْرٌ. وَقَالَ أَبُو مَجَلَزٍ: يَأْتُمُّ بِالْإِمَامِ - وَإِنْ كَانَ بَيْنَهُمَا طَرِيقٌ أَوْ جِدَارٌ - إِذَا سَمِعَ تَكْبِيرَ الْإِمَامِ.

٧٢٩ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُهُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ فِي حُجْرَتِهِ، وَجِدَارُ الْحُجْرَةِ قَصِيرٌ، فَرَأَى النَّاسَ شَخْصَ النَّبِيِّ ﷺ، فَقَامَ أَنَسٌ يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ، فَأَصْبَحُوا فَتَحَدَّثُوا بِذَلِكَ، فَقَامَ لَيْلَةَ الثَّانِيَةِ، فَقَامَ مَعَهُ أَنَسٌ يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ، صَنَعُوا ذَلِكَ لَيْلَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا، حَتَّى إِذَا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ، جَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَلَمْ يَخْرُجْ، فَلَمَّا أَصْبَحَ ذَكَرَ ذَلِكَ النَّاسُ فَقَالَ: «إِنِّي خَشِيتُ أَنْ تُكْتَبَ عَلَيْكُمْ صَلَاةُ اللَّيْلِ».

٨١ - باب: صَلَاةُ اللَّيْلِ.

٧٣٠ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَبِي فُذَيْكٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَبِي ذُنَبٍ، عَنْ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ لَهُ حَصِيرٌ، يَسْتُطُّهُ بِالنَّهَارِ وَيَحْتَجِرُهُ بِاللَّيْلِ، فَثَابَ إِلَيْهِ نَاسٌ، فَصَلُّوا وَرَاءَهُ.

٧٣١ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَادٍ قَالَ: حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ سَالِمِ أَبِي النَّضْرِ، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ اتَّخَذَ حُجْرَةً - قَالَ: حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ مِنْ حَصِيرٍ - فِي رَمَضَانَ، فَصَلَّى فِيهَا لَيْلًا، فَصَلَّى بِصَلَاتِهِ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِهِ، فَلَمَّا عَلِمَ بِهِمْ جَعَلَ يَقْعُدُ، فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ: «قَدْ عَرَفْتُ الَّذِي رَأَيْتُمْ مِنْ صَنِيعِكُمْ، فَصَلُّوا أَيُّهَا النَّاسُ فِي بُيُوتِكُمْ، فَإِنَّ أَفْضَلَ الصَّلَاةِ صَلَاةَ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ إِلَّا الْمَكْتُوبَةَ».

قَالَ عَفَّانٌ: حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ: حَدَّثَنَا مُوسَى: سَمِعْتُ أَبَا النَّضْرِ، عَنْ بُسْرِ، عَنْ زَيْدٍ، عَنْ النَّبِيِّ ﷺ.

٨٢ - باب: إِجْبَابُ التَّكْبِيرِ، وَافْتِتَاحِ الصَّلَاةِ.

٧٣٢ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ الْأَنْصَارِيُّ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَكِبَ فَرَسًا، فَجَحِشَ شِقُّهُ الْأَيْمَنُ. قَالَ أَنَسُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: فَصَلَّى لَنَا يَوْمَئِذٍ صَلَاةً مِنَ الصَّلَوَاتِ، وَهُوَ قَاعِدٌ، فَصَلَّيْنَا قُعُودًا، ثُمَّ قَالَ لَمَّا سَلَّمَ: «إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَإِذَا صَلَّى قَائِمًا فَصَلُّوا قِيَامًا، وَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا، وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا، وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، فَقُولُوا رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ».

٧٣٣ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ

prononce le *tekbîr*, prononcez vous aussi le *tekbîr*; s'il fait le *rukû'*, faites le *rukû'*; s'il relève la tête, relevez la tête; s'il dit: *Sami'a-l-Lâhu liman ḥamidahu*, dites: *Rabbânâ wa laka-l-ḥamdu*; s'il se prosterne, prosternez-vous!"»

734 - Abu Hurayra dit: «Le Prophète (ç) a dit: "Il n'y a d'imâm que pour qu'il soit imité. Donc, s'il prononce le *tekbîr*, prononcez vous aussi le *tekbîr*; s'il fait le *rukû'* faites le *rukû'*; s'il dit: *Sami'a-l-Lâhu liman ḥamidahu*, dites: *Rabbânâ wa laka-l-ḥamdu*; s'il se prosterne, prosternez-vous; s'il prie assis, priez tous assis!"»

R. 83 - Sur le fait de lever les mains pendant le premier *tekbîr* en même temps que le début [de la prière]

735 - Selon Sâlim ben 'Abd-ul-Lâh, son père dit: En commençant la prière, le Messager de Dieu (ç) levait les mains au niveau des épaules. De même lorsqu'il prononce le *tekbîr* pour le *rukû'* et relève la tête du *rukû'*, il les levait et disait: *Sami'a-l-Lâhu liman ḥamidahu... Rabbânâ wa laka-l-ḥamdu*.

Cependant, il ne faisait pas cela en se prosternant.

R. 84 - Sur le fait de lever les mains pendant le *tekbîr*, le *rukû'* et en relevant la tête

736 - 'Abd-ul-Lâh ben 'Umar (que Dieu les agrée tous deux) dit: «J'ai vu le Messager de Dieu (ç) lever les mains jusqu'au niveau des épaules pendant qu'il se mettait debout en prière. Il faisait cela aussi quand il prononçait le *tekbîr* pour le *rukû'* et quand il relevait la tête du *rukû'* en disant: *Sami'a-l-Lâhu liman ḥamidahu*. Cependant, il ne faisait pas cela en se prosternant.»

737 - Abu Qilâba [rapporte] avoir vu Mâlik ben al-Huwayrith lever les mains et prononcer le *tekbîr* lorsqu'il entrait en prière. Et en voulant faire le *rukû'*, il levait les mains. De même lorsqu'il relevait la tête du *rukû'*. Il rapporta que le Messager de Dieu (ç) avait fait cela.

R. 85 - Jusqu'où doit-on lever les mains?

* Etant parmi ces compagnons, Abu Ḥumayd dit: Le Prophète (ç) leva [les mains] jusqu'au niveau des épaules⁽¹⁾.

(1) Dans le texte on trouve «*mankab*», c'est-à-dire l'endroit où le bras se joint à l'omoplate...

قَالَ: خَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ فَرَسٍ فَجُحِشَ، فَصَلَّى لَنَا قَاعِدًا، فَصَلَّيْنَا مَعَهُ قُعُودًا، ثُمَّ انْصَرَفَ فَقَالَ: «إِنَّمَا الْإِمَامُ - أَوْ إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ - لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا، وَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا، وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، فَقُولُوا رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ، وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا».

٧٣٤ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا، وَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، فَقُولُوا رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا، وَإِذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا أَجْمَعُونَ».

٨٣ - باب: رَفْعُ الْيَدَيْنِ فِي التَّكْبِيرَةِ الْأُولَى مَعَ الْإِفْتِاحِ سَوَاءً.

٧٣٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ، إِذَا أَفْتَحَ الصَّلَاةَ، وَإِذَا كَبَّرَ لِلرُّكُوعِ، وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ رَفَعَهُمَا كَذَلِكَ أَيْضًا، وَقَالَ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ». وَكَانَ لَا يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي السُّجُودِ.

٨٤ - باب: رَفْعُ الْيَدَيْنِ إِذَا كَبَّرَ، وَإِذَا رَكَعَ، وَإِذَا رَفَعَ.

٧٣٦ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ: أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِذَا قَامَ فِي الصَّلَاةِ، رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يَكُونَ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ، وَكَانَ يَفْعَلُ ذَلِكَ حِينَ يُكَبِّرُ لِلرُّكُوعِ، وَيَفْعَلُ ذَلِكَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ، وَيَقُولُ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ». وَلَا يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي السُّجُودِ.

٧٣٧ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ الْوَاسِطِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ خَالِدِ بْنِ أَبِي قَلَابَةَ: أَنَّهُ رَأَى مَالِكَ بْنَ الْحَوَيْرِثِ: إِذَا صَلَّى كَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ، وَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَرَكَعَ رَفَعَ يَدَيْهِ، وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ رَفَعَ يَدَيْهِ، وَحَدَّثَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَنَعَ هَكَذَا.

٨٥ - باب: إِلَى أَيْنَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ.

وَقَالَ أَبُو حَمِيدٍ فِي أَصْحَابِهِ: رَفَعَ النَّبِيُّ ﷺ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ.

738 - Sâlim ben 'Abd-ul-Lâh: 'Abd-ul-Lâh ben 'Umar (r) dit: «J'ai vu le Prophète (ç) commencer la prière par le *tekbîr* en levant les mains jusqu'au niveau des épaules. Quand il prononçait le *tekbîr* pour le *rukû'*, il faisait la même chose. De même lorsqu'il disait: *Sami'a-l-Lâhu liman ḥamidahu*, mais il disait en plus: *Rabbanâ wa laka-l-ḥamdu*. Toutefois, il ne faisait pas cela lorsqu'il se prosternait et quand il relevait la tête de la prosternation.»

R. 86 - Sur le fait de lever les mains quand on se relève après les deux *rak'a*

739 - Nâfi': En entrant en prière, ibn 'Umar prononçait le *tekbîr* et levait les deux mains. En disant: *Sami'a-l-Lâhu liman ḥamidahu*, il levait aussi les mains; en se relevant après les deux [premières] *rak'a*, il levait les mains.

Enfin, ibn 'Umar rapporta que le Prophète (ç) faisait cela.

* Ce *ḥadîth* a été aussi rapporté par Ḥammâd ben Salama, et ce de 'Ayyûb, de Nâfi', d'ibn 'Umar, du Prophète (ç).

* Rapporté aussi par ibn Ṭahmân, et ce de 'Ayyûb et de Mûsa ben 'Uqba; mais en résumé seulement.

R. 87 - Sur le fait de poser la main droite sur la main gauche

740 - D'après Abu Ḥâzim, Sahl ben Sa'd dit: «On ordonnait aux fidèles de poser la main droite sur la main gauche pendant la prière.»

Abu Ḥâzim: A ma connaissance, Sahl ben Sa'd attribuait (*yanmy*) cela au Prophète (ç).

'Ismâ'îl: C'est *yunmâ*... Il n'a pas dit *yanmy*⁽¹⁾.

R. 88 - Sur l'humilité dans la prière

741 - Abu Hurayra: Le Messager de Dieu (ç) a dit: "Par Dieu! ni votre *rukû'*, ni votre humilité ne me sont inconnus, [car] je vous vois par derrière [mon dos]."

742 - D'après 'Anas ben Mâlik, le Prophète (ç) dit: «Que vos *rukû'* et vos *sujûd* soient bien faits. Car, par Dieu! je vous vois par derrière — Ou: par derrière mon dos — lorsque vous faites le *rukû'* et le *sujûd*.»

(1) C.a.d, c'est «On fait souvent attribuer cela»... Il n'a pas dit: «Il attribuait cela...»

٧٣٨ - حَدَّثَنَا أَبُو أَلَيْمَانَ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنَا سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ أَفْتَتَحَ التَّكْبِيرَ فِي الصَّلَاةِ، فَرَفَعَ يَدَيْهِ حِينَ يُكَبِّرُ، حَتَّى يَجْعَلَهُمَا حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ، وَإِذَا كَبَّرَ لِلرُّكُوعِ فَعَلَّ مِثْلَهُ، وَإِذَا قَالَ «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ» فَعَلَّ مِثْلَهُ، وَقَالَ: «رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ». وَلَا يَفْعَلُ ذَلِكَ حِينَ يَسْجُدُ، وَلَا حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ.

٨٦ - باب: رَفَعِ الْيَدَيْنِ إِذَا قَامَ مِنَ الرُّكْعَتَيْنِ.

٧٣٩ - حَدَّثَنَا عِيَّاشُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنِ نَافِعٍ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ إِذَا دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ، كَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ، وَإِذَا رَكَعَ رَفَعَ يَدَيْهِ، وَإِذَا قَالَ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ» رَفَعَ يَدَيْهِ، وَإِذَا قَامَ مِنَ الرُّكْعَتَيْنِ رَفَعَ يَدَيْهِ، وَرَفَعَ ذَلِكَ ابْنُ عُمَرَ إِلَى نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ. رَوَاهُ حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنِ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. وَرَوَاهُ ابْنُ طَهْمَانَ، عَنْ أَيُّوبَ وَمُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، مَخْتَصِرًا.

٨٧ - باب: وَضَعَ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى.

٧٤٠ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنِ مَالِكٍ، عَنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنِ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: كَانَ النَّاسُ يُؤْمَرُونَ أَنْ يَضَعَ الرَّجُلُ الْيُمْنَى عَلَى ذِرَاعِهِ الْيُسْرَى فِي الصَّلَاةِ. قَالَ أَبُو حَازِمٍ: لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا يَنْمِي ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ. قَالَ إِسْمَاعِيلُ: يَنْمَى ذَلِكَ، وَلَمْ يَقُلْ يَنْمِي.

٨٨ - باب: الْخُشُوعِ فِي الصَّلَاةِ.

٧٤١ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنِ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «هَلْ تَرَوْنَ قِبَلَتِي هَهُنَا؟. وَاللَّهِ مَا يَخْفَى عَلَيَّ رُكُوعُكُمْ وَلَا خُشُوعُكُمْ، وَإِنِّي لَأَرَاكُمْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِي».

٧٤٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: سَمِعْتُ قَتَادَةَ، عَنِ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «أَقِيمُوا الرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ، فَوَاللَّهِ إِنِّي لَأَرَاكُمْ مِنْ بَعْدِي - وَرُبَّمَا قَالَ مِنْ بَعْدِ ظَهْرِي - إِذَا رَكَعْتُمْ وَسَجَدْتُمْ».

R. 89 - Ce que le fidèle doit dire après le *tekbîr*

743 - 'Anas: Le Prophète (ﷺ), Abu Bakr et 'Umar (r) commençaient la prière par: *'Al-Hamdu li-l-Lâhi rabbi-l-'âlamîn*⁽¹⁾.

744 - Abu Hurayra dit: «Entre le *tekbîr* et la récitation [du Coran], le Messager de Dieu (ﷺ) observait un court silence (Je crois, dit l'un des râwi, qu'il avait aussi ajouté ceci: ... *très minime*).

«Je lui dis une fois: "Que mon père et ma mère soient sacrifiés pour toi, ô Messager de Dieu! Que dis-tu pendant ton court silence entre le *tekbîr* et la récitation?"

— Je dis, répondit le Prophète, *Seigneur! éloigne-moi de mes péchés, ainsi que mes péchés de moi, comme tu as éloigné l'orient et l'occident l'un de l'autre! Seigneur! purifie-moi des péchés comme on purifie un vêtement blanc de la souillure! Seigneur! lave mes péchés avec de l'eau, de la neige et de la grêle!"*»

r. 90 - 745 - 'Asmâ' bent Abu Bakr: Le Prophète (ﷺ) fit la prière de l'éclipse: Il se mit debout et resta longtemps ainsi, puis fit un long *rukû'*, se tint de nouveau longtemps debout, refit un long *rukû'*, releva la tête, fit un long *sujûd*, releva la tête, refit de nouveau un long *sujûd*, se leva et resta longtemps debout, refit un long *rukû'*, releva la tête, refit un long *sujûd*, releva la tête, revint au *sujûd* et resta longtemps ainsi, enfin, il termina la prière et dit: "Le Paradis fut si proche de moi au point où si j'avais pu, je vous aurais apporté quelques-unes de ses cueillettes. Aussi, le Feu fut si proche de moi au point où j'avais dit: *Oh! Seigneur! suis-je avec eux?* Sur ce, je vis une femme (Je crois, dit Nâfi' qu'ibn Abu Mulayka ajouta: ... qu'une chatte égratignait). Je dis alors: *Quelle est son histoire?* — *Elle l'a retenue, me dit-on, jusqu'à ce qu'elle (la chatte) fût morte de faim. Elle ne lui a pas donné à manger ni l'a laissée sortir pour manger* (Je crois, dit Nâfi', qu'ibn Abu Mulayka ajouta: ... des *khachîch* — bestioles — ou des *khachâch* — bestioles — de la terre)."»

R. 91 - Sur le fait de lever le regard en direction de l'imâm pendant la prière

* 'Â'icha: Le Prophète (ﷺ) a dit au sujet de la prière de l'éclipse: "... Et j'ai vu

(1) C.à.d par la sourate d'*al-Fâtiha*.

٨٩ - باب: مَا يَقُولُ بَعْدَ التَّكْبِيرِ.

٧٤٣ - حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، كَانُوا يَفْتَتِحُونَ الصَّلَاةَ: بِالْحَمْدِ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

٧٤٤ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَارَةُ ابْنُ الْقَعْقَاعِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَسْكُتُ بَيْنَ التَّكْبِيرِ وَبَيْنَ الْقِرَاءَةِ إِسْكَاتَةً - قَالَ أَحْسِبُهُ قَالَ هُنَيْئَةَ - فَقُلْتُ: يَا أُمَّي يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِسْكَاتُكَ بَيْنَ التَّكْبِيرِ وَالْقِرَاءَةِ، مَا تَقُولُ؟ قَالَ: «أَقُولُ: اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ، كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اللَّهُمَّ نَقِّنِي مِنَ الْخَطَايَا كَمَا يُنْقَى الثُّوبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ».

٩٠ - باب ٧٤٥ - حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ: أَخْبَرَنَا نَافِعُ بْنُ عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي مَلِيكَةَ، عَنْ أَسْمَاءِ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى صَلَاةَ الْكُسُوفِ، فَقَامَ فَأَطَالَ الْقِيَامَ، ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ، ثُمَّ قَامَ فَأَطَالَ الْقِيَامَ، ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ، ثُمَّ سَجَدَ فَأَطَالَ السُّجُودَ، ثُمَّ رَفَعَ، ثُمَّ سَجَدَ فَأَطَالَ السُّجُودَ، ثُمَّ رَفَعَ، ثُمَّ قَامَ فَأَطَالَ الْقِيَامَ، ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ، ثُمَّ رَفَعَ فَأَطَالَ الْقِيَامَ، ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ، ثُمَّ رَفَعَ، ثُمَّ سَجَدَ فَأَطَالَ السُّجُودَ، ثُمَّ رَفَعَ، ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ، ثُمَّ رَفَعَ، ثُمَّ سَجَدَ فَأَطَالَ السُّجُودَ، ثُمَّ أَنْصَرَفَ فَقَالَ: «قَدْ دَنَتْ مِنِّي الْجَنَّةُ، حَتَّى لَوْ آجَرْتُ عَلَيْهَا، لَجِئْتُكُمْ بِقَطَافٍ مِنْ قَطَافِهَا، وَدَنَتْ مِنِّي النَّارُ حَتَّى قُلْتُ: أَيُّ رَبِّ، وَأَنَا مَعَهُمْ؟ فَإِذَا أَمْرَاءٌ - حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ - تَخْدِشُهَا هَرَّةٌ، قُلْتُ: مَا شَأْنُ هَذِهِ؟ قَالُوا: حَسِبْتَهَا حَتَّى مَاتَتْ جُوعاً، لَا أُطْعَمُهَا، وَلَا أُرْسَلَتْهَا تَأْكُلُ - قَالَ نَافِعٌ: حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ - مِنْ خَشِيشٍ أَوْ خَشَاشٍ الْأَرْضِ».

٩١ - باب: رَفَعِ الْبَصَرَ إِلَى الْإِمَامِ فِي الصَّلَاةِ.

وَقَالَتْ عَائِشَةُ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ فِي صَلَاةِ الْكُسُوفِ:

la Géhenne dont les différentes parties se détruisaient les unes les autres, et ce lorsque vous m'avez vu reculer.”

746 - Abu Ma'mar dit: «Nous dûmes à Khabbâb: “Est-ce que le Messager de Dieu (ç) récitait [du Coran] pendant les prières du *duhr* et du *asr*? — Oui, répondit-il. — Et comment saviez-vous cela? — Par le mouvement de sa barbe.”»

747 - Abu 'Ishâq dit: «J'ai entendu 'Abd-ul-Lâh ben Yazîd faire ce discours: “Al-Barrâ', qui n'est point accusé de mensonge, nous a rapporté que lorsque les Compagnons priaient avec le Prophète (ç), et en [le voyant] relever la tête du *rukû'k*, ils se mettaient debout et restaient ainsi jusqu'au moment où ils le voyaient se prosterner.”»

748 - 'Abd-ul-Lâh ben 'Abbâs (r) dit: «Il y eut un éclipe de soleil du vivant du Messager de Dieu (ç), qui fit une prière [en la circonstance. Après la fin de la prière], on lui dit: “O Messager de Dieu! nous venons de te voir comme si tu as pris une chose à partir de ta place et que tu as reculé ensuite! — C'est que, répondit-il, je viens de voir le Paradis et j'ai essayé de prendre une grappe... Si je l'avais prise, vous en auriez mangé tant que restera le bas-monde.”»

749 - 'Anas ibn Mâlik dit: «Le Prophète (ç) nous présida en prière, monta sur le minbar, fit un signe de ses deux mains en direction de la *qibla* de la mosquée et dit: “Je viens de voir à l'instant, après vous avoir fait la prière⁽¹⁾, le Paradis et le Feu présentés dans la direction de ce mur... Concernant le bien et le mal, je n'ai jamais vu comme aujourd'hui.” Il répéta cela par trois fois.»

R. 92 - Sur le fait de lever le regard vers le ciel pendant la prière

750 - Qatâda: 'Anas ben Mâlik rapporta ceci: «Le Prophète (ç) a dit: “Qu'est-ce que ces quelques gens ont à lever le regard vers le ciel pendant la prière?” Puis, il devint plus dur, et ce jusqu'au moment où il dit: “Soit qu'ils cessent cela, soit qu'ils auront la vue arrachée!”»

R. 93 - Sur le fait de se retourner pendant la prière

751 - 'Â'icha dit: «J'interrogeai le Messager de Dieu (ç) sur le fait de se

(1) Autre traduction: pendant que je vous faisais la prière.

«فَرَأَيْتُ جَهَنَّمَ يَحِطُّمُ بَعْضُهَا بَعْضًا، حِينَ رَأَيْتُمُونِي تَأَخَّرْتُ».

٧٤٦ - حَدَّثَنَا مُوسَى قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَّاحِدِ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عَمِيرٍ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ قَالَ: قُلْنَا لِحَبَابٍ: أَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قُلْنَا: بِمَ كُنْتُمْ تَعْرِفُونَ ذَلِكَ؟ قَالَ: بِاضْطِرَابِ لِحْيَتِهِ.

٧٤٧ - حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَنْبَأَنَا أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ يَزِيدَ يَخْطُبُ قَالَ: حَدَّثَنَا الْبَرَاءُ، وَكَانَ غَيْرَ كَذُوبٍ: أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا صَلَّوْا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، فَرَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ، قَامُوا قِيَامًا، حَتَّى يَرَوْهُ قَدْ سَجَدَ.

٧٤٨ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: خَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَصَلَّى، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، رَأَيْنَاكَ تَنَاولُ شَيْئًا فِي مَقَامِكَ، ثُمَّ رَأَيْنَاكَ تَكَعَكَعْتَ؟ قَالَ: «إِنِّي أُرِيتُ الْجَنَّةَ، فَتَنَاولْتُ مِنْهَا عُقُودًا، وَلَوْ أَخَذْتَهُ لَأَكَلْتُمْ مِنْهُ مَا بَقِيََتِ الدُّنْيَا».

٧٤٩ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ قَالَ: حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ قَالَ: حَدَّثَنَا هِلَالُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: صَلَّى لَنَا النَّبِيُّ ﷺ، ثُمَّ رَقِيَ الْمِنْبَرَ، فَأَشَارَ بِيَدَيْهِ قِبَلَ قِبْلَةِ الْمَسْجِدِ، ثُمَّ قَالَ: «لَقَدْ رَأَيْتُ الْآنَ - مِنْذُ صَلَّيْتُ لَكُمْ الصَّلَاةَ - الْجَنَّةَ وَالنَّارَ، مُمَثَّلَتَيْنِ فِي قِبْلَةِ هَذَا الْجِدَارِ، فَلَمْ أَرُ كَالْيَوْمِ فِي الْخَيْرِ وَالشَّرِّ». ثَلَاثًا.

٩٢ - باب: رَفَعِ الْبَصَرَ إِلَى السَّمَاءِ فِي الصَّلَاةِ.

٧٥٠ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَرُوبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ: أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُمْ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «مَا بَالُ أَقْوَامٍ، يَرْفَعُونَ أَبْصَارَهُمْ إِلَى السَّمَاءِ فِي صَلَاتِهِمْ». فَاشْتَدَّ قَوْلُهُ فِي ذَلِكَ، حَتَّى قَالَ: «لَيْتَهُنَّ عَنْ ذَلِكَ، أَوْ لَتَخَطَفَنَّ أَبْصَارُهُمْ».

٩٣ - باب: الْإِلْتِفَاتِ فِي الصَّلَاةِ.

٧٥١ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْأَخْوَصِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَشْعَثُ بْنُ سُلَيْمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْإِلْتِفَاتِ فِي الصَّلَاةِ؟ فَقَالَ:

retourner pendant la prière et il me dit: "C'est une déroboade: Satan déroboe cela de la prière du fidèle."»

725 - 'Â'icha: Le Prophète (ﷺ) pria une fois vêtu d'une *khamîsa* qui avait des motifs. [Ayant terminé], il dit: «Les motifs de ce vêtement m'ont distrait; emportez-le à Abu Jahm et apportez-moi une 'ambijâniyya!»

**R. 94 - Est-ce que le fidèle peut se retourner lorsqu'il
lui arrive quelque chose ou qu'il voit un crachat,
ou autre chose, [sur le mur] de la qibla?**

* Sahl: Abu Bakr (r) se retourna et vit le Prophète (ﷺ)...

753 - D'après Nâfi', ibn 'Umar dit: «Etant devant les fidèles en train de prier, le Prophète (ﷺ) vit un crachat sur le mur de la *qibla*. Il le gratta puis, après avoir terminé la prière, il dit: "Lorsque l'un de vous est en prière, il a Dieu en face de son visage. Qu'aucun ne crache en face de lui pendant la prière!"»

* Rapporté aussi par Mûsa ben 'Uqba et ibn Abu Rawwâd, et ce de Nâfi'.

754 - 'Anas dit: «Tandis que les Musulmans étaient dans la prière du *fajr*, ils furent surpris de voir le Messager de Dieu (ﷺ) écarter le rideau de la chambre de 'Â'icha. Il les regarda au moment où ils étaient en rangs et sourit. Et Abu Bakr (r) recula en arrière dans le but de regagner le rang; il crut que le Prophète voulait sortir... Quant aux musulmans [présents], ils faillirent laisser la prière, mais le Prophète leur fit signe de continuer la prière et laissa tomber le rideau... Il mourut à la fin de ce jour-là.»

**R. 95 - Sur l'obligation de la récitation [du Coran] par l'imâm et
le fidèle présidé dans toutes les prières: soit qu'on est résident ou
en voyage, soit pendant les prières à récitation discrète ou celles
dont la récitation est faite à voix claire et distincte**

755 - Jâbir ibn Samura dit: «Les habitants d'al-Kûfa se plaignirent de Sa'd à 'Umar (r). Ce dernier le destitua [de son poste de gouverneur] et désigna 'Ammar à sa place. Ils se plaignirent donc jusqu'au point où ils dirent qu'il ne faisait pas correctement la prière. 'Umar lui envoya alors quelqu'un pour [le convoquer]. Il lui dit ensuite: "O Abu Ishâq! ces gens-là prétendent que tu ne sais pas bien faire la prière..."

«هُوَ اخْتِلَاسٌ، يَخْتَلِسُهُ الشَّيْطَانُ مِنْ صَلَاةِ الْعَبْدِ».

٧٥٢ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى فِي خَمِيصَةٍ لَهَا أَعْلَامٌ، فَقَالَ: «شَغَلْتَنِي أَعْلَامُ هَذِهِ، أَذْهَبُوا بِهَا إِلَى أَبِي جَهْمٍ، وَأَتُونِي بِأَنْبِجَانِيَّةٍ».

٩٤ - بَاب: هَلْ يَلْتَفِتُ لِأَمْرٍ يَنْزِلُ بِهِ،
أَوْ يَرَى شَيْئًا، أَوْ بُصَاقًا فِي الْقِبْلَةِ.

وَقَالَ سَهْلٌ: أَلْتَفَتَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَرَأَى النَّبِيَّ ﷺ.

٧٥٣ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ قَالَ: رَأَى النَّبِيَّ ﷺ نُخَامَةً فِي قِبْلَةِ الْمَسْجِدِ، وَهُوَ يُصَلِّي بَيْنَ يَدَيْ النَّاسِ، فَحَتَّهَا، ثُمَّ قَالَ حِينَ أَنْصَرَفَ: «إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا كَانَ فِي الصَّلَاةِ، فَإِنَّ اللَّهَ قَبَلَ وَجْهَهُ، فَلَا يَتَنَحَّمَنَّ أَحَدٌ قَبْلَ وَجْهِهِ فِي الصَّلَاةِ».

رَوَاهُ مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، وَابْنُ أَبِي رَوَادٍ، عَنْ نَافِعٍ.

٧٥٤ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا لَيْثٌ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَنَسٌ قَالَ: بَيْنَمَا الْمُسْلِمُونَ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ، لَمْ يَفْجَأْهُمْ إِلَّا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كَشَفَ سِتْرَ حُجْرَةِ عَائِشَةَ، فَنَظَرَ إِلَيْهِمْ وَهُمْ صُفُوفٌ، فَتَبَسَّمَ يَضْحَكُ، وَنَكَصَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى عَقْبِيهِ، لِيَصِلَ لَهُ الْصَّفِّ، فَظَنَّ أَنَّهُ يُرِيدُ الْخُرُوجَ، وَهَمَّ الْمُسْلِمُونَ أَنْ يَفْتَتِنُوا فِي صَلَاتِهِمْ، فَأَشَارَ إِلَيْهِمْ: أَيْمُوا صَلَاتَكُمْ. فَأَرَخَى السِّتْرَ، وَتَوَفَّى مِنْ آخِرِ ذَلِكَ الْيَوْمِ.

٩٥ - بَاب: وَجُوبِ الْقِرَاءَةِ لِلْإِمَامِ

وَالْمَأْمُومِ فِي الصَّلَوَاتِ كُلِّهَا،
فِي الْحَضَرِ وَالسَّفَرِ، وَمَا يُجْهَرُ فِيهَا وَمَا يُخَافَتُ.

٧٥٥ - حَدَّثَنَا مُوسَى قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عُمَيْرٍ، عَنْ جَابِرِ ابْنِ سَمْرَةَ قَالَ: شَكَأَ أَهْلُ الْكُوفَةِ سَعْدًا إِلَى عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَعَزَلَهُ وَأَسْتَعْمَلَ عَلَيْهِمْ عَمَارًا، فَشَكَوُوا حَتَّى ذَكَرُوا أَنَّهُ لَا يُحْسِنُ يُصَلِّي، فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ فَقَالَ: يَا أَبَا إِسْحَقَ، إِنَّ هَؤُلَاءِ يَزْعُمُونَ أَنَّكَ لَا تُحْسِنُ تُصَلِّي؟ قَالَ أَبُو إِسْحَقَ: أَمَا أَنَا، وَاللَّهِ فَإِنِّي كُنْتُ أُصَلِّي بِهِمْ صَلَاةَ

— En ce qui me concerne, répondit Abu 'Ishâq⁽¹⁾, par Dieu! je leur faisais la prière du Messenger de Dieu (ﷺ) en ne retranchant rien que ce soit: je faisais la prière du 'ichâ' en prolongeant les deux premières [rak'a] et en allégeant les deux dernières... — C'est ce que nous pensions de toi", approuva 'Umar qui envoya avec lui à al-Kûfa un homme (ou: des hommes...) Celui-ci interrogea les habitants d'al-Kûfa en ne laissant aucune mosquée. Tous disaient du bien de Sa'd. Cependant, une fois que l'émissaire fut à l'intérieur de la mosquée des béni 'Abs, l'un de ceux-ci, qui s'appelait 'Usâma ben Qatâda et qu'on surnommait Abu Sa'da, se leva et dit [à l'émissaire]: "Mais puisque tu nous as conjuré, voilà le fond de l'affaire: Sa'd ne participait pas dans les expéditions, ne partageait pas les biens bien comme il faut et ne jugeait pas d'une manière juste." Sur ce, Sa'd dit: "Par Dieu! Je vais demander au Seigneur trois choses: Seigneur! si ton homme-ci a menti et qu'il s'est levé par ostentation, prolonge-lui sa vie! fais que sa pauvreté dure! et expose-le aux tentations!"...

«En effet, et beaucoup plus tard, interrogé, cet homme répondit: "Je ne suis qu'un vieillard exposé aux tentations et touché par les prières de Sa'd."»

'Abd-al-Malik: Je l'ai vu après cela. Ses sourcils tombaient sur ses yeux à cause de la vieillesse. Il barrait la route aux femmes en leur donnant des signes d'intelligence.

756 - 'Ubâda ben aṣ-Ṣâmit: Le Messenger de Dieu (ﷺ) a dit: «Point de prière pour celui qui ne récite pas la Fâtiḥa du Livre.»

757 - Abu Hurayra: Le Messenger de Dieu (ﷺ) entra à la mosquée puis y entra un homme, pria, salua le Prophète (ﷺ) en prononçant le *salâm*. Celui-ci lui rendit le salut et lui dit: "Retourne refaire la prière! car en réalité tu n'as pas prié." En effet, l'homme retourna faire sa prière puis revint saluer le Prophète (ﷺ) qui lui dit: "- Retourne refaire la prière! tu n'as pas prié." Il lui répéta cela par trois fois. Et l'homme de dire: "Par Celui qui t'a envoyé avec la vérité! je ne sais pas faire mieux, apprend-moi! — Lorsque tu te mets debout pour la prière, lui dit le Prophète, prononce le *tekbîr* puis récite ce que tu peux lire du Coran, après quoi fais un *rukû'* en restant calme, après cela relève la tête jusqu'à ce que tu sois bien d'aplomb, tu dois ensuite te prosterner en restant calme, puis relève la tête en restant calme en position assis! Tu dois faire cela dans toutes tes prières!"

(1) C.à.d, Sa'd.

رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَا أُحْرِمُ عَنْهَا، أَصَلِّي صَلَاةَ الْعِشَاءِ، فَارْكَدُ فِي الْأَوَّلِينَ، وَأَخِفْ فِي الْأَخْرِيِّينَ. قَالَ: ذَاكَ الظَّنُّ بِكَ يَا أَبَا إِسْحَقَ. فَأَرْسَلَ مَعَهُ رَجُلًا - أَوْ رَجَالًا - إِلَى الْكُوفَةِ، فَسَأَلَ عَنْهُ أَهْلَ الْكُوفَةِ، وَلَمْ يَدْعُ مَسْجِدًا إِلَّا سَأَلَ عَنْهُ، وَيُثْنُونَ مَعْرُوفًا، حَتَّى دَخَلَ مَسْجِدًا لِبَنِي عَبَسَ، فَقَامَ رَجُلٌ مِنْهُمْ، يُقَالُ لَهُ أُسَامَةُ بْنُ قَتَادَةَ، يُكْنَى أَبَا سَعْدَةَ، قَالَ: أَمَا إِذْ نَشَدْتَنَا، فَإِنَّ سَعْدًا كَانَ لَا يَسِيرُ بِالسَّرِيَّةِ، وَلَا يَقْسِمُ بِالسُّوِيَّةِ وَلَا يَعْدِلُ فِي الْقَضِيَّةِ. قَالَ سَعْدٌ: أَمَا وَاللَّهِ لَأَدْعُونَ بِثَلَاثٍ: اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ عَبْدُكَ هَذَا كَاذِبًا، قَامَ رِيَاءً وَسُمْعَةً، فَأَطَّلَ عُمْرَهُ، وَأَطَّلَ فَقْرَهُ، وَعَرَّضَهُ بِالْفِتَنِ. وَكَانَ بَعْدُ إِذَا سُئِلَ يَقُولُ: شَيْخٌ كَبِيرٌ مَفْتُونٌ، أَصَابْتَنِي دَعْوَةُ سَعْدٍ. قَالَ عَبْدُ الْمَلِكِ: فَأَنَا رَأَيْتُهُ بَعْدُ، قَدْ سَقَطَ حَاجِبَاهُ عَلَى عَيْنَيْهِ مِنَ الْكِبَرِ، وَإِنَّهُ لَيَتَعَرَّضُ لِلْجَوَارِي فِي الطَّرِيقِ يَغْمِزُهُنَّ.

٧٥٦ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانٌ قَالَ: حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ مَحْمُودِ بْنِ الرَّبِيعِ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَفْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ».

٧٥٧ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَخَلَ الْمَسْجِدَ، فَدَخَلَ رَجُلٌ فَصَلَّى، فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَرَدَّ، وَقَالَ: «أَرْجِعْ فَصَلِّ، فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ». فَارْجَعَ يُصَلِّي كَمَا صَلَّى، ثُمَّ جَاءَ، فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ: «أَرْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ». ثَلَاثًا، فَقَالَ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ، مَا أَحْسِنُ غَيْرَهُ، فَعَلَّمَنِي؟ فَقَالَ: «إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَكَبِّرْ، ثُمَّ اقْرَأْ مَا تيسَّرَ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ، ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى تَطْمِئِنَّ رَاكِعًا، ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَعْتَدِلَ قَائِمًا، ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمِئِنَّ سَاجِدًا، ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمِئِنَّ جَالِسًا، وَأَفْعَلْ ذَلِكَ فِي صَلَاتِكَ كُلِّهَا».

758 - Jâbir ben Samura dit: «Sa'd dit: "Je leur faisais les prières du *maghrib* et du '*ichâ*' à la manière du Messager de Dieu (ç), sans retrancher quoi que ce soit: je prolongeais les deux premières [rak'a] et j'allégeais les deux dernières. — C'est ce que nous pensions de toi, lui dit 'Umar (r).»

R. 96 - Sur la lecture [du Coran] pendant la prière du *duhr*

759 - D'après 'Abd-ul-Lâh ben Abu Qatâda, son père dit: «Le Prophète (ç) lisait, dans les deux premières *rak'a* de la prière du *duhr*, la Fâtiha du Livre (le Coran) et deux autres sourates. Il prolongeait la première *rak'a* et écourtait la deuxième. Des fois, il faisait entendre un verset. Aussi, il lisait pendant la prière du '*asr* la Fâtiha du Livre et deux autres sourates en prolongeant la première *rak'a*. Il prononçait aussi la première *rak'a* de la prière du *subh* et écourtait la deuxième.»

760 - Abu Ma'mar dit: «Nous interrogeâmes Khabbâb [en lui disant]: "Est-ce que le Prophète (ç) lisait [du Coran] dans les prières du *duhr* et '*asr*? — Oui, répondit-il. — Et comment saviez-vous cela? — Par le mouvement de sa barbe.»

R. 97 - Sur la lecture pendant la prière du '*asr*

761 - Abu Ma'mar dit: «Je dis à Khabbâb ben al-'Arat: "Est-ce que le Prophète (ç) lisait [du Coran] dans les prières du *duhr* et du '*asr*? — Oui, répondit-il. — Et comment saviez-vous qu'il récitait? — Par le mouvement de sa barbe.»

762 - D'après 'Abd-ul-Lâh ibn Abu Qatâda, son père dit: «Dans les deux [premières] *rak'a* des prières du *duhr* et du '*asr*, le Prophète (ç) lisait la Fâtiha du Livre avec une sourate pour chaque *rak'a*. Des fois, il nous faisait entendre un verset.»

R. 98 - Sur la lecture pendant la prière du *maghrib*

763 - Ibn 'Abbâs (r) rapporte qu'une fois Um al-Faḍl l'entendit lire *Wa-l-mursalâti 'urfa*.... Elle lui dit alors: "O mon enfant! en lisant cette sourate, tu m'as rappelé que c'était la dernière chose que j'avais entendue du Messager de Dieu (ç); il la lisait dans la prière du *maghrib*."

764 - Marwân ben al-Ḥakam dit: «Zayd ben Thâbit m'a dit: "Qu'as-tu à lire

٧٥٨ - حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمْرَةَ قَالَ: قَالَ سَعْدٌ: كُنْتُ أَصَلِّي بِهِمْ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ صَلَاتِي الْعَشِيِّ لَا أَحْرِمُ عَنْهَا: أُرْكَدُ فِي الْأُولَيَيْنِ وَأَحْذِفُ فِي الْأُخْرَيَيْنِ. فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: ذَلِكَ الظَّنُّ بِكَ.

٩٦ - باب: الْقِرَاءَةُ فِي الظُّهْرِ.

٧٥٩ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الرُّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ مِنْ صَلَاةِ الظُّهْرِ، بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَتَيْنِ، يُطَوِّلُ فِي الْأُولَى، وَيُقْصِرُ فِي الثَّانِيَةِ، وَيُسْمِعُ آيَةَ أَحْيَانًا، وَكَانَ يَقْرَأُ فِي الْعَصْرِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَتَيْنِ، وَكَانَ يُطَوِّلُ فِي الْأُولَى، وَكَانَ يُطَوِّلُ فِي الرُّكْعَةِ الْأُولَى مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ، وَيُقْصِرُ فِي الثَّانِيَةِ.

٧٦٠ - حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ: حَدَّثَنِي عُمَارَةُ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ قَالَ: سَأَلْنَا خَبَابًا: أَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قُلْنَا: بِأَيِّ شَيْءٍ كُنْتُمْ تَعْرِفُونَ؟ قَالَ: بِاضْطِرَابِ لِحْيَتِهِ.

٩٧ - باب: الْقِرَاءَةُ فِي الْعَصْرِ.

٧٦١ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ قَالَ: قُلْتُ لِخَبَابِ بْنِ الْأَرْتِ: أَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: قُلْتُ بِأَيِّ شَيْءٍ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ قِرَاءَتَهُ؟ قَالَ: بِاضْطِرَابِ لِحْيَتِهِ.

٧٦٢ - حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الرُّكْعَتَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ، وَسُورَةٍ سُورَةٍ، وَيُسْمِعُنَا آيَةَ أَحْيَانًا.

٩٨ - باب: الْقِرَاءَةُ فِي الْمَغْرِبِ.

٧٦٣ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ أُمَّ الْفَضْلِ سَمِعَتْهُ، وَهُوَ يَقْرَأُ: ﴿وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا﴾^(١). فَقَالَتْ: يَا بُنَيَّ، وَاللَّهِ لَقَدْ ذَكَرْتَنِي بِقِرَاءَتِكَ هَذِهِ السُّورَةَ، إِنَّهَا لِأَخْرُ مَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ بِهَا فِي الْمَغْرِبِ.

(١) سورة المرسلات: الآية ١.

de petites sourates dans la prière du *maghrib*? J'ai entendu le Prophète (ﷺ) lire *la plus longue des deux plus longues* [dans la prière du *maghrib*.]”

R. 99 - Sur le fait de lire [la Coran] dans la prière du *maghrib* à voix claire et distincte

765 - D'après Muḥammad ben Jubayr, ben Muṭ'im, son père dit: «J'ai entendu le Messager de Dieu (ﷺ) réciter la sourate d'aṭ-Ṭûr dans la prière du *maghrib*.»

R. 100 - Sur la lecture distincte dans la prière du '*ichâ*'

766 - Abu Râfi' dit: «J'ai fait la prière d'*al-'atama* avec Abu Hurayra qui, en lisant [la sourate] de: '*Idha-s-samâ'u-n-chaqqat*, fit une prosternation. Je lui fis alors la remarque et lui de me dire: “Je me suis ainsi prosterné derrière Abu al-Qâcim (le Prophète) et je resterai à me prosterner chaque fois que [je lis cette sourate], et ce jusqu'à ce que je le retrouve [dans l'au-delà].”»

767 - Al-Barâ': Une fois, le Messager de Dieu (ﷺ) était en voyage. Il lit dans l'une des deux *rak'a* [de la prière] du '*ichâ*' [la sourate de]: '*At-tîni wa-z-zaytûni*.

R. 101 - Sur la lecture, dans la prière du '*ichâ*', d'une sourate où il faut se prosterner

768 - Abu Râfi' dit: «Je fis la prière d'*al-'atama* avec Abu Hurayra et il lit la sourate de: '*Idha-s-samâ'u-n-chaqqat*. Il se prosterna alors et je lui dis: “C'est quoi cela? — J'ai fait cette prosternation, me dit-il, derrière Abu al-Qâcim et je resterai à la faire jusqu'à ce que je le retrouve...”»

R. 102 - Sur la lecture dans la prière du '*ichâ*'

769 - Al-Barâ' (r) dit: «J'ai entendu le Prophète (ﷺ) lire: *Wa-t-tîni wa-z-zaytûni*... dans [la prière du] '*ichâ*'. Je n'avais jamais entendu une personne qui a une si belle voix — ou: lecture.»

R. 103 - Sur le fait de prolonger les deux premières *rak'a* et d'écourter les deux dernières

770 - Jâbir ibn Samura dit: «Umar dit à Sa'd: “Ils se sont plaints de toi en

٧٦٤ - حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ ، عَنْ مَرْوَانَ بْنِ الْحَكَمِ قَالَ : قَالَ لِي زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ : مَا لَكَ تَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ بِقِصَارٍ ، وَقَدْ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقْرَأُ بِطُولِي الطُّولَيْنِ .

٩٩ - باب : الْجَهْرُ فِي الْمَغْرِبِ .

٧٦٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ : أَخْبَرَنَا مَالِكٌ ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَبْرِ بْنِ مُطَعْمٍ ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَرَأَ فِي الْمَغْرِبِ بِالطُّورِ .

١٠٠ - باب : الْجَهْرُ فِي الْعِشَاءِ .

٧٦٦ - حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ قَالَ : حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ بَكْرِ ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ قَالَ : صَلَّيْتُ مَعَ أَبِي هُرَيْرَةَ الْعَتَمَةَ ، فَقَرَأَ : ﴿ إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ﴾ (١) . فَسَجَدَ ، فَقُلْتُ لَهُ ، قَالَ : سَجَدْتُ خَلْفَ أَبِي الْقَاسِمِ ﷺ ، فَلَا أَزَالُ أُسْجُدُ بِهَا حَتَّى أَلْقَاهُ .

٧٦٧ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ عَدِيِّ قَالَ : سَمِعْتُ الْبَرَاءَ : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ فِي سَفَرٍ ، فَقَرَأَ فِي الْعِشَاءِ فِي إِحْدَى الرُّكْعَتَيْنِ ، بِالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ .

١٠١ - باب : الْقِرَاءَةُ فِي الْعِشَاءِ بِالسَّجْدَةِ .

٧٦٨ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ : حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ قَالَ : حَدَّثَنِي التَّمِيمِيُّ ، عَنْ بَكْرِ ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ قَالَ : صَلَّيْتُ مَعَ أَبِي هُرَيْرَةَ الْعَتَمَةَ ، فَقَرَأَ : ﴿ إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ﴾ (٢) . فَسَجَدَ ، فَقُلْتُ : مَا هَذِهِ؟ قَالَ : سَجَدْتُ بِهَا خَلْفَ أَبِي الْقَاسِمِ ﷺ ، فَلَا أَزَالُ أُسْجُدُ بِهَا حَتَّى أَلْقَاهُ .

١٠٢ - باب : الْقِرَاءَةُ فِي الْعِشَاءِ .

٧٦٩ - حَدَّثَنَا خَلَادُ بْنُ يَحْيَى قَالَ : حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ قَالَ : حَدَّثَنَا عَدِيُّ بْنُ ثَابِتٍ : سَمِعَ الْبَرَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقْرَأُ : ﴿ وَاللَّيْلِ وَالزَّيْتُونِ ﴾ (٣) . فِي الْعِشَاءِ ، وَمَا سَمِعْتُ أَحَدًا أَحْسَنَ صَوْتًا مِنْهُ ، أَوْ قِرَاءَةً .

١٠٣ - باب : يُطَوَّلُ فِي الْأَوَّلَيْنِ ، وَيَحْذَفُ فِي الْأَخْرَيْنِ .

٧٧٠ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ أَبِي عَوْنٍ قَالَ : سَمِعْتُ جَابِرَ ابْنَ سَمُرَةَ قَالَ : قَالَ عُمَرُ لِسَعْدٍ : لَقَدْ شَكَّوْكَ فِي كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى الصَّلَاةِ . قَالَ : أَمَا أَنَا ، فَأَمُدُّ

(١) سورة الإنشاق: الآية ١ .

(٢) سورة الإنشاق: الآية ١ .

(٣) سورة التين: الآية ١ .

toute chose, même à propos de la prière. — En ce qui me concerne, répliqua Sa'd, je prolongeais les deux premières [*rak'a*] et j'écourtais les deux dernières... Je ne ferai pas défaut⁽¹⁾ à la prière que j'avais imitée du Messager de Dieu (ç). — Tu as raison, c'est ce qu'on pensait de toi (ou: c'est ce que je pensais de toi).»

R. 104 - Sur la lecture dans le *fajr*

* Um Salama: Le Prophète (ç) a lu [la sourate] d'at-Tûr...

771 - Sayyâr ben Salâma dit: «J'entrai avec mon père chez Abu Barza al-'Aslami et nous l'interrogeâmes sur l'horaire des prières. Il nous dit: «Le Prophète (ç) faisait [la prière] du *duhr* lorsque le soleil commençait à s'incliner du côté de l'ouest; [pour la prière] du *asr*, il la faisait [puis] l'un des présents pouvait revenir à l'autre extrémité de Médine alors que le soleil était encore *bien vivant*.»

«Quant à [la prière] du *maghrib*, j'ai oublié ce qu'il avait dit. «Et il ne se souciait pas, reprit-il, de retarder le *'ichâ'* jusqu'au [premier] tiers de la nuit. Cependant, il n'aimait ni dormir avant de la faire, ni parler après. Quant à la prière du *subh*, il la faisait puis, en la terminant, chacun des présents pouvait reconnaître son voisin. Il lisait dans les deux *rak'a*..., ou dans l'une d'elles, entre soixante et cent [versets].»»

772 - 'Atâ' [rapporte] avoir entendu Abu Hurayra (r) dire: «On doit lire [du Coran] dans chaque prière. Mais nous vous avons fait entendre ce que le Messager de Dieu (ç) nous avait fait entendre; et nous vous avons [lu] silencieusement ce qu'il nous avait [lu] silencieusement... Si tu ne lis rien en plus de la Mère du Coran⁽²⁾, cela est suffisant; toutefois, si tu ajoutes une deuxième sourate, cela vaut mieux.»

R. 105 - Sur la lecture distincte dans la prière du *fajr*

* Um Salama: Je fis le *tawâf* derrière les pèlerins tandis que le Prophète (ç) était en train de prier en lisant la sourate d'at-Tûr.

773 - D'après Sa'îd ben Jubayr, ibn 'Abbâs (r) dit: «Le Prophète (ç) se dirigea

(1) Autre traduction: Je ne faisais pas défaut.

(2) C'est-à-dire, la *Fâtiha*.

فِي الْأَوَّلِينَ، وَأَحْدِفُ فِي الْآخِرِينَ، وَلَا أَلُو مَا اقْتَدَيْتُ بِهِ مِنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. قَالَ: صَدَقْتَ، ذَاكَ الظَّنُّ بِكَ - أَوْ ظَنِّي بِكَ -.

١٠٤ - باب: الْقِرَاءَةِ فِي الْفَجْرِ.

وَقَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: قَرَأَ النَّبِيُّ ﷺ بِالطُّورِ.

٧٧١ - حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا سَيَّارُ بْنُ سَلَامَةَ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَأَبِي عَلَى أَبِي بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيِّ، فَسَأَلْنَاهُ عَنْ وَقْتِ الصَّلَاةِ، فَقَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي الظُّهْرَ حِينَ تَزُولُ الشَّمْسُ، وَالْعَصْرَ، وَيَرْجِعُ الرَّجُلُ إِلَى أَقْصَى الْمَدِينَةِ وَالشَّمْسُ حَيَّةٌ - وَنَسِيتُ مَا قَالَ فِي الْمَغْرِبِ - وَلَا يُبَالِي بِتَأْخِيرِ الْعِشَاءِ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ، وَلَا يُحِبُّ النَّوْمَ قَبْلَهَا وَلَا الْحَدِيثَ بَعْدَهَا، وَيُصَلِّي الصُّبْحَ، فَيَنْصَرِفُ الرَّجُلُ فَيَعْرِفُ جَلِيسَهُ، وَكَانَ يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ، أَوْ إِحْدَاهُمَا، مَا بَيْنَ السِّتِينَ إِلَى الْمِائَةِ.

٧٧٢ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ: أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: فِي كُلِّ صَلَاةٍ يُقْرَأُ، فَمَا أَسْمَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَسْمَعْنَاكُمْ، وَمَا أَخْفَى عَنَّا أَخْفَيْنَا عَنْكُمْ، وَإِنْ لَمْ تَزِدْ عَلَيَّ أُمَّ الْقُرْآنِ أَجْزَأْتُ، وَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ.

١٠٥ - باب: الْجَهْرِ بِقِرَاءَةِ صَلَاةِ الْفَجْرِ.

وَقَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: طُفْتُ وَرَاءَ النَّاسِ، وَالنَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي، وَيَقْرَأُ بِالطُّورِ.

٧٧٣ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: انْطَلَقَ النَّبِيُّ ﷺ فِي طَائِفَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ، غَامِدِينَ إِلَى سُوقِ

avec quelques-uns de ses Compagnons vers la foire de 'Uqâz. En cette période, on avait déjà dressé un obstacle entre les démons et les mystères du Ciel et lancé derrière eux des Tisons. D'ailleurs, ces démons retournèrent chez leur peuple qui leur dit: "Mais qu'avez-vous? — On vient de dresser un obstacle entre nous et les mystères du Ciel, répondirent-ils. De plus, on a lancé contre nous des Tisons. — La cause de cet obstacle n'est qu'une chose arrivée sur terre. Parcourez-la donc d'est en ouest et voyez cette cause!" En effet, ils démarrèrent. Quant à ceux qui partirent vers Tihâma, ils trouvèrent le Prophète (ç) déjà à Nakhla en train de présider ses Compagnons pendant la prière du *fajr*. Ayant entendu le Coran, ils (les démons) restèrent à l'écoute puis dirent: "Par Dieu! voici la cause de l'obstacle qui s'est dressé entre nous et les mystères du Ciel."

«Ils retournèrent chez leur peuple et dirent: "O peuple! Nous avons entendu une lecture surprenante qui guide vers le bon chemin. Nous avons cru en elle et nous n'associerons rien à notre Seigneur." Après cela, Dieu révéla à son Prophète (ç) la sourate de: *Dis: Il m'a été révélé...*⁽¹⁾ En fait, on lui révéla les propres paroles des djinns.»

774 - D'après 'Ikrima, ibn 'Abbâs dit: «Le Prophète (ç) faisait une lecture distincte là où il a été ordonné de le faire et une lecture silencieuse là où il a été ordonné de le faire aussi. Or, **Ton Seigneur n'est pas oublieux**⁽²⁾ et **Vous avez dans le Messager de Dieu un beau parangon**⁽³⁾.»

**R. 106 - Sur le fait de lire deux sourates dans une seule *rak'a*;
sur la lecture des derniers versets d'une sourate; sur le
fait de lire une sourate avant celle qui vient après; sur
la lecture du début de la sourate**

* On rapporte que 'Abd-ul-Lâh ben Sâ'ib [avait dit]: Le Prophète (ç) lisait la sourate d'*al-Mu'minûn* dans la prière du *ṣubḥ* mais en arrivant à la mention de Moïse et d'Aaron — ou la mention de Jésus —, il commença à tousser; d'où il passa au *rukû'*.

* 'Umar lut dans la première *rak'a* cent vingt versets de la sourate d'*al-Baqara*

(1) Il s'agit de la sourate d'al-Jin qui commence par: *Dis: Il m'a été révélé qu'une poignée de djinns, ayant écouté, se dit: «Nous avons entendu une lecture surprenante...»*

(2) Maryam, 65.

(3) Al-'Aḥzâb, 21.

عُكَاطٍ، وَقَدْ جِئِلَ بَيْنَ الشَّيَاطِينِ وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ، وَأُرْسِلَتْ عَلَيْهِمُ الشُّهُبُ، فَرَجَعَتْ الشَّيَاطِينُ إِلَى قَوْمِهِمْ، فَقَالُوا: مَا لَكُمْ؟ فَقَالُوا: جِئِلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ، وَأُرْسِلَتْ عَلَيْنَا الشُّهُبُ. قَالُوا: مَا حَالَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ إِلَّا شَيْءٌ حَدَثَ، فَاضْرِبُوا مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا، فَانظُرُوا مَا هَذَا الَّذِي حَالَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ. فَانصَرَفَ أُولَئِكَ الَّذِينَ تَوَجَّهُوا نَحْوَتِهَامَا، إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ بِنَحْلَةٍ، عَامِدِينَ إِلَى سُوقِ عُكَاطٍ، وَهُوَ يُصَلِّي بِأَصْحَابِهِ صَلَاةَ الْفَجْرِ، فَلَمَّا سَمِعُوا الْقُرْآنَ اسْتَمَعُوا لَهُ، فَقَالُوا: هَذَا وَاللَّهِ الَّذِي حَالَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ، فَهَذَا الَّذِي حَالَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ، فَقَالُوا: يَا قَوْمَنَا: ﴿إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا . يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَتَأْمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا﴾^(١) . فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى نَبِيِّهِ ﷺ : ﴿ قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ ﴾^(٢) . وَإِنَّمَا أُوحِيَ إِلَيْهِ قَوْلُ الْجِنِّ .

٧٧٤ حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ أَبِي عَبَّاسٍ قَالَ: قَرَأَ النَّبِيُّ ﷺ فِيمَا أَمَرَ، وَسَكَتَ فِيمَا أَمَرَ. ﴿ وَمَا كَانَ رُبُّكَ نَسِيًّا ﴾^(٣) . ﴿ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴾^(٤) .

١٠٦ - باب: الْجَمْعُ بَيْنَ السُّورَتَيْنِ فِي الرُّكْعَةِ،

وَالْقِرَاءَةُ بِالْخَوَاتِيمِ، وَبِسُورَةٍ قَبْلَ سُورَةٍ، وَبِأَوَّلِ سُورَةٍ.

وَيُذَكَّرُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّائِبِ: قَرَأَ النَّبِيُّ ﷺ الْمُؤْمِنُونَ فِي الصُّبْحِ، حَتَّى إِذَا جَاءَ ذِكْرُ مُوسَى وَهَارُونَ، أَوْ ذِكْرُ عِيسَى، أَخَذَتْهُ سَعْلَةٌ فَرَكَعَ. وَقَرَأَ عُمَرُ فِي الرُّكْعَةِ الْأُولَى بِمِائَةِ وَعِشْرِينَ آيَةً مِنَ الْبَقَرَةِ، وَفِي الثَّانِيَةِ بِسُورَةِ مِنَ الْمَثَانِي. وَقَرَأَ الْأَخْنَفُ بِالْكَهْفِ فِي الْأُولَى،

(١) سورة الجن: الآية ٢

(٢) سورة الجن: الآية ١ .

(٣) سورة مريم: الآية ٦٤ .

(٤) سورة الأحزاب: الآية ٢١ .

et toute une sourate de la partie *Mathâni*⁽¹⁾ dans la deuxième *rak'a*.

* Al-'Aḥnaf lut dans la première *rak'a* la sourate d'*al-Kahf* et dans la deuxième la sourate de *Yûsuf* ou de *Yûnus*. Il dit ensuite avoir prié avec 'Umar (r) qui les avait lues dans la prière du ṣubḥ.

* Ibn Mas'ûd lut [dans la première *rak'a*] quarante versets de la sourate d'*al-'Anfâl* et toute une sourate de la partie dite *Mufaṣṣal* dans la deuxième.

* Abu Qatâda dit à propos de celui qui lit une seule sourate dans une seule *rak'a* ou qui répète une même sourate dans deux *rak'a*: «Tout fait partie du Livre de Dieu.»

774 bis — 'Anas (r): Un homme des 'Ansars présidait ceux-ci en prière dans la mosquée de Qubâ'. A chaque fois qu'il ouvrait [la prière] par une sourate qu'il récitait, il avait auparavant déjà commencé par: *Qul huwa-l-Lâhu 'Aḥad...* [En fait], il terminait cette dernière sourate puis passait à une autre. Il faisait cela dans chaque *rak'a*. Ses compagnons lui dirent alors: "Tu ouvres toujours [la prière] par cette sourate. De plus, tu ne t'en contentes pas et tu récites une autre sourate. Eh bien! soit que tu la récites toute seule, soit que tu la laisses et tu récites une autre sourate. — Je ne la laisserai pas, répondit l'Ansarite, si vous voulez que je vous préside en prière en gardant cette habitude, je le ferai; mais si vous détestez cela, je renoncerai à vous présider." Or, ils estimaient qu'il était le meilleur d'entre eux; ils détestèrent être présidés [en prière] par quelqu'un d'autre. D'autre part, à l'arrivée du Prophète (ç) chez eux, ils le mirent au courant de l'affaire. "O Un tel! lui dit le Prophète, quelle est la chose qui t'empêche de faire ce que te recommandent tes compagnons et qu'est-ce qui te pousse à toujours réciter cette sourate dans chaque *rak'a*? — Je l'aime, répondit l'homme. — Ton amour pour elle t'a fait entrer au Paradis."

775 - Abu Wâ'il dit: «Un homme vint voir ibn Mas'ûd et lui dit: "J'ai récité cette nuit toute la partie dite *Mufaṣṣal* en une seule *rak'a*... — En récitant rapidement comme on récite des vers, répondit ibn Mas'ûd [avec désapprobation]. J'ai pu connaître les sourates dites Analogues dont le Prophète (ç) récitait quelques-unes [en une seule *rak'a*]." Et il cita vingt sourates du *Mufaṣṣal*, deux sourates pour chaque *rak'a*.»

(1) Il s'agit, d'après quelques avis, des sourates dont le nombre de versets est inférieur à cent. Un autre avis avance qu'il s'agit des sourates qui se trouvent entre la partie dite *Mufaṣṣal* et la partie des sept plus longues sourates.

وَفِي الثَّانِيَةِ بِيُوسُفَ أَوْ يُونُسَ، وَذَكَرَ أَنَّهُ صَلَّى مَعَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ الصُّبْحَ بِهِمَا. وَقَرَأَ ابْنُ مَسْعُودٍ بِأَرْبَعِينَ آيَةً مِنَ الْأَنْقَالِ، وَفِي الثَّانِيَةِ بِسُورَةِ مِنَ الْمُفْصَلِ. وَقَالَ قَتَادَةُ - فِيمَنْ يَقْرَأُ سُورَةَ وَاحِدَةً فِي رَكَعَتَيْنِ، أَوْ يُرَدِّدُ سُورَةَ وَاحِدَةً فِي رَكَعَتَيْنِ -: كُلُّ كِتَابِ اللَّهِ.

٧٧٤ م - وَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: كَانَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يَوْمَهُمْ فِي مَسْجِدِ قُبَاءٍ، وَكَانَ كُلَّمَا افْتَتِحَ سُورَةٌ يَقْرَأُ بِهَا لَهُمْ فِي الصَّلَاةِ مِمَّا يَقْرَأُ بِهِ، افْتَتَحَ بِهِ: ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾^(١). حَتَّى يَفْرُغَ مِنْهَا، ثُمَّ يَقْرَأُ سُورَةَ أُخْرَى مَعَهَا، وَكَانَ يَصْنَعُ ذَلِكَ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ، فَكَلَّمَهُ أَصْحَابُهُ فَقَالُوا: إِنَّكَ تَفْتِيحُ بِهِذِهِ السُّورَةَ، ثُمَّ لَا تَرَى أَنَّهَا تُجْزِئُكَ حَتَّى تَقْرَأَ بِأُخْرَى، فَأَمَّا أَنْ تَقْرَأَ بِهَا وَإِمَّا أَنْ تَدْعَاهَا وَتَقْرَأَ بِأُخْرَى، فَقَالَ: مَا أَنَا بِتَارِكِهَا، إِنْ أَحْبَبْتُمْ أَنْ أَوْمَكُمْ بِذَلِكَ فَعَلْتُ، وَإِنْ كَرِهْتُمْ تَرَكْتُكُمْ، وَكَانُوا يَرَوْنَ أَنَّهُ مِنْ أَفْضَلِهِمْ، وَكَرَهُوا أَنْ يَوْمَهُمْ غَيْرَهُ، فَلَمَّا أَتَاهُمُ النَّبِيُّ ﷺ أَخْبَرُوهُ الْخَبَرَ، فَقَالَ: «يَا فُلَانُ، مَا يَمْنَعُكَ أَنْ تَفْعَلَ مَا يَأْمُرُكَ بِهِ أَصْحَابُكَ، وَمَا يَحْمِلُكَ عَلَى لُزُومِ هَذِهِ السُّورَةِ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ؟». فَقَالَ: إِنِّي أَحْبَبْتُهَا، فَقَالَ: «حُبُّكَ إِيَّاهَا أَدْخَلَكَ الْجَنَّةَ».

٧٧٥ - حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى ابْنِ مَسْعُودٍ فَقَالَ: قَرَأْتُ الْمُفْصَلَ اللَّيْلَةَ فِي رَكَعَةٍ، فَقَالَ: هَذَا كَهَذَا الشَّعْرِ، لَقَدْ عَرَفْتُ النَّظَائِرَ الَّتِي كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْرَأُ بَيْنَهُنَّ. فَذَكَرَ عَشْرِينَ سُورَةً مِنَ الْمُفْصَلِ، سُورَتَيْنِ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ.

(١) سورة الإخلاص: الآية ١.

**R. 107 - Sur le fait que le fidèle récite la *Fâtiḥa*
du Livre dans les deux dernières *rak'a*⁽¹⁾**

776 - D'après 'Abd-ul-Lâh ben Abu Qatâda, son père [dit]: Le Prophète (ﷺ) récitait dans les deux premières *rak'a* du *ḍuhr* la Mère du Livre et deux autres sourates⁽²⁾. Quant aux deux dernières *rak'a*, il ne récitait que la Mère du Livre en nous faisant entendre un verset⁽³⁾.

Il prolongeait la première *rak'a* plus que la deuxième. De même pour les prières du *'aṣr* et du *ṣubḥ*.

**R. 108 - Sur celui qui récite discrètement
dans [les prières] du *ḍuhr* et du *'aṣr***

777 - Abu Ma'mar: «Je dis à Khabbâb: “Est-ce que le Messager de Dieu (ﷺ) récitait [du Coran] dans le *ḍuhr* et le *'aṣr*? — Oui, répondit-il. — Et comment sais-tu cela? — Par le mouvement de sa barbe.”»

**R. 109 - Sur le cas où l'imâm
fait entendre un verset...**

778 - D'après 'Abd-ul-Lâh ben Abu Qatâda, son père [dit]: Le Prophète (ﷺ) récitait la Mère du Livre et une autre sourate dans les deux premières *rak'a* des prières du *ḍuhr* et du *'aṣr* en nous faisant entendre des fois un verset. De plus, il prolongeait la première *rak'a*.

**R. 110 - Sur “il prolongeait
la première *rak'a*”**

779 - D'après 'Abd-ul-Lâh ben Abu Qatâda, son père [dit]: Le Prophète (ﷺ) prolongeait la première *rak'a* de la prière du *ḍuhr* et écourtait la deuxième. Il faisait la même chose avec la prière du *ṣubḥ*.

(1) Cela concerne les prières à quatre *rak'a*.

(2) Une sourate dans chaque *rak'a*.

(3) Ou: quelques versets.

١٠٧ - باب: يَقْرَأُ فِي الْأَخْرَيْنِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ .

٧٧٦ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ، فِي الْأُولَيْنِ بِأَمِّ الْكِتَابِ وَسُورَتَيْنِ، وَفِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأَخْرَيْنِ بِأَمِّ الْكِتَابِ، وَيُسْمِعُنَا آيَةً، وَيَطْوُلُ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى مَا لَا يَطْوُلُ فِي الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ، وَهَكَذَا فِي الْعَصْرِ، وَهَكَذَا فِي الصُّبْحِ .

١٠٨ - باب: مَنْ خَافَتِ الْقِرَاءَةَ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ .

٧٧٧ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، قُلْتُ لِخَبَّابٍ: أَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قُلْنَا: مِنْ أَيْنَ عَلِمْتَ؟ قَالَ: بِاضْطِرَابٍ لِحَيْتِهِ .

١٠٩ - باب: إِذَا أَسْمَعَ الْإِمَامُ آيَةَ .

٧٧٨ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ: حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقْرَأُ بِأَمِّ الْكِتَابِ وَسُورَةَ مَعَهَا، فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيْنِ، مِنْ صَلَاةِ الظُّهْرِ وَصَلَاةِ الْعَصْرِ، وَيُسْمِعُنَا آيَةً أحيانًا، وَكَانَ يُطِيلُ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى .

١١٠ - باب: يُطْوِلُ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى .

٧٧٩ - حَدَّثَنَا أَبُو نَعِيمٍ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُطْوِلُ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى مِنْ صَلَاةِ الظُّهْرِ، وَيُقْصِرُ فِي الثَّانِيَةِ، وَيَفْعَلُ ذَلِكَ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ .

R. 111 - Sur le fait que l'imâm prononce le *ta'mîn*⁽¹⁾ à voix distincte

* 'Aṭâ': 'Āmîn est une invocation. Ibn az-Zubayr prononça le *ta'mîn* et ceux qui étaient derrière lui firent de même au point où la mosquée était remplie de plusieurs voix mêlées. Quant à Abu Hurayra, il appelait souvent l'imâm en lui disant: "Ne prononce pas le *ta'mîn* avant que je n'arrive!"

* Nâfi': Ibn 'Umar ne laissait jamais le *ta'mîn*. De plus, ils incitait les fidèles à le prononcer et je l'ai entendu dire du bien sur le sujet.

780 - Abu Hurayra: Le Prophète (ç) dit: "Lorsque l'imâm prononce le *ta'mîn*, prononcez-le vous aussi! car celui dont le *ta'mîn* coïncide avec le *ta'mîn* des anges aura ses péchés passés pardonnés.»

* Ibn Chihâb: Le Messager de Dieu (ç) disait: 'āmîn.

R. 112 - Sur le mérite du *ta'mîn*

781 - Abu Hurayra (r): Le Messager de Dieu (ç) a dit: "Lorsque l'un de vous dit 'āmîn, que les anges disent aussi 'āmîn dans le ciel et que l'un des deux *ta'mîn* coïncide avec l'autre, l'homme en question aura ses péchés passés pardonnés.»

R. 113 - Sur le fait que le présidé en prière prononce le *ta'mîn* à voix distincte

782 - Abu Hurayra: Le Messager de Dieu (ç) a dit: "Lorsque l'imâm dit: ... *ghayri-l-maghdûbi 'alayhim wa la-d-dâlin*, dites 'āmîn! car celui dont la parole coïncide avec celle des anges, aura ses péchés passés pardonnés."

* Comme Sumay, Muḥammad ben 'Amrû a aussi rapporté ce *ḥadîth*, et ce d'Abu Salama, d'Abu Hurayra, du Prophète (ç). De même pour Nu'aym qui a rapporté le *ḥadîth* d'Abu Hurayra (r).

R. 114 - Sur le cas où le fidèle fait le *rukû'* avant d'arriver au rang

783 - Abu Bakra [rapporte] être arrivé [à la prière de groupe] au moment où le Prophète (ç) était dans le *rukû'*, qu'il (Abu Bakra) fit le *rukû'* avant d'arriver au

(1) Le *ta'mîn* est le fait de dire 'āmîn. Sur ce mot il y a plusieurs avis: 1° - «Seigneur nous avons cru (amanna)...» 2° - «Ainsi soit-il». 3° - Il s'agit, d'après le troisième avis d'un rang au paradis, etc.

١١١- باب: جَهْرُ الْإِمَامِ بِالتَّامِينِ.

وَقَالَ عَطَاءٌ: آمِينَ دُعَاءٌ، أَمَّنَ ابْنُ الزُّبَيْرِ وَمَنْ وَرَاءَهُ، حَتَّىٰ إِنَّ لِلْمَسْجِدِ لِلجَّةِ. وَكَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ يُنَادِي الْإِمَامَ: لَا تَفْتِنِي بِآمِينَ. وَقَالَ نَافِعٌ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ لَا يَدْعُهُ، وَيَحْضُهُمْ، وَسَمِعْتُ مِنْهُ فِي ذَلِكَ خَيْرًا.

٧٨٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، وَأَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ: أَنَّهُمَا أَخْبَرَاهُ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «إِذَا أَمَّنَ الْإِمَامُ فَأَمَّنُوا، فَإِنَّهُ مَنْ وَاَفَقَ تَامِينَ الْمَلَائِكَةِ. غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ».

وَقَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «آمِينَ».

١١٢- باب: فَضْلُ التَّامِينِ.

٧٨١- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا قَالَ أَحَدُكُمْ آمِينَ، وَقَالَتِ الْمَلَائِكَةُ فِي السَّمَاءِ آمِينَ، فَوَافَقَتْ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ».

١١٣- باب: جَهْرُ الْمَأْمُومِ بِالتَّامِينِ.

٧٨٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ سُمَيِّ، مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا قَالَ الْإِمَامُ: ﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ﴾ فَقُولُوا آمِينَ، فَإِنَّهُ مَنْ وَاَفَقَ قَوْلَهُ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ».

تَابَعَهُ مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. وَنُعَيْمُ الْمُجَمِّرُ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

١١٤- باب: إِذَا رَكَعَ دُونَ الصَّفِّ.

٧٨٣- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنِ الْأَعْلَمِ - وَهُوَ زِيَادٌ - عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ: أَنَّهُ أَنْتَهَى إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ رَاكِعٌ، فَرَكَعَ قَبْلَ أَنْ يَصِلَ إِلَى الصَّفِّ،

rang et qu'ensuite il cita cela au Prophète (ç) qui lui dit: "Que Dieu augmente ton intérêt [pour la prière]! mais ne recommence pas!"

R. 115 - Sur le fait de terminer le *tekbîr* jusqu'au *rukû'*

* Cela a été rapporté par ibn 'Abbâs, du Prophète (ç). Et il y a dans son *'isnâd* Mâlik ben al-Huwayrith.

784 - 'Imrân ben Ḥuşayn rapporte avoir prié avec 'Ali (r) à Bassora et qu'il avait alors dit: "Cet homme⁽¹⁾ nous a rappelé une prière que nous faisons avec le Messenger de Dieu (ç)." Il rapporte aussi que 'Ali prononçait le *tekbîr* dans ladite prière à chaque fois qu'il relevait et abaissait [la tête].

785 - D'après Abu Salama, Abu Hurayra, en dirigeant les fidèles dans la prière, prononçait le *tekbîr* chaque fois qu'il abaissait et relevait [la tête].

Après la fin de la prière, il disait: "Comparé à vous, ma prière ressemble le plus à celle du Messenger de Dieu (ç)."

R. 116 - Sur le fait de terminer le *tekbîr* jusqu'au *sujûd*

786 - Muṭarrif ben 'Abd-ul-Lâh dit: «Je priai avec 'Imran ben Ḥuşayn derrière 'Ali ben Abu Tâlib (r). Il prononçait le *tekbîr* en se prosternant, en relevant la tête et en se mettant debout après les deux [premières] *rak'a*. Après la fin de la prière, 'Imrân ben Ḥuşayn me tint par la main et me dit: "Cet homme vient de me rappeler la prière de Muḥammad (ç) — ou: cet homme vient de nous faire la prière de Muḥammad (ç).»

787 - 'Ikrima dit: «Je vis près du Maqâm un homme [en train de prier]. Il prononçait le *tekbîr* chaque fois qu'il s'abaissait, se relevait, se mettait debout et se prosternait. J'en informai ibn 'Abbâs (r) qui me dit: "Puisses-tu perdre ta mère! n'est-ce pas là la prière du Prophète (ç)?"»

R. 117 - Sur le fait de prononcer le *tekbîr* en se relevant du *sujûd*

788 - D'après Qatâda, 'Ikrima dit: «Je priai derrière un vieillard à la Mecque.

(1) C.-à-d. 'Ali.

فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: «زَادَكَ اللَّهُ حِرْصًا وَلَا تَعُدُّ».

١١٥ - باب: إِتْمَامِ التَّكْبِيرِ فِي الرُّكُوعِ .

قَالَهُ أَبُو عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. وَفِيهِ مَالِكُ بْنُ الْحُوَيْرِثِ.

٧٨٤ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ الْوَاسِطِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنِ الْجُرَيْرِيِّ، عَنِ أَبِي أَلْعَلَاءِ، عَنِ مُطَرِّفٍ، عَنِ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ: صَلَّى مَعَ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِالْبَصْرَةِ، فَقَالَ: ذَكَرْنَا هَذَا الرَّجُلَ صَلَاةً، كُنَّا نَصَلِّيهَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَذَكَرَ أَنَّهُ كَانَ يُكَبِّرُ كُلَّمَا رَفَعَ وَكُلَّمَا وَضَعَ.

٧٨٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّهُ كَانَ يُصَلِّي بِهِمْ، فَيُكَبِّرُ كُلَّمَا خَفَضَ وَرَفَعَ، فَإِذَا أَنْصَرَفَ قَالَ: إِنِّي لِأَشْبَهُكُمْ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.

١١٦ - باب: إِتْمَامِ التَّكْبِيرِ فِي السُّجُودِ.

٧٨٦ - حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنِ غَيْلَانَ بْنِ جَرِيرٍ، عَنِ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: صَلَّيْتُ خَلْفَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَا وَعِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ، فَكَانَ إِذَا سَجَدَ كَبَّرَ، وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ كَبَّرَ، وَإِذَا نَهَضَ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ كَبَّرَ، فَلَمَّا قَضَى الصَّلَاةَ، أَخَذَ بِيَدِي عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ فَقَالَ: قَدْ ذَكَرَنِي هَذَا صَلَاةَ مُحَمَّدٍ ﷺ - أَوْ قَالَ - : لَقَدْ صَلَّيْنَا بِهَا صَلَاةَ مُحَمَّدٍ ﷺ.

٧٨٧ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، عَنِ أَبِي بَشْرٍ، عَنِ عِكْرَمَةَ قَالَ: رَأَيْتُ رَجُلًا عِنْدَ الْمَقَامِ، يُكَبِّرُ فِي كُلِّ خَفْضٍ وَرَفَعٍ، وَإِذَا قَامَ وَإِذَا وَضَعَ، فَأَخْبَرْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: أَوْ لَيْسَ تِلْكَ صَلَاةَ النَّبِيِّ ﷺ، لَا أُمَّ لَكَ.

١١٧ - باب: التَّكْبِيرِ إِذَا قَامَ مِنَ السُّجُودِ.

٧٨٨ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: أَخْبَرَنَا هَمَّامٌ، عَنِ قَتَادَةَ، عَنِ عِكْرَمَةَ قَالَ: صَلَّيْتُ خَلْفَ شَيْخٍ بِمَكَّةَ، فَكَبَّرَ ثِنْتَيْنِ وَعِشْرِينَ تَكْبِيرَةً، فَقُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: إِنَّهُ أَحْمَقُ،

Il fit pendant cette prière vingt deux *tekbîr*. Je dis alors à ibn 'Abbâs: "Il est stupide! — *Que ta mère puisse te perdre!*] répliqua ibn 'Abbâs, c'est bien là la *sunna* d'Abu al-Qâcim (ç)."»

* De Mûsa, directement de 'Abân, directement de Qatâda, directement de 'Ikrima...

789 - Ibn Chihâb dit: Abu Bakr ben 'Abd-ar-Raḥmân ben al-Hârith m'a rapporté qu'il avait entendu Abu Hurayra dire: «En s'apprêtant à faire la prière, le Messager de Dieu (ç) prononçait le *tekbîr* en étant dans la position debout; de même en faisant le *rukû'*. Et, en relevant la tête⁽¹⁾ du *rukû'*, il disait: *Sami'a-l-Lâhu liman ḥamidahu*, puis, en étant bien debout, il disait: *Rabbana laka-l-ḥamdu* (... *wa laka-l-ḥamdu*, d'après 'Abd-ul-Lâh ben Ṣâlih). Après quoi, il prononçait aussi le *tekbîr* en s'abaissant [pour le *sujûd*], en relevant la tête, en se prosternant, en relevant aussi la tête. Il faisait cela dans toute la prière, et ce jusqu'à ce qu'il ait terminé. Aussi, il prononçait le *tekbîr* en se levant après les deux premières *rak'a*, c'est-à-dire après la position assis.»

R. 118 - Sur le fait de poser les paumes sur les genoux pendant le *rukû'*

* Etant parmi ses compagnons, Abu Ḥumayd dit: «Le Prophète (ç) avait bien posé ses deux mains sur ses genoux...»

790 - Abu Ya'fûr dit: «J'ai entendu Muṣ'ab ben Sa'd dire: Je priai une fois près de mon père. Et comme j'avais collé les mains et les avais mises entre les cuisses [pendant le *rukû'*], il m'interdit cela et me dit: "Nous faisons cela et on nous l'a interdit. On nous a ordonné de poser les mains sur les genoux."»

R. 119 - Sur le cas où le fidèle n'a pas terminé le *rukû'*

791 - Zayd ben Wahb dit: «Ayant vu un homme qui ne terminait pas le *rukû'* et le *sujûd*, Ḥudhayfa [lui] dit: "Tu n'as point prié; et si tu meurs, tu mourras loin de la prime nature⁽²⁾ selon laquelle Dieu a créé Muḥammad (ç)."»

(1) Dans le texte: *en relevant ses reins*.

(2) Qui n'est autre que l'Islam.

فَقَالَ: تَكَلَّمْتُكَ أُمَّكَ، سُنَّةُ أَبِي الْقَاسِمِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

وَقَالَ مُوسَى: حَدَّثَنَا أَبَانُ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ: حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ.

٧٨٩ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنُ الْحَارِثِ: أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ، يُكَبِّرُ حِينَ يَقُومُ، ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْكَعُ، ثُمَّ يَقُولُ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ». حِينَ يَرْفَعُ صُلْبَهُ مِنَ الرُّكُوعِ، ثُمَّ يَقُولُ وَهُوَ قَائِمٌ: «رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ» - قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ عَنْ اللَّيْثِ «وَلَكَ الْحَمْدُ» - ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَهْوِي، ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ، ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَسْجُدُ، ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ، ثُمَّ يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي الصَّلَاةِ كُلِّهَا حَتَّى يَقْضِيَهَا، وَيُكَبِّرُ حِينَ يَقُومُ مِنَ الثَّنَيْنِ بَعْدَ الْجُلُوسِ.

١١٨ - باب: وَضْعُ الْأَكْفِ عَلَى الرُّكْبِ فِي الرُّكُوعِ.

وَقَالَ أَبُو حُمَيْدٍ فِي أَصْحَابِهِ: أَمَكَنَ النَّبِيُّ ﷺ يَدَيْهِ مِنْ رُكْبَتَيْهِ.

٧٩٠ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي يَعْقُوبٍ قَالَ: سَمِعْتُ مُصْعَبَ بْنَ سَعْدٍ يَقُولُ: صَلَّيْتُ إِلَى جَنْبِ أَبِي، فَطَبَّقْتُ بَيْنَ كَفِّي، ثُمَّ وَضَعْتُهُمَا بَيْنَ فَخِذَيَّ، فَنَهَانِي أَبِي وَقَالَ: كُنَّا نَفْعَلُهُ فَنُهِنَا عَنْهُ، وَأَمَرْنَا أَنْ نَضَعَ أَيْدِينَا عَلَى الرُّكْبِ.

١١٩ - باب: إِذَا لَمْ يُتِمَّ الرُّكُوعَ.

٧٩١ - حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سُلَيْمَانَ قَالَ: سَمِعْتُ زَيْدَ بْنَ وَهْبٍ قَالَ: رَأَى حُدَيْفَةَ رَجُلًا لَا يُتِمُّ الرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ، قَالَ: مَا صَلَّيْتُ، وَلَوْ مَتَّ عَلَى غَيْرِ الْفِطْرَةِ الَّتِي فَطَرَ اللَّهُ مُحَمَّدًا ﷺ.

R. 120 - Sur le fait de laisser le dos horizontal dans le *rukû'*

* Etant parmi ses compagnons, Abu Humayd dit: Le Prophète (ç) fit le *rukû'* puis courba le dos.

R. 121 - De la limite du *rukû'* bien accompli.

— Du calme et de l'équilibre pendant le *rukû'*

792 - D'après Abu Layla, al-Barâ' dit: «Le *rukû'* du Prophète (ç), son *sujûd*, [sa position] entre les deux *sujûd*, et le fait de se dresser du *rukû'* — à l'exception des stations debout⁽¹⁾ et assis⁽²⁾ — étaient à peu près les mêmes [quant à leurs durées].»

R. 122 - Sur l'ordre donné par le Prophète (ç)

à celui qui n'a pas terminé son *rukû'* afin

qu'il recommence sa prière

793 - Abu Hurayra: Le Prophète (ç) entra à la mosquée, ensuite arriva un homme qui pria puis salua⁽³⁾ le Prophète (ç). Celui-ci lui rendit le *salâm* et lui dit: «Retourne et [refais] ta prière! car tu n'as point prié.» En effet, l'homme pria et revint saluer le Prophète (ç) qui lui dit: «Retourne prier! car tu n'as point prié.» Il lui répéta cela par trois fois. Et l'homme de dire: «Par Celui qui t'a envoyé par la vérité! je ne sais pas autre chose. Apprends-moi! — Lorsque tu te mets debout pour la prière, lui expliqua le Prophète, prononce le *tekbîr*, récite ce que tu pourras du Coran, fais le *rukû'* jusqu'à être en équilibre, relève-toi jusqu'à ce que tu sois bien d'aplomb, prosterne-toi jusqu'à ce que tu sois en équilibre, relève-toi pour t'asseoir sans bouger puis prosterne-toi de nouveau jusqu'à ne plus bouger aussi. Tu dois faire cela durant toute ta prière.»

R. 123 - Sur l'invocation pendant le *rukû'*

794 - D'après Masrûq, 'Â'icha (r) dit: «Le Prophète (ç) disait dans son *rukû'* et dans son *sujûd*: «Gloire à Toi, ô Dieu notre Seigneur! à Toi les louanges... Seigneur! pardonne-moi!»»

(1) où l'on récite le Coran.

(2) où l'on fait le *tachahud*.

(3) En prononçant le *salâm*.

١٢٠- باب: استواء الظهر في الركوع.

وَقَالَ أَبُو حُمَيْدٍ فِي أَصْحَابِهِ: رَكَعَ النَّبِيُّ ﷺ ثُمَّ هَضَرَ ظَهْرَهُ.

١٢١- باب: حدّ إتمام الركوع والإعتدال

فِيهِ وَالإِطْمَانِيَّةُ.

٧٩٢ - حَدَّثَنَا بَدَلُ بْنُ الْمُحَبَّرِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي الْحَكَمُ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: كَانَ رُكُوعُ النَّبِيِّ ﷺ وَسُجُودُهُ، وَبَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ، وَإِذَا رَفَعَ مِنَ الرُّكُوعِ، مَا خَلَا الْقِيَامَ وَالْقُعُودَ، قَرِيبًا مِنَ السَّوَاءِ.

١٢٢- باب: أمر النبي ﷺ الذي لا يتم ركوعه بالإعادة.

٧٩٣ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ الْمَقْبُرِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ الْمَسْجِدَ، فَدَخَلَ رَجُلٌ فَصَلَّى، ثُمَّ جَاءَ فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَردَّ النَّبِيُّ ﷺ عَلَيْهِ السَّلَامَ، فَقَالَ: «أَرْجِعْ فَصَلِّ، فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ». فَصَلَّى، ثُمَّ جَاءَ فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ: «أَرْجِعْ فَصَلِّ، فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ». ثَلَاثًا، فَقَالَ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ، فَمَا أَحْسِنُ غَيْرَهُ، فَعَلَّمَنِي، قَالَ: «إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَكَبِّرْ، ثُمَّ اقْرَأْ مَا تيسَّرَ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ، ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى تَطْمِئِنَّ رَاكِعًا، ثُمَّ أَرْفَعْ حَتَّى تَعْتَدِلَ قَائِمًا، ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمِئِنَّ سَاجِدًا، ثُمَّ أَرْفَعْ حَتَّى تَطْمِئِنَّ جَالِسًا، ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمِئِنَّ سَاجِدًا، ثُمَّ أَفْعَلْ ذَلِكَ فِي صَلَاتِكَ كُلِّهَا».

١٢٣- باب: الدعاء في الركوع.

٧٩٤ - حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقُولُ فِي رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ: «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي».

**R. 124 - Sur ce que doit dire l'imâm —
et ceux qui sont derrière lui — lorsqu'il
relève la tête du *rukû'***

795 - Abu Hurayra dit: «En disant: *Sami'a-l-Lâhu liman ḥamidahu*, le Prophète (ç) disait ensuite: '*Al-Lahuma Rabbanâ wa laka-l-ḥamdu*⁽¹⁾. Et, il prononçait le *tekbîr* en faisant le *rukû'* et en relevant la tête... Aussi, il disait: '*Alâhu 'akbar* en se relevant du *sujûd*.»

**R. 125 - Sur le mérite de: '*Al-Lahuma
Rabbanâ laka-l-ḥamdu***

796 - Abu Huryary (r): Le Messager de Dieu (ç) a dit: "Lorsque l'imâm dit: *Sami'a-l-Lâhu liman ḥamidahu*, dites: '*Al-Lahuma Rabbanâ laka-l-ḥamdu!* car celui dont les paroles coïncident avec celles des anges aura ses péchés passés pardonnés."

r. 126. 797 - Abu Hurayra dit: «Je vais [vous] montrer la prière du Prophète (ç).» En effet, Abu Hurayra (r) faisait le *qunût* dans la deuxième *rak'a* des prières du *ḍuhr*, du '*ichâ*' et du *ṣubḥ*, et ce après avoir dit: *Sami'a-l-Lâhu limân ḥamidahu*. Il priaït pour les Croyants et maudissait les mécréants⁽²⁾.

798 - 'Anas (r) dit: «Le *qunût* ne se faisait que dans les prières du *maghrîb* et du *fajr*.»

799 - Rifâ'a ben Râfi' az-Zuraqy dit: «Un jour, nous étions en train de prier derrière le Prophète (ç) qui, après avoir relevé la tête du *rukû'*, dit: "*Sami'a-l-Lâhu liman ḥamidahu*." Et un homme, qui était derrière lui, de dire: "*Rabbanâ wa laka-l-ḥamdu kathîran ṭayiban mubarakan fîh*⁽³⁾."

«Après la fin de la prière, le Prophète demanda: "Qui est-ce qui vient de parler? — Moi, répondit l'homme. — Eh bien! je viens de voir plus de trente anges et chacun d'eux se hâtait à l'écrire⁽⁴⁾ le premier."»

(1) Dieu! notre Seigneur! à Toi les louanges.

(2) Pendant le *qunût*.

(3) Traduisons: Seigneur! à Toi les louanges... Des louanges nombreuses, bonnes et bénies.

(4) C.-à-d. la formule prononcée par l'homme.

١٢٤ - باب: مَا يَقُولُ الْإِمَامُ وَمَنْ خَلْفَهُ

إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ .

٧٩٥ - حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَبِي ذَنْبٍ، عَنْ سَعِيدِ الْمَقْبَرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا قَالَ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ»، قَالَ: «اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ». وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا رَكَعَ، وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ يُكَبِّرُ، وَإِذَا قَامَ مِنَ السَّجْدَتَيْنِ قَالَ: «اللَّهُ أَكْبَرُ».

١٢٥ - باب: فَضْلُ اللَّهِ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ.

٧٩٦ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ سُمَيِّ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا قَالَ الْإِمَامُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، فَقُولُوا: اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ، فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ قَوْلَهُ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ».

١٢٦-٧٩٧ - حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: لِأَقْرَبِنَ صَلَاةِ النَّبِيِّ ﷺ. فَكَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقْنُتُ فِي الرُّكْعَةِ الْأُخْرَى مِنْ صَلَاةِ الظُّهْرِ، وَصَلَاةِ الْعِشَاءِ، وَصَلَاةِ الصُّبْحِ، بَعْدَ مَا يَقُولُ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، فَيَدْعُو لِلْمُؤْمِنِينَ وَيَلْعَنُ الْكُفَّارَ.

٧٩٨ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ خَالِدِ الْحَدَّاءِ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ الْقُنُوتُ فِي الْمَغْرِبِ وَالْفَجْرِ.

٧٩٩ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ نَعِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمُجَمِّرِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَحْيَى بْنِ خَلَادِ الزُّرْقِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعِ الزُّرْقِيِّ قَالَ: كُنَّا يَوْمًا نُصَلِّي وَرَاءَ النَّبِيِّ ﷺ، فَلَمَّا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكْعَةِ، قَالَ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ». قَالَ رَجُلٌ وَرَاءَهُ: رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ، فَلَمَّا أَنْصَرَفَ، قَالَ: «مَنِ الْمُنْكَلَمُ؟». قَالَ: أَنَا، قَالَ: «رَأَيْتُ بَضْعَةً وَثَلَاثِينَ مَلَكًا يَبْتَدِرُونَهَا، أَيُّهُمْ يَكْتُبُهَا أَوَّلُ».

R. 127 - Sur le fait d'être calme en relevant la tête du *rukû'*

* Abu Humayd: Le Prophète (ﷺ) relevait [la tête du *rukû'*] et restait bien dressé jusqu'à ce que chaque vertèbre reprît sa place.

800 - Thâbit dit: «'Anas nous montrait la prière du Prophète (ﷺ) en faisant lui-même la prière. En relevant la tête du *rukû'*, il se dressait et restait ainsi au point où nous nous disions qu'il avait oublié [qu'il était en prière].»

801 - Selon ibn Abu Layla, al-Barâ' (r) dit: «Le *rukû'* du Prophète (ﷺ), son *sujûd*, le fait de relever la tête du *rukû'* et [la position] entre les deux *sujûd* étaient à peu près les mêmes [quant à leurs durées].»

802 - Abu Qilâba dit: «Mâlik ben al-Huwayrith nous montrait comment le Prophète (ﷺ) priaient en dehors du temps de la prière [obligatoire].

«Il se mit bien debout, fit un bon *rukû'* puis releva la tête, en restant dressé pour un petit moment. En fait, il nous fit la même prière que notre cheïkh, Abu Barîd, faisait: il (Abu Barîd) relevait la tête du deuxième *sujûd*, restait bien assis puis se levait.»

R. 128 - Sur le fait de prononcer le *tekbîr* en s'abaissant pour le *sujûd*

* Nâfi': Ibn 'Umar posait les deux mains sur le sol avant les genoux...

803 - D'après Abû Bakr ben 'Abd-ar-Rahmân ben al-Hârith ben Hichâm et Abu Sakama ben 'Abd-ar-Rahmân, Abu Hurayra prononçait le *tekbîr*; dans chaque prière obligatoire ou non, pendant et en dehors de ramadân; debout, au début de la prière, il prononçait le *tekbîr*; en faisant le *rukû'*, il le prononçait aussi. Puis, il disait: "*Sami'a-l-Lâhu liman hamidahû*", suivi de "*Rabanâ wa laka-l-hamdu*", il disait cela avant de faire le *sujûd*. Ensuite il disait: "*Al-Lâhu akbar*" au moment où il s'abaissait pour le *sujûd*, prononçait le *tekbîr* lorsqu'il relevait la tête du *sujûd*, le prononçait encore au moment du *sujûd*, le prononçait de nouveau lorsqu'il relevait la tête du *sujûd*; il le prononçait enfin en se levant de la position assis des deux *rak'a*. Il faisait cela dans chaque *rak'a* jusqu'au moment où il terminait la prière.

Il disait après avoir achevé sa prière: «Par celui qui tient mon âme dans sa main! dans mes prières, je suis plus proche de la prière du Messager de Dieu (ﷺ) que vous. C'était cela sa prière jusqu'au jour où il a quitté ce monde.»

١٢٧- باب: الإطمأنينة حين يرفع رأسه من الركوع.

وَقَالَ أَبُو حُمَيْدٍ: رَفَعَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَسْتَوَى جَالِسًا. حَتَّى يَعُودَ كُلُّ فَقَارٍ مَكَانَهُ.

٨٠٠- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ ثَابِتٍ قَالَ: كَانَ أَنَسُ يَنْعَتُ لَنَا صَلَاةَ النَّبِيِّ ﷺ، فَكَانَ يُصَلِّي، وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرَّكُوعِ قَامَ حَتَّى نَقُولَ قَدْ نَسِيَ.

٨٠١- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رُكُوعُ النَّبِيِّ ﷺ، وَسُجُودُهُ، وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرَّكُوعِ، وَبَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ، قَرِيبًا مِنَ السَّوَاءِ.

٨٠٢- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ قَالَ: كَانَ مَالِكُ بْنُ الْحَوَارِثِ يُرِينَا كَيْفَ كَانَ صَلَاةَ النَّبِيِّ ﷺ، وَذَلِكَ فِي غَيْرِ وَقْتِ صَلَاةٍ، فَقَامَ فَأَمَكَّنَ الْقِيَامَ، ثُمَّ رَكَعَ فَأَمَكَّنَ الرَّكُوعَ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَأَنْصَتَ هُنَيْئَةً، فَصَلَّى بِنَا صَلَاةَ شَيْخِنَا هَذَا أَبِي بَرِيدٍ، وَكَانَ أَبُو بَرِيدٍ: إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السَّجْدَةِ الْآخِرَةِ اسْتَوَى قَاعِدًا، ثُمَّ نَهَضَ.

١٢٨- باب: يهوي بالتكبير حين يسجد.

وَقَالَ نَافِعٌ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ يَضَعُ يَدَيْهِ قَبْلَ رُكْبَتَيْهِ.

٨٠٣- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو بَكْرٍ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ، وَأَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ: أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ كَانَ يُكَبِّرُ فِي كُلِّ صَلَاةٍ مِنَ الْمَكْتُوبَةِ وَغَيْرِهَا، فِي رَمَضَانَ وَغَيْرِهِ، فَيُكَبِّرُ حِينَ يَقُومُ، ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرُكِعُ، ثُمَّ يَقُولُ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ. ثُمَّ يَقُولُ: رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، قَبْلَ أَنْ يَسْجُدَ، ثُمَّ يَقُولُ: اللَّهُ أَكْبَرُ، حِينَ يَهْوِي سَاجِدًا، ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ، ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَسْجُدُ، ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ، ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَقُومُ مِنَ الْجُلُوسِ فِي الْإِثْنَيْنِ، وَيَفْعَلُ ذَلِكَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ، حَتَّى يَفْرَغَ مِنَ الصَّلَاةِ، ثُمَّ يَقُولُ حِينَ يَنْصَرِفُ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنِّي لِأَقْرَبُكُمْ شَبْهًا بِصَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، إِنْ كَانَتْ هَذِهِ لَصَلَاتِهِ حَتَّى فَارَقَ الدُّنْيَا.

804 - Tous deux⁽¹⁾ dirent qu'Abu Hurayra (r) avait rapporté que le Messager de Dieu (ç) — en relevant la tête, il disait: «*Sami'a-l-Lâhu liman ḥamidahu, Rabanâ wa laka-l-ḥamdu*» — invoquait [Dieu] pour des hommes qu'il dénommait par leurs noms en disant: "O Dieu! délivre al-Walîd ben al-Walîd, et Salama ben Hichâm, et Ayyâch ben Abu Rabî'a et tous les opprimés parmi les Croyants, ô Dieu! Que Ton poids s'appesantisse durement sur [les] Muḍar, et laisse des années sur eux comme les années de Yûsuf.»

Parmi les gens de l'Orient, c'était les Muḍarites qui le contredisaient à l'époque.

805 - Az-Zuhry rapporte avoir entendu 'Anas ben Mâlik dire: «Le Messager de Dieu (ç) était tombé de cheval et s'était fait des égratignures à son côté droit. On lui a rendu visite, et, quand l'heure de la prière est venue, il nous a présidés en prière tout en étant assis. Nous aussi, nous étions assis.»

Une fois, Sufyân dit: «Nous avons fait la prière assis et quand il a terminé la prière, il a dit: "S'il y a un imam, c'est pour qu'il soit imité; s'il prononce le *tekbîr*, prononcez le *tekbîr*, s'il fait le *rukû'*, faites le *rukû'*, s'il relève la tête, relevez la tête, s'il dit: "*Sami'a-l-Lâhu liman ḥamidahu*", dites: "*Rabanâ wa laka-l-ḥamdu*", et quand il fait le *sujûd*, faites le *sujûd*."»

Sufyân: «Cela a été rapporté par Ma'mar?

— Oui, répondis-je⁽²⁾.

— Il a donc bien retenu... Voilà ce qu'az-Zuhry rapporta: «*Wa laka al-ḥamdu*», et j'ai en plus retenu ceci: "*sur son côté droit.*" Mais lorsque nous sortîmes de chez az-Zuhry, Ibn Jurayḥ dit pendant que j'étais chez lui: "*Il s'est fait des égratignures à la jambe droite.*"»

R. 129 - Sur le mérite du *sujûd*

806 - Abu Hurayra dit: «Les fidèles ont une fois demandé: "O Messager de Dieu, verrons-nous notre Seigneur le Jour de la Résurrection?"

— Eprouvez-vous des difficultés à voir la pleine lune quand aucun nuage ne la cache?

— Non, ô Messager de Dieu!

(1) Abu Bakr ben 'Abd-ar-Raḥmân et Abu Salama.

(2) Ici c'est 'Ali qui parle.

٨٠٤ - قَالَ: وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - جِئِن يَرْفَعُ رَأْسَهُ يَقُولُ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ» - يَدْعُو لِرَجَالٍ فَيَسْمِيهِمْ بِأَسْمَائِهِمْ، فَيَقُولُ: «اللَّهُمَّ أَنْجِ الْوَلِيدَ بْنَ الْوَلِيدِ، وَسَلَمَةَ بْنَ هِشَامٍ، وَعِيَّاشَ بْنَ أَبِي رَبِيعَةَ، وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ، اللَّهُمَّ اشْدُدْ وَطَأَتَكَ عَلَى مُضَرَ، وَاجْعَلْهَا عَلَيْهِمْ سِنِينَ كَسَنِي يُوسُفَ». وَأَهْلُ الْمَشْرِقِ يَوْمِئِذٍ مِنْ مُضَرَ مُحَالِفُونَ لَهُ.

٨٠٥ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، غَيْرَ مَرَّةٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: سَقَطَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ فَرَسٍ - وَرَبَّمَا قَالَ سُفْيَانُ: مِنْ فَرَسٍ - فَجَحِشَ شِقُّهُ الْأَيْمَنُ، فَدَخَلْنَا عَلَيْهِ نَعُوذُهُ، فَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ، فَصَلَّى بِنَا قَاعِدًا وَقَعَدْنَا.

وَقَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً: صَلَّيْنَا قُعودًا، فَلَمَّا قَضَى الصَّلَاةَ قَالَ: «إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا، وَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا، وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، فَقُولُوا: رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا».

قَالَ سُفْيَانُ: كَذَا جَاءَ بِهِ مَعْمَرٌ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: لَقَدْ حَفِظَ كَذَا، قَالَ الزُّهْرِيُّ: وَلَكَ الْحَمْدُ. حَفِظْتُ: مِنْ شِقِّهِ الْأَيْمَنِ، فَلَمَّا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ وَأَنَا عِنْدَهُ: فَجَحِشَ سَاقُهُ الْأَيْمَنُ.

١٢٩ - باب: فَضْلِ السُّجُودِ.

٨٠٦ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، وَعَطَاءُ بْنُ يَزِيدَ اللَّيْثِيُّ: أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ أَخْبَرَهُمَا: أَنَّ النَّاسَ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ: «هَلْ تُمَارُونَ فِي الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، لَيْسَ دُونَهُ سَحَابٌ؟». قَالُوا: لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «فَهَلْ تُمَارُونَ فِي الشَّمْسِ لَيْسَ دُونَهَا سَحَابٌ؟». قَالُوا: لَا، قَالَ: «فَإِنَّكُمْ

— Epreuvez-vous des difficultés à voir le soleil quand aucun nuage ne le cache?

— Non, Messenger de Dieu!

— Eh bien! c'est ainsi que vous allez le voir. Le Jour de la Résurrection, les hommes seront rassemblés et il leur sera dit: *Que celui qui adorait une chose la suive!* Quelques-uns suivront le soleil, d'autres la lune, d'autres encore les *ṭawâghîṭ*⁽¹⁾. Quant à cette *Umma*, elle restera, ainsi que ses hypocrites avec elle. Dieu viendra ensuite et dira à ses membres: *Je suis votre Seigneur.* — *Ici est notre place, et nous ne la quitterons qu'après l'arrivée de notre Seigneur. Quand notre Seigneur viendra, nous le reconnâtrons.* Dieu, Puissant et Majestueux, viendra alors et leur dira: *Je suis votre Seigneur.* Reconnaissants, ils répondront: *C'est Toi notre Seigneur!* Alors, il les appellera et jettera ensuite *aṣ-Ṣirâṭ* entre les bords de Géhenne. Je serai le premier des Envoyés à le traverser avec ma *Umma*. Ce jour-là, personne ne parlera, hormis les Envoyés; ce jour-là, leur parole sera: *O Dieu! délivre... délivre...!*

«Dans la Géhenne, il y aura des pinces qui ressemblent aux épines du *sa'dân*. Avez-vous vu les épines du *sa'dân*?

— Oui, ont répondu les présents.

— Eh bien! ces pinces seront ainsi, mais à part Dieu, aucun ne peut en connaître vraiment l'immensité. Elles saisiront les gens selon leurs œuvres; les uns périront, d'autres seront hachés en menus morceaux; mais après ils seront sauvés. Le jour où Dieu décide d'accorder Sa miséricorde à qui Il veut parmi les habitants du Feu, Il donnera aux anges l'ordre de faire sortir ceux qui l'adoraient [dans le bas-monde]; ils les feront alors sortir car il les reconnaîtront aux traces du *sujûd*.

«Dieu a interdit au Feu de dévorer les traces du *sujûd*, c'est ainsi qu'ils sortiront du Feu. Tout le corps du fils d'Adam sera dévoré par le feu sauf les marques du *sujûd*. Le jour où ils sortiront calcinés du Feu, on versera sur eux l'eau de vie, et ils renaîtront comme un grain [sauvage] dans une lave torrentielle. Puis, Dieu finira par juger tous les Adorateurs. [Cependant,] un seul homme restera suspendu entre le Paradis et l'Enfer, cet homme-là, qui était le dernier des destinés du Feu, entrera au Paradis tout en gardant son visage du côté de l'Enfer. Il dira: *O Seigneur! éloigne mon visage du feu, son souffle m'empoisonne et son ardeur me*

(1) *ṭawâghîṭ*: pl. de *ṭâghûṭ*, qui signifie tout être à qui on réserve des adorations, d'une manière ou d'une autre, en oubliant Dieu.

تَرَوْنَهُ كَذَلِكَ، يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَيَقُولُ: مَنْ كَانَ يَعْبُدُ شَيْئًا فَلْيَتَّبِعْ، فَمِنْهُمْ مَنْ يَتَّبِعُ الشَّمْسَ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَتَّبِعُ الْقَمَرَ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَتَّبِعُ الطَّوَاغِيتَ، وَتَبَقِيَ هَذِهِ الْأُمَّةُ فِيهَا مَنَافِقُوهَا، فَيَأْتِيهِمْ اللَّهُ فَيَقُولُ: أَنَا رَبُّكُمْ، فَيَقُولُونَ هَذَا مَكَانُنَا حَتَّى يَأْتِينَا رَبُّنَا، فَإِذَا جَاءَ رَبُّنَا عَرَفْنَاهُ، فَيَأْتِيهِمْ اللَّهُ فَيَقُولُ: أَنَا رَبُّكُمْ، فَيَقُولُونَ: أَنْتَ رَبُّنَا، فَيَدْعُوهُمْ فَيَضْرِبُ الصِّرَاطَ بَيْنَ ظَهْرَانِي جَهَنَّمَ، فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يَجُوزُ مِنَ الرَّسُلِ بِأَمْتِهِ، وَلَا يَتَكَلَّمُ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ إِلَّا الرَّسُلُ، وَكَلَامُ الرَّسُلِ يَوْمَئِذٍ: اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ، وَفِي جَهَنَّمَ كَلَالِيْبٌ، مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ، هَلْ رَأَيْتُمْ شَوْكَ السَّعْدَانِ؟». قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: «فَإِنَّهَا مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ، غَيْرَ أَنَّهُ لَا يَعْلَمُ قَدْرَ عَظَمَتِهَا إِلَّا اللَّهُ، تَخَطَّفُ النَّاسَ بِأَعْمَالِهِمْ، فَمِنْهُمْ مَنْ يُوبِقُ بِعَمَلِهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يُخْرَدَلُ ثُمَّ يَنْجُو، حَتَّى إِذَا أَرَادَ اللَّهُ رَحْمَةً مَنْ أَرَادَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، أَمَرَ اللَّهُ الْمَلَائِكَةَ: أَنْ يُخْرِجُوا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ، فَيُخْرِجُونَهُمْ وَيَعْرِفُونَهُمْ بِأَثَرِ السُّجُودِ، وَحَرَّمَ اللَّهُ عَلَى النَّارِ أَنْ تَأْكُلَ أَثَرَ السُّجُودِ، فَيُخْرِجُونَ مِنَ النَّارِ، فَكُلُّ ابْنِ آدَمَ تَأْكُلُهُ النَّارُ إِلَّا أَثَرَ السُّجُودِ، فَيُخْرِجُونَ مِنَ النَّارِ قَدِ امْتَحَشُوا فَيُصَبُّ عَلَيْهِمْ مَاءُ الْحَيَاةِ، فَيَنْبُتُونَ كَمَا تَنْبُتُ الْجَبَّةُ فِي حَمِيلِ السَّيْلِ، ثُمَّ يَفْرُغُ اللَّهُ مِنَ الْقَضَاءِ بَيْنَ الْعِبَادِ، وَيَبْقَى رَجُلٌ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ - وَهُوَ آخِرُ أَهْلِ النَّارِ دُخُولاً الْجَنَّةِ - مُقْبِلٌ بِوَجْهِهِ قِبَلَ النَّارِ، فَيَقُولُ: يَا رَبِّ أَصْرَفَ وَجْهِي عَنِ النَّارِ، قَدْ قَشَبَنِي رِيحُهَا، وَأَحْرَقَنِي ذُكَاؤُهَا، فَيَقُولُ:

brûle. Dieu lui dira: As-tu l'intention, après qu'on t'accorde cela de demander autre chose? — Non, par Ta puissance! répondra l'homme. Dieu lui donnera ce qu'Il veut et éloignera son visage du Feu. Dès que l'homme aura tourné son visage vers le Paradis et aura vu sa splendeur, il se taira autant que Dieu le lui voudra, ensuite il dira: O Seigneur, fais-moi avancer jusqu'à la porte du Paradis!

— Ne t'es-tu pas engagé à ne rien demander autre que ce que tu as déjà demandé? lui dira Dieu. — O Seigneur! dira l'homme, serai-je la plus malheureuse de Tes créatures? — Entends-tu, si on t'accorde cela, demander d'autre chose? Lui demandera Dieu. — Non, par Ta puissance! répondra l'homme, je ne demanderai pas davantage.

«“Son Seigneur lui donnera ce qu'Il veut comme engagement et alliance, et Il le fera avancer jusqu'à la porte du Paradis. Arrivant devant sa porte, voyant ses délices, sa fraîcheur et le bonheur qui s'y trouvent, l'homme se taira autant que plaise à Dieu mais dira après: *O Seigneur, fais-moi entrer au Paradis. — Malheur à toi, ô fils d'Adâm, quel perfide tu es! n'as-tu pas donné ta parole, ne t'es-tu pas engagé à ne rien demander d'autre que ce qu'on t'a donné? dira Dieu. — O Seigneur répondra l'homme, ne me rends pas la plus malheureuse de Tes créatures!*”

«“Alors, Dieu *rira* de lui puis Il lui permettra d'entrer au Paradis et lui dira: *Fais des vœux.* L'homme commencera à citer ses vœux, et dès qu'il aura terminé, Dieu lui dira: *Ajoute encore ceci et cela ...*, lui rappelant ainsi [les vœux qu'il a oubliés]. Lorsqu'il aura fini avec [chacun de] ses vœux, Dieu, Très-Haut, lui dira *On te l'accorde et tu as son équivalent aussi.*”»

* Abu Sa'îd al-Khudry dit à Abu Hurayra (r) que le Messager de Dieu (ç) avait dit: «Dieu a dit: “On te l'accorde et dix fois autant.”»

— Je n'ai appris du Messager de Dieu (ç) que ces paroles: “On te l'accorde et tu as son équivalent”, dit Abu Hurayra.

— Je l'ai entendu [de mes oreilles] dire: “On te l'accorde et dix fois autant”, répliqua Abu Sa'îd.

R. 130 - Sur le fait de laisser apparaître la face interne des bras et d'éloigner les cuisses du ventre lors du sujûd

807 - 'Abd-ul-Lâh ben Mâlik ben Buḥayna: Le Messager de Dieu (ç), en priant, éloignait ses mains si bien que le dessous blanc des aisselles apparaissait.

Al-Layth: Ja'far ben Rabî'a m'a rapporté un *ḥadîth* similaire.

هَلْ عَسَيْتَ إِنْ فَعِلَ ذَلِكَ بِكَ أَنْ تَسْأَلَ غَيْرَ ذَلِكَ؟ فَيَقُولُ: لَا وَعِزَّتِكَ، فَيُعْطِي اللَّهُ مَا يَشَاءُ مِنْ عَهْدٍ وَمِيثَاقٍ، فَيُصْرِفُ اللَّهُ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ، فَإِذَا أَقْبَلَ بِهِ عَلَى الْجَنَّةِ، رَأَى بِهَجَّتِهَا سَكَتَ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَسْكُتَ، ثُمَّ قَالَ: يَا رَبِّ قَدَّمَنِي عِنْدَ بَابِ الْجَنَّةِ، فَيَقُولُ اللَّهُ لَهُ: أَلَيْسَ قَدْ أُعْطِيتَ الْعُهُودَ وَالْمِيثَاقَ، أَنْ لَا تَسْأَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنْتَ سَأَلْتَ؟ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ لَا أَكُونُ أَشْقَى خَلْقِكَ، فَيَقُولُ: فَمَا عَسَيْتَ إِنْ أُعْطِيتَ ذَلِكَ أَنْ لَا تَسْأَلَ غَيْرَهُ؟ فَيَقُولُ: لَا وَعِزَّتِكَ، لَا أَسْأَلُ غَيْرَ ذَلِكَ، فَيُعْطِي رَبُّهُ مَا شَاءَ مِنْ عَهْدٍ وَمِيثَاقٍ، فَيَقْدُمُهُ إِلَى بَابِ الْجَنَّةِ، فَإِذَا بَلَغَ بَابَهَا، فَرَأَى زَهْرَتَهَا، وَمَا فِيهَا مِنَ النَّضْرَةِ وَالسُّرُورِ، فَيَسْكُتُ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَسْكُتَ، فَيَقُولُ: يَا رَبِّ أَدْخِلْنِي الْجَنَّةَ، فَيَقُولُ اللَّهُ: وَيْحَكَ يَا بَنَ آدَمَ، مَا أَغْدَرَكَ، أَلَيْسَ قَدْ أُعْطِيتَ الْعُهُودَ وَالْمِيثَاقَ، أَنْ لَا تَسْأَلَ غَيْرَ الَّذِي أُعْطِيتَ؟ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ لَا تَجْعَلْنِي أَشْقَى خَلْقِكَ، فَيَضْحَكُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْهُ، ثُمَّ يَأْذُنُ لَهُ فِي دُخُولِ الْجَنَّةِ، فَيَقُولُ: تَمَنَّ، فَيَتَمَنَّى حَتَّى إِذَا أَنْقَطَعَتْ أُمْنِيَّتُهُ، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: مِنْ كَذَا وَكَذَا، أَقْبَلَ يُذَكِّرُهُ رَبُّهُ، حَتَّى إِذَا أَنْتَهَتْ بِهِ الْأَمَانِيُّ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: لَكَ ذَلِكَ وَمِثْلُهُ مَعَهُ.

قَالَ أَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ لِأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «قَالَ اللَّهُ لَكَ ذَلِكَ وَعَشْرَةٌ أَمْثَالِهِ». قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: لَمْ أَحْفَظْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَّا قَوْلَهُ: «لَكَ ذَلِكَ وَمِثْلُهُ مَعَهُ». قَالَ أَبُو سَعِيدٍ: إِنِّي سَمِعْتُهُ يَقُولُ: «ذَلِكَ لَكَ وَعَشْرَةٌ أَمْثَالِهِ».

١٣٠ - باب: يُبْدِي ضَبْعِيهِ وَيُجَافِي فِي السُّجُودِ.

٨٠٧ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي بَكْرُ بْنُ مُضَرَ، عَنْ جَعْفَرٍ، عَنِ ابْنِ هُرْمَزٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَالِكِ بْنِ أَبِي بَحِينَةَ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا صَلَّى فَرَجَ بَيْنَ يَدَيْهِ، حَتَّى يَبْدُو بَيَاضُ إِبْطِيهِ.

وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي جَعْفَرُ بْنُ رَبِيعَةَ نَحْوَهُ.

**R. 131 - Sur le fait de tourner le bout
des orteils vers la *qibla***

Cela est rapporté par Ḥumayd as-Sâ'idî, du Prophète (ç).

**R. 132 - Sur celui qui n'accomplit
pas intégralement le *sujûd***

808 - D'après Abu Wâ'il, Abu Hudhayfa qui, voyant un homme n'accomplissant pas intégralement son *rukû'* et son *sujûd*, lui dit après sa prière: «Tu n'as pas fait de prière.»

L'un des *râwi*: «Je crois qu'il avait ajouté: "Si tu meurs, tu mourras loin de la *sunna* de Muḥammad (ç).»

**R. 133 - Sur le *sujûd* avec les
sept parties osseuses**

809 - Ibn 'Abbâs: On a ordonné au Prophète (ç) de faire le *sujûd* sur sept membres osseux, sans ramasser les cheveux ou le vêtement; il s'agit du front, des mains, des genoux et des pieds.

810 - D'après Ibn 'Abbâs (r), le Prophète (ç) dit: «On nous a ordonné de faire le *sujûd* sur sept parties osseuses et de ne ramasser ni vêtement ni cheveux.»

811 - Al-Barâ' ben 'Âzib dit: «Nous faisons la prière derrière le Prophète (ç). Lorsqu'il disait: *Sami'a-l-Lâhu liman ḥamidahu*, aucun de nous ne se courbait l'échine que lorsque le Prophète (ç) posait son front sur le sol.»

R. 134 - Sur le *sujûd* sur le nez

812 - Ibn 'Abbâs (r) rapporte que le Prophète (ç) a dit: «On m'a ordonné de faire le *sujûd* sur sept parties osseuses: le front (de la main, il a désigné [aussi] le nez), les deux mains, les deux genoux et les bouts des deux pieds. Et nous ne devons pas ramasser le vêtement ou les cheveux.»

**R. 135 - Du *sujûd* sur le nez,
et le *sujûd* sur la boue**

813 - Abu Salama dit: «Je me suis rendu auprès d'Abu Sa'îd al-Khudriy et je

١٣١- باب: يَسْتَقْبِلُ بِأَطْرَافِ رِجْلَيْهِ الْقِبْلَةَ.

قَالَ أَبُو حُمَيْدٍ السَّاعِدِيُّ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

١٣٢- باب: إِذَا لَمْ يُتِمَّ السُّجُودَ.

٨٠٨ - حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ، عَنْ وَاصِلٍ، عَنْ أَبِي وَاثِلٍ، عَنْ حُدَيْفَةَ: رَأَى رَجُلًا لَا يُتِمُّ رُكُوعَهُ وَلَا سُجُودَهُ، فَلَمَّا قَضَى صَلَاتَهُ قَالَ لَهُ حُدَيْفَةُ: مَا صَلَّيْتَ، قَالَ: وَأَحْسِبُهُ قَالَ: وَلَوْ مَتَّ مَتَّ عَلَى غَيْرِ سُنَّةِ مُحَمَّدٍ ﷺ.

١٣٣- باب: السُّجُودِ عَلَى سَبْعَةِ أَعْظَمٍ.

٨٠٩ - حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْضَاءٍ، وَلَا يَكْفُفَ شَعْرًا وَلَا ثَوْبًا: الْجَبْهَةَ، وَالْيَدَيْنِ، وَالرُّكْبَتَيْنِ، وَالرَّجْلَيْنِ.

٨١٠ - حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «أَمَرْنَا أَنْ نَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْظَمٍ، وَلَا نَكْفُفَ ثَوْبًا وَلَا شَعْرًا».

٨١١ - حَدَّثَنَا آدَمُ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ الْخَطْمِيِّ: حَدَّثَنَا الْبَرَاءُ بْنُ عَازِبٍ - وَهُوَ غَيْرُ كَذُوبٍ - قَالَ: كُنَّا نَصَلِّي خَلْفَ النَّبِيِّ ﷺ، فَإِذَا قَالَ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ». لَمْ يَحْنِ أَحَدٌ مِنَّا ظَهْرَهُ، حَتَّى يَضَعَ النَّبِيُّ ﷺ جَبْهَتَهُ عَلَى الْأَرْضِ.

١٣٤- باب: السُّجُودِ عَلَى الْأَنْفِ.

٨١٢ - حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «أَمَرْتُ أَنْ أَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْظَمٍ، عَلَى الْجَبْهَةِ - وَأَثَارِ بِيَدَيْهِ عَلَى أَنْفِهِ - وَالْيَدَيْنِ، وَالرُّكْبَتَيْنِ، وَأَطْرَافِ الْقَدَمَيْنِ، وَلَا نَكْفُفَ الثِّيَابَ وَالشَّعْرَ».

١٣٥- باب: السُّجُودِ عَلَى الْأَنْفِ، وَالسُّجُودِ عَلَى الطِّينِ.

٨١٣ - حَدَّثَنَا مُوسَى قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ: انْطَلَقْتُ إِلَى

[lui] ai demandé si nous sortions près des palmiers pour parler des ḥadīth. [Il a accepté] et nous sommes sortis. Je lui ai alors demandé: “Parle-moi de ce dont tu as entendu du ḥadīth du Prophète (ﷺ) au sujet de la nuit du Destin?”

— Le Messager de Dieu (ﷺ) a par dévotion passé en retraite les dix premiers jours de Ramadân. Nous avons fait de même avec lui. Alors Gabriel est venu et lui a dit: *Ce que tu recherches est devant toi.* Il a passé encore en retraite la seconde décade. Nous avons fait comme lui. De nouveau, Gabriel est venu et lui a dit: *Ce que tu recherches est devant toi.* Le matin du vingtième jour de Ramaḍan, le Prophète s’est levé et a dit: *Celui qui était en retraite avec le Prophète (ﷺ), qu’il retourne; on vient de me montrer la nuit du Destin et on m’a fait oublier sa date, mais elle a lieu dans la dernière décade, dans un jour impair... J’ai vu comme si je ferai le sujûd sur la boue et de l’eau.*

«“Or, le toit de la mosquée était fait de branches de palmier. Nous n’avons rien vu dans le ciel quand, brusquement, apparut un nuage. Et la pluie s’est mise alors à tomber. Alors, le Prophète (ﷺ) nous a présidés en prière. J’ai vu les traces de la boue et de l’eau sur le front et le bout du nez du Messager de Dieu (ﷺ). C’était la confirmation de sa vision.”»

R. 136 - Sur le fait de nouer les vêtements ainsi que de les serrer et sur celui qui retient son vêtement quand il craint que ses parties honteuses ne se découvrent

814 - Sahl ben Sa’d dit que les fidèles priaient avec le Prophète (ﷺ), *izâr* attaché au cou, et qu’il avait été dit aux femmes: «Ne relevez la tête qu’après que les hommes s’arrangeraient dans la position assis.»

R. 137 - Sur le fait de ne pas ramasser les cheveux

815 - Ibn ‘Abbâs dit: «On a ordonné au Prophète (ﷺ) de faire le *sujûd* sur sept membres osseux, sans ramasser les cheveux ou le vêtement.»

R. 138 - Sur le fait de ne pas ramasser le vêtement en prière

816 - D’après Ibn ‘Abbâs (r), le Prophète (ﷺ) dit: «On nous a ordonné de faire le *sujûd* sur sept [membres] et de ne ramasser ni cheveux ni vêtement.»

أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ فَقُلْتُ: أَلَا تَخْرُجُ بِنَا إِلَى النَّخْلِ نَتَحَدَّثُ، فَخَرَجَ، فَقَالَ: قُلْتُ: حَدَّثَنِي مَا سَمِعْتَ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ؟ قَالَ: أَعْتَكَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَشْرَ الْأَوَّلِ مِنْ رَمَضَانَ، وَأَعْتَكَفْنَا مَعَهُ، فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ فَقَالَ: إِنَّ الَّذِي تَطْلُبُ أَمَامَكَ، فَأَعْتَكَفَ الْعَشْرَ الْأَوْسَطَ فَأَعْتَكَفْنَا مَعَهُ، فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ فَقَالَ: إِنَّ الَّذِي تَطْلُبُ أَمَامَكَ، قَامَ النَّبِيُّ ﷺ حَاطِبِيًّا، صَبِيحَةَ عَشْرِينَ مِنْ رَمَضَانَ، فَقَالَ: «مَنْ كَانَ أَعْتَكَفَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَلْيَرْجِعْ، فَإِنِّي أُرِيتُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ، وَإِنِّي نَسِيتُهَا، وَإِنَّهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ، فِي وَتْرٍ، وَإِنِّي رَأَيْتُ كَأَنِّي أَسْجُدُ فِي طِينٍ وَمَاءٍ». وَكَانَ سَقْفُ الْمَسْجِدِ جَرِيدَ النَّخْلِ، وَمَا نَزَى فِي السَّمَاءِ شَيْئًا، فَجَاءَتْ قَرْعَةٌ فَأَمْطَرْنَا، فَصَلَّى بِنَا النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ الطِّينِ وَالْمَاءِ، عَلَى جَهَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَرْنَبَتِهِ، تَصَدِيقَ رُؤْيَاهُ

١٣٦ - باب: عَقْدِ الثِّيَابِ وَشَدِّهَا، وَمَنْ ضَمَّ إِلَيْهِ ثَوْبَهُ، إِذَا خَافَ أَنْ تَنْكَشِفَ عَوْرَتُهُ.

٨١٤ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: كَانَ النَّاسُ يُصَلُّونَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، وَهُمْ عَاقِدُو أَزْرِهِمْ مِنَ الصَّغْرِ عَلَى رِقَابِهِمْ، فَمِيلَ لِلنِّسَاءِ: «لَا تَرْفَعْنَ رُؤُوسَكُنَّ، حَتَّى يَسْتَوِيَ الرَّجَالُ جُلُوسًا».

١٣٧ - باب: لَا يَكْفُ شَعْرًا.

٨١٥ - حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادٌ - وَهُوَ ابْنُ زَيْدٍ - عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: أَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْظَمٍ، وَلَا يَكْفُ ثَوْبَهُ وَلَا شَعْرَهُ.

١٣٨ - باب: لَا يَكْفُ ثَوْبَهُ فِي الصَّلَاةِ.

٨١٦ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ طَاوُسٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «أَمِرْتُ أَنْ أَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ، لَا أَكْفُ شَعْرًا وَلَا ثَوْبًا».

R. 139 - Sur le *tesbîh* et l'invocation dans le *sujûd*

817 - 'Â'icha (r) dit: «Le Prophète (ç) aimait beaucoup répéter dans son ruku' et son sujûd: "*Subhânaka-l-Lâhumma, Rabbana wa bi hamdika, al-Lâhumma ighfir li.*" Il se conformait au Coran.»

R. 140 - Sur le repos entre les deux *sajda*

818 - D'après Ayyûb, Abu Qilâba rapporte que Mâlik ben al-Huwayrith avait dit à ses compagnons: «Ne vous informerais-je pas sur la prière du Messager de Dieu (ç)?» Cela, précise Abu Qilâba, se passait en dehors [du temps] de la prière obligatoire, Il s'était levé, puis avait fait le *rukû'*, prononcé le *tekbîr*, relevé la tête, était resté debout un moment, ensuite il avait fait le sujûd puis avait relevé la tête un moment. Il avait fait la prière comme celle de 'Amrû ben Salima, notre cheïkhi-ci.

Ayyûb: «Il faisait une chose que je n'avais pas vue faire par les autres; il s'asseyait [à la fin] de la troisième *rak'a* ou [au début] de la quatrième.»

819 - Abu Qilâba avait dit: «Nous sommes allés trouver le Prophète (ç). Durant notre séjour auprès de lui, il a dit: "Quand vous serez de retour chez vous, faites cette prière-ci à ce moment-ci et cette prière-là à ce moment-là. Quand l'heure de la prière arrive, que l'un d'entre vous lance *l'adân* et que le plus grand vous préside en prière!»

820 - Al-Barâ' dit: «Le *sujud* du Prophète (ç) et son *rukû'* ainsi que son repos entre les deux *sajda* avaient une durée presque équivalente.»

821 - D'après Thâbit, 'Anas (r) dit: «Je ne peux faire défaut à vous présider en prière comme j'ai vu le Prophète nous présider en prière.»

Thâbit dit: «'Anas faisait en prière une chose que je ne vous vois pas faire; quand il relevait la tête du *rukû'*, il s'abandonnait longtemps si bien qu'on aurait dit qu'il avait oublié; entre les deux *sajda*, il restait longtemps assis si bien qu'on aurait dit qu'il avait oublié.»

R. 141 - Sur celui qui n'allonge pas les bras lors du *sujûd*

* Abû Humayd dit: «Le Prophète (ç) a fait le *sujûd*; il a posé les mains sans allonger ses bras ni les ramener à lui.»

١٣٩- باب: التَّسْبِيحِ وَالِدُعَاءِ فِي السُّجُودِ.

٨١٧- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي مَنْصُورٌ، عَنْ مُسْلِمٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ فِي رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ: «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي». يَتَأَوَّلُ الْقُرْآنَ.

١٤٠- باب: الْمَكْتَبِ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ.

٨١٨- حَدَّثَنَا أَبُو النَّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ: أَنَّ مَالِكَ بْنَ الْحُوَيْرِثِ قَالَ لِأَصْحَابِهِ: أَلَا أَنْبِئُكُمْ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَ: وَذَلِكَ فِي غَيْرِ حِينِ صَلَاةٍ، فَقَامَ، ثُمَّ رَكَعَ فَكَبَّرَ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ، فَقَامَ هُنِيئَةً، ثُمَّ سَجَدَ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ هُنِيئَةً، فَصَلَّى صَلَاةَ عَمْرٍو بْنِ سَلِيمَةَ شَيْخِنَا هَذَا. قَالَ أَيُّوبُ: كَانَ يَفْعَلُ شَيْئًا لَمْ أَرَهُمْ يَفْعَلُونَهُ، كَانَ يَقْعُدُ فِي الثَّلَاثَةِ وَالرَّابِعَةِ.

٨١٩- قَالَ: فَاتَيْنَا النَّبِيَّ ﷺ فَأَقَمْنَا عِنْدَهُ فَقَالَ: «لَوْ رَجَعْتُمْ إِلَى أَهْلِيكُمْ، صَلُّوا صَلَاةَ كَذَا فِي حِينِ كَذَا، صَلُّوا صَلَاةَ كَذَا فِي حِينِ كَذَا، فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ، فليؤذُنْ أَحَدُكُمْ، وَليؤذُنْ أَحَدُكُمْ، وَليؤمُّكُمْ أَكْبَرُكُمْ».

٨٢٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ، مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الزُّبَيْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: كَانَ سُجُودُ النَّبِيِّ ﷺ وَرُكُوعُهُ، وَقَعُودُهُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ، قَرِيبًا مِنَ السَّوَاءِ.

٨٢١- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: إِنِّي لَا أَلُوَّ أَنْ أُصَلِّيَ بِكُمْ كَمَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي بِنَا. قَالَ ثَابِتٌ: كَانَ أَنَسُ يَصْنَعُ شَيْئًا لَمْ أَرَكُم تَصْنَعُونَهُ، كَانَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قَامَ حَتَّى يَقُولَ الْقَائِلُ قَدْ نَسِيَ، وَبَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ حَتَّى يَقُولَ الْقَائِلُ قَدْ نَسِيَ.

١٤١- باب: لَا يَفْتَرِشُ ذِرَاعَيْهِ فِي السُّجُودِ.

وَقَالَ أَبُو حَمِيدٍ: سَجَدَ النَّبِيُّ ﷺ وَوَضَعَ يَدَيْهِ غَيْرَ مُفْتَرِشٍ وَلَا قَابِضِهِمَا.

822 - D'après Anas ben Mâlik, le Prophète (ﷺ) dit: «Ayez bonne mesure lors du *sujûd*; qu'aucun de vous n'allonge les bras comme le chien!»

R. 142 - Sur celui qui, avant de se lever, reste assis quelque temps dans une *rak'a* impaire

823 - D'après Abû Qilâba, Mâlik ben al-Huwayrith al-Laythy vit le Prophète (ﷺ) faire la prière; à une *rak'a* impaire de sa prière, il (ﷺ) ne se levait qu'après être resté assis quelque temps.

R. 143 - Comment s'appuyer sur le sol lorsqu'on se lève de la *rak'a*

824 - D'après 'Ayyûb, Abû Qilâba dit: «Un jour, Mâlik ben al-Huwayrith est venu nous présider en prière dans notre mosquée-ci. Il nous a dit après: "Je vous préside en prière non parce que je veux la prière, mais parce que je veux vous montrer comment priaient le Prophète (ﷺ).»

'Ayyûb: «Et comment était sa prière? demandai-je à Abu Qilâba.

— Comme la prière de notre cheïkh que voici (c'est-à-dire 'Amrû ben Salima).»

'Ayyûb a ajouté: «Ce cheïkh accomplissait en entier le *tekbîr*; lorsqu'il relevait la tête de la seconde *sajda*, il se mettait dans la position assis, puis prenait appui sur le sol pour se mettre debout.»

R. 144 - Sur le fait de prononcer le *tekbîr* en se relevant des deux *sajda*

* Ben az-Zubayr prononçait le *tekbîr* pendant qu'il se relevait.

825 - Sa'îd ben al-Hârith dit: «Abû Sa'îd nous a fait la prière; il a prononcé à haute voix le *tekbîr* lorsqu'il a relevé la tête du *sujûd*, lorsqu'il a fait le *sujûd*, lorsqu'il a relevé [la tête] et lorsqu'il s'est mis debout après les deux *rak'a*. Après quoi, il a dit: "C'est ainsi que j'ai vu le Prophète (ﷺ) faire.»

826 - Muṭrif dit: «Moi et 'Imrân, nous avons fait une prière derrière Ali ben Abu Ṭâlib (r). Lorsqu'il faisait le *sujûd*, il prononçait le *tekbîr*; lorsqu'il relevait la tête, il le prononçait également, et lorsqu'il se mettait debout après les deux *rak'a*, il le prononçait aussi. Après le *teslîm*, 'Imrân m'a pris par la main et m'a dit:

٨٢٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: سَمِعْتُ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «أَعْتَدُوا فِي السُّجُودِ، وَلَا يَسْطُ أَحَدُكُمْ ذِرَاعِيهِ أَنْبَسَاطَ الْكَلْبِ».

١٤٢ - باب: مَنْ أَسْتَوَى قَاعِدًا فِي وَتْرٍ مِنْ صَلَاتِهِ، ثُمَّ نَهَضَ.

٨٢٣ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ قَالَ: أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا خَالِدُ الْحَدَّاءُ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكُ بْنُ الْحَوَيْرِثِ اللَّيْثِيُّ: أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي، فَإِذَا كَانَ فِي وَتْرٍ مِنْ صَلَاتِهِ، لَمْ يَنْهَضْ حَتَّى يَسْتَوِيَ قَاعِدًا.

١٤٣ - باب: كَيْفُ يَعْتَمِدُ عَلَى الْأَرْضِ إِذَا قَامَ مِنَ الرَّكْعَةِ.

٨٢٤ - حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ قَالَ: جَاءَنَا مَالِكُ بْنُ الْحَوَيْرِثِ، فَصَلَّى بِنَا فِي مَسْجِدِنَا هَذَا، فَقَالَ: إِنِّي لِأُصَلِّي بِكُمْ وَمَا أُرِيدُ الصَّلَاةَ، وَلَكِنْ أُرِيدُ أَنْ أُرِيَكُمْ كَيْفَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي. قَالَ أَيُّوبُ: فَقُلْتُ لِأَبِي قِلَابَةَ: وَكَيْفَ كَانَتْ صَلَاتُهُ؟ قَالَ: مِثْلَ صَلَاةِ شَيْخِنَا هَذَا، يَعْنِي عَمْرُو بْنُ سَلَمَةَ. قَالَ أَيُّوبُ: وَكَانَ ذَلِكَ الشَّيْخُ يُتِمُّ التَّكْبِيرَ، وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ عَنِ السُّجْدَةِ الثَّانِيَةِ جَلَسَ، وَأَعْتَمَدَ عَلَى الْأَرْضِ ثُمَّ قَامَ.

١٤٤ - باب: يُكَبِّرُ وَهُوَ يَنْهَضُ مِنَ السُّجْدَتَيْنِ.

وَكَانَ ابْنُ الزُّبَيْرِ يُكَبِّرُ فِي نَهْضَتِهِ.

٨٢٥ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ قَالَ: حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: صَلَّى لَنَا أَبُو سَعِيدٍ، فَجَهَرَ بِالتَّكْبِيرِ حِينَ رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ، وَحِينَ سَجَدَ، وَحِينَ رَفَعَ، وَحِينَ قَامَ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ، وَقَالَ: هَكَذَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ.

٨٢٦ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا غَيْلَانُ بْنُ جَرِيرٍ، عَنْ مُطَرِّفٍ قَالَ: صَلَّيْتُ أَنَا وَعِمْرَانُ صَلَاةً، خَلَفَ عَلَيَّ بِنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَكَانَ إِذَا سَجَدَ كَبَّرَ، وَإِذَا رَفَعَ كَبَّرَ، وَإِذَا نَهَضَ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ كَبَّرَ، فَلَمَّا سَلَّمَ، أَخَذَ عِمْرَانُ بِيَدِي

“Celui-là vient de nous faire la prière de Muḥammad (ﷺ) — ou a dit: “Celui-là vient de me rappeler la prière de Muḥammad (ﷺ).”»

R. 145 - Sur la règle de se mettre sur le séant pendant le *tachahud*

* Dans ses prières, 'Um ad-Dardâ s'asseyait à la manière de l'homme, c'était une femme savante.

827 - 'Abd-ul-Lâh ben 'Abd-ul-Lâh dit qu'il voyait 'Abd-ul-Lâh ben 'Umar (r) se croiser les jambes pendant la prière, lorsqu'il s'asseyait. «Je l'avais un jour imité (à l'époque j'étais tout jeune), continua 'Abd-ul-lâh, mais ils m'avait défendu cette posture en me disant: “En prière, la règle est plutôt que tu *arranges* la jambe droite et que tu replies la gauche.

— Mais toi; tu fais cela? rétorquai-je.

— C'est parce que mes pieds ne me supportent plus, me répondit-il.”»

828 - Muḥammad ben 'Amrû ben 'Aṭâ dit qu'il était [une fois] assis avec quelques Compagnons du Prophète (ﷺ). «Comme, dit-il, nous parlions de la prière du Prophète (ﷺ), Abu Ḥumayd as-Ṣa'idy a dit: “D'entre vous, je suis celui qui a le mieux préservé la prière du Messenger de Dieu (ﷺ). Je l'ai vu [faire ainsi]: lorsqu'il prononçait le *tekbîr*, il mettait les mains à hauteur de ses épaules; lorsqu'il faisait le *rukû'*, il les mettait sur ses genoux et courbait l'échine; lorsqu'il relevait la tête, il se mettait droit debout si bien que chaque vertèbre reprenait sa place lorsqu'il faisait le *sujûd*, il posait les mains de telle sorte qu'il ne les allongeait pas trop et qu'il ne les ramenait pas trop à lui. Les bouts des doigts de ses pieds, il les mettait en direction de la *qibla*. Lorsqu'il s'asseyait dans les deux *raka'*, il s'asseyait sur la jambe gauche en mettant dessus la jambe droite et lorsqu'il s'asseyait dans la dernière *rak'a*, il commençait par la jambe gauche pour fixer l'autre et se mettait sur son séant.»

Al-Layth dit qu'il a entendu [ce *ḥadîth*] de Yazîd ben Abû Ḥabîb, et Yazîd de Muḥammad ben Ḥalḥala, et ben Ḥalḥala de ben 'Aṭâ'.

* Abu Sâliḥ reprend ceci: «chaque vertèbre».

* Ben al Mubârak: De Yahya ben Ayyûb, directement de Yazîd ben Abû Ḥabîb, directement de Muḥammad ben 'Amrû qui dit: «chaque vertèbre.»

فَقَالَ: لَقَدْ صَلَّى بِنَا هَذَا صَلَاةَ مُحَمَّدٍ ﷺ - أَوْ قَالَ: لَقَدْ ذَكَرَنِي هَذَا صَلَاةَ مُحَمَّدٍ ﷺ .

١٤٥ - باب: سُنَّةِ الْجُلُوسِ فِي التَّشَهُدِ .

وَكَانَتْ أُمُّ الدَّرْدَاءِ تَجْلِسُ فِي صَلَاتِهَا جَلْسَةَ الرَّجُلِ، وَكَانَتْ فِقِيهَةً .

٨٢٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ كَانَ يَرَى عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَتَرَبَّعُ فِي الصَّلَاةِ إِذَا جَلَسَ، فَفَعَلْتُهُ وَأَنَا يَوْمَئِذٍ حَدِيثُ السَّنِّ، فَنهَانِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، وَقَالَ: إِنَّمَا سُنَّةُ الصَّلَاةِ أَنْ تَنْصِبَ رِجْلَكَ الْيُمْنَى، وَتُنِيَّ الْيُسْرَى، فَقُلْتُ: إِنَّكَ تَفْعَلُ ذَلِكَ؟ فَقَالَ: إِنَّ رِجْلِي لَا تَحْمِلَانِي .

٨٢٨ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ حَلْحَلَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ عَطَاءٍ .

وَحَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، وَيَزِيدَ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ حَلْحَلَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ عَطَاءٍ: أَنَّهُ كَانَ جَالِسًا مَعَ نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ، فَذَكَرْنَا صَلَاةَ النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ أَبُو حَمِيدٍ السَّاعِدِيُّ: أَنَا كُنْتُ أَحْفَظُكُمْ لِصَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، رَأَيْتُهُ إِذَا كَبَّرَ جَعَلَ يَدَيْهِ حِذَاءَ مَنْكِبَيْهِ، وَإِذَا رَكَعَ أَمَكَّنَ يَدَيْهِ مِنْ رُكْبَتَيْهِ، ثُمَّ هَضَرَ ظَهْرَهُ، فَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ اسْتَوَى، حَتَّى يَعُودَ كُلُّ فَقَارٍ مَكَانَهُ، فَإِذَا سَجَدَ وَضَعَ يَدَيْهِ غَيْرَ مُفْتَرَشٍ وَلَا قَابِضِهِمَا، وَأَسْتَقْبَلَ بِأَطْرَافِ أَصَابِعِ رِجْلَيْهِ الْقِبْلَةَ، فَإِذَا جَلَسَ فِي الرُّكْعَتَيْنِ جَلَسَ عَلَى رِجْلِهِ الْيُسْرَى، وَنَصَبَ الْيُمْنَى، وَإِذَا جَلَسَ فِي الرُّكْعَةِ الْآخِرَةِ، قَدَّمَ رِجْلَهُ الْيُسْرَى، وَنَصَبَ الْآخَرَى، وَقَعَدَ عَلَى مَقْعَدَتَيْهِ .

وَسَمِعَ اللَّيْثُ يَزِيدَ بْنَ أَبِي حَبِيبٍ، وَيَزِيدَ مِنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَلْحَلَةَ، وَأَبْنُ حَلْحَلَةَ مِنْ أَبِي عَطَاءٍ . قَالَ أَبُو صَالِحٍ، عَنْ اللَّيْثِ: كُلُّ فَقَارٍ . وَقَالَ أَبُو الْمُبَارَكِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَيُّوبَ قَالَ: حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ: أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ عَمْرٍو حَدَّثَهُ: كُلُّ فَقَارٍ .

R. 146 - Sur celui qui croit que le premier tachahud n'est pas obligatoire en se basant sur le fait que le Prophète s'était directement relevé des deux rak'a

829 - 'Abd-ul-Lâh ben Buḥayna de Azd Chanû'a et allié des banû 'Abd-Manâf et l'un des compagnons du Prophète (ç), [dit] que le Prophète (ç) les avait présidés dans la prière du *ḍuhr*; il s'était levé dans les deux premières *rak'a*, il ne s'était pas assis après. Les fidèles gens s'étaient levés avec lui. Lorsqu'il avait terminé la prière — alors que les présents attendaient son *taslîm*—il avait prononcé le *tekbîr* en étant en position assis. Ensuite, il avait accompli deux *sajda* avant de prononcer le *teslîm*.

R. 147 - Sur le tachahûd dans la première position assis

830 - 'Abd-ul-Lâh ben Mâlik ben Buḥayna dit: «Le Messenger de Dieu (ç) nous présida dans la prière du *ḍuhr*. Il se releva en ayant un *sujûd* à faire. A la fin de la prière, il fit deux *sujûd* à partir de la position assis.»

R. 148 - Sur le tachahûd dans la dernière position assis

831 - 'Abd-ul-Lâh: «Nous avons l'habitude en priant derrière le Prophète (ç) de dire [dans le *tachahud*]: "Paix sur Gabriel et Michel, paix sur Un tel et Un tel", jusqu'au jour où le Messenger de Dieu (ç) s'est retourné et nous a dit: "C'est Dieu qui est Paix! Lorsque l'un de vous est en prière, qu'il dise [ceci]: *A Dieu sont les salutations, ainsi que les prières et toute pureté. Que la paix soit sur toi, ô Prophète, ainsi que la miséricorde et les bénédictions de Dieu! Que la paix soit sur nous, ainsi que sur les serviteurs vertueux de Dieu* — Parce qu'en disant cela, cela atteindra chaque serviteur vertueux de Dieu [se trouvant] dans le ciel et sur terre — *j'atteste qu'il n'y a d'autre divinité que Dieu et que Muḥammad est Son serviteur et Son envoyé.*"»

R. 149 - Sur l'invocation avant le teslîm

832 - D'après 'Urwa ben az-Zubayr, 'Â'icha, l'épouse du Prophète (ç), lui a dit que le Messenger de Dieu (ç) avait pour habitude de formuler en prière l'invocation suivante: «O Dieu, je prends refuge auprès de Toi contre les supplices

١٤٦ - باب: مَنْ لَمْ يَرَ التَّشَهُدَ الْأَوَّلَ وَاجِبًا، لِأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَامَ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ وَلَمْ يَرْجِعْ.

٨٢٩ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ ابْنُ هُرْمَزٍ، مَوْلَى بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، - وَقَالَ مَرَّةً: مَوْلَى رَبِيعَةَ بْنِ الْحَارِثِ - : أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ بُحَيْنَةَ، وَهُوَ مِنْ أُرْدِ شَنْوَاءَ، وَهُوَ حَلِيفُ لِبْنِي عَبْدِ مَنَافٍ، وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى بِهِمْ الظُّهْرَ، فَقَامَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ، لَمْ يَجْلِسْ، فَقَامَ النَّاسُ مَعَهُ، حَتَّى إِذَا قَضَى الصَّلَاةَ، وَأَنْتَظَرَ النَّاسَ تَسْلِيمَهُ، كَبَّرَ وَهُوَ جَالِسٌ، فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلَّمَ، ثُمَّ سَلَّمَ.

١٤٧ - باب: التَّشَهُدِ فِي الْأُولَى.

٨٣٠ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا بَكْرٌ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَالِكٍ بْنِ بُحَيْنَةَ قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الظُّهْرَ، فَقَامَ وَعَلَيْهِ جُلُوسٌ، فَلَمَّا كَانَ فِي آخِرِ صَلَاتِهِ، سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ.

١٤٨ - باب: التَّشَهُدِ فِي الْآخِرَةِ.

٨٣١ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ شَقِيقِ بْنِ سَلَمَةَ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: كُنَّا إِذَا صَلَّيْنَا خَلْفَ النَّبِيِّ ﷺ قُلْنَا: السَّلَامُ عَلَى جَبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ، السَّلَامُ عَلَى فُلَانٍ وَفُلَانٍ، فَالْتَفَتَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّلَامُ، فَإِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ: التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ، وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، - فَإِنَّكُمْ إِذَا قُلْتُمُوهَا، أَصَابَتْ كُلَّ عَبْدٍ لِلَّهِ صَالِحٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ -، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ».

١٤٩ - باب: الدُّعَاءِ قَبْلَ السَّلَامِ.

٨٣٢ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنَا عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ، زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَخْبَرَتْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَدْعُو فِي الصَّلَاةِ: «اللَّهُمَّ

de la tombe, et je prends refuge auprès de Toi contre la tentation de l'Antéchrist, et je prends refuge auprès de Toi contre les tentations de la vie et de la mort. O Dieu, je prends refuge auprès de Toi contre le péché et l'endettement.» Et, lorsque quelqu'un lui avait [un jour,] fait remarquer: «Tu te réfugies beaucoup auprès de Dieu contre l'endettement», il lui avait dit: «Lorsqu'elle s'endette, la personne ment en parlant, et manque à sa promesse après l'avoir donnée.»

833 - 'Â'icha (r): «J'entendais le Messager de Dieu (ç) demander refuge auprès de Lui, lors de ses prières, contre la tentation du l'Antéchrist.»

834 - D'après 'Abd-ul-Lâh ben 'Amrû, Abû Bakr aṣ-Ṣeddiq (r) avait demandé au Messager de Dieu (ç): «Apprends-moi une invocation que je formulerai dans mes prières.

— Dis: “O Dieu, j'ai causé beaucoup de torts à ma propre personne et il n'y a que Toi qui peux pardonner les fautes, accorde-moi donc un pardon de Toi et sois clément envers moi. C'est Toi qui es le Tout-pardon, le Tout-miséricorde.”»

R. 150 - Sur le choix de l'invocation après le *tachahud* et qu'il n'est pas obligatoire

835 - 'Abd-ul-Lâh dit: «Lorsque nous faisons la prière avec le Prophète (ç), nous disions: “Paix sur Dieu de la part de Ses serviteurs, Paix sur Un tel et Un tel” [jusqu'au jour où] il (ç) a dit: “Ne dites pas paix sur Dieu, parce que Dieu est Paix, mais dites: *A Dieu sont les salutations, ainsi que les prières et toute pureté. Que la paix soit sur toi, ô Prophète, ainsi que la miséricorde et les bénédictions de Dieu! Que la paix soit sur nous et sur les serviteurs vertueux de Dieu* — Parce qu'en disant cela, cela atteindra chaque serviteur vertueux dans le ciel, ou entre le ciel et la terre —, *et j'atteste qu'il n'y a d'autre divinité que Dieu et que Muḥammad est Son serviteur et Son envoyé.* Ensuite, chacun peut choisir l'invocation qui lui plaît le plus.”»

R. 151 - Sur celui qui ne s'essuie le front et le nez qu'après avoir accompli la prière

* Abu 'Abd-ul-Lâh: «J'ai vu al-Humaydy prendre argument sur le *ḥadīth* qui dit qu'on ne doit pas s'essuyer le front pendant la prière.»

836 - Abu Sa'īd al-Khudry dit: «J'ai vu le Messager de Dieu (ç) se prosterner sur l'eau et la boue si bien que j'ai vu les traces de la terre sur son front.»

إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَفِتْنَةِ الْمَمَاتِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْمَأْثَمِ وَالْمَغْرَمِ». فَقَالَ لَهُ قَائِلٌ: مَا أَكْثَرَ مَا تَسْتَعِيدُ مِنَ الْمَغْرَمِ؟ فَقَالَ: «إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا غَرِمَ، حَدَّثَ فَكَذَّبَ، وَوَعَدَ فَأَخْلَفَ».

٨٣٣ - وَعَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ: أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَسْتَعِيدُ فِي صَلَاتِهِ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَالِ.

٨٣٤ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ: عَلَّمَنِي دُعَاءً أَدْعُو بِهِ فِي صَلَاتِي. قَالَ: «قُلْ: اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا، وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ، وَارْحَمْنِي، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ».

١٥٠ - بَاب: مَا يُتَخَيَّرُ مِنَ الدُّعَاءِ بَعْدَ التَّشْهَدِ وَلَيْسَ بِوَاجِبٍ.

٨٣٥ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ الْأَعْمَشِ حَدَّثَنِي شَقِيقٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: كُنَّا إِذَا كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي الصَّلَاةِ، قُلْنَا: السَّلَامُ عَلَى اللَّهِ مِنْ عِبَادِهِ، السَّلَامُ عَلَى فُلَانٍ وَفُلَانٍ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَا تَقُولُوا السَّلَامُ عَلَى اللَّهِ، فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّلَامُ، وَلَكِنْ قُولُوا: التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ، وَالصَّلَوَاتُ، وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، - فَإِنَّكُمْ إِذَا قُلْتُمْ أَصَابَ كُلَّ عَبْدٍ فِي السَّمَاءِ، أَوْ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ -، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. ثُمَّ يُتَخَيَّرُ مِنَ الدُّعَاءِ أَعْجَبَهُ إِلَيْهِ فَيَدْعُو».

١٥١ - بَاب: مَنْ لَمْ يَمْسَحْ جَبْهَتَهُ وَأَنْفَهُ حَتَّى صَلَّى.

قال أبو عبد الله: رَأَيْتُ الحُمَيْدِيَّ يَحْتَجُّ بِهَذَا الحَدِيثِ أَنْ لَا يَمْسَحَ الجَبْهَةَ فِي الصَّلَاةِ.

٨٣٦ - حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ بْنُ إِبرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا سَعِيدٍ الخُدْرِيَّ فَقَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَسْجُدُ فِي الْمَاءِ وَالطِّينِ، حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ الطِّينِ فِي جَبْهَتِهِ.

R. 152 - Sur le *teslîm*

837 - Hind bint al-Hârith rapporte que 'Um Salama dit: «Les femmes se retireraient juste après le moment où le Messager de Dieu (ç) prononçait le *teslîm*. [Après le *teslîm*], il restait assis encore un temps avant de se lever.»

Ben Chihâb dit: «Je crois qu'il restait ainsi — Dieu sait mieux que quiconque ce qu'il en est — pour laisser le temps aux femmes de se retirer avant qu'elles ne puissent croiser les gens qui sortaient.»

R. 153 - Sur celui qui prononce le *teslîm* après le *teslîm* de l'imâm

* Ben 'Umar (r) estimait qu'il était recommandable aux fidèles de prononcer le *teslîm* après le *teslîm* de l'imâm.

838 - 'Itbân dit: «Nous avons fait la prière avec le Prophète (ç), et nous avons prononcé le *teslîm* après qu'il l'avait prononcé.»

R. 154 - Sur celui qui ne voit pas l'obligation de répondre au *teslîm* de l'imâm et qui se contente du *teslîm* de la prière

839 - D'après az-Zuhry, Maĥmûd ben ar-Rabî' dit se souvenir du Prophète (ç) et d'une gorgée d'eau prise dans le seau [du puits] de leur maison.

840 - Il (ben ar-Rabî') rapporte avoir entendu 'Itbân ben Mâlik al-Ansâry, et qui est l'un des banû Sâlim, dire: «Je présidais la prière des miens, les banû Sâlim. [Un jour,] je suis allé au Prophète (ç) et je [lui] ai dit: "Ma vue s'est affaiblie, et comme les torrents s'interposent entre ma maison et la mosquée des miens, je voudrais que tu viennes et que tu pries en un endroit de chez moi afin que je le prenne comme oratoire." Il m'a dit alors: "Je ferai, si Dieu le veut".

«Et le Messager de Dieu (ç) est venu chez moi accompagné d'Abû Bakr, après que le jour s'était très bien levé, il a demandé la permission d'entrer, je la lui ai accordée; et sans prendre le temps de s'asseoir, il m'a demandé: "A quel endroit de ta maison préfères-tu que je fasse la prière?"»

Il lui indiqua donc l'endroit où il préférerait prier. «Alors, il a prié et nous derrière lui en rang, reprit-il, puis nous avons prononcé le *teslîm* sitôt qu'il avait prononcé le sien.»

١٥٢ - باب: التَّسْلِيمِ

٨٣٧ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ: حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ هِنْدِ بِنْتِ الْحَارِثِ: أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا سَلَّمَ، قَامَ النِّسَاءُ حِينَ يَقْضِي تَسْلِيمَهُ، وَمَكَثَ يَسِيرًا قَبْلَ أَنْ يَقُومَ. قَالَ آبْنُ شِهَابٍ: فَأَرَى - وَاللَّهِ أَعْلَمُ - أَنَّ مَكْتَهُ لِكَيْ يَنْقُذَ النِّسَاءَ، قَبْلَ أَنْ يُدْرِكَهُنَّ مِنْ أَنْصَرَفَ مِنَ الْقَوْمِ.

١٥٣ - باب: يُسَلِّمُ حِينَ يُسَلِّمُ الْإِمَامُ.

وَكَانَ آبْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: يَسْتَحِبُّ إِذَا سَلَّمَ الْإِمَامُ، أَنْ يُسَلِّمَ مَنْ خَلْفَهُ.

٨٣٨ - حَدَّثَنَا جَبَّانُ بْنُ مُوسَى قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الرَّبِيعِ، عَنْ عِتْبَانَ قَالَ: صَلَّيْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، فَسَلَّمْنَا حِينَ سَلَّمَ.

١٥٤ - باب: مَنْ لَمْ يَرَ رَدَّ السَّلَامِ عَلَى الْإِمَامِ، وَاکْتَفَى بِتَسْلِيمِ الصَّلَاةِ.

٨٣٩ - حَدَّثَنَا عَبْدَانُ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الرَّبِيعِ، وَزَعَمَ أَنَّهُ عَقَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، وَعَقَلَ مَجَّةً مَجَّهَا مِنْ دَلْوٍ كَانَ فِي دَارِهِمْ.

٨٤٠ - قَالَ: سَمِعْتُ عِتْبَانَ بْنَ مَالِكِ الْأَنْصَارِيِّ - ثُمَّ أَحَدَ بَنِي سَالِمٍ - ، قَالَ: كُنْتُ أُصَلِّي لِقَوْمِي بَنِي سَالِمٍ، فَاتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَقُلْتُ: إِنِّي أَنْكَرْتُ بَصْرِي، وَإِنَّ السُّيُولَ تَحُولُ بَيْنِي وَبَيْنَ مَسْجِدِ قَوْمِي، فَلَوَدِدْتُ أَنَّكَ جِئْتَ فَصَلَّيْتَ فِي بَيْتِي مَكَانًا، حَتَّى آتِخِذَهُ مَسْجِدًا. فَقَالَ: «أَفْعَلُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ». فَعَدَا عَلِيٌّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٌ مَعَهُ، بَعْدَمَا أَشْتَدَّ النَّهَارُ، فَاسْتَأْذَنَ النَّبِيُّ ﷺ فَأَذْنَتْ لَهُ، فَلَمْ يَجْلِسْ حَتَّى قَالَ: «أَيْنَ تُحِبُّ أَنْ أُصَلِّيَ مِنْ بَيْتِكَ؟» فَأَشَارَ إِلَيْهِ مِنَ الْمَكَانِ الَّذِي أَحَبَّ أَنْ يُصَلِّيَ فِيهِ، فَقَامَ فَصَفَّفْنَا خَلْفَهُ، ثُمَّ سَلَّمَ وَسَلَّمْنَا حِينَ سَلَّمَ.

R. 155 - Sur les invocations qui suivent la prière

841 - Ibn 'Abbâs (r), directement d'Ibn 'Abbâs: «Elever la voix, lors des invocations — après l'accomplissement de la prière — était de mise du temps du Prophète (ç).»

Ibn 'Abbâs dit aussi: «Je le savais, lorsqu'ils terminaient la prière, par les voix qui s'élevaient.»

842 - Ibn 'Abbâs (r): «Je reconnaissais la fin de la prière du Prophète (ç) grâce au *tekbîr*.»

843 - Abû Hurayra (r) dit: «Les pauvres sont allés trouver le Prophète (ç) et lui ont dit: “Les gens fortunés ont accaparé les degrés les plus élevés de la considération ainsi que le Paradis, éternelle demeure; ils prient comme nous prions, ils jeûnent comme nous jeûnons, mais ils ont l'avantage de leurs richesses; grâce à elles, ils font le pèlerinage et la *'umra*, le *Combat [pour la cause de Dieu]* et l'aumône.

— [Voulez-vous], répondit le Prophète, que je vous parle d'une chose qui, si vous l'observez, vous fera rattraper ceux qui vous ont devancé, et avec laquelle vous distandez ceux qui viendront après vous sans qu'aucun ne vous rattrape, et vous serez mieux que ceux parmi lesquels vous vous trouvez, à l'exception de celui qui fait la même chose? Prononcez le *tesbih*, le *tahmîd* et le *tekbîr* trente-trois fois après chaque prière.”

«Nous avons divergé si bien que des uns d'entre nous ont dit: “Nous prononçons le *tesbîh* trente-trois fois! le *tahmîd* trente-trois fois! et le *tekbîr* trente-quatre fois!” Alors, je suis allé le trouver, et il m'a dit: “Tu diras: *louanges à Dieu, gloire à Dieu et Dieu est le plus grand* de telle sorte que chacune d'elles soit répétée trente-trois fois.”»

844 - Warrâd (le secrétaire d'al-Mughîra ben Chu'ba) dit: «Al-Mughîra ben Chu'ba, dans une lettre adressée à Mu'âwiya, m'a dicté ceci: A la fin de chaque prière obligatoire, le Prophète (ç) disait: “Il n'y a de dieu que Dieu seul, sans associé, à Lui la royauté et à Lui les louanges. C'est Lui qui est Omnipotent. O Dieu, nul ne peut retenir ce que Tu donnes, comme nul ne peut donner ce que Tu retiens. Devant Toi, la fortune (*al-Jaddu*) ne sera d'aucune utilité pour son propriétaire.”»

١٥٥ - باب: الذِّكْرُ بَعْدَ الصَّلَاةِ.

٨٤١ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ بْنِ نَصْرِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُمَرُو: أَنَّ أَبَا مَعْبُدٍ، مَوْلَى أَبِي عَبَّاسٍ، أَخْبَرَهُ: أَنَّ أَبَانَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَخْبَرَهُ: أَنَّ رَفَعَ الصَّوْتِ بِالذِّكْرِ، - حِينَ يَنْصَرِفُ النَّاسُ مِنَ الْمَكْتُوبَةِ، - كَانَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ. وَقَالَ أَبُو عَبَّاسٍ: كُنْتُ أَعْلَمُ إِذَا أَنْصَرَفُوا بِذَلِكَ إِذَا سَمِعْتُهُ.

٨٤٢ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو مَعْبُدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: كُنْتُ أَعْرِفُ أَنْفِضَاءَ صَلَاةِ النَّبِيِّ ﷺ بِالتَّكْبِيرِ.

٨٤٣ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ سُمَيِّ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: جَاءَ الْفُقَرَاءُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالُوا: ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ مِنَ الْأَمْوَالِ بِالذَّرَجَاتِ الْعُلَا وَالنَّعِيمِ الْمُقِيمِ: يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي، وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ، وَلَهُمْ فَضْلٌ مِنْ أَمْوَالٍ، يَحْجُونَ بِهَا وَيَعْتَمِرُونَ، وَيُجَاهِدُونَ وَيَتَصَدَّقُونَ. قَالَ: «الْأُحَدِّثُكُمْ بِأَمْرٍ إِنْ أَخَذْتُمْ بِهِ، أَدْرَكْتُمْ مَنْ سَبَقَكُمْ، وَلَمْ يَدْرِكْكُمْ أَحَدٌ بَعْدَكُمْ، وَكُنْتُمْ خَيْرَ مَنْ أَنْتُمْ بَيْنَ ظَهْرَانِيهِ، إِلَّا مَنْ عَمِلَ مِثْلَهُ؟ تُسَبِّحُونَ وَتُحَمِّدُونَ وَتُكَبِّرُونَ، خَلَفَ كُلَّ صَلَاةٍ، ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ». فَاخْتَلَفْنَا بَيْنَنَا، فَقَالَ بَعْضُنَا: نُسَبِّحُ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَنُحَمِّدُ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَنُكَبِّرُ أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ. فَرَجَعْتُ إِلَيْهِ، فَقَالَ: «تَقُولُ سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، حَتَّى يَكُونَ مِنْهُنَّ كُلُّهُنَّ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ».

٨٤٤ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ وَرَادٍ، كَاتِبِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، قَالَ: أَمَلَى عَلَيَّ الْمُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ، - فِي كِتَابِ إِلَى مَعَاوِيَةَ - : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُولُ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ دَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ».

* Chu'ba reprit cela de 'Abd-al-Malik, et aussi d'al-Hakam, d'al-Qasim ben Mukhaymira, de Warrâd.

* Al-Hasan dit: *Al-Jaddu* c'est la fortune.

R. 156 - Sur l'imâm qui fait face aux fidèles après le *teslîm*

845 - Samura ben Djundab dit: «Après avoir terminé chaque prière, le Prophète (ﷺ) se retournait face à nous.»

846 - Zayd ben Khâlid al-Juhany dit: «A al-Hudaybiya, le Messager de Dieu (ﷺ) nous a fait la prière du ṣubḥ juste après une averse qui était tombée pendant la nuit.

«Sitôt la prière terminée, il s'est tourné aux gens et a dit: "Savez-vous ce que Votre Seigneur a dit?

— Dieu et Son Envoyé sont plus connaisseurs que personne, ont répondu les présents.

— [Il a dit]: De Mes serviteurs, il en est qui se sont réveillés ce matin entre croyants et dénégateurs. Celui qui a dit que la pluie que nous venons d'avoir est une grâce de Dieu et de Sa clémence; celui-là croit en Moi et non aux étoiles. Par contre, celui qui a dit que c'était à cause de telle ou telle étoile; celui-là m'a renié et a cru aux étoiles."»

747 - 'Anas dit: «Une certaine nuit, le Messager de Dieu (ﷺ) a retardé la prière jusqu'à la moitié de la nuit... Alors il est sorti à nous, et lorsqu'il a fait la prière, il s'est retourné face à nous et a dit: "Les gens ont déjà prié et sont allés se coucher. Et vous, vous êtes en état de prière tant que vous êtes en train de l'attendre."»

R. 157 - Sur l'imâm qui reste a son *muṣallâ*⁽¹⁾ après le *teslîm*

848 - Nâfi' dit: «Ibn 'Umar priait à l'endroit même où il accomplissait la prière obligatoire.»

* Al-Qasim faisait de même.

(1) Muṣalla: endroit où l'on fait la prière.

وَقَالَ شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ، بِهَذَا، عَنِ الْحَكَمِ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَيَّمَةَ، عَنِ وَرَّادٍ،
بِهَذَا. وَقَالَ الْحَسَنُ: أَلْجَدُّ غَنِيٌّ.

١٥٦ - باب: يَسْتَقْبِلُ الْإِمَامُ النَّاسَ إِذَا سَلَّمَ.

٨٤٥ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ حَارِمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو رَجَاءٍ،
عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا صَلَّى صَلَاةً، أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ.

٨٤٦ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ
عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدِ الْجُهَنِيِّ أَنَّهُ قَالَ: صَلَّى لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَلَاةَ
الصُّبْحِ بِالْحَدِيثِيَّةِ، - عَلَى إِثْرِ سَمَاءٍ كَانَتْ مِنَ اللَّيْلَةِ - ، فَلَمَّا أَنْصَرَفَ، أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ فَقَالَ:
«هَلْ تَدْرُونَ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: «أَصْحَحَ مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنٌ وَكَافِرٌ،
فَأَمَّا مَنْ قَالَ: مُطِرْنَا بِفَضْلِ اللَّهِ وَرَحْمَتِهِ، فَذَلِكَ مُؤْمِنٌ بِي وَكَافِرٌ بِالْكَوْكِبِ، وَأَمَّا مَنْ قَالَ: بِنُوءِ
كَذَا وَكَذَا، فَذَلِكَ كَافِرٌ بِي وَمُؤْمِنٌ بِالْكَوْكِبِ».

٨٤٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ: سَمِعَ يَزِيدَ قَالَ: أَخْبَرَنَا حُمَيْدٌ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: أَخَّرَ رَسُولُ
اللَّهِ ﷺ الصَّلَاةَ ذَاتَ لَيْلَةٍ إِلَى شَطْرِ اللَّيْلِ، ثُمَّ خَرَجَ عَلَيْنَا، فَلَمَّا صَلَّى أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ،
فَقَالَ: «إِنَّ النَّاسَ قَدْ صَلُّوا وَرَقَدُوا، وَإِنَّكُمْ لَنْ تَزَالُوا فِي صَلَاةٍ مَا أَنْتَظَرْتُمْ الصَّلَاةَ».

١٥٧ - باب: مُكِّثِ الْإِمَامُ فِي مُصَلَّاهُ بَعْدَ السَّلَامِ.

٨٤٨ - وَقَالَ لَنَا آدَمُ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ قَالَ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ يُصَلِّي فِي مَكَانِهِ
الَّذِي صَلَّى فِيهِ الْفَرِيضَةَ. وَفَعَلَهُ الْقَاسِمُ.

* On dit qu'Abu Hurayra avait rapporté ce qui suit du Messager de Dieu (ﷺ): «L'imâm ne doit pas faire de prière surérogatoire dans son *muṣallâ*.» Mais cela n'a pas pu être authentifié.

849 - 'Um Salama dit: «Le Prophète (ﷺ) restait quelques moments à sa place après avoir prononcé le *teslîm*.»

Ibn Chihâb: «... Pour que, pensons-nous, les femmes aient le temps de se retirer; mais Dieu sait mieux que quiconque ce qu'il en est.»

850 - Um Salama dit: «Le Messager de Dieu (ﷺ) prononçait le *teslîm* et les femmes se retiraient et rentraient chez elles bien avant qu'il ne se retirât.»

* D'Ibn Wahb, de Yûnas, d'Ibn Chihâb: «Hind al-Firâsiya m'a informé...»

* De 'Uthmân ben 'Umar, directement de Yûnas, d'az-Zuhriy: «Hind al-Firâsiya m'a informé...»

D'az-Zubaydy, directement d'az-Zuhry qui dit que Hind bint al-Hârith al-Quraychiya l'avait informé..., et qu'elle était l'épouse de Ma'bad ben al-Muqdâd, l'allié des banû Zuhra et qu'elle fréquentait les épouses du Prophète (ﷺ).

* De Chu'ayb, d'az-Zuhry qui dit: «Hind al-Quraychiya m'a informé...»

* D'ibn Abû 'Atîq, d'az-Zuhry, de Hind al-Fârisiya:...

* D'al-Layth, directement de Yahya ben Sa'îd, d'Ibn Chihâb, d'une femme de Quraych qui rapporte [le hadîth] du Prophète (ﷺ).

R. 158 - Sur celui qui, ayant présidé la prière de groupe, se rappelle une affaire et se retire en enjambant par-dessus les fidèles

851 - 'Uqba dit: «A Médine, j'ai fait la prière du *'aṣr* derrière le Prophète (ﷺ). Il a prononcé le *teslîm* puis s'est levé précipitamment et a emjambé les fidèles par-dessus leurs têtes tout en se dirigeant vers l'une des pièces de ses épouses. Les fidèles ont été effrayés à la vue de sa précipitation.

«Lorsqu'il est revenu, et qu'il les a vus stupéfaits de sa précipitation, il a dit: "Je me suis rappelé un peu de poudre d'or que j'avais chez nous, je n'ai pas aimé qu'elle me retienne, alors j'ai donné l'ordre de la distribuer."»

وَيُذَكِّرُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَفَعَهُ: «لَا يَتَطَوَّعُ الْإِمَامُ فِي مَكَانِهِ». وَلَمْ يَصِحَّ.

٨٤٩ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ: حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ هِنْدِ بِنْتِ الْحَارِثِ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا سَلَّمَ، يَمُكُّ فِي مَكَانِهِ يَسِيرًا.

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: فَنَرَى، - وَاللَّهِ أَعْلَمُ، - لِكَيْ يَنْفُذَ مَنْ يَنْصَرِفُ مِنَ النِّسَاءِ.

٨٥٠ - وَقَالَ ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ: أَخْبَرَنَا نَافِعُ بْنُ يَزِيدَ قَالَ: أَخْبَرَنِي جَعْفَرُ بْنُ رَبِيعَةَ: أَنَّ ابْنَ شِهَابٍ كَتَبَ إِلَيْهِ قَالَ: حَدَّثَنِي هِنْدُ بِنْتُ الْحَارِثِ الْفَرَّاسِيَّةُ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ، وَكَانَتْ مِنْ صَوَاحِبَاتِهَا، قَالَتْ: كَانَ يُسَلِّمُ، فَيَنْصَرِفُ النِّسَاءُ، فَيَدْخُلْنَ بِيُوتَهُنَّ، مِنْ قَبْلِ أَنْ يَنْصَرِفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. وَقَالَ ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ يُونُسَ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ: أَخْبَرْتَنِي هِنْدُ الْفَرَّاسِيَّةُ. وَقَالَ عَثْمَانُ بْنُ عُمَرَ: أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ: حَدَّثَنِي هِنْدُ الْفَرَّاسِيَّةُ. وَقَالَ الزُّبَيْدِيُّ: أَخْبَرَنِي الزُّهْرِيُّ: أَنَّ هِنْدَ بِنْتَ الْحَارِثِ الْفَرَّاسِيَّةَ أَخْبَرَتْهُ، وَكَانَتْ تَحْتَ مَعْبِدِ ابْنِ الْمِقْدَادِ، وَهُوَ حَلِيفُ بَنِي زُهْرَةَ، وَكَانَتْ تَدْخُلُ عَلَى أَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ. وَقَالَ شُعَيْبُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ: حَدَّثَنِي هِنْدُ الْفَرَّاسِيَّةُ. وَقَالَ ابْنُ أَبِي عَتِيْقٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ هِنْدِ الْفَرَّاسِيَّةِ. وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ: حَدَّثَهُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنِ امْرَأَةٍ مِنْ فُرَيْشٍ: حَدَّثْتُهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

١٥٨ - باب: مَنْ صَلَّى بِالنَّاسِ، فَذَكَرَ حَاجَةً فَتَخَطَّاهُمْ.

٨٥١ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَيْسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عُقْبَةَ قَالَ: صَلَّيْتُ وَرَاءَ النَّبِيِّ ﷺ بِالْمَدِينَةِ الْعَصْرَ، فَسَلَّمَ ثُمَّ قَامَ مُسْرِعًا، فَتَخَطَّى رِقَابَ النَّاسِ، إِلَى بَعْضِ حُجَرِ نِسَائِهِ، فَفَزِعَ النَّاسُ مِنْ سُرْعَتِهِ، فَخَرَجَ عَلَيْهِمْ، فَرَأَى أَنَّهُمْ عَجِبُوا مِنْ سُرْعَتِهِ، فَقَالَ: «ذَكَرْتُ شَيْئًا مِنْ تَبْرِ عِنْدَنَا، فَكِرِهْتُ أَنْ يَحْسِبَنِي، فَأَمَرْتُ بِقِسْمَتِهِ».

R. 159 - Sur le fait de se retourner et de se retirer du côté droit ou du côté gauche

* 'Anas avait l'habitude de se retourner du côté droit et du côté gauche, et blâmait celui qui cherche à — ou: fait intentionnellement de — tourner à sa droite.

852 - Selon al-'Aswad, 'Abd-ul-Lâh dit: «Qu'aucun de vous ne permette, dans sa prière, la moindre chose à Satan, en s'imaginant qu'il est de son devoir de ne se retirer que de son côté droit; j'ai vu bon nombre de fois le Prophète (ç) se retirer de son côté gauche.»

R. 160 - Sur ce qui a été dit au sujet de l'ail cru, de l'oignon et du poireau

* De ces propos du Prophète (ç): «Celui qui a mangé de l'ail ou de l'oignon, à cause de la faim ou autre, ne doit pas s'approcher de notre mosquée.»

853 - Ibn 'Umar (r): «Dans l'expédition de Khaybar, le Prophète (ç) a dit: «Celui qui mange de cette plante — c-à-d, l'ail — ne doit pas se rapprocher de nos mosquées.»»

854 - 'Âtâ' dit avoir entendu Jâbir ben 'Abd-ul-Lâh rapporter que le Prophète (ç) avait dit: «Celui qui mange de cette plante — c-à-d, l'ail — ne doit pas venir dans nos mosquées.»

['Âtâ']: J'ai dit: «Qu'est-ce qu'il voulait dire [exactement]? — Je pense, m'a répondu [Jâbir], qu'il voulait parler de sa crudité.»

* Et Mukhalad ben Yazîd, en se basant sur Ibn Jurayh, dit: «Seulement sa mauvaise odeur.»

855 - Jâbir ben 'Abd-ul-Lâh dit que le Prophète (ç) avait dit: «Celui qui mange de l'ail ou de l'oignon, qu'il se tienne à l'écart de nous — ou à l'écart de notre mosquée — et qu'il reste chez lui!» et qu'on avait [un jour] apporté au Prophète (ç) une marmite de légumes verts, dans laquelle il avait remarqué une odeur. Il s'en était enquerri de ce qu'elle contenait comme légumes puis avait dit (à l'un de ses Compagnons qui était avec lui): «Rapprochez-la». Voyant la marmite, il n'avait pas aimé en manger; il avait dit: «Tu peux manger. Moi, je parle avec ceux à qui tu ne peux parler.»

Aḥmad ben Sâlah (d'Ibn Wahb): On avait apporté un *badr* (Ibn Wahb: C'est un plat) dans lequel il y avait des légumes. Al-Layth, ainsi qu'Abu Şafuwân qui se

١٥٩ - باب: الْأَنْفِتَالِ وَالْإِنْصِرَافِ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَالِ .

وَكَانَ أَنَسُ يَنْفِتَالُ عَنِ يَمِينِهِ وَعَنْ يَسَارِهِ، وَيَعِيبُ عَلَى مَنْ تَوَخَّى - أَوْ مَنْ يَعْمِدُ - الْإِنْفِتَالَ عَنِ يَمِينِهِ .

٨٥٢ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ الْأَسْوَدِ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: لَا يَجْعَلُ أَحَدُكُمْ لِلشَّيْطَانِ شَيْئًا مِنْ صَلَاتِهِ، يَرَى أَنَّ حَقًّا عَلَيْهِ أَنْ لَا يَنْصَرِفَ إِلَّا عَنِ يَمِينِهِ، لَقَدْ رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ كَثِيرًا يَنْصَرِفُ عَنِ يَسَارِهِ .

١٦٠ - باب: مَا جَاءَ فِي الثُّومِ النَّيِّ وَالْبَصْلِ وَالْكَرَاثِ .

وَقَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ: «مَنْ أَكَلَ الثُّومَ أَوْ الْبَصْلَ، مِنْ الْجُوعِ أَوْ غَيْرِهِ، فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا» .

٨٥٣ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي نَافِعٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ فِي غَزْوَةِ خَيْبَرَ: «مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ - يَعْنِي الثُّومَ - فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا» .

٨٥٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ - يُرِيدُ الثُّومَ - فَلَا يَغْشَانَا فِي مَسَاجِدِنَا» .

قُلْتُ: مَا يَعْنِي بِهِ؟ قَالَ: مَا أَرَاهُ يَعْنِي إِلَّا نَيْتَهُ . وَقَالَ مَخْلَدُ بْنُ يَزِيدَ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ: إِلَّا نَيْتَهُ .

٨٥٥ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَفِيرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهَبٍ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شَهَابٍ: رَعِمَ عَطَاءٌ: أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَعِمَ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «مَنْ أَكَلَ ثُومًا أَوْ بَصَلًا فَلْيَعْتَزِلْنَا» - أَوْ قَالَ: فَلْيَعْتَزِلْ مَسْجِدَنَا «- وَلْيَقْعُدْ فِي بَيْتِهِ» . وَأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَتَى بِقَدْرِ فِيهِ خَضِرَاتٌ مِنْ بُقُولٍ، فَوَجَدَ لَهَا رِيحًا، فَسَأَلَ فَأَخْبَرَ بِمَا فِيهَا مِنَ الْبُقُولِ، فَقَالَ: «قَرُبُوهَا» - إِلَى بَعْضِ أَصْحَابِهِ كَانَ مَعَهُ - فَلَمَّا رَأَهُ كَرِهَ أَكْلَهَا، قَالَ: «كُلْ فَإِنِّي أَنَا جِي مَنْ لَا تُنَاجِي» .

وَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ وَهَبٍ: أَتَى بِبَدْرٍ، قَالَ ابْنُ وَهَبٍ: يَعْنِي طَبَقًا، فِيهِ

refère à Yûnus n'ont pas mentionné l'histoire de la marmite. Alors j'ignore si c'est un récit d'az-Zuhry ou dans le *ḥadîth*.

En se référant à Ibn Chihâb, Aḥmad ben Ṣalâḥ confirme, après le *ḥadîth* de Yûnus, les propos de ce dernier.

856 - 'Abd-ul-'Azîz dit: «Un homme a demandé à 'Anas: “Qu'est-ce que tu as entendu de la bouche du Prophète (ç) au sujet de l'ail?”»

— Le Prophète (ç), lui a-t-il répondu, a dit: *Celui qui mange de cette plante ne doit pas se rapprocher de nous — ou: ne doit pas prier avec nous.*»

R. 161 - Sur les ablutions mineures des enfants, et à quel âge ils doivent faire des ablutions majeures et se purifier - Sur le fait qu'il assistent aux prières de groupe, des deux Fêtes et de sépulture, ainsi que sur leurs rangs

857 - Sulaymân ach-Chaybâny: «Ach-Cha'by dit qu'un [des Compagnons], qui étaient avec le Prophète (ç) lorsque celui-ci était passé près d'une tombe abandonnée, lui a rapporté que le Prophète (ç) avait fait la prière alors qu'ils étaient en rang derrière lui.

— Et qui t'a rapporté ce *ḥadîth*, ô Abu Amrû? lui ai-je demandé.

— Ibn 'Abbâs, a-t-il répondu.»

858 - D'après Abu Sa'îd al-Khudry, le Prophète (ç) dit: «Le *ghusl*, le jour du vendredi, est obligatoire pour toute personne pubère.»

859 - Ibn 'Abbâs (r) dit: «Une nuit, j'ai dormi chez ma tante maternelle Maymûna. Le Prophète (ç) [y] a passé la nuit [aussi]. En quelque temps de la nuit, le Messager de Dieu (ç) s'est réveillé, a fait des ablutions légères avec l'eau d'une outre suspendue — 'Amrû les considère légères et très sommaires — puis a commencé à prier. Je me suis levé et j'ai fait des ablutions semblables à celles qu'il avait faites puis je me suis mis à sa gauche. Alors il m'a fait changé de place en me mettant à sa droite. Ensuite, il a prié autant que Dieu l'a voulu. Puis, il s'est recouché, s'est endormi si bien qu'il a ronflé,

«Après quoi, le muezzin est venu lui annoncer l'heure de la prière. Il est allé alors avec lui pour la prière. Il a prié mais sans faire d'ablutions.»

خَضِرَاتُ، وَلَمْ يَذْكُرِ اللَّيْثُ، وَأَبُو صَفْوَانَ، عَنْ يُونُسَ: قِصَّةَ الْقِدْرِ، فَلَا أُدْرِي: هُوَ مِنْ قَوْلِ الزُّهْرِيِّ، أَوْ فِي الْحَدِيثِ.

وَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، بَعْدَ حَدِيثِ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ: وَهُوَ يُثَبِّتُ قَوْلَ يُونُسَ.

٨٥٦ - حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ نَسَاءً: مَا سَمِعْتَ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ يَذْكُرُ فِي الثُّومِ؟ فَقَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ فَلَا يَقْرَبْنَا». أَوْ - «لَا يُصَلِّينَ مَعَنَا».

١٦١ - باب: وُضُوءِ الصَّبْيَانِ، وَمَتَى يَجِبُ عَلَيْهِمُ الْغُسْلُ وَالطُّهُورُ، وَحُضُورِهِمُ الْجَمَاعَةَ وَالْعِيدَيْنِ وَالْجَنَائِزَ، وَصُفُوفِهِمْ.

٨٥٧ - حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنِي عُندَرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: سَمِعْتُ سُلَيْمَانَ الشَّيْبَانِيَّ قَالَ: سَمِعْتُ الشَّعْبِيَّ قَالَ: أَخْبَرَنِي مَنْ مَرَّ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ عَلَى قَبْرِ مَنْبُودٍ، فَأَمَّهُمْ وَصَفُّوا عَلَيْهِ. فَقُلْتُ: يَا أَبَا عَمْرٍو، مَنْ حَدَّثَكَ؟ فَقَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ.

٨٥٨ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: حَدَّثَنِي صَفْوَانُ بْنُ سُلَيْمٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «الْغُسْلُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ».

٨٥٩ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرٍو قَالَ: أَخْبَرَنِي كُرَيْبٌ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: بَتُّ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ لَيْلَةً، فَنَامَ النَّبِيُّ ﷺ، فَلَمَّا كَانَ فِي بَعْضِ اللَّيْلِ، قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَتَوَضَّأَ مِنْ شَيْنٍ مُعَلَّقِي وَضُوءًا خَفِيفًا - يُخَفِّفُهُ عَمْرٍو وَيُقَلِّلُهُ جِدًّا - ثُمَّ قَامَ يُصَلِّي، فَقُمْتُ فَتَوَضَّأْتُ نَحْوًا مِمَّا تَوَضَّأَ، ثُمَّ جِئْتُ فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ، فَحَوْلَنِي فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ، ثُمَّ صَلَّى مَا شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ أَصْطَجَعَ، فَنَامَ حَتَّى نَفَخَ، فَأَتَاهُ الْمُنَادِي يُؤَذِّنُهُ بِالصَّلَاةِ، فَقَامَ مَعَهُ إِلَى الصَّلَاةِ، فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ. قُلْنَا لِعَمْرٍو: إِنَّ نَاسًا يَقُولُونَ: إِنَّ

Nous avons dit à 'Amrû que des gens prétendaient que le Prophète (ﷺ) dormait des yeux mais son cœur ne dormait pas.

'Amrû a dit qu'il avait entendu 'Ubayd ibn 'Umayr dire: «Les songes des prophètes sont des révélations» puis lire: **Mon enfant je me suis vu en rêve t'égorger**⁽¹⁾.

860 - 'Anas ben Mâlik dit que [sa grand-mère Mulayka avait invité le Messenger de Dieu (ﷺ) à un repas qu'elle avait préparé. Après en avoir mangé, il avait lancé: «Levez-vous que je vous préside en prière.»

Anas: «Je suis allé chercher une natte à nous, qui était noire à force d'usage, et je l'ai aspergée d'eau. Le Messenger de Dieu (ﷺ) s'est mis debout; l'orphelin était avec moi puis la vieille venait derrière nous. Il nous a fait faire deux *rak'a*.»

861 - Ibn 'Abbâs (r) dit: «Je suis arrivé sur une ânesse. En ce temps, je me rapprochais de l'âge de puberté. Le Messenger de Dieu (ﷺ) était en train de présider les fidèles en prière à Mina sans être devant un mur quand je suis passé devant quelque rang. Puis, je suis descendu et j'ai laissé l'ânesse aller paître. Ensuite, je me suis introduit dans le rang sans que personne ne m'ait reproché cela.»

862 - 'Urwa ben az-Zubayr: 'Â'icha dit: «Le Prophète (ﷺ) retarda la prière jusqu'à l'heure de la *'atama*.»

Ayyâch: Directement de 'Abd-ul-'A'lâ, directement de Ma'mar, d'az-Zuhry, de 'Urwa, de 'Â'icha (r) qui dit: «Pour le *'ichâ*', le Messenger de Dieu (ﷺ) a retardé la prière jusqu'à l'heure de la *'atama* si bien que 'Umar l'a appelé: "Les femmes et les enfants viennent de s'endormir." Le Messenger de Dieu (ﷺ) est alors sorti et a dit: "Il n'y a aucun des gens de la terre qui fait cette prière sauf vous.» En effet, à cette époque, personne ne faisait cette prière, à l'exception des gens de Médine.

863 - D'après 'Abd-ar-Raḥmân ben 'Abis, un homme avait demandé à Ibn 'Abbâs: «As-tu assisté à la sortie du Messenger de Dieu (ﷺ) [pour la prière de la Fête]?

— Oui, avait-il dit, mais si ce n'était ma situation par rapport à lui, je n'aurais pu y assister (c.-à-d. à cause de son jeune âge). Il s'est avancé au repère se trouvant près de la maison de Khathîr ben aṣ-Ṣalt, puis il a fait un sermon. Ensuite, il est allé aux femmes, les a exhortées, les a rappelées et leur a ordonné de faire

(1) Aṣ-Ṣaffât, in verset 102.

النَّبِيِّ ﷺ تَنَامُ عَيْنُهُ وَلَا يَنَامُ قَلْبُهُ؟ قَالَ عَمْرُو: سَمِعْتُ عُبَيْدَ بْنَ عُمَيْرٍ يَقُولُ: إِنَّ رُؤْيَا الْأَنْبِيَاءِ وَحَيٍّ، ثُمَّ قَرَأَ: ﴿إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ آيَاتٍ أُذَبِّحُكَ﴾ (١).

٨٦٠ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنِ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ: أَنَّ جَدَّتَهُ مُلَيْكَةَ دَعَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لِطَعَامٍ صَنَعَتْهُ، فَأَكَلَ مِنْهُ، فَقَالَ «فُؤُمُوا فَلَأُصَلِّيَ بِكُمْ». فَقُمْتُ إِلَى حَصِيرٍ لَنَا قَدْ أَسْوَدَ مِنْ طُولِ مَا لَيْتَ، فَفَضَحْتُهُ بِمَاءٍ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالْيَتِيمُ مَعِي، وَالْعَجُوزُ مِنْ وَرَائِنَا، فَصَلَّى بِنَا رَكَعَتَيْنِ.

٨٦١ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنِ مَالِكٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَالَ: أَقْبَلْتُ رَاكِبًا عَلَى حِمَارٍ أَتَانِ، وَأَنَا يَوْمَئِذٍ قَدْ نَاهَزْتُ الْإِحْتِلَامَ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي بِالنَّاسِ بِمَنْىَ إِلَى غَيْرِ جِدَارٍ، فَمَرَرْتُ بَيْنَ يَدَيْ بَعْضِ الصَّفِّ، فَنَزَلْتُ وَأَرْسَلْتُ الْأَتَانَ تَرْتَعُ، وَدَخَلْتُ فِي الصَّفِّ، فَلَمْ يُنْكِرْ ذَلِكَ عَلَيَّ أَحَدٌ.

٨٦٢ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ: أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: أَعْتَمَ النَّبِيُّ ﷺ.

وَقَالَ عِيَّاشُ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى: حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ عُرْوَةَ، عَنِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: أَعْتَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الْعِشَاءِ، حَتَّى نَادَاهُ عُمَرُ: قَدْ نَامَ النِّسَاءُ وَالصَّبِيَّانُ، فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: «إِنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ يُصَلِّي هَذِهِ الصَّلَاةَ غَيْرُكُمْ». وَلَمْ يَكُنْ أَحَدٌ يَوْمَئِذٍ يُصَلِّي غَيْرَ أَهْلِ الْمَدِينَةِ.

٨٦٣ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَابِسٍ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ لَهُ رَجُلٌ: شَهِدْتَ الْخُرُوجَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَ: نَعَمْ، وَلَوْلَا مَكَانِي مِنْهُ مَا شَهِدْتُهُ - يَعْنِي مِنْ صِغَرِهِ - أَتَى الْعَلَمَ الَّذِي عِنْدَ دَارِ كَثِيرِ بْنِ الصَّلْتِ، ثُمَّ خَطَبَ، ثُمَّ أَتَى النِّسَاءَ فَوَعَّظَهُنَّ، وَذَكَرَهُنَّ، وَأَمَرَهُنَّ أَنْ

(١) سورة الصافات (الآية ١٠٢).

l'aumône. Alors, les femmes se sont mises à retirer leurs bijoux des mains et à les jeter dans l'habit de Bilâl. Enfin, il est revenu à la maison avec Bilâl.»

R. 162 - Sur la sortie des femmes pour les mosquées, de nuit et dans l'obscurité

864 - 'Â'icha (r) dit: Le Messenger de Dieu a retardé la prière jusqu'à l'heure de la *'atama* si bien que 'Umar l'a appelé: "Les femmes et les enfants se sont endormis." Alors, le Prophète (ç) est sorti et a dit: "Hormis vous, il n'y a aucun des gens de la terre qui l'attend."

A cette époque, on ne [la] priaait qu'à Médine; ils (les premiers Musulmans) priaient la *'atama* entre la fin du crépuscule et le premier tiers de la nuit.

865 - D'après Ibn 'Umar (r), le Prophète (ç) dit: «Si vos femmes vous demandent la permission de sortir la nuit pour la mosquée, accordez-la-leur.»

* Ce *hadîth* est rapporté aussi par Chu'ba, d'al-'A'mach, de Mudjâhid, d'Ibn 'Umar, du Prophète (ç).

R. 163 - Sur le fait que les fidèles attendent que l'imam savant se lève

866 - 'Um Salama, l'épouse du Prophète (ç), dit que du vivant du Messenger de Dieu (ç), les femmes, quand elles prononçaient le *teslîm* de la prière obligatoire, se levaient pendant que le Messenger de Dieu (ç) restait assis avec les hommes autant que Dieu le voulait. Lorsque le Messenger de Dieu (ç) se levait, les hommes se levaient.

867 - 'Â'icha dit: «Après la prière du *ṣubḥ* présidée par le Messenger de Dieu (ç), les femmes se retiraient enveloppées dans leur voile et inconnues grâce à l'obscurité.»

868 - D'après 'Abd-ul-Lâh ben Abû Qatâda al-'Anṣârî, son père rapporta que le Messenger de Dieu (ç) avait dit: «Quand je me lève pour la prière avec l'intention de la faire longue, je me permets de l'alléger sitôt que j'entends les pleurs d'un enfant de peur que je ne cause de la peine à sa mère.»

869 - D'après Yahya ben Sa'îd, 'Amra rapporta que 'Â'icha (r) avait dit: «Si le Messenger de Dieu (ç) savait ce que les femmes ont fait comme nouveautés, il leur aurait interdit... comme cela avait été interdit aux femmes des Israélites.»

يَتَصَدَّقْنَ، فَجَعَلَتِ الْمَرْأَةُ تَهْرِي بِيَدِهَا إِلَى حَلْقِهَا، تُلْقِي فِي ثَوْبِ بِلَالٍ، ثُمَّ أَتَى هُوَ وَبِلَالٌ
الْبَيْتَ.

١٦٢ - باب: خُرُوجِ النِّسَاءِ إِلَى الْمَسَاجِدِ بِاللَّيْلِ وَالْغَلَسِ.

٨٦٤ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بِنْتُ
الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: أَعْتَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْعَتَمَةِ، حَتَّى نَادَاهُ عُمَرُ: نَامَ
النِّسَاءُ وَالصَّبِيَّانُ، فَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: «مَا يَنْتَظِرُهَا أَحَدٌ غَيْرُكُمْ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ». وَلَا
يُصَلِّي يَوْمَئِذٍ إِلَّا بِالْمَدِينَةِ، وَكَانُوا يُصَلُّونَ الْعَتَمَةَ فِيمَا بَيْنَ أَنْ يَغِيبَ الشَّفَقُ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ
الْأَوَّلِ.

٨٦٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَوْسَى، عَنْ حَنْظَلَةَ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِذَا اسْتَأْذَنْكُمْ نِسَاؤُكُمْ بِاللَّيْلِ إِلَى الْمَسْجِدِ فَأَذْنُوا
لَهُنَّ».

تَابَعَهُ شُعْبَةُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

١٦٣ - باب: أَنْتِظَارِ النَّاسِ قِيَامَ الْإِمَامِ الْعَالِمِ.

٨٦٦ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ: أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ
قَالَ: حَدَّثَنِي هِنْدُ بِنْتُ الْحَارِثِ: أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ أَخْبَرَتْهَا: أَنَّ النِّسَاءَ فِي عَهْدِ
رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كُنَّ إِذَا سَلَّمْنَ مِنَ الْمَكْتُوبَةِ قُمْنَ، وَتَبَتِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَمَنْ صَلَّى مِنَ الرِّجَالِ
مَا شَاءَ اللَّهُ، فَإِذَا قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَامَ الرِّجَالُ.

٨٦٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ (ح) عَنْ مَالِكٍ. وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا
مَالِكٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: إِنْ كَانَ رَسُولُ
اللَّهِ ﷺ لِيُصَلِّي الصُّبْحَ، فَيَنْصَرِفُ النِّسَاءُ مُتَلَفِّعَاتٍ بِمُرُوطِهِنَّ، مَا يُعْرَفَنَّ مِنَ الْغَلَسِ.

٨٦٨ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَسْكِينٍ قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرٌ: أَخْبَرَنَا الْأَوْزَاعِيُّ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ
أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنِّي لَأُقُومُ
إِلَى الصَّلَاةِ، وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أُطَوَّلَ فِيهَا، فَأَسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ، فَاتَجَوَّزُ فِي صَلَاتِي، كَرَاهِيَةَ أَنْ
أَسُقَّ عَلَى أُمَّهِ».

٨٦٩ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَمْرَةَ،
عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: لَوْ أَدْرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَا أَحْدَثَ النِّسَاءُ، لَمَنَعَهُنَّ كَمَا مَنَعَتْ

Yahya: Je dis alors à 'Amra: "Leur a-t-on défendu [cela]? — Oui, répondit-elle."

R. 164 - Sur la prière des femmes derrière les hommes

870 - D'après az-Zuhry, Hind bint al-Hârith rapporte que 'Um Salama (r) dit: «Les femmes se retiraient juste après le moment où le Messenger de Dieu (ç) prononçait le *teslîm*. [Après le *teslîm*,] il restait assis à sa place encore un temps avant de se lever.»

[Az-Zuhry]: «Nous pensions — et Dieu sait mieux que quiconque ce qu'il en est — que cela était pour que les femmes se retirent avant qu'elles ne puissent être reconnues.»

871 - 'Anas (r) dit: «Le Prophète (ç) a fait la prière dans la maison d'Um Sulaym, j'étais ainsi qu'un orphelin derrière lui alors qu'Um Sulaym était derrière nous.»

R. 165 - Sur la rapidité du retrait des femmes dès la fin de la prière du *ṣubḥ* et le fait qu'elles restent le moins de temps possible dans la mosquée

872 - 'Â'icha (r): «Quand le Messenger de Dieu (ç) terminait la prière du *ṣubḥ*, [toujours] dans l'obscurité, les femmes des Croyants qui se retiraient ne pouvaient être reconnues dans l'obscurité — ou: elles ne pouvaient se reconnaître les unes les autres.»

R. 166 - Sur la femme qui demande à son mari la permission de se rendre à la mosquée

873 - D'après Sâlim ben 'Abd-ul-Lâh, son père rapporte que le Prophète (ç) [avait dit]: «Si la femme de quelqu'un de vous demande la permission..., qu'il ne l'empêche pas.»

874 / 875 - Ces deux hadîth ont été cités précédemment dans R. 164 sous les n° 871 - 879. Donc la répétition se rapporte à la rubrique et aux deux *ḥadîth* (Fatḥ al-Bâry, 352/2).

نِسَاءِ بَنِي إِسْرَائِيلَ. قُلْتُ لِعَمْرَةَ: أَوْ مُنَعْن؟ قَالَتْ: نَعَمْ.

١٦٤- باب: صَلَاةِ النِّسَاءِ خَلْفَ الرِّجَالِ.

٨٧٠- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ فَرْعَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ هِنْدَ بِنْتِ الْحَارِثِ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا سَلَّمَ، قَامَ النِّسَاءُ حِينَ يَقْضِي تَسْلِيمَهُ، وَيَمْكُثُ هُوَ فِي مَقَامِهِ يَسِيرًا قَبْلَ أَنْ يَقُومَ. قَالَ: نَرَى - وَاللَّهِ أَعْلَمُ - أَنَّ ذَلِكَ كَانَ لِكَيْ يَنْصَرِفَ النِّسَاءُ، قَبْلَ أَنْ يُدْرِكَهُنَّ أَحَدٌ مِنَ الرِّجَالِ.

٨٧١- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَمِيْنَةَ، عَنْ إِسْحَاقَ، عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ فِي بَيْتِ أُمِّ سَلِيمٍ، فَقُمْتُ وَتَيْمَمْتُ خَلْفَهُ، وَأُمُّ سَلِيمٍ خَلْفَنَا.

١٦٥- باب: سُرْعَةَ انْصِرَافِ النِّسَاءِ مِنَ الصُّبْحِ، وَقِلَّةِ مَقَامِهِنَّ فِي الْمَسْجِدِ.

٨٧٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ: حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي الصُّبْحَ بَغْلَسٍ، فَيَنْصَرِفْنَ نِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ، لَا يُعْرَفْنَ مِنَ الْغَلَسِ، أَوْ لَا يَعْرِفَ بَعْضُهُنَّ بَعْضًا.

١٦٦- باب: اسْتِئْذَانِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا بِالْخُرُوجِ إِلَى الْمَسْجِدِ.

٨٧٣- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «إِذَا اسْتَأْذَنْتِ امْرَأَةٌ أَحَدَكُمْ فَلَا يَمْنَعُهَا».

٨٧٤- ٨٧٥: تقدما في باب رقم ١٦٤ برقم ٨٧١ - ٨٧٩ فالتكرير وقع في الترجمة والحديثين معاً (فتح الباري ٢/٣٥٢).

Au nom de Dieu, le Tout miséricorde, le Miséricordieux

XI. LE VENDREDI

R. 1 - Sur l'obligation de [la prière] du vendredi

Car Dieu, le Très Haut, dit: **...quand on appelle à la prière à un moment d'un vendredi, empressez-vous au Rappel de Dieu. Laissez là toute transaction: meilleur ce sera pour vous, si vous saviez...**⁽¹⁾

876 - Abu Hurayra rapporte qu'il avait entendu le Messager de Dieu (ﷺ) s'exprimer ainsi: «Le jour de la Résurrection, nous serons les derniers et [en même temps] les premiers, bien que les autres ont reçu les Ecritures avant nous. De plus, ce jour-là (le vendredi) est le jour qui leur avait été rendu obligatoire mais ils avaient divergé à son sujet. Quant à nous, Dieu nous a guidés vers ce jour. Donc, en ce qui concerne [le vendredi], les gens viennent après nous: les Juifs, le lendemain, et les Chrétiens, le surlendemain.»

R. 2 - Sur le mérite des ablutions majeures le jour du vendredi. Et est-ce que l'enfant et la femme doivent assister [à la prière] du vendredi?

877 - 'Abd-ul-Lâh ben 'Umar (r): Le Messager de Dieu (ﷺ) a dit: «Lorsque l'un de vous [veut] se rendre à l'office du vendredi qu'il fasse des ablutions majeures!»

878 - Ibn 'Umar (r): Tandis que 'Umar ben al-Khaṭāb était debout pour le sermon du vendredi, entra un homme des premiers Muhājir et des Compagnons du Prophète (ﷺ). Et 'Umar de l'appeler [en lui reprochant son retard]: «On est en quelle heure? — J'étais occupé, expliqua l'homme, et je ne suis arrivé chez moi qu'au moment où j'étais en train d'entendre le *'adhân*. Et sans m'attarder j'ai fait

(1) Al-Jumu'a, 9.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١١ - كتاب الجمعة

١ - باب: فرض الجمعة.

لِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿إِذَا تَوَدَىٰ لِّلصَّلَاةِ مِن يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾^(١).

٨٧٦ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ: أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ ابْنَ هُرْمَزٍ الْأَعْرَجَ، مَوْلَى رَبِيعَةَ بْنِ الْحَارِثِ، حَدَّثَهُ: أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «نَحْنُ الْآخِرُونَ السَّابِقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، بَيِّدَ أَنَّهُمْ أَوْتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلِنَا، ثُمَّ هَذَا يَوْمُهُمُ الَّذِي فُرِضَ عَلَيْهِمْ فَأَخْتَلَفُوا فِيهِ، فَهَدَانَا اللَّهُ، فَالنَّاسُ لَنَا فِيهِ تَبَعٌ: الْيَهُودُ غَدًا وَالنَّصَارَى بَعْدَ غَدٍ».

٢ - باب: فضل الغسل يوم الجمعة، وهل على الصبي شهود يوم الجمعة، أو على النساء.

٨٧٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ نَافِعٍ، عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ الْجُمُعَةُ فَلْيَغْتَسِلْ».

٨٧٨ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَسْمَاءَ قَالَ: أَخْبَرَنَا جُوَيْرِيَةُ، عَنِ مَالِكٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، بَيْنَمَا هُوَ قَائِمٌ فِي الْخُطْبَةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، إِذْ دَخَلَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ الْأَوَّلِينَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ فَنَادَاهُ عُمَرُ: أَيُّهُ سَاعَةٌ هَذِهِ؟ قَالَ: إِنِّي شَغِلْتُ، فَلَمْ أَنْقَلِبْ إِلَى أَهْلِي حَتَّى سَمِعْتُ التَّأْدِينَ، فَلَمْ أَرِدْ أَنْ تَوْضَأْتُ.

(١) سورة الجمعة: الآية ٩.

des ablutions mineures. — Et en plus tu n’as fait que des ablutions mineures, bien que tu sais que le Messager de Dieu (ﷺ) recommandait des ablutions majeures!”

879 - Abu Sa’îd al-Khudry (r): Le Messager de Dieu (ﷺ) dit: “Les ablutions majeures pour le vendredi sont obligatoires pour tout pubère.”

R. 3 - Sur le fait de se parfumer de baume pour le vendredi

880 - D’après Abu Bakr ben al-Munkadir, ‘Amrû ben Sulaym al-’Anṣârî dit: J’atteste qu’Abu Sa’îd a dit: «J’atteste que le Messager de Dieu (ﷺ) a dit: “Le jour du vendredi, les ablutions majeures sont obligatoires pour tout pubère. De même pour le fait de se curer les dents et de toucher du baume, s’il en trouve.”»

* ‘Amrû: En ce qui concerne les ablutions majeures, j’atteste qu’elles sont obligatoires; mais pour le fait de se curer les dents, Dieu en est plus informé, si cela est obligatoire ou non. Cependant, le *ḥadîth* est ainsi rapporté.

* Abu ‘Abd-ul-Lâh: Abu Bakr est le frère de Muḥammad ben al-Munkadir. Son surnom est aussi son nom. Ce *ḥadîth* a été aussi rapporté de lui par Bukayr ben al-’Achaj et Sa’îd ben Abu Hilâl, ainsi que par de nombreuses autres personnes. Signalons, en outre, que Muḥammad ben al-Munkadir avait aussi le surnom d’Abu Bakr, en plus du surnom d’Abu ‘Abd-ul-Lâh.

R. 4 - Sur le mérite du vendredi

881 - Abu Hurayra (r): Le Messager de Dieu (ﷺ) a dit: “Celui qui fait des ablutions majeures, le jour du vendredi, similaires aux ablutions de *janâba* puis se dirige⁽¹⁾ [à la mosquée], sera comme s’il avait sacrifié une chamelle. S’il part à la deuxième heure, il sera comme s’il avait sacrifié une vache. S’il part à la troisième heure, il sera comme s’il avait présenté un bélier cornu; une poule, s’il part dans la quatrième heure; enfin, un œuf, s’il part à la cinquième heure. De plus, lorsque l’imam arrive, les anges se présentent à leur tour pour entendre les invocations...”

r. 5 - 882 - Abu Hurayra: Tandis que Umar (r) était en train de prononcer le sermon du vendredi, arriva un homme.

‘Umar: “Pourquoi vous mettez du retard à venir pour la prière?”

(1) A la première heure.

فَقَالَ: وَالْوُضُوءُ أَيْضًا، وَقَدْ عَلِمْتَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَأْمُرُ بِالْغُسْلِ.

٨٧٩ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «غُسْلُ يَوْمِ الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ».

٣ - بَابُ: الطَّيِّبِ لِلْجُمُعَةِ.

٨٨٠ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ قَالٍ: حَدَّثَنَا حَرَمِيُّ بْنُ عُمَارَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ الْمُنْكَدِرِ قَالَ: حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ سُلَيْمٍ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ: أَشْهَدُ عَلَى أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: أَشْهَدُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «الْغُسْلُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ، وَأَنْ يَسْتَنَّ، وَأَنْ يَمَسَّ طَيِّبًا إِنْ وَجَدَ».

قَالَ عَمْرُو: أَمَا الْغُسْلُ فَأَشْهَدُ أَنَّهُ وَاجِبٌ، وَأَمَا الْإِسْتِنَانُ وَالطَّيِّبُ فَاللَّهُ أَعْلَمُ، أَوْاجِبٌ هُوَ أَمْ لَا؟ وَلَكِنْ هَكَذَا فِي الْحَدِيثِ.

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: هُوَ أَخُو مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، وَلَمْ يَسْمَ أَبُو بَكْرٍ هَذَا، رَوَاهُ عَنْهُ بَكْرٌ بْنُ الْأَشْجِ وَسَعِيدٌ بْنُ أَبِي هِلَالٍ وَعِدَّةٌ. وَكَانَ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُنْكَدِرِ يُكْنَى بِأَبِي بَكْرٍ وَأَبِي عَبْدِ اللَّهِ.

٤ - بَابُ: فَضْلِ الْجُمُعَةِ.

٨٨١ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ سُمَيِّ، مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي صَالِحِ السَّمَانِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ غُسْلَ الْجَنَابَةِ ثُمَّ رَاحَ، فَكَانَ مَا قَرَّبَ بَدَنَهُ، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ، فَكَانَ مَا قَرَّبَ بَقَرَةً، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّلَاثَةِ، فَكَانَ مَا قَرَّبَ كَبْشًا أَقْرَنَ، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الرَّابِعَةِ، فَكَانَ مَا قَرَّبَ دَجَاجَةً، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الْخَامِسَةِ، فَكَانَ مَا قَرَّبَ بَيْضَةً، فَإِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ حَضَرَتِ الْمَلَائِكَةُ يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ».

٨٨٢ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ عَمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، بَيْنَمَا هُوَ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، إِذْ دَخَلَ رَجُلٌ، فَقَالَ عَمْرٌ: لِمَ تَحْتَسِبُونَ عَنِ الصَّلَاةِ؟

L'homme: "Après avoir entendu l'appel [à la prière], j'ai directement fait des ablutions mineures... — N'avez-vous pas entendu, interpella 'Umar, le Prophète (ç) dire: *Lorsque l'un de vous veut se diriger vers l'office du vendredi, qu'il fasse des ablutions majeures?*"

R. 6 - Sur le fait de se pommader [les cheveux] pour l'office du vendredi

883 - Salmân al-Fârisy dit: «Le Prophète (ç) a dit: "Tout homme qui fait des ablutions majeures le jour du vendredi, se purifie autant qu'il le peut, s'arrange [les cheveux] avec sa pommade ou [se parfume avec] du baume de sa femme, sort, [se rend à la mosquée], ne sépare pas entre les fidèles⁽¹⁾, prie autant que cela lui est possible puis écoute attentivement lorsque l'imam commence à parler, celui-là verra pardonnés ses péchés commis jusqu'au vendredi suivant."»

884 - Tâwûs dit: «Je dis à ibn 'Abbâs: "On rapporte que le Prophète (ç) a dit: *Faites des ablutions majeures le jour du vendredi et lavez vos têtes! et ce même si vous n'êtes pas en état de janâba. Aussi, faites usage du baume.* — Cela est vrai pour les ablutions majeures, répondit ibn 'Abbâs, mais je ne sais rien pour le baume."»

885 - D'après Tâwûs, on transmet à ibn 'Abbâs les propos du Prophète (ç) sur les ablutions majeures du jour du vendredi. «Je dis alors à ibn 'Abbâs, rapporte Tâwûs: "Le fidèle doit-il utiliser du baume ou de la pommade si sa femme en a? — Je ne sais pas, répondit ibn 'Abbâs."»

R. 7 - On doit mettre les plus beaux habits qu'on a [pour aller à l'office du vendredi]

886 - 'Abd-ul-Lâh ben 'Umar: Un jour, 'Umar ben al-Khaṭâb vit [qu'on était en train de vendre] une robe de soie près de la porte de la mosquée. Il dit alors au Prophète: "O Messenger de Dieu! pourquoi ne l'achètes-tu pas pour la mettre pour l'office du vendredi et pour la réception des délégations? — Celui qui met ce genre d'habit, répondit le Prophète, n'aura aucune part de bonheur dans l'autre vie."

Après cela, le Messenger de Dieu (ç) reçut plusieurs robes de ce genre. Il donna une à 'Umar (r) qui dit: "O Messenger de Dieu! tu me la donnes malgré tes propos tenus sur la robe de 'Uṭârid⁽²⁾! — Je ne te l'ai pas donnée, expliqua le Messenger de

(1) Pour se frayer un passage.

(2) C.-à-d. celui qui était en train de vendre la robe près de la mosquée.

فَقَالَ الرَّجُلُ: مَا هُوَ إِلَّا أَنْ سَمِعْتُ النِّدَاءَ تَوَضَّأْتُ، فَقَالَ: أَلَمْ تَسْمَعُوا النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «إِذَا رَاحَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْجُمُعَةِ فَلْيَغْتَسِلْ».

٦ - بَابُ: أَلَدُّهُنَّ لِلْجُمُعَةِ.

٨٨٣ - حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَبِي ذَنْبٍ، عَنْ سَعِيدِ الْمَقْبُرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ ابْنِ وَدِيعَةَ، عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَا يَغْتَسِلُ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَيَتَطَهَّرُ مَا اسْتَطَاعَ مِنْ طَهْرٍ، وَيَدْهِنُ مِنْ دُهْنِهِ، أَوْ يَمَسُّ مِنْ طِيبِ بَيْتِهِ، ثُمَّ يَخْرُجُ فَلَا يُفَرِّقُ بَيْنَ اثْنَيْنِ، ثُمَّ يُصَلِّي مَا كَتَبَ لَهُ، ثُمَّ يُنْصِتُ إِذَا تَكَلَّمَ الْإِمَامُ، إِلَّا غَفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْآخَرَى».

٨٨٤ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ: قَالَ طَاوُسٌ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: ذَكَرُوا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «أَغْتَسِلُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَأَغْسِلُوا رُؤُوسَكُمْ، وَإِنْ لَمْ تَكُونُوا جُنُبًا، وَأَصِيبُوا مِنَ الطَّيِّبِ». قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: أَمَّا الْغُسْلُ فَنَعَمْ، وَأَمَّا الطَّيِّبُ فَلَا أُدْرِي.

٨٨٥ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى قَالَ: أَخْبَرَنَا هِشَامٌ: أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ: أَخْبَرَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَيْسَرَةَ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّهُ ذَكَرَ قَوْلَ النَّبِيِّ ﷺ فِي الْغُسْلِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَقُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: أَيَّمَسُّ طِيبًا أَوْ دُهْنًا، إِنْ كَانَ عِنْدَ أَهْلِهِ؟ فَقَالَ: لَا أَعْلَمُهُ.

٧ - بَابُ: يَلْبَسُ أَحْسَنَ مَا يَجِدُ.

٨٨٦ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ: أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَأَى حُلَّةَ سَيْرَاءَ عِنْدَ بَابِ الْمَسْجِدِ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَوْ اشْتَرَيْتَ هَذِهِ، فَلَبِستَهَا يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَلِلْوَفْدِ إِذَا قَدِمُوا عَلَيْكَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّمَا يَلْبَسُ هَذِهِ مَنْ لَا خَلَاقَ لَهُ فِي الْآخِرَةِ». ثُمَّ جَاءَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مِنْهَا حُلَّةٌ، فَأَعْطَى عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مِنْهَا حُلَّةً، فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَسَوْتِنِيهَا وَقَدْ قُلْتَ فِي حُلَّةِ عَطَارِدٍ مَا قُلْتَ؟ قَالَ

Dieu (ﷺ), pour que tu la mettes.” En effet, ‘Umar ben al-Khaṭāb (r) offrit ensuite cette robe à son frère polythéiste qui était à la Mecque.

R. 8 - Sur le fait de se curer les dents le jour du vendredi

* D’après ‘Abu Sa‘īd, le Prophète (ﷺ) [dit]: ... et il doit se curer les dents.

887 - Abu Hurayra (r): Le Messenger de Dieu (ﷺ) a dit: “Si [je ne craignais pas que] ce serait pénible pour ma Umma — ou: pour les gens — je leur aurais ordonné de se curer les dents avec chaque prière.”

888 - Anas dit: «Le Messenger de Dieu (ﷺ) dit: “J’ai trop insisté à vous recommander le cure-dent...”»

889 - Ḥudhayfa dit: «En se levant la nuit (pour prier), le Prophète (ﷺ) se nettoyait la bouche.»

R. 9 - Sur celui qui utilise le cure-dent d’autrui

890 - ‘Ā’icha (r) dit: «Une fois⁽¹⁾, ‘Abd-ar-Raḥmān ben Abu Bakr entra en se frottant les dents. Le Messenger de Dieu (ﷺ) le regarda; et moi de lui dire: “Donne-moi ce cure-dent! ô ‘Abd-ar-Raḥmān!” En effet, il me le donna et moi de le fendre et de le mâchonner. Je le donnai ensuite au Messenger de Dieu (ﷺ) qui s’en cura les dents tout en étant appuyé sur ma poitrine.»

R. 10 - Que doit-on réciter [du Coran] pendant le prière du *fajr* du jour du vendredi

891 - Abu Hurayra (r) dit: «Dans la prière du *fajr* du jour du vendredi, le Prophète (ﷺ) récitait la sourate de: ‘*Alif-lâm-mîm tanzîlu — as-sajda*⁽²⁾ et celle de: ‘*Hal ’atâ ’ala-l-’insâni...*⁽³⁾»

R. 11 - Sur la prière du vendredi dans les villages et les villes

892 - Ibn ‘Abbās: Le premier office du vendredi — après un vendredi célébré

(1) Durant la maladie du Prophète.

(2) La sourate d’*as-Sajda*.

(3) La sourate d’*al-’Insân*.

رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنِّي لَمْ أَكْسُكْهَا لِتَلْبَسَهَا». فَكَسَاهَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَخَاهُ بِمَكَّةَ مُشْرِكًا.

٨ - باب: السَّوَاكِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ.

وَقَالَ أَبُو سَعِيدٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «يَسْتَنُّ».

٨٨٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لَوْلَا أَنْ أَشَقُّ عَلَى أُمَّتِي - أَوْ عَلَى النَّاسِ - لَأَمَرْتُهُمْ بِالسَّوَاكِ مَعَ كُلِّ صَلَاةٍ».

٨٨٨ - حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ الْحَبَّابِ: حَدَّثَنَا أَنَسُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَكْثَرْتُ عَلَيْكُمْ فِي السَّوَاكِ».

٨٨٩ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ وَحُصَيْنٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ حُدَيْفَةَ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ يَشُوعُ فَاهُ.

٩ - باب: مَنْ تَسَوَّكَ بِسِوَاكِ غَيْرِهِ.

٨٩٠ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ قَالَ: قَالَ هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: دَخَلَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، وَمَعَهُ سِوَاكٌ يَسْتَنُّ بِهِ، فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَقُلْتُ لَهُ: أَعْطِنِي هَذَا السَّوَاكِ يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ، فَأَعْطَانِيهِ، فَقَصَمْتُهُ، ثُمَّ مَضَعْتُهُ، فَأَعْطَيْتُهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَاسْتَنَّ بِهِ، وَهُوَ مُسْتَسِنِدٌ إِلَى صَدْرِي.

١٠ - باب: مَا يُقْرَأُ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ.

٨٩١ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ - هُوَ ابْنُ هُرْمَزٍ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الْجُمُعَةِ، فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ: ﴿الْمَ تَنْزِيلُ﴾^(١). السَّجْدَةَ، وَ: ﴿هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ﴾^(٢).

١١ - باب: الْجُمُعَةِ فِي الْقَرْيِ وَالْمُدُنِ.

٨٩٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ، عَنْ أَبِي جَمْرَةَ الضُّبَعِيِّ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ أَوَّلَ جُمُعَةٍ جُمِعَتْ - بَعْدَ جُمُعَةِ

(١). سورة السجدة: الآيتان ١ - ٢.

(٢) سورة الإنسان: الآية ٦.

dans la mosquée du Messenger de Dieu (ﷺ) — fut dans la mosquée des ‘Abd-al-Qays, à Juwâthya, dans le Bahrayn.

893 - Ibn ‘Umar (r): Le Messenger de Dieu (ﷺ) a dit: “Chacun de vous est un pasteur...”

* Al-Layth ajoute: Yûnus dit: «Ruzayq ben Ḥukay écrivit à ibn Chihâb — j’étais avec lui à Wâdi-l-Qura — et lui demanda s’il pouvait présider l’office du vendredi. Signalons que Ruzayq cultivait une terre sur laquelle il y avait un groupe formé de noirs et d’autres personnes. De plus, il était le gouverneur de ‘Ayla.

«Ibn Chihâb lui écrivit — j’étais en train d’entendre — et lui ordonna de présider la prière du vendredi en lui rapportant que Sâlm lui avait dit que ‘Abd-ul-Lâh ben ‘Umar disait: “J’ai entendu le Messenger de Dieu (ﷺ) dire: *Chacun de vous est un pasteur et chacun de vous est responsable de son troupeau; l’imam est pasteur et est responsable de son troupeau; l’homme est pasteur au sein de sa famille et est responsable de son troupeau; la femme est pasteur dans la maison de son époux et est responsable de son troupeau; le serviteur est pasteur quant aux biens de son maître et est responsable de son troupeau.*»

«“Je crois qu’il a aussi dit: ... *L’homme est pasteur quant aux biens de son père et est responsable de son troupeau. Chacun de vous est pasteur et chacun est responsable de son troupeau.*”»

R. 12 - Est-ce que ceux qui n’assistent pas à la prière du vendredi — femmes, enfants et autres — doivent faire des ablutions majeures?

* Ibn ‘Umar: Les ablutions majeures doivent être faites par ceux pour qui la prière du vendredi est obligatoire.

894 - ‘Abd-ul-Lâh ben ‘Umar (r) dit: «Celui d’entre vous qui [veut] venir à l’office du vendredi, qu’il fasse des ablutions majeures!»

895 - Abu Sa‘îd al-Khudry (r): Le Messenger de Dieu (ﷺ) a dit: “Les ablutions majeures du jour du vendredi sont obligatoires pour tout pubère.”

896 - Abu Hurayra dit: «Le Messenger de Dieu (ﷺ) dit: “Nous serons les derniers et nous serons les premiers le jour de la Résurrection. Les autres ont reçu

في مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ - فِي مَسْجِدِ عَبْدِ الْقَيْسِ، بِجَوَائِي مِنَ الْبَحْرَيْنِ.

٨٩٣ - حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنَا سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «كُلُّكُمْ رَاعٍ».

وَرَادَ اللَّيْثُ: قَالَ يُونُسُ: كَتَبَ رُزَيْقُ بْنُ حُكَيْمٍ إِلَى ابْنِ شِهَابٍ - وَأَنَا مَعَهُ يَوْمَئِذٍ بِوَادِي الْقُرَى - : هَلْ تَرَى أَنْ أُجْمَعَ؟ وَرُزَيْقٌ عَامِلٌ عَلَى أَرْضٍ يَعْمَلُهَا، وَفِيهَا جَمَاعَةٌ مِنَ السُّودَانِ وَغَيْرِهِمْ، وَرُزَيْقٌ يَوْمَئِذٍ عَلَى أُيْلَةَ، فَكَتَبَ ابْنُ شِهَابٍ -، وَأَنَا أَسْمَعُ - يَأْمُرُهُ أَنْ يَجْمَعَ، يُخْبِرُهُ: أَنَّ سَالِمًا حَدَّثَهُ: أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «كُلُّكُمْ رَاعٍ، وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، الْإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي أَهْلِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا وَمَسْئُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا، وَالْحَادِمُ رَاعٍ فِي مَالِ سَيِّدِهِ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ» - قَالَ: وَحَسِبْتُ أَنْ قَدْ قَالَ: «وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي مَالِ أَبِيهِ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ».

١٢ - بَابُ: هَلِ عَلَى مَنْ لَمْ يَشْهَدْ الْجُمُعَةَ غُسْلٌ،

مِنَ النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ وَغَيْرِهِمْ.

وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: إِنَّمَا الْغُسْلُ عَلَى مَنْ تَجِبُ عَلَيْهِ الْجُمُعَةُ.

٨٩٤ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ جَاءَ مِنْكُمْ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ».

٨٩٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنِ مَالِكٍ، عَنِ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنِ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنِ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «غُسْلُ يَوْمِ الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ».

٨٩٦ - حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ طَاوُسٍ، عَنِ أَبِيهِ، عَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «نَحْنُ الْآخِرُونَ السَّابِقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، أَوْتُوا الْكِتَابَ

l'Écriture avant nous et nous l'avons reçue après eux. C'est ce jour⁽¹⁾ sur lequel ils ont divergé. Quant à nous, Dieu nous a guidés à lui. Demain est pour les Juifs et le lendemain est pour les Chrétiens." Il garda ensuite le silence.

897 - «Puis il dit: "Chaque Musulman doit faire des ablutions majeures une fois tous les sept jours où il lavera sa tête et son corps."»

898 - Rapporté [aussi] par 'Abân ben Şâlih, et ce de Mujâhid, de Tâwûs, d'Abu Hurayra qui dit: «Le Prophète (ﷺ) a dit: "Dieu, le Très Haut, a un droit auprès de chaque Musulman: faire des ablutions majeures un jour tous les sept jours."»

r. 13/899 - D'après Ibn 'Umar, le Prophète (ﷺ) dit: «Donnez la permission aux femmes de venir la nuit à la mosquée.»

900 - D'après Nâfi', Ibn 'Umar dit: «'Umar avait une épouse qui assistait à la prière en groupe dans la mosquée pendant les prières du *fajr* et du *'ichâ'*. On lui dit alors: "Pourquoi sors-tu bien que tu sais que 'Umar déteste cela et est en plus jaloux? — Et qu'est-ce qui l'empêche de me l'interdire? demanda-t-elle — Ce qui l'empêche sont ces propos du Messager de Dieu (ﷺ): *N'empêchez pas les servantes de Dieu (c.à.d les femmes) de venir aux mosquées de Dieu!*"»

R. 14 - Sur la permission [de ne pas venir] au cas où l'on ne s'est pas présenté pour la prière du vendredi à cause de la pluie

901 - D'après 'Abd-ul-Lâh ben al-Hârith, le cousin paternel de Muḥammad ben Sîrîn, Ibn 'Abbâs dit à son muezzin en un jour pluvieux: "Lorsque tu arrives à: *J'atteste que Muḥammad est le Messager de Dieu* ne dit pas: *Accourez à la prière!* Dis plutôt: *Priez dans vos maisons!*" [En entendant cela], les présents semblaient ne pas admettre la chose. Et Ibn 'Abbâs de dire: "Cela a été fait par celui qui est mieux que moi. Certes, la prière du vendredi est obligatoire, mais je n'ai pas voulu vous causer de gêne ni que vous marchiez dans la boue en glissant."

(1) C.à.d, le vendredi.

مِنْ قَبْلِنَا، وَأَوْتَيْنَاهُ مِنْ بَعْدِهِمْ، فَهَذَا الْيَوْمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ، فَهَدَانَا اللَّهُ، فَغَدَاً لِلْيَهُودِ، وَبَعْدَ غَدٍ لِلنَّصَارَى. فَسَكَتَ.

٨٩٧- ثُمَّ قَالَ: «حَقٌّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ، أَنْ يَغْتَسِلَ فِي كُلِّ سَبْعَةِ أَيَّامٍ يَوْمًا، يَغْتَسِلُ فِيهِ رَأْسُهُ وَجَسَدُهُ».

٨٩٨- رَوَاهُ أَبَانُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لِلَّهِ تَعَالَى عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ حَقٌّ، أَنْ يَغْتَسِلَ فِي كُلِّ سَبْعَةِ أَيَّامٍ يَوْمًا».

١٣- باب ٨٩٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ: حَدَّثَنَا شَبَابَةُ: حَدَّثَنَا وَرْقَاءُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ أَبِي عَمْرٍو، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «أَتَذُنُوا لِلنِّسَاءِ بِاللَّيْلِ إِلَى الْمَسَاجِدِ».

٩٠٠- حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُوسَى: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ أَبِي عَمْرٍو قَالَ: كَانَتْ أَمْرَأَةٌ لِعُمَرَ، تَشْهَدُ صَلَاةَ الصُّبْحِ وَالْعِشَاءِ فِي الْجَمَاعَةِ فِي الْمَسْجِدِ، فَقِيلَ لَهَا: لِمَ تَخْرُجِينَ، وَقَدْ تَعْلَمِينَ أَنَّ عُمَرَ يَكْرَهُ ذَلِكَ وَيَغَارُ؟ قَالَتْ: وَمَا يَمْنَعُهُ أَنْ يَنْهَانِي؟ قَالَ: يَمْنَعُهُ قَوْلُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: «لَا تَمْنَعُوا إِمَاءَ اللَّهِ مَسَاجِدَ اللَّهِ».

١٤- باب: الرُّخْصَةُ إِنْ لَمْ يَحْضُرْ

الْجُمُعَةُ فِي الْمَطَرِ.

٩٠١- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْحَمِيدِ، صَاحِبُ الزِّيَادِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَارِثِ، أَبُو عَمٍّ مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ: قَالَ أَبُو عَبَّاسٍ لِمُؤَدِّهِ فِي يَوْمِ مَطِيرٍ: إِذَا قُلْتَ: أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَلَا تَقُلْ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، قُلْ صَلُّوا فِي بُيُوتِكُمْ. فَكَانَ النَّاسَ اسْتَنْكَرُوا، قَالَ: فَعَلَهُ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي، إِنَّ الْجُمُعَةَ عَزْمَةٌ، وَإِنِّي كَرِهْتُ أَنْ أُحْرِجَكُمُ، فَتَمَشُّونَ فِي الطِّينِ وَأَنْدَحِضَ.

R. 15 - A partir de quelle distance doit-on venir à la prière du vendredi? Et pour qui est-elle obligatoire?

Car Dieu, Majestueux et puissant, dit: **Quand on appelle à la prière à un moment d'un vendredi**⁽¹⁾...

* 'Aṭā': Lorsqu'on est dans un village à population agglomérée et qu'on appelle à la prière du vendredi, on doit assister soit qu'on a entendu l'appel ou non.

* 'Anas (r) faisait parfois la prière du vendredi et des fois il ne la faisait pas, et ce en étant dans sa résidence à az-Zâwiya, à deux *farsakh* [de Bassorah].

902 - 'Ā'icha, l'épouse du Prophète (ﷺ), dit: «Le jour du vendredi, les gens arrivaient les uns après les autres de leurs maisons et d'al-'Awāly tout poussiéreux et transpirants. Une fois, un homme d'entre eux vint voir le Messager de Dieu (ﷺ) qui était chez moi... Le Prophète (ﷺ) dit alors: "Si seulement vous vous purifiez pour votre jour-ci!"»

R. 16 - Le temps de la prière du vendredi commence à partir du moment où le soleil commence à s'incliner vers l'ouest

* Cela est rapporté des personnes suivantes: 'Umar, 'Ali, an-Nu'mân ben Bachîr et 'Amrû ben Ḥurayth (que Dieu les agrée tous).

903 - Yahya ben Sa'îd [rapporte] avoir interrogé 'Amra sur les ablutions majeures le jour du vendredi et que celle-ci répondit: 'Ā'icha (r) a dit: «Les gens travaillaient eux-mêmes. Et pour assister à la prière du vendredi, ils s'y rendaient en gardant leur état [d'ouvriers]. D'où, il leur fut dit: "Si seulement vous vous laviez!"»

904 - 'Anas ben Mâlik (r): Le Prophète (ﷺ) faisait la prière du vendredi lorsque le soleil penchait [de l'autre côté du ciel].

905 - D'après Ḥumayd, 'Anas dit: «Nous accomplissions tôt la prière du vendredi et nous faisions la sieste après l'avoir faite.»

(1) Al-Jumu'a, 9.

١٥- باب: مِنْ أَيْنَ تُؤْتَى الْجُمُعَةُ، وَعَلَى مَنْ تَحِبُّ.

لَقَوْلِ اللَّهِ جَلَّ وَعَزَّ: ﴿إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ﴾^(١).

وَقَالَ عَطَاءٌ: إِذَا كُنْتَ فِي قَرْيَةٍ جَامِعَةٍ، فَنُودِيَ بِالصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ، فَحَقَّ عَلَيْكَ أَنْ تَشْهَدَهَا، سَمِعْتَ النِّدَاءَ أَوْ لَمْ تَسْمَعْهُ.

وَكَانَ أَنَسٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي قَصْرِهِ، أحيانًا يُجْمَعُ وَأحيانًا لَا يُجْمَعُ، وَهُوَ بِالزَّوَاوِيَةِ عَلَى فَرَسَخَيْنِ.

٩٠٢ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ: أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ جَعْفَرِ بْنِ الزُّبَيْرِ حَدَّثَهُ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: كَانَ النَّاسُ يَنْتَابُونَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ مِنْ مَنَازِلِهِمْ وَالْعَوَالِي، فَيَأْتُونَ فِي الْعُبَارِ يُصِيبُهُمُ الْعُبَارُ وَالْعَرَقُ، فَيَخْرُجُ مِنْهُمْ الْعَرَقُ، فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِنْسَانٌ مِنْهُمْ - وَهُوَ عِنْدِي - فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَوْ أَنَّكُمْ تَطَهَّرْتُمْ لِيَوْمِكُمْ هَذَا»

١٦- باب: وَقْتُ الْجُمُعَةِ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ.

وَكَذَلِكَ يُرَوَى عَنْ عُمَرَ، وَعَلِيِّ، وَالنُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ، وَعَمْرُو بْنِ حُرَيْثٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ.

٩٠٣ - حَدَّثَنَا عَبْدَانُ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ: أَنَّهُ سَأَلَ عَمْرَةَ عَنِ الْغُسْلِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَقَالَتْ: قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: كَانَ النَّاسُ مَهَنَةً أَنْفُسِهِمْ، وَكَانُوا إِذَا رَاحُوا إِلَى الْجُمُعَةِ رَاحُوا فِي هَيْئَتِهِمْ، فَقِيلَ لَهُمْ: «لَوْ آغْتَسَلْتُمْ».

٩٠٤ - حَدَّثَنَا سُرَيْجُ بْنُ النُّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عُثْمَانَ التَّمِيمِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُصَلِّي الْجُمُعَةَ حِينَ تَمِيلُ الشَّمْسُ.

٩٠٥ - حَدَّثَنَا عَبْدَانُ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا حُمَيْدٌ، عَنْ أَنَسِ قَالَ: كُنَّا نُبَكِّرُ بِالْجُمُعَةِ، وَنَقِيلُ بَعْدَ الْجُمُعَةِ.

(١) سورة الجمعة: الآية ٩

R. 17 - Lorsque la chaleur devient torride le jour du vendredi

906 - Abu Khalda — C'est-à-dire Khâlid ben Dinâr — dit: «J'ai entendu 'Anas ben Mâlik dire: "Lorsque le froid était intense, le Prophète (ç) faisait tôt la prière; lorsque la chaleur devient torride, il attendait la fraîcheur pour [accomplir] la prière." C'est-à-dire, celle du vendredi.»

* Yûnus ben Bukayr: Abu Khalda nous a rapporté cela en citant "pour [accomplir] la prière" sans toutefois citer le vendredi.

* Bichr ben Thâbit: Abu Khalda nous a rapporté ceci: «Un certain gouverneur nous fit la prière du vendredi puis dit à 'Anas (r): "Comment le Prophète (ç) faisait-il la prière du *duhr*?"»

R. 18 - Sur le fait de marcher pour aller à la prière du vendredi

* Sur: ... **empressez-vous au Rappel de Dieu**⁽¹⁾.

* Sur celui qui dit que le *sa'y* (l'empressement) est le fait d'œuvrer et de partir, et ce en se basant sur: *wa sa'â lahâ sa'yahâ*⁽²⁾.

* Ibn 'Abbâs (r): «A ce moment⁽³⁾ la vente sera illicite.»

* 'Aṭâ': Tous les arts et métiers deviennent illicites...

* 'Ibrâhîm ben Sa'd — d'az-Zuhry — dit: «Lorsque le muezzin prononce le '*adhân* on doit assister à la prière du vendredi [même] si on est en voyage.»

907 - 'Abâba ben Rifâ'a dit: «Abu 'Abs me rencontra au moment où j'allais à la prière du vendredi et il me dit: "J'ai entendu le Prophète (ç) dire: *Celui dont les pieds ont été empoussiérés pour la cause de Dieu, Dieu le préservera du Feu.*"»

908 - Abu Salama ben 'Abd-ar-Rahmân: Abu Hurayra dit: «J'ai entendu le Messenger de Dieu (ç) dire: "Lorsqu'on appelle à la prière, ne venez pas en vous hâtant! Venez plutôt en marchant et soyez calmes!... Faites la partie que vous rattraperez et terminez ce que vous aurez manqué!"»

909 - D'après 'Abd-ul-Lâh ben Abu Qatâda — Je ne connais ce *hadîth* que de

(1) Al-Jumu'a, 9.

(2) Al-'Isrâ', 19.

(3) C.-à-d. une fois le '*adhân* pour la prière prononcée.

١٧ - باب: إِذَا أَشْتَدَّ الْحَرُّ يَوْمَ الْجُمُعَةِ.

٩٠٦ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا حَرَمِيُّ بْنُ عَمَارَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو خَلْدَةَ - هُوَ خَالِدُ بْنُ دِينَارٍ - قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا أَشْتَدَّ الْبَرْدُ بَكَرَ بِالصَّلَاةِ، وَإِذَا أَشْتَدَّ الْحَرُّ أَبْرَدَ بِالصَّلَاةِ، يَعْنِي الْجُمُعَةَ.

قَالَ يُونُسُ بْنُ بُكَيْرٍ: أَخْبَرَنَا أَبُو خَلْدَةَ فَقَالَ: بِالصَّلَاةِ، وَلَمْ يَذْكُرِ الْجُمُعَةَ. وَقَالَ بِشْرُ بْنُ ثَابِتٍ: حَدَّثَنَا أَبُو خَلْدَةَ قَالَ: صَلَّى بِنَا أَمِيرِ الْجُمُعَةِ، ثُمَّ قَالَ لِأَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: كَيْفَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي الطُّهْرَ؟.

١٨ - باب: الْمَشْيِ إِلَى الْجُمُعَةِ

وَقَوْلِ اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ: ﴿فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ﴾^(١).

وَمَنْ قَالَ: السَّعْيُ الْعَمَلُ وَالذَّهَابُ، لِقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿وَسَعَى لَهَا سَعْيَهَا﴾^(٢).

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: يَحْرُمُ الْبَيْعُ حِينَئِذٍ. وَقَالَ: عَطَاءٌ: تَحْرُمُ الصَّنَاعَاتُ كُلُّهَا. وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ: إِذَا أَذِنَ الْمُؤَدَّنُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَهُوَ مُسَافِرٌ، فَعَلَيْهِ أَنْ يَشْهَدَ.

٩٠٧ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبَابَةُ بْنُ رِفَاعَةَ قَالَ: أَدْرَكَنِي أَبُو عَبَسٍ، وَأَنَا أَذْهَبُ إِلَى الْجُمُعَةِ، فَقَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ آغْبَرَتْ قَدَمَاهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَرَمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ».

٩٠٨ - حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذَنْبٍ: قَالَ الزُّهْرِيُّ، عَنْ سَعِيدِ وَأَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

وَحَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ: أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا تَأْتَوْهَا تَسْعُونَ، وَأَتَوْهَا تَمْشُونَ، عَلَيْكُمْ السَّكِينَةُ، فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا، وَمَا فَاتَكُمْ فَأْتِمُوا».

٩٠٩ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو قَتَيْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ

(١) سورة الجمعة: الآية ٩.

(٢) سورة الإسراء: الآية ١٩.

son père —, le Prophète dit: «Ne vous levez que lorsque vous me voyez...! Soyez calme!»

R. 19 - Lors de l'office du vendredi on ne doit pas séparer deux personnes [assises l'une près de l'autre dans la mosquée]

910 - Salmân al-Fârisy dit: «Le Messager de Dieu (ç) a dit: “Celui qui fait des ablutions majeures le jour du vendredi, se purifie autant qu'il le peut, se pommade ou met du baume, sort [pour la prière], ne sépare pas deux personnes [assises l'une près de l'autre dans la mosquée], prie autant que cela lui est possible puis, à l'arrivée de l'imam, commence à écouter attentivement..., celui-là verra pardonnés ses péchés commis jusqu'au vendredi prochain.”»

R. 20 - Le jour du vendredi, aucun ne doit faire lever son frère et prendre sa place

911 - Ibn Jurayh dit: «J'ai entendu Nâfi' dire: J'ai entendu ibn 'Umar (r) dire: “Le Prophète (ç) a interdit qu'un homme fasse lever son frère de sa place et s'y assoie.”

«J'ai dit alors à Nâfi': “Est-ce que cela concerne la prière du vendredi?

— [La prière du] vendredi et les autres [prières], m'a-t-il répondu.”»

R. 21 - Sur le 'adhân le jour du vendredi

912 - As-Sâ'ib ben Yazîd dit: «Du vivant du Prophète (ç), ainsi que d'Abu Bakr et de 'Umar (r), le premier appel pour la prière du vendredi se faisait dès que l'imâm était assis sur le minbar. Mais 'Uthmân (r) ajouta durant son califat — où le nombre de gens devint élevé — le troisième appel à az-Zawrâ'.»

R. 22 - Sur le muezzin unique le jour de vendredi

913 - As-Sâ'ib ben Yazîd: Celui qui ajouta le troisième 'adhân pour le jour du vendredi fut 'Uthmân ben 'Affân (r), et ce lorsque le nombre des habitants de Médine était devenu élevé. Quant au temps du Prophète (ç), il n'y avait qu'un seul muezzin. De plus, on faisait le 'adhân le jour du vendredi dès que l'imam s'était assis — c'est-à-dire sur le minbar.

يَحْيَىٰ بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَا تَقُومُوا حَتَّىٰ تَرَوْنِي وَعَلَيْكُمْ السَّكِينَةُ».

١٩- باب: لَا يُفَرِّقُ بَيْنَ اثْنَيْنِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ.

٩١٠- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي ذئْبٍ، عَنْ سَعِيدِ الْمُقْبَرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ وَدِيعَةَ، عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَتَطَهَّرَ بِمَا اسْتَطَاعَ مِنْ طَهْرٍ، ثُمَّ آدَهَنَ أَوْ مَسَّ مِنْ طِيبٍ، ثُمَّ رَاحَ فَلَمْ يُفَرِّقْ بَيْنَ اثْنَيْنِ، فَصَلَّىٰ مَا كُتِبَ لَهُ، ثُمَّ إِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ أَنْصَتَ، غَفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى».

٢٠- باب: لَا يُقِيمُ الرَّجُلُ أَخَاهُ

يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَيَقْعُدُ فِي مَكَانِهِ.

٩١١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَخْلَدُ بْنُ يَزِيدَ قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: سَمِعْتُ نَافِعًا يَقُولُ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يُقِيمَ الرَّجُلُ أَخَاهُ مِنْ مَقْعَدِهِ وَيَجْلِسَ فِيهِ. قُلْتُ لِنَافِعٍ: الْجُمُعَةُ؟ قَالَ: الْجُمُعَةُ وَغَيْرَهَا.

٢١- باب: الْأَذَانِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ.

٩١٢- حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذئْبٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: كَانَ النَّدَاءُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، أَوَّلُهُ إِذَا جَلَسَ الْإِمَامُ عَلَى الْمِنْبَرِ، عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَلَمَّا كَانَ عُثْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - وَكَثُرَ النَّاسُ - زَادَ النَّدَاءُ الثَّلَاثَ عَلَى الزُّورَاءِ.

٢٢- باب: الْمُؤَذِّنِ الْوَاحِدِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ.

٩١٣- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ الْمَاجِشُونُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ: أَنَّ الَّذِي زَادَ التَّأْدِينَ الثَّلَاثَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ عُثْمَانُ بْنُ عَمَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، - حِينَ كَثُرَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ - وَلَمْ يَكُنْ لِلنَّبِيِّ ﷺ مُؤَذِّنٌ غَيْرُ وَاحِدٍ، وَكَانَ التَّأْدِينُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ حِينَ يَجْلِسُ الْإِمَامُ، يَعْنِي عَلَى الْمِنْبَرِ.

R. 23 - Sur le fait que l'imam répète, du minbar, les formules du '*adhân* lorsqu'il entend cet appel

914 - 'Umâma ben Sahl ben Hunayf dit: «J'entendis Mu'âwiya ben Abu Sufyân, qui était assis sur le minbar tandis que le muezzin prononçait le '*adhân* en commençant par: *Al-Lâhu 'akbar al-Lâhu 'akbar*, dire: *Al-Lâhu 'akbar al-Lâhu 'akbar*. Puis le muezzin ajouta: "*Ach-hadu 'ann lâ ilâha illa-l-Lâh.*" et Mu'âwiya de dire: "Moi aussi."

«Le muezzin: "*Ach-hadu 'anna Muḥammad rasûlu-l-Lâh.*"

«Mu'âwiya: "Moi aussi."

«A la fin du '*adhân*, Mu'awiya dit: "O gens! j'ai entendu le Messenger de Dieu (ç) dire de cet endroit-ci ce que vous venez d'entendre de mes paroles, et ce lorsque le muezzin s'était mis à prononcer le '*adhân.*"»

R. 24 Sur le fait de s'asseoir sur le minbar au moment où l'on est en train de faire le '*adhân*

915 - As-Sâ'ib ben Yazîd: Le deuxième '*adhân* du jour du vendredi fut ordonné par 'Uthmân, et ce lorsque les gens de la Mosquée étaient devenus nombreux. D'autre part, le '*adhân* du jour du vendredi commençait lorsque l'imâm s'asseyait...

R. 25 - Sur le '*adhân* lorsqu'on veut commencer le sermon

916 - Az-Zuhry dit: «J'ai entendu as-Sâ'ib ben Yazîd dire: "Au temps du Messenger de Dieu (ç), ainsi qu'au temps d'Abu Bakr et de 'Umar (r), le '*adhân* du jour du vendredi commençait lorsque l'imâm s'asseyait sur le minbar. Mais 'Uthmân (r) ordonna en son temps — où le nombre des musulmans était devenu élevé — de faire un troisième '*adhân* [pour la prière] du jour du vendredi. On le fit à az-Zawrâ', et depuis lors cela était devenu une pratique constante.

R. 26 - Faire le sermon [du vendredi] sur le minbar

* 'Anas (r) dit: Le Prophète (ç) fit un sermon de sur le minbar.

917 - Abu Hâzim ben Dinâr: Quelques individus vinrent voir Sahl ben Sa'd

٢٣ - باب: يُودُّنُ الإمامَ عَلَى المِنْبَرِ إِذَا سَمِعَ النِّدَاءَ.

٩١٤ - حَدَّثَنَا ابْنُ مُقَاتِلٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَهْلٍ ابْنِ حُنَيْفٍ، عَنْ أَبِي أَمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ بْنِ حُنَيْفٍ قَالَ: سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ، وَهُوَ جَالِسٌ عَلَى المِنْبَرِ، أَدَّنَ المُوَدَّنُ، قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، قَالَ مُعَاوِيَةُ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَقَالَ مُعَاوِيَةُ: وَأَنَا، فَقَالَ مُعَاوِيَةُ: وَأَنَا، فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَقَالَ مُعَاوِيَةُ: وَأَنَا، فَلَمَّا أَنْ قَضَى التَّأْذِينَ، قَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ، إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى هَذَا المَجْلِسِ - حِينَ أَدَّنَ المُوَدَّنُ - يَقُولُ مَا سَمِعْتُمْ مِنِّي مِنْ مَقَالَتِي.

٢٤ - باب: الجُلُوسِ عَلَى المِنْبَرِ عِنْدَ التَّأْذِينَ.

٩١٥ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ: أَنَّ السَّائِبَ بْنَ يَزِيدَ أَخْبَرَهُ: أَنَّ التَّأْذِينَ الثَّانِي يَوْمَ الجُمُعَةِ، أَمَرَ بِهِ عُثْمَانُ - حِينَ كَثُرَ أَهْلُ المَسْجِدِ - وَكَانَ التَّأْذِينَ يَوْمَ الجُمُعَةِ حِينَ يَجْلِسُ الإمامُ.

٢٥ - باب: التَّأْذِينَ عِنْدَ الخُطْبَةِ.

٩١٦ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ السَّائِبَ بْنَ يَزِيدَ يَقُولُ: إِنَّ الأَذَانَ يَوْمَ الجُمُعَةِ، كَانَ أَوَّلُهُ حِينَ يَجْلِسُ الإمامُ يَوْمَ الجُمُعَةِ عَلَى المِنْبَرِ، فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَلَمَّا كَانَ فِي خِلَافَةِ عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - وَكَثُرُوا - أَمَرَ عُثْمَانُ يَوْمَ الجُمُعَةِ بِالأَذَانِ الثَّالِثِ، فَأَذَّنَ بِهِ عَلَى الزُّورَاءِ، فَثَبَّتَ الأَمْرَ عَلَى ذَلِكَ.

٢٦ - باب: الخُطْبَةِ عَلَى المِنْبَرِ.

وَقَالَ أَنَسُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: خَطَبَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى المِنْبَرِ.

٩١٧ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عَبْدِ القَارِيِّ القُرَشِيِّ الإسْكَندَرَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو حَازِمٍ بْنُ دِينَارٍ: أَنَّ رِجَالًا أَتَوْا سَهْلَ بْنَ

as-Sa'idy et se mirent à se contredire les uns les autres au sujet du bois du minbar du Prophète. Et comme ils l'interrogèrent sur la question, Sahl répondit: «Par Dieu! je connais de quel bois il était fabriqué et je l'ai vu le premier jour où on l'a placé et le premier jour où le Messenger de Dieu (ﷺ) s'est assis sur lui...

«Eh bien! le Messenger de Dieu (ﷺ) envoya dire à Une telle — une femme dont Sahl cita le nom —: “Donne l'ordre à ton serviteur, le menuisier, de me fabriquer des planches sur lesquelles je pourrai m'asseoir au moment où je parle aux gens!” En effet, la femme donna l'ordre au menuisier, qui fabriqua la chose à partir du tamarix⁽¹⁾ de Ghâba et l'apporta [à sa maîtresse]. Et celle-ci d'envoyer [informer] le Messenger de Dieu (ﷺ) qui donna l'ordre de la placer ici. Je vis ensuite le Messenger de Dieu (ﷺ) qui priait et prononçait le *tekbîr* en étant sur elle. Il fit le *rukû'* en restant sur elle, descendit et recula pour se prosterner juste près du bas du minbar puis recommença. Après la fin de la prière, il tourna vers les présents et dit: “O gens! je ne fais cela que pour que vous puissiez me suivre et apprendre ma prière.”»

918 - Ibn 'Anas [rapporte] avoir entendu Jâbir ben 'Abd-ul-Lâh dire: «Il y avait un tronc sur lequel se mettait le Prophète (ﷺ) [pour faire le sermon]. Mais lorsqu'on avait fabriqué le minbar, on entendit de ce tronc un son similaire à celui d'une chamelle sur le point de mettre bas. Cela dura jusqu'au moment où le Prophète (ﷺ) descendit [du minbar] et posa la main sur lui (le tronc)».

* De Sulaymân, de Yahya qui dit: Ḥaḥṣ ben 'Ubayd-ul-Lâh ben 'Anas m'a rapporté qu'il avait entendu Jâbir...

919 - D'après Sâlim, son père dit: «J'ai entendu le Prophète (ﷺ) faire un sermon de sur le minbar. Il a dit: “Celui qui vient à la prière du vendredi doit faire des ablutions majeures.”»

R. 27 - Sur le fait de prononcer le sermon en étant debout

* 'Anas dit: Tandis que le Prophète (ﷺ) faisait le sermon en étant debout...

920 - D'après Nâfi', ibn 'Umar (r) dit: «Le Prophète (ﷺ) faisait le sermon debout puis s'assoyait puis se mettait debout... C'est-à-dire comme on le fait aujourd'hui.»

(1) Il s'agit exactement du *tamariscus orientalis*.

سَعْدِ السَّاعِدِيِّ، وَقَدْ آمَتَرُوا فِي الْمِنْبَرِ مِمَّ عُوْدُهُ، فَسَأَلُوهُ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ: وَاللَّهِ إِنِّي لَأَعْرِفُ مِمَّا هُوَ، وَلَقَدْ رَأَيْتُهُ أَوَّلَ يَوْمٍ وُضِعَ، وَأَوَّلَ يَوْمٍ جَلَسَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، أُرْسِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى فُلَانَةَ - أَمْرَأَةٍ قَدَسَمَّاهَا سَهْلٌ - : «مُرِّي غَلَامَكَ النَّجَّارَ، أَنْ يَعْمَلَ لِي أَعْوَادًا، أَجْلِسُ عَلَيْهِنَّ إِذَا كَلَّمْتُ النَّاسَ». فَأَمَرْتُهُ فَعَمِلَهَا مِنْ طَرْفَاءِ الْغَابَةِ، ثُمَّ جَاءَ بِهَا، فَأَرْسَلْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَمَرَ بِهَا فَوَضَعَتْهَا هُنَا، ثُمَّ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى عَلَيْهَا وَكَبَّرَ وَهُوَ عَلَيْهَا، ثُمَّ رَكَعَ وَهُوَ عَلَيْهَا، ثُمَّ نَزَلَ الْقَهْقَرَى، فَسَجَدَ فِي أَصْلِ الْمِنْبَرِ ثُمَّ عَادَ، فَلَمَّا فَرَّغَ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ فَقَالَ: «أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّمَا صَنَعْتُ هَذَا لِتَاتُمُوا وَلِتَعْلَمُوا صَلَاتِي».

٩١٨ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ أَنَسٍ: أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: كَانَ جِدْعٌ يَقُومُ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ، فَلَمَّا وُضِعَ لَهُ الْمِنْبَرُ، سَمِعْنَا لِلْجِدْعِ مِثْلَ أَصْوَاتِ الْعِشَارِ، حَتَّى نَزَلَ النَّبِيُّ ﷺ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَيْهِ.

قَالَ سُلَيْمَانُ، عَنْ يَحْيَى: أَخْبَرَنِي حَفْصُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ: أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرًا.

٩١٩ - حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَبِي ذُنْبٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَخْطُبُ عَلَى الْمِنْبَرِ، فَقَالَ: «مَنْ جَاءَ إِلَى الْجُمُعَةِ فَلْيَغْتَسِلْ».

٢٧ - بَابُ: الْخُطْبَةِ قَائِمًا.

وَقَالَ أَنَسٌ: بَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ قَائِمًا.

٩٢٠ - حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ قَائِمًا، ثُمَّ يَقْعُدُ، ثُمَّ يَقُومُ، كَمَا تَفْعَلُونَ الْآنَ.

**R. 28 - L'imam se met en face des fidèles
et ceux-ci en face de l'imâm lorsqu'il
est en train de faire le sermon**

* Ibn 'Umar et 'Anas (que Dieu les agrée tous) se sont mis en face de l'imam...

921 - Abu Sa'ïd al-Khudry dit: «Un jour, le Prophète (ç) s'assit sur le minbar et nous nous assîmes autour de lui.»

**R. 29 - Sur celui qui dit dans le sermon,
après les louanges: 'Ammâ ba'd'⁽¹⁾**

* Cela a été rapporté par 'Ikrima, d'ibn 'Abbâs, du Prophète (ç)...

922 - 'Asmâ' (r) bent Abu Bakr dit: «J'entrai chez 'Â'icha (r) au moment où les gens étaient en train de prier. Je lui dis: “Que se passe-t-il avec les gens?” Elle me fit signe avec la tête envers le ciel et moi de m'écrier: “Est-ce un signe?” Et de nouveau, elle me fit signe de tête que oui...

«[J'entrai alors en prière avec les autres] mais le Messager de Dieu (ç) la prolongea au point où je faillis m'évanouir. Il y avait près de moi une outre d'eau. Je l'ouvris et versai de l'eau sur la tête. Le Messager de Dieu (ç) interrompit la prière après la réapparition du soleil. Il fit ensuite un sermon en adressant à Dieu des louanges dignes de Lui puis dit: “Cela dit...”

«Des femmes ansarites firent ensuite du chahut. Je me tournai alors pour les faire taire puis je dis à 'Â'icha: Qu'est-ce qu'il a dit? — Il a dit, me répondit-elle, ceci: *De mon endroit-ci, je viens de voir toute chose qu'on ne m'a pas fait voir [auparavant], même le Paradis et le Feu. De plus, on m'a révélé que vous subirez dans les tombes une tentation identique (ou: proche) à la tentation du faux Messie. On viendra à l'un de vous et on lui dira: “Que sais-tu de cet homme (le Prophète)?” Le croyant (ou: “le convaincu”). Le doute vient de Hichâm) dira: “C'est le Messager de Dieu, c'est Muḥammad (ç). Il nous a apporté les preuves et la guidance. Nous avons alors cru en lui, nous avons répondu favorablement [à son appel], nous avons suivi [ses prescriptions] et nous l'avons cru. — Dors en paix! nous savions bien que tu croyais en lui.” Quant à l'hypocrite (ou: “celui qui doutait”). Le doute vient de*

(1) Après cela... ou: Cela dit...

٢٨ - باب: يَسْتَقْبِلُ الْإِمَامَ الْقَوْمَ، وَأَسْتَقْبَلِ النَّاسَ الْإِمَامَ إِذَا خَطَبَ.

وَأَسْتَقْبَلِ ابْنَ عُمَرَ وَأَنْسُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ الْإِمَامَ.

٩٢١ - حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ هِلَالِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ: حَدَّثَنَا عَطَاءُ بْنُ يَسَارٍ: أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ قَالَ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ جَلَسَ ذَاتَ يَوْمٍ عَلَى الْمِنْبَرِ، وَجَلَسْنَا حَوْلَهُ.

٢٩ - باب: مَنْ قَالَ فِي الْخُطْبَةِ بَعْدَ الثَّنَاءِ: أَمَّا بَعْدُ.

رَوَاهُ عِكْرِمَةُ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

٩٢٢ - وَقَالَ مُحَمَّدٌ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ قَالَ: أَخْبَرْتَنِي فَاطِمَةُ بِنْتُ الْمُنْذِرِ، عَنْ أَسْمَاءِ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ قَالَتْ: دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، وَالنَّاسُ يُصَلُّونَ، قُلْتُ: مَا شَأْنُ النَّاسِ؟ فَأَشَارَتْ بِرَأْسِهَا إِلَى السَّمَاءِ، فَقُلْتُ: آيَةٌ؟ فَأَشَارَتْ بِرَأْسِهَا: - أَيُّ نَعَمْ - قَالَتْ: فَاطَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ جِدًّا حَتَّى تَجَلَّانِي الْعَشِيُّ، وَإِلَى جَنْبِي قُرْبَةٌ فِيهَا مَاءٌ، فَفَتَحْتُهَا فَجَعَلْتُ أَصْبُ مِنْهَا عَلَى رَأْسِي، فَانْصَرَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَدْ تَجَلَّتِ الشَّمْسُ، فَخَطَبَ النَّاسَ، وَحَمِدَ اللَّهَ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ، ثُمَّ قَالَ: «أَمَّا بَعْدُ». قَالَتْ: وَلَغِطَ نِسْوَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَانْكَفَأَتْ إِلَيْهِنَّ لِأَسْكَنْتَهُنَّ، فَقُلْتُ لِعَائِشَةَ: مَا قَالَ؟ قَالَتْ: قَالَ: «مَا مِنْ شَيْءٍ لَمْ أَكُنْ أُرِيئُهُ إِلَّا قَدْ رَأَيْتُهُ فِي مَقَامِي هَذَا، حَتَّى الْجَنَّةَ وَالنَّارَ، وَإِنَّهُ قَدْ أَوْحِيَ إِلَيَّ أَنَّكُمْ تُفْتَنُونَ فِي الْقُبُورِ، مِثْلَ - أَوْ قَرِيبًا مِنْ - فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ، يُوتَى أَحَدُكُمْ فَيُقَالُ لَهُ: مَا عَلِمَكَ بِهَذَا الرَّجُلِ؟ فَأَمَّا الْمُؤْمِنُ - أَوْ قَالَ الْمُوقِنُ، شَكَ هِشَامٌ - فَيَقُولُ: هُوَ رَسُولُ اللَّهِ، هُوَ مُحَمَّدٌ ﷺ، جَاءَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى، فَأَمَّا وَأَجِبْنَا وَاتَّبَعْنَا وَصَدَّقْنَا، فَيُقَالُ لَهُ: نَمْ صَالِحًا، قَدْ كُنَّا نَعْلَمُ إِنْ كُنْتَ لَتُؤْمِنُ بِهِ، وَأَمَّا الْمُنَافِقُ - أَوْ قَالَ الْمُرتَابُ، شَكَ هِشَامٌ - فَيُقَالُ لَهُ: مَا عَلِمَكَ بِهَذَا الرَّجُلِ؟ فَيَقُولُ: لَا

Hichâm), il lui sera aussi dit: “Que sais-tu sur cet homme?” mais il dira: “Je ne sais rien, j’ai entendu les gens dire des choses et je les ai répétées.”»

Hichâm: Fâtima me dit: “J’ai pu retenir cela. Mais elle, [’Asmâ’], m’avait cité beaucoup d’autres choses.”

923 - ‘Amrû ben Taghlib: On apporta au Messenger de Dieu (ﷺ) quelques biens — ou: quelques captifs — qu’il partagea en donnant aux uns et en privant les autres. Informé de la plainte de ceux qui en ont été privés, le Prophète loua et glorifia Dieu puis dit: “Cela dit, par Dieu! [sachez que] je donne à l’un et je prive l’autre bien que celui qui je prive m’est plus cher. C’est que je donne à quelques-uns du fait de l’impatience et de la frayeur que je vois dans leurs cœurs; et je laisse des autres devant le désintéressement et le bien que Dieu a mis dans leurs cœurs. Parmi ces gens, il y a ‘Amrû ben Taghlib.”

«Par Dieu, continua ‘Amrû, même le fait de posséder “des chamelles rouges”⁽¹⁾ ne m’est préférable à ses paroles du Messenger de Dieu (ﷺ).»

924 - ‘Â’icha: Une nuit, le Messenger de Dieu (ﷺ) sortit et pria dans la mosquée. Quelques uns le suivirent dans la prière. Le lendemain matin, les gens parlèrent de la chose puis, [la nuit suivante], le nombre de ceux qui suivirent la prière du Prophète devint plus important. Le surlendemain matin, les gens se mirent aussi à parler de la chose, puis, à la troisième nuit, les fidèles, qui étaient venus à la mosquée, devinrent beaucoup plus nombreux. Le Messenger de Dieu (ﷺ) arriva et ils firent la prière en l’imitant. Toutefois, à la quatrième nuit, la mosquée ne put suffire à tous les fidèles et le Prophète ne sortit qu’à la prière du *ṣubḥ*... Il fit la prière du *fajr*, se tourna vers les présents, prononça le *tachahud* puis dit: “Cela dit, [sachez que] votre présence ne m’était pas inconnue, mais je craignais que cette [prière] vous soit rendue obligatoire et que vous ne puissiez ensuite l’observer.”

* Rapporté aussi par Yûnus.

925 - Abu Ḥumayd as-Sâ’idy: Un certain soir, le Messenger de Dieu (ﷺ) se leva après la prière, prononça le *tachahud*, glorifia Dieu de ce qui est digne de Lui puis dit: “Cela dit...”

* Rapporté aussi, d’une part, d’Abu Mu’âwiya et d’Abu ‘Usâma, de Hichâm, de son père⁽²⁾, d’Abu Ḥumayd, du Prophète (ﷺ) qui dit: “Cela dit...”, et d’autre

(1) Signe de richesse.

(2) ‘Urwa.

أَدْرِي، سَمِعْتُ النَّاسَ يَقُولُونَ شَيْئًا فَقُلْتُهُ».

قَالَ هِشَامٌ: فَلَقَدْ قَالَتْ لِي فَاطِمَةُ فَأَوْعَيْتُهُ، غَيْرَ أَنَّهَا ذَكَرَتْ مَا يُغَلِّظُ عَلَيْهِ.

٩٢٣ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَعْمَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ جَرِيرِ بْنِ حَازِمٍ قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ يَقُولُ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ تَغْلِبٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَتَى بِمَالٍ - أَوْ بِسَبِيٍّ، فَقَسَمَهُ، فَأَعْطَى رِجَالًا وَتَرَكَ رِجَالًا، فَبَلَغَهُ أَنَّ الَّذِينَ تَرَكَ عَتَبُوا، فَحَمَدَ اللَّهُ ثُمَّ أَتَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: «أَمَّا بَعْدُ، فَوَاللَّهِ إِنِّي لَأَعْطِي الرَّجُلَ وَأَدْعُ الرَّجُلَ، وَالَّذِي أَدْعُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الَّذِي أُعْطِي، وَلَكِنْ أُعْطِي أَقْوَامًا لِمَا أَرَى فِي قُلُوبِهِمْ مِنَ الْجَزَعِ وَالْهَلَعِ، وَأَكُلُ أَقْوَامًا إِلَى مَا جَعَلَ اللَّهُ فِي قُلُوبِهِمْ مِنَ الْغِنَى وَالْخَيْرِ، فِيهِمْ عَمْرُو بْنُ تَغْلِبٍ». فَوَاللَّهِ مَا أَحَبُّ أَنْ لِي بِكَلِمَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حُمْرَ النَّعَمِ. تَابَعَهُ يُونُسُ.

٩٢٤ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شَهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ: أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ ذَاتَ لَيْلَةٍ مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ، فَصَلَّى فِي الْمَسْجِدِ، فَصَلَّى رِجَالٌ بِصَلَاتِهِ، فَأَصْبَحَ النَّاسُ فَتَحَدَّثُوا، فَاجْتَمَعَ أَكْثَرُ مِنْهُمْ فَصَلُّوا مَعَهُ، فَأَصْبَحَ النَّاسُ فَتَحَدَّثُوا، فَكَثُرَ أَهْلُ الْمَسْجِدِ مِنَ اللَّيْلَةِ الثَّلَاثَةِ، فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَصَلُّوا بِصَلَاتِهِ، فَلَمَّا كَانَتِ اللَّيْلَةُ الرَّابِعَةَ، عَجَزَ الْمَسْجِدُ عَنْ أَهْلِهِ، حَتَّى خَرَجَ لِصَلَاةِ الصُّبْحِ، فَلَمَّا قَضَى الْفَجْرَ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ فَتَشَهَّدَ، ثُمَّ قَالَ: «أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّهُ لَمْ يَخَفْ عَلَيَّ مَكَانَكُمْ، لَكِنِّي خَشِيتُ أَنْ تُفْرَضَ عَلَيْكُمْ، فَتَعَجِزُوا عَنْهَا». تَابَعَهُ يُونُسُ.

٩٢٥ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ، عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَامَ عَشِيَّةً بَعْدَ الصَّلَاةِ، فَتَشَهَّدَ وَأَتَى عَلِيَّ اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ، ثُمَّ قَالَ: «أَمَّا بَعْدُ».

تَابَعَهُ أَبُو مُعَاوِيَةَ وَأَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ:

part, par al-'Adany, de Sufyân; et ce en ce qui concerne "Cela dit".

926 - Al-Miswar ben Makhrama dit: «Le Messager de Dieu (ﷺ) se leva... Je l'entendis dire, après avoir prononcé le *tachahud*: "Cela dit..."»

* Rapporté aussi par az-Zubaydy, d'az-Zuhry.

927 - Ibn 'Abbâs (r) dit: «Drapé dans un voile passant par ses épaules et en tenant la tête par un bandeau noir, le Prophète (ﷺ) monta sur le minbar — c'était la dernière fois qu'il s'y assoyait —, loua et glorifia Dieu puis dit: "O gens! [approchez-vous] de moi!" On s'approcha de lui et il reprit: "Cela dit, [sachez que] le nombre des Ansars diminuera et celui du reste des gens augmentera. Que celui qui détiendra une certaine autorité sur la Umma de Muḥammad (ﷺ) et pourra porter préjudice aux uns et servir les autres, accepte les bonnes œuvres de celui d'entre eux qui fait du bien et pardonne à celui d'entre eux qui agit mal!"»

R. 30 - Sur le fait de s'asseoir entre les deux sermons du jour du vendredi

928 - D'après Nâfi', 'Abd-ul-Lâh dit: «Le Prophète (ﷺ) faisait deux sermons en s'assoyant entre eux.»

R. 31 - Sur le fait d'écouter le sermon

929 - Abu Hurayra dit: Le Prophète (ﷺ) a dit: "Au jour du vendredi, les anges se mettent à la porte de la mosquée pour inscrire par ordre d'arrivée [les nom des fidèles]... Celui qui arrive pendant la canicule ressemble à celui qui offre une chamelle, celui qui arrive après cela est comme celui qui offre une vache; le suivant, comme celui qui offre un bélier, puis une poule, puis un œuf. A l'arrivée de l'imam, ces anges plient leurs feuilles pour écouter le Rappel."»

R. 32 - Lorsque l'imam, qui est en train de faire le sermon, voit un homme arriver, il lui ordonne de faire deux *rak'a*

930 - Jâbir ben 'Abd-ul-Lâh dit: «Un homme arriva au moment où le Prophète (ﷺ) était en train de faire le sermon du vendredi aux fidèles. "As-tu prié? lui demanda le Prophète. — Non, répondit l'homme. — Lève-toi et fais deux *rak'a!*"»

«أَمَّا بَعْدُ». تَابَعَهُ الْعَدَنِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ، فِي: «أَمَّا بَعْدُ».

٩٢٦- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُسَيْنٍ، عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ قَالَ: قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَسَمِعْتُهُ حِينَ تَشْهَدُ يَقُولُ: «أَمَّا بَعْدُ».

تَابَعَهُ الزُّبَيْدِيُّ عَنِ الزُّهْرِيِّ.

٩٢٧- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ الْغَسِيلِ قَالَ: حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: صَعِدَ النَّبِيُّ ﷺ الْمِنْبَرَ، وَكَانَ آخِرَ مَجْلِسٍ جَلَسَهُ، مُتَعَطِّفًا مَلْحَفَةً عَلَى مَنْكِبَيْهِ، قَدْ عَصَبَ رَأْسَهُ بِعِصَابَةٍ دَسَمَةٍ، فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: «أَيُّهَا النَّاسُ إِلَيَّ». فَتَأَبَّأُوا إِلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: «أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّ هَذَا الْحَيَّ مِنَ الْأَنْصَارِ، يَقُولُونَ وَيَكْثُرُ النَّاسُ، فَمَنْ وَلِيَ شَيْئًا مِنْ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ ﷺ، فَاسْتَطَاعَ أَنْ يَضُرَّ فِيهِ أَحَدًا أَوْ يَنْفَعُ فِيهِ أَحَدًا، فَلْيَقْبَلْ مِنْ مُحْسِنِهِمْ وَيَتَجَاوَزْ عَنْ مُسِيئِهِمْ».

٣٠- باب: الْقَعْدَةُ بَيْنَ الْخُطْبَتَيْنِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ.

٩٢٨- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ خُطْبَتَيْنِ يَقْعُدُ بَيْنَهُمَا.

٣١- باب: الْأِسْتِمَاعُ إِلَى الْخُطْبَةِ.

٩٢٩- حَدَّثَنَا آدَمٌ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذَثْبٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْأَعْرَبِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِذَا كَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَفَقَتِ الْمَلَائِكَةُ عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ، يَكْتُبُونَ الْأَوَّلَ فَالْأَوَّلَ، وَمِثْلُ الْمُهْجَرِ كَمِثْلِ الَّذِي يُهْدِي بَدَنَةَ، ثُمَّ كَالَّذِي يُهْدِي بَقْرَةَ، ثُمَّ كَبْشًا، ثُمَّ دَجَاجَةً، ثُمَّ بَيْضَةً، فَإِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ طَوَّأَ صُحُفَهُمْ، وَيَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ».

٣٢- باب: إِذَا رَأَى الْإِمَامُ رَجُلًا جَاءَ وَهُوَ يَخْطُبُ، أَمْرُهُ أَنْ يُصَلِّيَ رَكَعَتَيْنِ.

٩٣٠- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ، وَالنَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ النَّاسَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَقَالَ: «أَصَلَّيْتَ يَا فُلَانُ». قَالَ: لَا، قَالَ: «فَمَ فَاذْكَرْ رَكَعَتَيْنِ».

**R. 33 - Sur celui qui arrive au moment où l'imam
est en train de prononcer le sermon, celui-là
peut faire deux *rak'a* légères**

931 - 'Amrû [rapporte avoir] entendu Jâbir dire: «Le jour du vendredi, un homme arriva au moment où le Prophète (ç) était en train de faire le sermon. “As-tu prié? lui demanda le Prophète. — Non, répondit l'homme. — Lève-toi et fais deux *rak'a!*”»

**R. 34 - Sur le fait de lever les deux
mains pendant le sermon**

932 - 'Anas dit: «Tandis que le Prophète (ç) prononçait le sermon du jour du vendredi, un homme se leva et dit: “O Messenger de Dieu! les chevaux et les brebis ont péri. Invoque Dieu afin qu'il nous abreuve!” Sur ce, le Prophète tendit les deux mains et fit une invocation.»

**R. 35 - Sur le fait de demander la pluie
pendant le sermon du vendredi**

933 - 'Anas ben Mâlik dit: «Au temps du Prophète (ç), les gens furent touchés par la disette et la sécheresse. Ainsi, et tandis que le Prophète était en train de prononcer le sermon du vendredi, un Bédouin se leva et dit: “O Messenger de Dieu! les biens ont péri et les enfants ont faim. Invoque Dieu pour nous!” En effet, et au moment où il n'y avait aucun nuage au ciel, le Prophète leva les deux mains [et pria Dieu].

«Par Celui qui détient mon âme dans sa Main! à peine les avait-il posées que le ciel se couvra de nuages qui ressemblaient à des montagnes; et à peine qu'il était descendu du minbar que des gouttes de pluie commencèrent à glisser sur sa barbe. La pluie restait à tomber le jour même, ainsi que le lendemain et le surlendemain..., et ce jusqu'au vendredi suivant où le même Bédouin — ou un autre — se leva et dit: “O Messenger de Dieu! les habitations [sont sur le point] d'être détruites et les biens [sur le point] d'être emportés par les eaux. Invoques-en Dieu pour nous!” Le Prophète leva de nouveau les mains et dit: “Seigneur! autour de nous, non sur nous!” Et à chaque fois qu'il désignait par sa main une partie des nuages, ces derniers s'éparpillaient au point où [le ciel] de Médine devint une éclaircie circulaire. Enfin, l'eau coula durant tout un mois le long de la vallée de Qanât, et toute personne qui venait en dehors de Médine évoquait la chose.»

٣٣ - باب: مَنْ جَاءَ وَالْإِمَامَ يَخُطُبُ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ.

٩٣١ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو، سَمِعَ جَابِرًا قَالَ: دَخَلَ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَالنَّبِيُّ ﷺ يَخُطُبُ، فَقَالَ: «أَصَلَّيْتَ». قَالَ: لَا، قَالَ: «قُمْ فَصَلِّ رَكَعَتَيْنِ».

٣٤ - باب: رَفَعِ الْيَدَيْنِ فِي الْخُطْبَةِ.

٩٣٢ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ أَنَسٍ. وَعَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: بَيْنَمَا النَّبِيُّ ﷺ يَخُطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، إِذْ قَامَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَلْكَ الْكُرَاعُ، وَهَلْكَ الشَّاءُ، فَأَدْعُ اللَّهَ أَنْ يَسْقِينَا. فَمَدَّ يَدَيْهِ وَدَعَا.

٣٥ - باب: الْإِسْتِسْقَاءُ فِي الْخُطْبَةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ.

٩٣٣ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو قَالَ: حَدَّثَنِي إِسْحَقُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: أَصَابَتِ النَّاسَ سَنَةٌ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ، فَبَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ يَخُطُبُ فِي يَوْمِ جُمُعَةٍ، قَامَ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَلْكَ الْمَالُ وَجَاعَ الْعِيَالُ، فَأَدْعُ اللَّهَ لَنَا. فَرَفَعَ يَدَيْهِ - وَمَا نَرَى فِي السَّمَاءِ قَزَعَةً - فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، مَا وَضَعَهَا حَتَّى نَارَ السَّحَابِ أَمْثَالَ الْجِبَالِ، ثُمَّ لَمْ يَنْزِلْ عَنْ مِنْبَرِهِ حَتَّى رَأَيْتُ الْمَطَرَ يَتَحَادَرُ عَلَى لِحْيَتِهِ ﷺ، فَمَطَرْنَا يَوْمَنَا ذَلِكَ، وَمِنَ الْعَدِ وَبَعْدَ الْعَدِ، وَالَّذِي يَلِيهِ، حَتَّى الْجُمُعَةِ الْآخَرَى. وَقَامَ ذَلِكَ الْأَعْرَابِيُّ - أَوْ قَالَ غَيْرُهُ - فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، تَهْدَمُ الْبِنَاءُ وَغَرِقَ الْمَالُ، فَأَدْعُ اللَّهَ لَنَا. فَرَفَعَ يَدَيْهِ فَقَالَ: «اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا». فَمَا يُشِيرُ بِيَدِهِ إِلَى نَاجِيَةٍ مِنَ السَّحَابِ إِلَّا أَنْفَرَجَتْ، وَصَارَتِ الْمَدِينَةُ مِثْلَ الْجَوْبَةِ، وَسَالَ الْوَادِي قَنَاةَ شَهْرًا، وَلَمْ يَجِءْ أَحَدٌ مِنْ نَاجِيَةٍ إِلَّا حَدَّثَ بِالْجُودِ.

R. 36 - Sur le fait d'être attentif lorsque l'imam est en train de prononcer le sermon du vendredi

* Si le fidèle dit à son voisin: "Ecoute [l'imam]!" il est considéré comme ayant parlé inconsidérément.

* Salmân, du Prophète (ﷺ): "... Il doit écouter attentivement lorsque l'imam commence à parler.

934 - Abu Hurayra: Le Messager de Dieu (ﷺ) a dit: «Si tu dis à ton voisin "Ecoute!" au moment où l'imâm est en train de prononcer le sermon, tu es considéré comme ayant parlé inconsidérément.»

R. 37 - Sur l'heure [particulière] le jour du vendredi

935 - Abu Hurayra: Le Messager de Dieu (ﷺ) parla du jour du vendredi en disant: "Il y a [en ce jour] une heure qu'aucun adorateur Musulman ne *rencontre*, en étant en prière, sans que Dieu, le Très Haut, ne lui accorde ce qu'il demande." Et il fit signe de sa main pour montrer [combien cette heure] est courte.

R. 38 - Lorsque quelques fidèles se retirent en laissant l'imam dans la prière du vendredi, dans ce cas la prière de l'imam et de ceux qui sont restés avec lui est valable

936 - Jâbir ben 'Abd-ul-Lâh dit: «Tandis que nous étions en train de faire la prière avec le Prophète (ﷺ) arriva une caravane chargée de vivres. Les présents se précipitèrent vers elle. Il ne resta avec le Prophète (ﷺ) que douze hommes. [Dieu] révéla alors ce verset: **Et lorsqu'ils aperçoivent un commerce ou une jouissance, ils y accourent et te laissent debout.**⁽¹⁾»

R. 39 - Sur le fait de prier après ou avant la prière du vendredi

937 - 'Abd-ul-Lâh ben 'Umar: Le Messager de Dieu (ﷺ) faisait deux rak'a avant et deux *rak'a* après le *duhr*. Il faisait après le *maghrib* deux *rak'a* chez lui.

(1) *Al-Jumu'a*, 11.

٣٦ - باب: الْإِنْصَاتِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ.

وَإِذَا قَالَ لِصَاحِبِهِ أَنْصِتْ فَقَدْ لَغَا. وَقَالَ سَلْمَانُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «يُنصِتُ إِذَا تَكَلَّمَ الْإِمَامُ».

٩٣٤ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ: أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ أَخْبَرَهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَنْصِتْ - وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ - فَقَدْ لَغَوْتَ».

٣٧ - باب: السَّاعَةِ الَّتِي فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ.

٩٣٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ذَكَرَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَقَالَ: «فِيهِ سَاعَةٌ، لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ، وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي، يَسْأَلُ اللَّهَ تَعَالَى شَيْئًا، إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ». وَأَشَارَ بِيَدِهِ يُقَلِّلُهَا.

٣٨ - باب: إِذَا نَفَرَ النَّاسُ عَنِ الْإِمَامِ فِي صَلَاةِ الْجُمُعَةِ، فَصَلَاةُ الْإِمَامِ وَمَنْ بَقِيَ جَائِزَةٌ.

٩٣٦ - حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرٍو قَالَ: حَدَّثَنَا زَائِدَةُ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ قَالَ: حَدَّثَنَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، إِذْ أَقْبَلَتْ عَيْرٌ تَحْمِلُ طَعَامًا، فَالْتَفَتُوا إِلَيْهَا حَتَّى مَا بَقِيَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ إِلَّا اثْنَا عَشَرَ رَجُلًا، فَزَلَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ: ﴿وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا﴾^(١).

٣٩ - باب: الصَّلَاةِ بَعْدَ الْجُمُعَةِ وَقَبْلَهَا.

٩٣٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي: قَبْلَ الظُّهْرِ رَكَعَتَيْنِ، وَبَعْدَهَا رَكَعَتَيْنِ، وَبَعْدَ الْمَغْرِبِ رَكَعَتَيْنِ فِي

(١) سورة الجمعة: الآية ١١.

Après le '*ichâ*', il faisait aussi deux *rak'a*. Et après la prière du vendredi, il ne priaît qu'après avoir quitté [la mosquée]. Il faisait deux *rak'a*.

**R. 40 - Sur ces paroles de Dieu: une fois la prière
accomplie, égaillez-vous sur la terre,
et quêtez une part des grâces de Dieu⁽¹⁾**

938 - Sahl dit: «Il y avait parmi nous une femme qui plantait des betteraves sur les bords du ru de son champ. Et à chaque vendredi, elle arrachait les racines et les mettait dans une marmite en y ajoutant une poignée d'orge et en laissant le tout bouillir. Ces racines de betterave étaient à la place de la viande.

«Après la fin de la prière du vendredi, nous passions la saluer. Elle nous présentait alors ce mets et nous le mangions. D'ailleurs, nous attendions [souvent] le jour du vendredi pour ce mets.»

939 - Sahl [rapporta] le même *ḥadīth*, mais il ajouta: «Nous ne faisons le sieste et nous ne mangions qu'après la prière du vendredi.»

**R. 41 - Sur la sieste après
la prière du vendredi**

940 - Hummayd dit: «J'ai entendu 'Anas dire: "Nous partions tôt pour la prière du vendredi puis nous faisons la sieste."»

941 - Sahl dit: «Nous faisons la prière du vendredi avec le Prophète (ç) puis arrivait la sieste.»

(1) *Al-Jumu'a*, 10.

بَيْتِهِ، وَبَعْدَ الْعِشَاءِ رَكَعَتَيْنِ، وَكَانَ لَا يُصَلِّي بَعْدَ الْجُمُعَةِ حَتَّى يُنْصَرِفَ، فَيُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ.

٤٠ - باب: قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى:

﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ﴾^(١).

٩٣٨ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ قَالَ: كَانَتْ فِيْنَا امْرَأَةٌ، تَجْعَلُ عَلَى أَرْبَعَاءَ فِي مَرْزَعَةٍ لَهَا سِلْقًا، فَكَانَتْ إِذَا كَانَ يَوْمُ جُمُعَةٍ، تَنْزِعُ أَصُولَ السَّلْقِ فَتَجْعَلُهُ فِي قَدْرِ، ثُمَّ تَجْعَلُ عَلَيْهِ قَبْضَةً مِنْ شَعِيرٍ تَطْحَنُهَا، فَتَكُونُ أَصُولَ السَّلْقِ عَرْفَهُ، وَكُنَّا نَنْصَرِفُ مِنْ صَلَاةِ الْجُمُعَةِ فَنَسْلَمُ عَلَيْهَا، فَتُقَرَّبُ ذَلِكَ الطَّعَامَ إِلَيْنَا فَنَلْعَقُهُ، وَكُنَّا نَتَمَنَّى يَوْمَ الْجُمُعَةِ لَطْعَامِهَا ذَلِكَ.

٩٣٩ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَهْلِ بِهَذَا، وَقَالَ: مَا كُنَّا نَقِيلُ، وَلَا نَتَغَدَّى إِلَّا بَعْدَ الْجُمُعَةِ.

٤١ - باب: الْقَائِلَةِ بَعْدَ الْجُمُعَةِ.

٩٤٠ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُقْبَةَ الشَّيْبَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَقَ الْفَزَارِيُّ، عَنْ حُمَيْدٍ قَالَ: سَمِعْتُ أُنْسًا يَقُولُ: كُنَّا نُبَكِّرُ إِلَى الْجُمُعَةِ، ثُمَّ نَقِيلُ.

٩٤١ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ قَالَ: كُنَّا نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ الْجُمُعَةَ، ثُمَّ تَكُونُ الْقَائِلَةُ.

(١) سورة الجمعة: الآية ١٠.

Au nom de Dieu, le Tout miséricorde, le Miséricordieux

XII. LA CRAINTE...

R. 1 - Sur la prière dite de crainte

* Et sur: **En déplacement sur la terre, nulle faute à vous de raccourcir la prière, si vous craignez un trouble de la part des dénégateurs: ils sont pour vous un ennemi déclaré.**

Quand tu te trouves au milieu [des combattants] et diriges pour eux la prière, qu'un groupe d'entre eux se tienne à tes côtés, sans se dessaisir de ses armes; quand ils se prosternent, que [la masse] se tienne derrière vous, et qu'un autre groupe n'ayant pas encore prié, vienne le faire à tes côtés, non sans se tenir sur ses gardes, et en armes. Ils aimeraient tant, les dénégateurs, vous distraire de vos armes et équipements: alors ils volteraient sur vous d'une seule volte. En revanche, nulle faute à vous de déposer vos armes si la pluie vous empêche ou que vous soyez malades; mais tenez-vous sur vos gardes... Dieu ménage aux dénégateurs un châtement d'ignominie⁽¹⁾.

942 - Chu'ayb dit: «J'ai interrogé az-Zuhry en lui disant: "Est-ce que le Prophète (ç) a fait [cette] prière? (C'est-à-dire la prière de crainte)" et il m'a répondu: "Sâlim m'a rapporté que 'Abd-ul-Lâh ben 'Umar (r) avait dit: J'ai fait avec le Messenger de Dieu (ç) une expédition du côté de Nejd... Etant en face de l'ennemi, nous nous mîmes en rangs pour l'affronter.

«"Quand le Messenger de Dieu (ç) s'était levé pour nous présider en prière, un groupe se tint debout avec lui tandis qu, un deuxième groupe resta en face de l'ennemi. Le Messenger de Dieu (ç) fit alors avec ceux qui étaient avec lui un *rukû'* et deux *sajda*. Après quoi, ce groupe se retira et prit la place du groupe qui n'avait pas encore prié. Les hommes de ce dernier groupe arrivèrent et le Messenger de

(1) An-Nisâ', 101, 102.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٢ - كتاب الخوف

١ - باب : صَلَاةِ الْخَوْفِ .

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى : ﴿ وَإِذَا ضَرَيْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفِينَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ الْكُفْرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلَنْتَقِمَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَذَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرَضَى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١﴾

٩٤٢ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ : أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، قَالَ : سَأَلْتُهُ : هَلْ صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ - يَعْنِي صَلَاةَ الْخَوْفِ - ؟ قَالَ : أَخْبَرَنِي سَالِمٌ : أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ : غَزَوْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَبْلَ نَجْدٍ ، فَوَازَيْنَا الْعَدُوَّ ، فَصَافَقْنَا لَهُمْ ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي لَنَا ، فَقَامَتْ طَائِفَةٌ مَعَهُ تُصَلِّي وَأَقْبَلَتْ طَائِفَةٌ عَلَى الْعَدُوِّ ، وَرَكَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِمَنْ مَعَهُ وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ، ثُمَّ أَنْصَرَفُوا مَكَانَ الطَّائِفَةِ الَّتِي لَمْ تُصَلِّ ، فَجَاؤُوا فَرَكَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِهِمْ

Dieu (ﷻ) leur fit aussi un *rukû'* et deux *sajda* puis prononça le *teslîm*. Enfin, chacun deux se leva⁽¹⁾ et fit pour sa propre personne une *rak'a* et deux *sajda*.”»

R. 2 - La prière de crainte se fait pieds à terre ou sur monture. “Pieds à terre” veut dire ici “être debout”

943 - D'après Mûsa ben 'Uqba, Nâfi' — d'ibn 'Umar — rapporta des propos similaires à ceux de Mujâhid⁽²⁾, c'est-à-dire ceci: “Lorsque les deux adversaires s'entremêlent debout⁽³⁾.” En se référant au Prophète (ﷻ), ibn 'Umar avait ajouté ceci: “Si le nombre de l'ennemi est trop grand, les Musulmans feront la prière pieds à terre ou sur monture.”

R. 3 - Sur le fait que les uns montent la garde autour des autres pendant la prière de crainte

944 - Ibn 'Abbâs (r) dit: «Le Prophète (ﷻ) se leva pour la prière et les combattants firent de même; il prononça le *tekbîr* et eux firent de même; il fit un *rukû'* et une partie des combattants le fit aussi; il se prosterna et cette dernière partie se prosterna aussi. Il se leva ensuite pour la deuxième *rak'a* et ceux qui avaient fait le *sujûd* se retirèrent pour monter la garde autour de leurs frères. L'autre partie de combattants arriva alors et fit avec le Prophète le *rukû'* et les *sujûd*. Donc, tout le monde était en prière, mais les uns montaient la garde autour des autres.»

R. 4 - Sur la prière au moment où l'on espère la chute d'une forteresse et pendant la rencontre de l'ennemi

* Al-'Awzâ'y: Si la chute est fort possible et que les combattants ne peuvent faire la prière, dans ce cas chacun d'eux priera en mimant. Si le fait de mimer se révèle impossible, on retardera la prière jusqu'à ce que les combats cessent où qu'on soit en sécurité. On fera dans ce cas deux *rak'a*; un seul *rukû'* et deux *sujûd* si on ne peut faire les deux *rak'a*. Donc, le *tekbîr* tout seul ne peut suffire; on doit

(1) Les hommes des deux groupes.

(2) Mais Bukhâry ne cite pas ces propos.

(3) Il paraît que ce mot «debout» (قائما) est une erreur de copiste. Il faut lire «إتسما». Mais ce dernier mot suppose une suite à la phrase. Cf. *Fathu-l-Bâry*.

رُكْعَةً وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ، ثُمَّ سَلَّمَ، فَقَامَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ فَرَكَعَ لِنَفْسِهِ رُكْعَةً وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ.

٢ - باب: صَلَاةِ الْخَوْفِ رِجَالًا وَرُكْبَانًا، رَاجِلٌ قَائِمٌ.

٩٤٣ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدِ الْقُرَشِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو جَرِيحٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، نَحْوًا مِنْ قَوْلِ مُجَاهِدٍ: إِذَا اخْتَلَطُوا قِيَامًا وَزَادَ ابْنُ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «وَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ، فَلْيُصَلُّوا قِيَامًا وَرُكْبَانًا».

٣ - باب: يَحْرُسُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا فِي صَلَاةِ الْخَوْفِ.

٩٤٤ - حَدَّثَنَا حَيْوَةُ بْنُ شَرِيحٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ، عَنِ الزُّبَيْدِيِّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَامَ النَّبِيُّ ﷺ وَقَامَ النَّاسُ مَعَهُ، فَكَبَّرَ وَكَبَّرُوا مَعَهُ، وَرَكَعَ وَرَكَعَ نَاسٌ مِنْهُمْ، ثُمَّ سَجَدَ وَسَجَدُوا مَعَهُ، ثُمَّ قَامَ لِلثَّانِيَةِ، فَقَامَ الَّذِينَ سَجَدُوا وَحَرَسُوا إِخْوَانَهُمْ، وَأَتَتِ الطَّائِفَةُ الْأُخْرَى، فَرَكَعُوا وَسَجَدُوا مَعَهُ، وَالنَّاسُ كُلُّهُمْ فِي صَلَاةٍ، وَلَكِنْ يَحْرُسُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا.

٤ - باب: الصَّلَاةِ عِنْدَ مُنَاهِضَةِ الْحُصُونِ وَلِقَاءِ الْعَدُوِّ.

وَقَالَ الْأَوْزَاعِيُّ: إِنْ كَانَ تَهَيُّاً الْفَتْحِ، وَلَمْ يَقْدِرُوا عَلَى الصَّلَاةِ، صَلُّوا إِيمَاءً كُلُّ أَمْرِيءٍ لِنَفْسِهِ، فَإِنْ لَمْ يَقْدِرُوا عَلَى الْإِيمَاءِ أَخَرُوا الصَّلَاةَ، حَتَّى يَنْكَشِفَ الْقِتَالُ أَوْ يَأْمَنُوا، فَيُصَلُّوا

alors retarder la prière jusqu'à ce qu'on soit en sécurité. Cela est [aussi] l'avis de Makhûl.

* 'Anas: J'étais présent aux assauts menés contre la forteresse de Tustar pendant la lueur de l'aube. Les combats devinrent intenses et les Musulmans ne purent faire la prière. D'ailleurs nous ne priâmes qu'après le lever du jour. Nous fîmes donc ladite prière avec Abu Mûsa puis nous eûmes la victoire.

'Anas: A part cette prière, rien ne m'aurait fait de joie, même le monde et tout ce qu'il contient⁽¹⁾.

945 - Jâbir ben 'Abd-ul-Lâh dit: «Le jour du Fossé, 'Umar arriva en insultant les mécréants de Quraych. Il dit ensuite: "O Messenger de Dieu! je n'ai fait la prière du *'aṣr* que lorsque le soleil était sur le point de se coucher!... — Par Dieu! rétorqua le Prophète (ﷺ), moi, je ne l'ai pas encore faite.»

«Après cela, le Prophète descendit à Buṭḥân, fit des ablutions mineures, pria le *'aṣr* après le coucher du soleil puis fit la prière du *maghrib*.»

R. 5 - La prière du poursuivant et du poursuivi sur monture et en mimant

* Al-Walîd: Je fis mention à al-'Awzâ'y de la prière que faisaient Churahbîl ben as-Simṭ et ses compagnons sur le dos des montures et il me dit: "Cela est aussi notre avis au cas où l'on craint le passage de l'heure de la prière."

* En fait al-Walîd prend argument des propos suivants du Prophète (ﷺ): "Qu'aucun de vous ne fasse la prière du *'aṣr* qu'une fois chez les bény Qurayza!"

946 - Ibn 'Umar dit: «A son retour de la bataille des Coalisés, le Prophète (ﷺ) nous dit: "Qu'aucun de vous ne fasse la prière du *'aṣr* qu'une fois chez les bény Qurayza!"».

«Après cela, arriva le temps de la prière du *'aṣr* au moment où quelques-uns des Musulmans étaient encore en route. Les uns dirent: "Nous ne prierons qu'une fois arrivés." Et les autres: "Mais si, nous allons prié. Le Prophète n'a pas visé cela." On informa ensuite le Prophète (ﷺ) et il ne fit reproche à aucun des deux groupes.»

(1) On peut comprendre le texte d'une manière tout à fait contraire à ce sens.

رَكَعَتَيْنِ، فَإِنْ لَمْ يَقْدِرُوا صَلَّوْا رَكَعَةً وَسَجَدَتَيْنِ، لَا يُجْزِئُهُمُ التَّكْبِيرُ وَيُؤَخَّرُونَهَا حَتَّى يَأْمَنُوا. وَبِهِ قَالَ مَكْحُولٌ.

وَقَالَ أَنَسٌ: حَضَرْتُ عِنْدَ مُنَاهِضَةِ حِصْنِ تُسْتَرٍ عِنْدَ إِضَاءَةِ الْفَجْرِ - وَأَشْتَدَّ أَشْتَعَالُ الْقِتَالِ - فَلَمْ يَقْدِرُوا عَلَى الصَّلَاةِ، فَلَمْ نُصَلِّ إِلَّا بَعْدَ آرْتِفَاعِ النَّهَارِ، فَصَلَّيْنَاهَا وَنَحْنُ مَعَ أَبِي مُوسَى فَفُتِحَ لَنَا، وَقَالَ أَنَسٌ: وَمَا يَسُرُّنِي بِتِلْكَ الصَّلَاةِ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا.

٩٤٥ - حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُبَارَكٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: جَاءَ عُمَرُ يَوْمَ الْخَنْدَقِ، فَجَعَلَ يَسُبُّ كُفَّارَ قُرَيْشٍ وَيَقُولُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا صَلَّيْتُ الْعَصْرَ حَتَّى كَادَتِ الشَّمْسُ أَنْ تَغِيبَ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «وَأَنَا وَاللَّهِ مَا صَلَّيْتُهَا بَعْدُ». قَالَ: فَنَزَلَ إِلَيَّ بِطُحَانٍ، فَتَوَضَّأَ وَصَلَّى الْعَصْرَ بَعْدَ مَا غَابَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ بَعْدَهَا.

٥ - باب: صَلَاةِ الطَّالِبِ وَالْمَطْلُوبِ، رَاكِبًا وَإِيمَاءً.

وَقَالَ الْوَلِيدُ: ذَكَرْتُ لِلْأَوْزَاعِيِّ صَلَاةَ شُرْحَبِيلِ بْنِ السَّمْطِ وَأَصْحَابِهِ عَلَى ظَهْرِ الدَّابَّةِ، فَقَالَ: كَذَلِكَ الْأَمْرُ عِنْدَنَا إِذَا تَخَوَّفَ الْفُوتَ. وَاحْتَجَّ الْوَلِيدُ بِقَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ: «لَا يُصَلِّينَ أَحَدُ الْعَصْرِ إِلَّا فِي بَنِي قُرَيْظَةَ».

٩٤٦ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْمَاءَ قَالَ: حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لَنَا لَمَّا رَجَعْنَا مِنَ الْأَحْزَابِ: «لَا يُصَلِّينَ أَحَدُ الْعَصْرِ إِلَّا فِي بَنِي قُرَيْظَةَ». فَأَدْرَكَ بَعْضُهُمُ الْعَصْرَ فِي الطَّرِيقِ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَا نُصَلِّي حَتَّى نَأْتِيَهَا، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: بَلْ نُصَلِّي، لَمْ يَرُدْ مِنَّا ذَلِكَ، فَذَكَرَ لِلنَّبِيِّ ﷺ، فَلَمْ يُعْنَفْ وَاحِدًا مِنْهُمْ.

**R. 6 - Faire tôt, à la fin de la nuit, la prière du *ṣubḥ*.
Et sur la prière pendant une invasion ou une guerre**

947 - 'Anas ben Mâlik: Le Messenger de Dieu (ç) fit la prière du *ṣubḥ* pendant la dernière partie de la nuit puis se mit sur monture et dit: "Dieu est grand! Khaybar est détruite... Lorsque nous nous abattons sur l'aire d'une peuplade, mauvais matin sera-ce pour ceux à qui aura été donnée l'alarme." Les habitants de Khaybar sortirent en courant dans les ruelles et en s'écriant: "Muḥammad et [son] armée!"⁽¹⁾ En effet, le Messenger de Dieu (ç) [leur livra ensuite bataille] et remporta la victoire: il abattit les guerriers et captura les femmes.

Parmi les captives, il y avait Ṣafiyya qui fut tout d'abord de la part de Diḥya al-Kalby mais elle passa ensuite à la possession du Messenger de Dieu (ç) qui l'épousa en lui donnant comme dot sa propre liberté.

'Abd-al-'Azîz dit alors à Thâbit: "O Abu Thâbit! est-ce toi qui as interrogé 'Anas sur sa dot? — Il lui donna comme dot, répondit Thâbit, sa propre personne." Et 'Abd-al-'Azîz de sourire.

(1) Dans le texte: «Muḥammad et le *khamis*!» — le *khamis*, explique l'un des *râwi*, est l'armée.

٦ - باب: التَّبَكِيرِ وَالْغَلَسِ بِالصُّبْحِ ، وَالصَّلَاةِ عِنْدَ الْإِغَارَةِ وَالْحَرْبِ .

٩٤٧ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ، وَثَابِتِ بْنِ أَبِي أَنَسٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى الصُّبْحَ بِغَلَسٍ، ثُمَّ رَكِبَ فَقَالَ: «اللَّهُ أَكْبَرُ خَرِبْتُ خَيْبَرُ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذِرِينَ». فَخَرَجُوا يَسْعُونَ فِي السَّكِّ وَيَقُولُونَ: مُحَمَّدٌ وَالْخَمِيسُ. قَالَ: وَالْخَمِيسُ الْجَيْشُ - فَظَهَرَ عَلَيْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَقَتَلَ الْمُقَاتِلَةَ وَسَبَى الذَّرَارِيَّ، فَصَارَتْ صَفِيَّةُ لِدَحِيَّةَ الْكَلْبِيِّ، وَصَارَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، ثُمَّ تَزَوَّجَهَا، وَجَعَلَ صَدَاقَهَا عِتْقَهَا. فَقَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ لِثَابِتٍ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ، أَنْتَ سَأَلْتَ أَنْسًا مَا أَمْرُهَا؟ قَالَ: أَمْرُهَا نَفْسُهَا، فَتَبَسَّمَ.

Table des Matières

Quelques éléments biographiques sur l'imâm al-Bukhâry	12
Ses principales œuvres	30
Un mot sur «al-Djâmi' aṣ-Ṣahih»	32
Conventions	36

I - LE DÉBUT DE LA RÉVÉLATION

R. 1 - Comment commença la Révélation chez le Messager de Dieu (ç) — De: C'est Nous qui t'avons fait révélation, comme Nous avons révélé à Noé, aux prophètes d'après lui.....	38
--	----

II - LA FOI

R. 1 - Sur la foi. — Sur ces paroles du Prophète (ç): «L'Islam est fondé sur cinq...».....	52
R. 2 - دعاؤكم (vos invocations) veut dire إيمانكم (votre foi).....	54
R. 3 - Des choses se rapportant à la foi:.....	54
R. 4 - Le [vrai] musulman (muslim) est celui dont les musulmans sont en sécurité (salima) [du mal] de sa langue ou de sa main.....	56
R. 5 - Quel est le meilleur Islam?	56
R. 6 - Donner à manger fait partie de l'Islam	56
R. 7 - Aimer pour son frère ce qu'on aime pour soi fait partie de la foi	56
R. 8 - Aimer le Messager de Dieu (ç) fait partie de la foi	58
R. 9 - La douceur de la foi	58
R. 10 - Aimer les 'Ansâr est un signe de foi.....	58
R. 12 - Fuir les subversions fait partie de la Religion.....	58
R. 13 - A propos de ces paroles du Prophète (ç): «Au sujet de Dieu, je suis plus instruit que vous» et que la Connaissance se rapporte au for intérieur, car Dieu, le Très-Haut, dit: Mais Il vous tient grief de ce que s'acquiert votre cœur	60
R. 14 - Détester de revenir à la mécréance comme on déteste d'être précipité dans le feu fait partie de la foi	60
R. 15 - Le surpassement des Croyants quant à [leurs] œuvres.....	60
R. 16 - La pudeur fait partie de la foi	62
R. 17 - De: Seulement, s'ils se repentent, accomplissent la prière, acquittent la purification, dégagent-leur le chemin	62
R. 18 - A propos de ceux qui disent que la foi est acte en se basant sur [ce verset]: Voilà le Jardin dont vos œuvres vous ont fait hériter	62

الفهرس

١١	ترجمة الإمام البخاري
١٣	تعريف بالإمام البخاري
٢٧	أقوال في البخاري
٣١	أهم مؤلفاته
٣٣	كلمة عن الجامع الصحيح

١ - كتاب بدء الوحي

٣٩	١ - باب : كيف كان بدء الوحي إلى رسول الله ﷺ
٣٩	٢ - باب :
٣٩	٣ - باب :
٤٣	٤ - باب :
٤٥	٥ - باب :
٤٥	٦ - باب :

٢ - كتاب الإيمان

٥٣	١ - باب : الإيمان، وقول النبي ﷺ : «بني الإسلام على خمس»
٥٥	٢ - باب : دَعَاؤُكُمْ إِيمَانَكُمْ
٥٥	٣ - باب : أمور الإيمان
٥٧	٤ - باب : المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده
٥٧	٥ - باب : أي الإسلام أفضل
٥٧	٦ - باب : إطعام الطعام من الإسلام
٥٧	٧ - باب : من الإيمان أن يحب لأخيه ما يحب لنفسه
٥٩	٨ - باب : حب الرسول ﷺ من الإيمان
٥٩	٩ - باب : حلاوة الإيمان
٥٩	١٠ - باب : علامة الإيمان حب الأنصار
٥٩	١١ - باب :
٥٩	١٢ - باب : من الدين الفرار من الفتن
٦١	١٣ - باب : قول النبي ﷺ : «أنا أعلمكم بالله» . وأن المعرفة فعل القلب

R. 19 - Lorsque [la conversion à] l'islam n'est pas effective et est soit par reddition, soit par crainte d'être tué.....	64
R. 20 - Dire le salâm fait partie de l'islam.....	66
R. 21 - L'ingratitude (kufrân) envers l'époux. Il y a ingratitude moins [grave] qu'une autre ingratitude ...	66
R. 22 - Les péchés font partie de la Jâhiliya, [mais] celui qui les commet n'est infidèle que lorsqu'il devient polythéiste	66
R. 22 - Sur: Si deux groupes de croyants en viennent aux mains, réconciliez-les	68
R. 23 - L'injustice est de plusieurs degrés	68
R. 24 - Le[s] signe[s] de l'hypocrite	68
R. 25 - Rester éveillé la nuit d'al-qadr [pour faire des actes de dévotion] fait partie de la foi	70
R. 26 - Combattre pour la cause de Dieu fait partie de la foi.....	70
R. 27 - Accomplir des actes de dévotion pendant le moi de ramadân fait partie de la foi	70
R. 28 - Jeûner le mois de ramadan en espérant une récompense [divine] fait partie de la foi	70
R. 29 - La pratique de la Religion est facile	72
R. 30 - La prière fait partie de la foi	72
R. 31 - Le bon islam de l'homme.....	74
R. 32 - La [pratique] religieuse qui plaît le plus à Dieu est celle qui dure le plus	74
R. 33 - L'augmentation et la diminution de la foi	74
R. 34 - La zakât fait partie de l'islam	74
R. 35 - Suivre le convoi funèbre fait partie de la foi.....	78
R. 36 - De la crainte du Croyant d'être privé [de la récompense] de ses [bonnes] œuvres sans s'en apercevoir.....	78
R. 37 - De l'interrogation de Gabriel adressée au Prophète (ç) au sujet de la foi, de l'islam, de la Perfection et du savoir se rapportant à l'Heure	80
R. 39 - Le mérite de celui qui est scrupuleux quant à sa Religion	82
R. 40 - Payer le khums fait partie de la foi	82
R. 41 - A propos de ce qui a été rapporté au sujet du fait que la valeur de l'action réside dans l'intention et dans l'espérance d'avoir une récompense [divine]	84
R. 42 - De cette parole du Prophète (ç): «La religion est loyauté: envers Dieu, envers son Messager, envers les Imâm des musulmans et envers tous les musulmans»	86

III - LA SCIENCE

R. 1 - Le mérite de la Science.....	88
R. 2 - De celui qui, interrogé sur une Science, alors qu'il est en train de parler, termine sa parole puis répond	88
R. 3 - De celui qui élève la voix lorsqu'il s'agit de Science	88
R. 4 - De ces mots employés par les traditionnistes: "il nous a rapporté" (حدثنا); "il nous a informés" (أخبأنا); "il nous a renseignés" (أنبأنا).....	90
R. 5 - Sur le fait que l'imâm interroge les présents dans le but de connaître leur savoir.....	90
R. 6 - Sur ce qui a été dit au sujet de la Science.....	92

- ١٤ - باب: من كره أن يعود في الكفر كما يكره أن يلتقى في النار من الإيمان ٦١
- ١٥ - باب: تفاضل أهل الإيمان في الأعمال ٦١
- ١٦ - باب: الحياء من الإيمان ٦٣
- ١٧ - باب: ﴿فإن تابوا وأقاموا الصلاة وآتوا الزكاة فخلوا سبيلهم﴾ ٦٣
- ١٨ - باب: من قال إن الإيمان هو العمل ٦٣
- ١٩ - باب: إذا لم يكن الإسلام على الحقيقة، وكان على الاستسلام أو الخوف من القتل ٦٥
- ٢٠ - باب: إفشاء السلام من الإسلام ٦٧
- ٢١ - باب: كفران العشير، وكفرٍ دون كفرٍ ٦٧
- ٢٢ - باب: المعاصي من أمر الجاهلية، ولا يكفر صاحبها بارتكابها إلا بالشرك ٦٧
- ٢٢ - باب: ﴿وإن طائفتان من المؤمنين اقتتلوا فأصلحو بينهما﴾ ٦٩
- ٢٣ - باب: ظلم دون ظلم ٦٩
- ٢٤ - باب: علامة المنافق ٦٩
- ٢٥ - باب: قيام ليلة القدر من الإيمان ٧١
- ٢٦ - باب: الجهاد من الإيمان ٧١
- ٢٧ - باب: تطوع قيام رمضان من الإيمان ٧١
- ٢٨ - باب: صوم رمضان احتساباً من الإيمان ٧١
- ٢٩ - باب: الدين يسر ٧٣
- ٣٠ - باب: الصلاة من الإيمان ٧٣
- ٣١ - باب: حسن إسلام المرء ٧٥
- ٣٢ - باب: أحب الدين إلى الله أدومه ٧٥
- ٣٣ - باب: زيادة الإيمان ونقصانه ٧٥
- ٣٤ - باب: الزكاة من الإسلام ٧٧
- ٣٥ - باب: اتباع الجنائز من الإيمان ٧٩
- ٣٦ - باب: خوف المؤمن من أن يحبط علمه وهو لا يشعر ٧٩
- ٣٧ - باب: سؤال جبريل النبي ﷺ عن الإيمان والإسلام والإحسان وعلم الساعة ٨١
- ٣٨ - باب ٨٣
- ٣٩ - باب: فضل من استبرأ لدينه ٨٣
- ٤٠ - باب: أداء الخمس من الإيمان ٨٣
- ٤١ - باب: ما جاء أن الأعمال بالنية والحسبة، ولكل امرئ ما نوى ٨٥
- ٤٢ - باب: قول النبي ﷺ: «الدين النصيحة: لله ولرسوله ولأئمة المسلمين وعامتهم» ٨٧

٣ - كتاب العلم

- ١ - باب: فضل العلم ٨٩
- ٢ - باب: من سئل علماً وهو مشتغل في حديثه، فأتم الحديث ثم أجاب السائل ٨٩

R. 7 - Sur la <i>munâwala</i> et le fait qu'un homme de Science écrit une Science et l'envoie dans différentes régions	94
R. 8 - Sur celui qui s'assoit là où il trouve une place au cours d'une séance [de Science]; et sur celui qui voit une place vide dans une assemblée et l'occupe	96
R. 9 - Sur cette parole du Prophète (ﷺ): «Que de personnes ayant reçu [un enseignement] peuvent le comprendre mieux que celles qui l'ont directement entendu!»	96
R. 10 - La Science est placée avant la parole et l'action, car Dieu, le Très-Haut, dit: <i>Sachez qu'il n'y a de dieu que Dieu</i> ; où Il commença par le savoir	98
R. 11 - Le Prophète (ﷺ), pour que les fidèles ne s'ennuient pas, les appelait de temps à autre à quelques exhortations ou à quelques enseignements.	100
R. 12 - Sur celui qui réserve quelques jours déterminés aux gens de Science	100
R. 13 - Celui à qui Dieu veut du bien, Il l'aidera à comprendre la Religion	100
R. 14 - Sur la compréhension se rapportant à la Science	100
R. 15 - Sur l'envie d'acquérir, comme autrui, la Science et la sagesse.	102
R. 16 - Sur ce qui a été dit au sujet du voyage de Moïse (ﷺ) par mer pour se rendre chez al-Khadir	102
R. 17 - Sur cette parole du Prophète (ﷺ): «Seigneur, fais-lui apprendre le Livre!»	104
R. 18 - Quand est-ce qu'on peut accepter de l'enfant ce qu'il a entendu?	104
R. 19 - Sur le fait de voyager pour chercher la Science	104
R. 20 - Sur le mérite de celui qui apprend un enseignement puis le fait apprendre	106
R. 21 - Sur la disparition de la Science et l'apparition de l'ignorance.	106
R. 22 - Sur ce qui reste de la Science	108
R. 23 - Sur la réponse donnée par un Savant alors qu'il est sur une monture ou sur autre chose	108
R. 24 - Sur celui qui répond en faisant signe de la main ou de la tête	108
R. 25 - L'incitation du Prophète (ﷺ) des membres de la délégation des 'Abd Qays à garder la foi et la Science et à en informer ceux qu'ils avaient laissés derrière eux.	110
R. 26 - Sur le déplacement pour avoir une réponse à une question survenue et sur le fait d'instruire les siens	112
R. 27 - Sur le fait de chercher la Science à tour de rôle	112
R. 28 - Sur la colère manifestée lors de l'exhortation ou de l'enseignement lorsqu'on voit une chose répréhensible.	114
R. 29 - Sur celui qui se met à genoux devant l'Imâm ou le traditionniste	116
R. 30 - Sur celui qui répète ses propos par trois fois pour être compris	116
R. 31 - Sur l'enseignement donné par l'homme à son "esclave" femme ou à son épouse	116
R. 32 - Sur l'exhortation et l'enseignement des femmes par l'Imâm	118
R. 33 - Sur le vif intérêt porté aux <i>hadîth</i>	118
R. 34 - A propos du comment de la disparition de la Science	118
R. 35 - Doit-on réserver aux femmes un jour à part consacré à l'enseignement de la Science?	120
R. 36 - Sur celui qui entend une chose et insiste à être éclairé	122
R. 37 - Sur: "Que le présent transmette la Science à l'absent"	122
R. 38 - Sur le péché de celui qui ment sur le compte du Prophète (ﷺ)	124

- ٣- باب: من رفع صوته بالعلم ٨٩
- ٤- باب: قول المحدث حدثنا أو أخبرنا وأنبأنا ٩١
- ٥- باب: طرح الإمام المسألة على أصحابه ليختبر ما عندهم من العلم ٩١
- ٦- باب: ما جاء في العلم ٩٣
- ٧- باب: ما يذكر في المناولة، وكتاب أهل العلم بالعلم إلى البلدان ٩٥
- ٨- باب: من قعد حيث ينتهي به المجلس، ومن رأى فرجةً في الحلقة فجلس فيها ٩٧
- ٩- باب: قول النبي ﷺ: «رب مبلغ أوعى من سامع» ٩٧
- ١٠- باب: العلم قبل القول والعمل ٩٩
- ١١- باب: ما كان النبي ﷺ يتخولهم بالموعظة والعلم كي لا ينفروا ١٠١
- ١٢- باب: من جعل لأهل العلم أياماً معلومة ١٠١
- ١٣- باب: من يرد الله به خيراً يفقهه في الدين ١٠١
- ١٤- باب: الفهم في العلم ١٠١
- ١٥- باب: الاغتباط في العلم والحكمة ١٠٣
- ١٦- باب: ما ذكر في ذهاب موسى صلى الله عليه وسلم في البحر إلى الخضر ١٠٣
- ١٧- باب: قول النبي ﷺ: «اللهم علمه الكتاب» ١٠٥
- ١٨- باب: متى يصح سماع الصغير ١٠٥
- ١٩- باب: الخروج في طلب العلم ١٠٥
- ٢٠- باب: فضل من عَلمَ وَعَلَّمَ ١٠٧
- ٢١- باب: رفع العلم وظهور الجهل ١٠٧
- ٢٢- باب: فضل العلم ١٠٩
- ٢٣- باب: الفتيا وهو واقف على الدابة وغيرها ١٠٩
- ٢٤- باب: من أجاب الفتيا بإشارة اليد والرأس ١٠٩
- ٢٥- باب: تحريض النبي ﷺ وفد عبد القيس على أن يحفظوا الإيمان والعلم ويخبروا من وراءهم ١١١
- ٢٦- باب: الرحلة في المسألة النازلة، وتعليم أهله ١١٣
- ٢٧- باب: التناوب في العلم ١١٣
- ٢٨- باب: الغضب في الموعظة والتعليم، إذا رأى ما يكره ١١٥
- ٢٩- باب: من برك على ركبته عند الإمام أو المحدث ١١٧
- ٣٠- باب: من أعاد الحديث ثلاثاً ليفهم عنه ١١٧
- ٣١- باب: تعليم الرجل أمته وأهله ١١٧
- ٣٢- باب: عظة الإمام النساء وتعليمهن ١١٩
- ٣٣- باب: الحرص على الحديث ١١٩
- ٣٤- باب: كيف يقبض العلم ١١٩
- ٣٥- باب: هل يجعل للنساء يوم على حدة في العلم ١٢١
- ٣٦- باب: من سمع شيئاً فراجع حتى يعرفه ١٢٣

R. 39 - Sur la transcription de la Science	124
R. 40 - Sur [l'enseignement] de la Science et l'exhortation faits de nuit	128
R. 41 - Sur l'entretien nocturne au sujet de la Science	128
R. 42 - Sur le fait de retenir la Science	128
R. 43 - Sur le fait d'écouter attentivement les savants	130
R. 44 - Il est recommandé au savant de rapporter la chose à Dieu, une fois interrogé: «Parmi les gens, qui est le plus savant?»	130
R. 45 - Sur celui qui, debout, interroge un savant assis	134
R. 46 - Sur le fait d'interroger ou de répondre lors du Jet des pierres	134
R. 47 - Sur: «En fait de Science, vous n'avez reçu que peu»	136
R. 48 - Sur celui qui laisse ce qui peut être adopté de peur que quelques gens ne puissent le comprendre et tombent ainsi dans ce qui est plus grave	136
R. 49 - Sur celui qui enseigne la Science particulièrement à quelques-uns en exceptant d'autres de peur que ces derniers ne comprennent pas	136
R. 50 - Sur la pudeur se rapportant à la Science	138
R. 51 - Sur celui qui a honte et demande qu'on pose la question [à sa place]	140
R. 52 - Sur le fait d'enseigner la Science ou de répondre à des questions dans une mosquée	140
R. 53 - Sur celui qui répond à celui qui l'interroge avec des détails dépassant la question	140

IV. LES ABLUTIONS [MINEURES]

R. 1 - Sur ce qui a été rapporté au sujet des ablutions mineures, et sur: ﴿إِذَا قُمْتُمْ لِلصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾	142
R. 2 - Une prière sans purification n'est pas acceptée... ..	142
R. 3 - Sur le mérite des ablutions mineures et de ceux qui auront des marques lumineuses sur leurs membres du fait de ces ablutions	142
R. 4 - En cas de doute, on ne fait des ablutions mineures que lorsqu'on est sûr [qu'elles sont devenues nulles]	144
R. 5 - Sur les ablutions mineures légères	144
R. 6 - Sur le fait [de se laver beaucoup] pendant les ablutions mineures	146
R. 7 - Sur le lavage du visage par les deux mains après avoir puisé l'eau à l'aide d'une seule main	146
R. 8 - Sur le fait de prononcer la formule de <i>tasmia</i> en toute circonstance et [même] pendant le rapport charnel	148
R. 9 - Sur ce qu'on doit dire [en voulant entrer] dans les lieux d'aisance	148
R. 10 - Sur le fait de déposer de l'eau dans un lieu d'aisance	148
R. 11 - On ne doit pas se mettre suivant la direction de la Qibla lorsqu'on est en train de satisfaire un besoin naturel, exception faite du cas où il y a des constructions: un mur ou quelque chose analogue.	148
R. 12 - Sur celui qui satisfait un besoin naturel en étant sur deux briques	150
R. 13 - Sur la sortie des femmes pour la satisfaction d'un besoin naturel	150
R. 14 - Sur le fait de satisfaire le besoin naturel dans les habitations	150
R. 15 - Sur le fait de se nettoyer les parties honteuses avec de l'eau	152

- ٣٧- باب: ليبلغ العلم الشاهد الغائب ١٢٣
- ٣٨- باب: إثم من كذب على النبي ﷺ ١٢٥
- ٣٩- باب: كتابة العلم ١٢٥
- ٤٠- باب: العلم والعظة بالليل ١٢٩
- ٤١- باب: السمر في العلم ١٢٩
- ٤٢- باب: حفظ العلم ١٢٩
- ٤٣- باب: الإنصات للعلماء ١٣١
- ٤٤- باب: ما يستحب للعالم إذا سئل: أي الناس أعلم؟ فيكل العلم إلى الله ١٣١
- ٤٥- باب: من سأل - وهو قائم - عالماً جالساً ١٣٥
- ٤٦- باب: السؤال والفتيا عند رمي الجمار ١٣٥
- ٤٧- باب: قول الله تعالى: ﴿وما أوتيتم من العلم إلا قليلاً﴾ ١٣٧
- ٤٨- باب: من ترك بعض الاختيار، مخافة أن يقصر فهم بعض الناس عنه، فيقعوا في أشد منه ١٣٧
- ٤٩- باب: من خص بالعلم قوماً دون قوم، كراهية أن لا يفهموا ١٣٧
- ٥٠- باب: الحياء في العلم ١٣٩
- ٥١- باب: من استحيا فأمر غيره بالسؤال ١٤١
- ٥٢- باب: ذكر العلم والفتيا في المسجد ١٤١
- ٥٣- باب: من أجاب السائل بأكثر مما سأل ١٤١

٤ - كتاب الوضوء

- ١- باب: ما جاء في الوضوء ١٤٣
- ٢- باب: لا تقبل صلاة بغير طهور ١٤٣
- ٣- باب: فضل الوضوء، والغر المحجلون من آثار الوضوء ١٤٣
- ٤- باب: لا يتوضأ من الشك حتى يستيقن ١٤٥
- ٥- باب: التخفيف في الوضوء ١٤٥
- ٦- باب: إسباغ الوضوء ١٤٧
- ٧- باب: غسل الوجه باليدين من غرفة واحدة ١٤٧
- ٨- باب: التسمية على كل حال وعند الوقاع ١٤٩
- ٩- باب: ما يقول عند الخلاء ١٤٩
- ١٠- باب: وضع الماء عند الخلاء ١٤٩
- ١١- باب: لا تستقبل القبلة بغائط أو بول، إلا عند البناء، جدار أو نحوه ١٤٩
- ١٢- باب: من تبرز على لبنتين ١٥١
- ١٣- باب: خروج النساء إلى البراز ١٥١
- ١٤- باب: التبرز في البيوت ١٥١
- ١٥- باب: الاستنجاء بالماء ١٥٣

R. 16 - Sur celui avec qui on emporte de l'eau afin qu'il enlève l'impureté de son corps	152
R. 17 - Sur le fait d'emporter une <i>'anaza</i> et de l'eau pendant l'enlèvement de l'impureté des parties intimes.	152
R. 18 - Sur la défense d'enlever l'impureté des parties intimes avec la main droite	152
R. 19 - On ne doit pas tenir sa verge en urinant.....	154
R. 20 - Sur le fait de se nettoyer [les parties intimes] avec des pierres	154
R. 21 - On ne doit pas nettoyer les parties intimes avec du crottin	154
R. 22 - Sur le fait d'accomplir les ablutions mineures en lavant le membre concerné une seule fois	154
R. 23 - Sur le fait d'accomplir les ablutions mineures en lavant par deux fois chacun des membres.	156
R. 24 - Sur le fait d'accomplir les ablutions mineures en lavant chaque membre concerné par trois fois ..	156
R. 25 - Sur le fait de rejeter l'eau [aspirée] par le nez pendant les ablutions mineures.	156
R. 26 - Sur le fait d'enlever l'impureté des parties intimes avec un nombre impair de cailloux	158
R. 27 - Sur le lavage des pieds... On ne doit pas les essuyer	158
R. 28 - Sur le fait de rincer la bouche pendant les ablutions mineures	158
R. 29 - Sur le lavage des talons	160
R. 30 - Sur le fait de se laver [les pieds] quand on est chaussé de souliers... Et qu'on ne doit pas essuyer ceux-ci	160
R. 31 - Sur le fait de commencer par les membres du côté droit pendant les ablutions mineures et le lavage du corps	160
R. 32 - Sur le fait de chercher de l'eau pour accomplir les ablutions mineures	162
R. 33 - Sur l'eau qu'on utilise pour laver les cheveux d'un homme	162
R. 34 - Sur celui qui ne considère les ablutions mineures obligatoires qu'en cas de la sortie de l'impureté des deux exutoires: celui de devant et celui de derrière	164
R. 35 - Sur le fait qu'un individu aide son compagnon à faire des ablutions mineures	168
R. 36 - Sur le fait de réciter du Coran après la survenance d'une impureté ou de quelque chose d'analogue .	170
R. 37 - Sur celui qui ne fait des ablutions mineures à cause de la syncope qu'au cas où celle-ci est longue .	170
R. 38 - Sur le fait d'essuyer toute la tête en se basant sur: "essuyer vos têtes"	172
R. 39 - Sur le lavage des pieds jusqu'aux chevilles	174
R. 40 - Sur l'emploi du reste de l'eau déjà utilisée pour des ablutions mineures	174
R. 41 - Sur celui qui rince la bouche et le nez avec l'eau se trouvant dans le creux d'une seule main	176
R. 42 - Sur l'essuyage de la tête par une seule fois	176
R. 43 - Sur les ablutions mineures faites par un homme avec son épouse et sur le reste de l'eau utilisée par la femme pour ses ablutions mineures.	178
R. 44 - Le Prophète (ç) versa l'eau qui resta dans le vase après ses ablutions mineures sur une personne évanouie	178
R. 45 - Sur le lavage et les ablutions mineures en employant un <i>mikhḍab</i> , un gobelet ou un vase en bois ou en pierre	178
46 - Sur le fait de faire ses ablutions mineures avec l'eau d'un <i>tawr</i>	180
R. 47 - Sur le fait de faire ses ablutions mineures avec un <i>mud</i> d'eau	182
R. 48 - Sur l'essuyage des bottines	182

- ١٦٠ - باب: من حمل معه الماء لظهوره ١٥٣
- ١٧٠ - باب: حمل العنزة مع الماء في الاستنجاء ١٥٣
- ١٨٠ - باب: النهي عن الاستنجاء باليمين ١٥٣
- ١٩٠ - باب: لا يمسك ذكره يمينه إذا بال ١٥٥
- ٢٠٠ - باب: الاستنجاء بالحجارة ١٥٥
- ٢١٠ - باب: لا يستنجي بروت ١٥٥
- ٢٢٠ - باب: الوضوء مرة مرة ١٥٥
- ٢٣٠ - باب: الوضوء مرتين مرتين ١٥٧
- ٢٤٠ - باب: الوضوء ثلاثاً ثلاثاً ١٥٧
- ٢٥٠ - باب: الاستنثار في الوضوء ١٥٧
- ٢٦٠ - باب: الاستجمار وترأ ١٥٩
- ٢٧٠ - باب: غسل الرجلين، ولا يمسخ على القدمين ١٥٩
- ٢٨٠ - باب: المضمضة في الوضوء ١٥٩
- ٢٩٠ - باب: غسل الأعقاب ١٦١
- ٣٠٠ - باب: غسل الرجلين في النعلين، ولا يمسخ على النعلين ١٦١
- ٣١٠ - باب: التيمن في الوضوء والغسل ١٦١
- ٣٢٠ - باب: التماس الوضوء إذا حانت الصلاة ١٦٣
- ٣٣٠ - باب: الماء الذي يغسل به شعر الإنسان ١٦٣
- ٣٤٠ - باب: من لم ير الوضوء إلا من المخرجين: من القبل والدبر ١٦٥
- ٣٥٠ - باب: الرجل يوضئ صاحبه ١٦٩
- ٣٦٠ - باب: قراءة القرآن بعد الحدث وغيره ١٧١
- ٣٧٠ - باب: من لم يتوضأ إلا من الغشي المثقل ١٧١
- ٣٨٠ - باب: مسح الرأس كله ١٧٣
- ٣٩٠ - باب: غسل الرجلين إلى الكعبين ١٧٥
- ٤٠٠ - باب: استعمال فضل وضوء الناس ١٧٥
- ٤١٠ - باب: من مضمض واستنشق من غرفة واحدة ١٧٧
- ٤٢٠ - باب: مسح الرأس مرة ١٧٧
- ٤٣٠ - باب: وضوء الرجل مع امرأته، وفضل وضوء المرأة ١٧٩
- ٤٤٠ - باب: صب النبي ﷺ وضوءه على المنعمى عليه ١٧٩
- ٤٥٠ - باب: الغسل والوضوء في المخضب والقدر والخشب والحجارة ١٧٩
- ٤٦٠ - باب: الوضوء من التور ١٨١
- ٤٧٠ - باب: الوضوء بالمد ١٨٣
- ٤٨٠ - باب: المسح على الخفين ١٨٣
- ٤٩٠ - باب: إذا أدخل رجله وهما طاهرتان ١٨٥

R. 49 - Lorsqu'on se chausse les pieds purs [rituellement]	184
R. 50 - Sur celui qui ne [re]fait pas les ablutions mineures après avoir mangé de la viande de mouton ou du <i>sawîq</i>	184
R. 51 - Sur celui qui se rince la bouche après avoir mangé du <i>sawîq</i> et ne [re]fait pas les ablutions mineures	186
R. 52 - Doit-on se rincer la bouche après avoir bu du petit lait?	186
R. 53 - Sur les ablutions mineures après le sommeil et sur celui qui n'en voit pas l'obligation après avoir sommolé une ou deux fois	186
R. 54 - Sur les ablutions mineures sans survenance d'impureté	186
R. 55 - C'est un grand péché que [d'insister] à ne pas se préserver de son urine	188
R. 56 - Sur ce qui a été rapporté au sujet du lavage de l'urine	188
R. 57 - Le Prophète (ç) et les fidèles laissèrent le Bédouin terminer d'uriner dans la mosquée	190
R. 58 - Sur le fait de verser de l'eau sur l'urine, dans la mosquée	190
R. Sur le fait de répandre de l'eau sur l'urine	190
R. 59 - Sur l'urine des enfants	192
R. 60 - Sur le fait d'uriner en étant debout ou assis	192
R. 61 - Sur le fait d'uriner en étant avec un compagnon et de se mettre à l'abri des regards, près d'un mur	192
R. 62 - Sur le fait d'uriner auprès d'immondices de quelques gens	192
R. 63 - Sur le lavage du sang	194
R. 64 - Sur le lavage et le frottement des traces du sperme et sur le lavage des traces de l'écoulement venant d'une femme	194
R. 65 - Sur le cas où l'on lave l'impureté ou autre chose sans que les traces ne disparaissent	194
R. 66 - Sur l'urine des dromadaires, des équidés, des ovins, et sur les enclos de ces derniers	196
R. 67 - Sur les impuretés qui tombent dans la graisse ou dans l'eau	196
R. 68 - Sur le fait d'uriner dans l'eau stagnante	198
R. 69 - Lorsqu'on jette sur le dos de celui qui est en train de prier de la saleté ou un animal crevé, sa prière n'est pas affectée	198
R. 70 - Sur le crachat, ou la glaire du nez (ou autres) qui touche les vêtements	200
R. 71 - Il n'est pas licite de faire des ablutions mineures avec du vin ou une boisson enivrante	202
R. 72 - Sur le fait que la fille lave le sang du visage de son père	202
R. 73 - Sur le fait de se curer les dents	202
R. 74 - Sur le fait de remettre un cure-dent à une personne plus âgée	204
R. 75 - Sur le mérite de celui qui passe la nuit après avoir fait des ablutions mineures	204

V. LES ABLUTIONS MAJEURES

R. 1 - Sur la recommandation de faire des ablutions mineures avant les majeures	206
R. 2 - Sur le fait qu'un homme fait ses ablutions majeures avec sa femme	208
R. 3 - Sur les ablutions majeures faites avec un <i>ṣa'</i> d'eau ou une quantité presque équivalente	208
R. 4 - Sur celui qui répand de [l'eau] sur sa tête par trois fois	208
R. 5 - Sur les ablutions majeures par une seule fois	210

- ١٨٥ ٥٠- باب: من لم يتوضأ من لحم الشاة والسويق
- ١٨٧ ٥١- باب: من مضمض من السويق ولم يتوضأ
- ١٨٧ ٥٢- باب: هل يمضمض من اللبن
- ١٨٧ ٥٣- باب: الوضوء من النوم، ومن لم ير من النعسة والنعستين، أو الخفقة وضوءاً
- ١٨٧ ٥٤- باب: الوضوء من غير حدث
- ١٨٩ ٥٥- باب: من الكبائر أن لا يستتر من بوله
- ١٨٩ ٥٦- باب: ما جاء في غسل البول
- ١٩١ ٥٧- باب: ترك النبي ﷺ والناس الأعرابي حتى فرغ من بوله في المسجد
- ١٩١ ٥٨- باب: صب الماء على البول في المسجد
- ١٩١ ٥٨م- باب: يهريق الماء على البول
- ١٩٣ ٥٩- باب: بول الصبيان
- ١٩٣ ٦٠- باب: البول قائماً وقاعداً
- ١٩٣ ٦١- باب: البول عند صاحبه، والتستر بالحائط
- ١٩٣ ٦٢- باب: البول عند سباطة قوم
- ١٩٥ ٦٣- باب: غسل الدم
- ١٩٥ ٦٤- باب: غسل المنى وفركه، وغسل ما يصيب من المرأة
- ١٩٥ ٦٥- باب: إذا غسل الجنابة أو غيرها فلم يذهب أثره
- ١٩٧ ٦٦- باب: أبوال الإبل والدواب والغنم ومرابضها
- ١٩٧ ٦٧- باب: ما يقع من النجاسات في السمن والماء
- ١٩٩ ٦٨- باب: البول في الماء الدائم
- ١٩٩ ٦٩- باب: إذا ألقى على ظهر المصلي قدرٌ أو جيفةٌ، لم تفسد عليه صلاته
- ٢٠١ ٧٠- باب: البزاق والمخاط ونحوه في الثوب
- ٢٠٣ ٧١- باب: لا يجوز الوضوء بالثبيذ، ولا المسكر
- ٢٠٣ ٧٢- باب: غسل المرأة أباهما الدم عن وجهه
- ٢٠٣ ٧٣- باب: السواك
- ٢٠٥ ٧٤- باب: دفع السواك إلى الأكبر
- ٢٠٥ ٧٥- باب: فضل من بات على الوضوء

٥ - كتاب الغسل

- ٢٠٧ ١- باب: الوضوء قبل الغسل
- ٢٠٩ ٢- باب: غسل الرجل مع امرأته
- ٢٠٩ ٣- باب: الغسل بالصاع ونحوه
- ٢٠٩ ٤- باب: من أفاض على رأسه ثلاثاً
- ٢١١ ٥- باب: الغسل مرة واحدة

R. 6 - Sur celui qui commence par [demander] le <i>hilâb</i> ou le baume avant les ablutions majeures	210
R. 7 - Sur le fait de rincer la bouche et le nez pendant [les ablutions majeures] qu'on fait à cause d'une <i>janâba</i>	210
R. 8 - Sur le fait de se frotter la main avec du sable afin qu'elle soit plus propre	212
R. 9 - Est-ce que celui qui est en état d'impureté rituelle peut introduire sa main dans le récipient avant de la laver, et ce tant qu'elle n'est pas touchée par une autre souillure que celle de la <i>janâba</i> ?	212
R. 10 - Sur les intermittences dans les ablutions majeures et mineures	214
R. 11 - Sur celui qui verse de l'eau de la main droite sur la main gauche pendant les ablutions majeures ..	214
R. 12 - Sur le fait de commercer avec sa femme une deuxième fois et sur celui qui commerce avec ses épouses après avoir fait une seule fois les ablutions majeures.....	214
R. 13 - Sur le la lavage du <i>madhy</i>	216
R. 14 - Sur celui qui s'embaume puis fait des ablutions majeures et, [malgré cela], il conserve des traces de baume.....	216
R. 15 - Sur le fait de passer les doigts à travers les cheveux et d'y répandre de l'eau dessus une fois persuadé que la peau a été humectée.....	216
R. 16 - Sur celui qui, après une <i>janâba</i> , fait des ablutions mineures puis des ablutions majeures, sans toutefois se laver une deuxième fois les membres des ablutions mineures	218
R. 17 - Si, une fois à la mosquée, on se souvient qu'on est atteint d'une <i>janâba</i> , on doit, dans cet état, sortir sans faire des ablutions sèches.....	218
R. 18 - Sur le fait de secouer les mains après des ablutions majeures faites à cause d'une <i>janâba</i>	218
R. 19 - Sur celui qui commence par le côté droit de la tête en faisant des ablutions majeures	220
R. 20 - Sur celui qui se lave tout nu, seul, dans un lieu retiré et sur celui qui se cache [des regards]. Rester caché des regards est meilleur	220
R. 21 - Sur le fait de se dérober aux regards des gens pendant les ablutions majeures	222
R. 22 - Lorsque la femme fait un rêve érotique.....	222
R. 23 - Sur la sueur de la personne qui est en état d'impureté majeure, et sur le fait que le corps du musulman ne peut être un impur rituellement	224
R. 24 - Sur le fait que celui qui est en état de <i>janâba</i> sort de chez lui et marche dans le souk ou ailleurs....	224
R. 25 - Sur le fait que celui qui est en état de <i>janâba</i> reste dans la maison lorsqu'il fait des ablutions mineures avant des ablutions majeures.....	224
R. 26 - Sur le sommeil de celui qui est en état de <i>janâba</i>	226
R. 27 - Sur celui qui est en état de <i>janâba</i> et fait des ablutions mineures, avant de dormir	226
R. 28 - Lorsque les deux parties génitales, de l'homme et de la femme, se rapprochent.....	226
R. 29 - Sur le lavage des parties — de l'homme — touchées par l'écoulement vaginal de la femme.....	228

VI. LES MENSTRUES

R. 1 - Comment était le début des menstrues. — Sur les paroles suivantes du Prophète (ç): "Ceci est une chose décidée par Dieu envers les filles d'Adam."	230
R. - A propos de la femme lorsqu'elle a ses menstrues	230
R. 2 - Sur le fait que la femme ayant ses menstrues lave la tête de son mari et lui démêle les cheveux.....	232

- ٦- باب: من بدأ بالحلاب أو الطيب عند الغسل ٢١١
- ٧- باب: المضمضة والاستنشاق في الجنابة ٢١١
- ٨- باب: مسح اليد بالتراب ليكون أنقى ٢١٣
- ٩- باب: هل يدخل الجنب يده في الإناء قبل أن يغسلها، إذا لم يكن على يده قدر غير الجنابة ٢١٣
- ١٠- باب: تفريق الغسل والوضوء ٢١٥
- ١١- باب: من أفرغ يمينه على شماله في الغسل ٢١٥
- ١٢- باب: إذا جامع ثم عاد، ومن دار على نسائه في غسل واحد ٢١٥
- ١٣- باب: غسل المذي والوضوء منه ٢١٧
- ١٤- باب: من تطيب ثم اغتسل وبقي أثر الطيب ٢١٧
- ١٥- باب: تخليل الشعر، حتى إذا ظن أنه قد أروى بشرته أفاض عليه ٢١٧
- ١٦- باب: من توضأ في الجنابة، ثم غسل سائر جسده ولم يعد غسل مواضع الوضوء مرة أخرى ٢١٩
- ١٧- باب: إذا ذكر في المسجد أنه جنب، خرج كما هو، ولا يتمم ٢١٩
- ١٨- باب: نفث اليدين من الغسل عن الجنابة ٢١٩
- ١٩- باب: من بدأ بشق رأسه الأيمن في الغسل ٢٢١
- ٢٠- باب: من اغتسل عرياناً وحده في الخلوة، ومن تستر فالتستر أفضل ٢٢١
- ٢١- باب: التستر في الغسل عند الناس ٢٢٣
- ٢٢- باب: إذا احتلمت المرأة ٢٢٣
- ٢٣- باب: عرق الجنب، وأن المسلم لا ينجس ٢٢٥
- ٢٤- باب: الجنب يخرج ويمشي في السوق وغيره ٢٢٥
- ٢٥- باب: كينونة الجنب في البيت، إذا توضأ قبل أن يغتسل ٢٢٥
- ٢٦- باب: نوم الجنب ٢٢٧
- ٢٧- باب: الجنب يتوضأ ثم ينام ٢٢٧
- ٢٨- باب: إذا التقى الختانان ٢٢٧
- ٢٩- باب: غسل ما يصيب من فرج المرأة ٢٢٩

٦ - كتاب الحيض

- ١- باب: كيف كان بدء الحيض، وقول النبي ﷺ «هذا شيء كتب الله على بنات آدم» ٢٣١
- ١م- باب: الأمر بالنفساء إذا نفسن ٢٣١
- ٢- باب: غسل الحائض رأس زوجها وترجيله ٢٣٣
- ٣- باب: قراءة الرجل في حجر امرأته وهي حائض ٢٣٣
- ٤- باب: من سمى النفاس حيضاً ٢٣٣
- ٥- باب: مباشرة الحائض ٢٣٥
- ٦- باب: ترك الحائض الصوم ٢٣٥
- ٧- باب: تقضي الحائض المناسك كلها إلا الطواف بالبيت ٢٣٧

R. 3 - Sur la récitation [du Coran] par un homme, en mettant sa tête dans le giron de sa femme qui a ses menstrues	232
R. 4 - Sur celui qui appelle le <i>nifâs</i> menstrues	232
R. 5 - Sur le fait d'avoir un contact avec une femme qui a ses menstrues	234
R. 6 - Sur le fait que celle qui a ses menstrues n'observe pas le jeûne	234
R. 7 - La femme qui a ses menstrues peut accomplir tous les rites [du <i>hajj</i>], sauf le fait de tourner autour du Temple	236
R. 8 - Sur la métrorragie	238
R. 9 - Sur le lavage du sang des menstrues	238
R. 10 - Sur la retraite spirituelle de celle qui a une métrorragie	238
R. 11 - Est-ce que la femme peut prier en portant le vêtement qu'elle avait sur elle pendant ses menstrues?	240
R. 12 - Sur le baume pour la femme lorsqu'elle fait des ablutions majeures à cause des menstrues	240
R. 13 - Sur le fait que la femme se frotte [les cheveux] lorsqu'elle veut se purifier des menstrues. — Sur la manière avec laquelle elle fait ses ablutions majeures et comment elle prend un morceau de laine parfumé et le passe sur les traces du sang	240
R. 14 - Sur les ablutions majeures à cause des menstrues	242
R. 15 - Sur le fait que la femme se peigne les cheveux pendant ses ablutions majeures qu'elle accomplit à la fin des menstrues	242
R. 16 - Sur le fait que la femme dénoue ses cheveux en voulant faire des ablutions majeures à la fin des menstrues	242
R. 17 - Sur: "soumise à création échelonnée"	244
R. 18 - Comment celle qui a ses menstrues se sacralise pour le <i>hajj</i> et la <i>'umra</i> ?	244
R. 19 - Sur le commencement et la fin des menstrues	246
R. 20 - La femme ne doit pas rattraper les prières qu'elle n'a pas faites lors des menstrues	246
R. 21 - Sur le fait de dormir avec celle qui a ses menstrues et qui est revêtue de ses vêtements	246
R. 22 - Sur celle qui prépare des vêtements, pour les menstrues, différents de ceux de la période de pureté	248
R. 23 - Sur le fait que la femme ayant ses menstrues assiste [à la prière] des deux Fêtes et aux invocations des musulmans, et ce en s'écartant du <i>musallâ</i>	248
R. 24 - Lorsque la femme a trois écoulements menstruels au cours d'un même mois. — Sur le fait de croire la femme en ce qui concerne la grossesse, les menstrues, et ce qui peut se rapporter à celles-ci	250
R. 25 - Sur le liquide jaune ou fétide qui survient en dehors des jours des menstrues	250
R. 26 - Sur la veine de la métrorragie	250
R. 27 - Sur la femme qui a ses menstrues après le rite de l' <i>ifâda</i>	252
R. 28 - Lorsque celle qui a une métrorragie remarque l'arrêt du sang	252
R. 29 - A propos de la prière sur [la dépouille] de celle qui vient de faire ses couches et des semi-obligations de cette prière	254

VII. LES ABLUTIONS SÈCHES

R. 2 - Sur celui qui ne trouve ni eau ni sable	258
--	-----

- ٢٣٩ ٨- باب: الاستحاضة
- ٢٣٩ ٩- باب: غسل دم المحيض
- ٢٣٩ ١٠- باب: الاعتكاف للمستحاضة
- ٢٤١ ١١- باب: هل تصلي المرأة في ثوب حاضت فيه
- ٢٤١ ١٢- باب: الطيب للمرأة عند غسلها من المحيض
- ٢٤١ ١٣- باب: ذلك المرأة نفسها إذا تطهرت من المحيض، وكيف تغتسل، وتأخذ فرصة ممسكة، فتتبع أثر الدم
- ٢٤٣ ١٤- باب: غسل المحيض
- ٢٤٣ ١٥- باب: امتشاط المرأة عند غسلها من المحيض
- ٢٤٣ ١٦- باب: نقض المرأة شعرها عند غسل المحيض
- ٢٤٥ ١٧- باب: مخلقة وغير مخلقة
- ٢٤٥ ١٨- باب: كيف تهل الحائض بالحج والعمرة
- ٢٤٧ ١٩- باب: إقبال المحيض وإدباره
- ٢٤٧ ٢٠- باب: لا تقضي الحائض الصلاة
- ٢٤٧ ٢١- باب: النوم مع الحائض وهي في ثيابها
- ٢٤٩ ٢٢- باب: من أخذ ثياب الحيض سوى ثياب الطهر
- ٢٤٩ ٢٣- باب: شهود الحائض العيدين ودعوة المسلمين ويعتزلن المصلى
- ٢٥١ ٢٤- باب: إذا حاضت في شهر ثلاثة حيض وما يصدق النساء في الحيض والحمل، فيما يمكن من الحيض
- ٢٥١ ٢٥- باب: الصفرة والكدر في غير أيام الحيض
- ٢٥١ ٢٦- باب: عرق الاستحاضة
- ٢٥٣ ٢٧- باب: المرأة تحيض بعد الإفاضة
- ٢٥٣ ٢٨- باب: إذا رأت المستحاضة الطهر
- ٢٥٥ ٢٩- باب: الصلاة على النساء وستتها

٧- كتاب التيمم

- ٢٥٧ ١- باب
- ٢٥٩ ٢- باب: إذا لم يجد ماء ولا تراباً
- ٢٥٩ ٣- باب: التيمم في الحضر، إذا لم يجد الماء وخاف فوت الصلاة
- ٢٦١ ٤- باب: التيمم هل يتفخ فيهما؟
- ٢٦١ ٥- باب: التيمم للوجه والكفين
- ٢٦٣ ٦- باب: الصعيد الطيب وضوء المسلم، يكفيه من الماء
- ٢٦٧ ٧- باب: إذا خاف الجنب على نفسه المرض أو الموت، أو خاف العطش، تيمم
- ٢٦٩ ٨- باب: التيمم ضرباً
- ٢٧١ ٩- باب

R. 3 - Sur les ablutions sèches qu'on fait en dehors du voyage lorsqu'on ne trouve pas d'eau et qu'on craint le passage du temps de la prière.....	258
R. 4 - Est-ce que celui qui fait des ablutions sèches peut souffler sur les mains [pour enlever la poussière]?.....	260
R. 5 - Les ablutions sèches concernent le visage et les deux paumes.....	260
R. 6 - Le sol pur est pour le musulman un moyen de faire les ablutions [rituelles]. Il peut remplacer l'eau.....	262
R. 7 - Lorsque celui qui est en état de <i>janâba</i> redoute une maladie, la mort ou la soif, il peut dans ce cas faire des ablutions sèches.....	266
R. 8 - Les ablutions sèches se font en frappant une seule fois.....	268

VIII. LA PRIÈRE

R. 1 - Comment la prière fut prescrite dans le voyage Nocturne [du Prophète].....	272
R. 2 - Sur l'obligation d'être vêtu durant la prière.....	276
R. 3 - Sur le fait de nouer le <i>'izâr</i> au niveau de la nuque pendant la prière.....	278
R. 4 - Sur le fait de prier en portant un seul vêtement et en posant ses deux bouts sur les épaules.....	278
R. 5 - Lorsque l'orant prie en portant un seul vêtement il doit mettre une partie de ce vêtement sur ses épaules.....	280
R. 6 - Lorsque le vêtement est étroit.....	280
R. 7 - Sur le fait de prier en portant [un vêtement fabriqué par des non-musulmans comme c'est le cas de] la chemise syrienne.....	282
R. 8 - Sur le fait qu'il est répréhensible de se mettre nu pendant la prière ou pour toute autre chose.....	282
R. 9 - Sur le fait de prier vêtu d'une tunique, d'un pantalon, d'un haut-de-chausse ou d'une robe à pans ramassés (<i>qabâ'</i>).....	284
R. 10 - Sur ce qui doit être caché de la <i>'awra</i>	284
R. 11 - Sur le fait de prier sans manteau.....	286
R. 12 - Sur ce qui est rapporté au sujet de la cuisse.....	286
R. 13 - Dans combien de pièces la femme doit-elle faire la prière?.....	288
R. 14 - Lorsqu'on prie vêtu d'un habit qui a des motifs. Sur: "Il regarda les motifs de la <i>khamîsa</i> ".....	290
R. 15 - Est-ce que la prière n'est plus valide si on la fait dans un vêtement ayant des motifs sous forme de croix ou d'autres représentations figurées? — Sur ce qui est interdit de tout cela.....	290
R. 16 - Sur celui qui prie vêtu d'un <i>farrûj</i> en soie puis l'enlève.....	290
R. 17 - Sur le fait de prier vêtu d'un habit rouge.....	290
R. 18 - Sur le fait de prier sur une terrasse, sur un minbar ou sur des planches.....	292
R. 19 - Lorsque, en se prosternant, l'orant touche sa femme avec son vêtement.....	294
R. 20 - Sur le fait de prier sur une natte (<i>hasîr</i>).....	294
R. 21 - Sur le fait de prier sur une <i>khumra</i>	296
R. 22 - Sur le fait de prier sur un lit.....	296
R. 23 - Sur le fait de se prosterner sur le vêtement lorsqu'il fait très chaud.....	296
R. 24 - Prier en étant chaussé de ses sandales.....	298
R. 25 - Prier en étant chaussé de ses bottines.....	298

٨ - كتاب الصلاة

- ١ - باب: كيف فرضت الصلوات في الإسراء ٢٧٣
- ٢ - باب: وجوب الصلاة في الثياب ٢٧٧
- ٣ - باب: عقد الإزار على القفا في الصلاة ٢٧٩
- ٤ - باب: الصلاة في الثوب الواحد ملتحفاً به ٢٧٩
- ٥ - باب: إذا صلى في الثوب الواحد فليجعل على عاتقيه ٢٨١
- ٦ - باب: إذا كان الثوب ضيقاً ٢٨١
- ٧ - باب: الصلاة في الجبة الشامية ٢٨٣
- ٨ - باب: كراهية التعري في الصلاة وغيرها ٢٨٣
- ٩ - باب: الصلاة في القميص والسراويل والتبان والقباء ٢٨٥
- ١٠ - باب: ما يستر من العورة ٢٨٥
- ١١ - باب: الصلاة بغير رداء ٢٨٧
- ١٢ - باب: ما يذكر في الفخذ ٢٨٧
- ١٣ - باب: في كم تصلي المرأة في الثياب ٢٨٩
- ١٤ - باب: إذا صلى في ثوب له أعلام، ونظر إلى علمها ٢٩١
- ١٥ - باب: إن صلى في ثوب مصلب أو تصاوير، هل تفسد صلاته؟ وما ينهي عن ذلك ٢٩١
- ١٦ - باب: من صلى في فروج حرير ثم نزع ٢٩١
- ١٧ - باب: الصلاة في الثوب الأحمر ٢٩١
- ١٨ - باب: الصلاة في السطوح والمنبر والخشب ٢٩٣
- ١٩ - باب: إذا أصاب ثوب المصلي امرأته إذا سجد ٢٩٥
- ٢٠ - باب: الصلاة على الحصير ٢٩٥
- ٢١ - باب: الصلاة على الخمرة ٢٩٧
- ٢٢ - باب: الصلاة على الفراش ٢٩٧
- ٢٣ - باب: السجود على الثوب في شدة الحر ٢٩٧
- ٢٤ - باب: الصلاة في النعال ٢٩٩
- ٢٥ - باب: الصلاة في الخفاف ٢٩٩
- ٢٦ - باب: إذا لم يتم السجود ٢٩٩
- ٢٧ - باب: بيدي ضبعيه ويجافي في السجود ٢٩٩
- ٢٨ - باب: فضل استقبال القبلة ٣٠١
- ٢٩ - باب: قبلة أهل المدينة، وأهل الشام، والمشرق ٣٠١
- ٣٠ - باب: قول الله تعالى: ﴿واتخذوا من مقام إبراهيم مصلى﴾ ٣٠٣
- ٣١ - باب: التوجه نحو القبلة حيث كان ٣٠٣
- ٣٢ - باب: ما جاء في القبلة، ومن لا يرى الإعادة على من سها، فصلى إلى غير القبلة ٣٠٥
- ٣٣ - باب: حك البزاق باليد من المسجد ٣٠٧

R. 26 - Sur le fait de ne pas bien accomplir la prosternation.....	298
R. 27 - Sur le fait de laisser apparaître la face antérieure du bras et de l'avant-bras en écartant les mains pendant les prosternations.....	298
R. 28 - Sur le mérite de se mettre en direction de la qibla.....	300
R. 29 - Sur la qibla des habitants de Médine, de la Syrie et de l'Orient.....	300
R. 30 - Dieu, le Très-Haut, dit: Et ont adopté la station d'Abraham comme oratoire.....	302
R. 31 - Sur le fait de se mettre en direction de la qibla là où l'on est.....	302
R. 32 - Sur ce qui est rapporté sur la qibla.....	304
R. 33 - Sur le fait de gratter de la main le crachat dans la mosquée.....	306
R. 34 - Sur le fait de gratter une tache de morve avec un caillou de la mosquée.....	308
R. 35 - On ne doit pas cracher à sa droite pendant la prière.....	308
R. 36 - Que [l'orant] crache à sa gauche ou sous son pied gauche.....	308
R. 37 - Sur l'expiation du fait de cracher dans la mosquée.....	310
R. 38 - Sur le fait d'enfouir le crachat dans la mosquée.....	310
R. 39 - Si on ne peut se retenir de cracher on doit le faire dans le bout de son vêtement.....	310
R. 40 - Sur l'exhortation de l'imâm à terminer la prière. — Sur le fait de mentionner la qibla.....	310
R. 41 - Peut-on dire: "La mosquée des béni Un tel"?.....	312
R. 42 - Sur le partage... — Sur le fait d'accrocher un <i>qinwu</i> dans la mosquée.....	312
R. 43 - Sur celui qui invite [autrui] à un repas dans la mosquée et sur celui qui répond favorablement à l'invitation.....	314
R. 44 - Sur le fait de procéder à un jugement ou à une imprécation conjugale à l'intérieur de la mosquée, entre hommes et femmes.....	314
R. 45 - En entrant dans la maison d'autrui, le fidèle peut-il prier là où il veut ou là où on le lui indique, et ce sans qu'il ne cherche un autre endroit?.....	314
R. 46 - Sur le fait d'avoir un oratoire dans la maison.....	314
R. 47 - Sur le fait de commencer par [le pied] droit en entrant dans une mosquée ou ailleurs.....	316
R. 48 - Peut-on creuser les tombes des polythéistes de la période jahilite et mettre à leur place une mosquée,.....	318
R. 49 - Sur le fait de prier dans des parcs de moutons.....	320
R. 50 - Sur le fait de prier dans des endroits où se trouvent des chameilles.....	320
R. 51 - Sur celui qui prie, ayant devant lui un four, un feu ou tout autre objet d'adoration mais avec l'intention de faire cela en vue de Dieu.....	320
R. 52 - Sur la réprobation de prier dans les cimetières.....	320
R. 53 - Sur la prière faite dans les endroits où le sol fut réduit en abîmes ou dans d'autres endroits où [les habitants avaient subi] un châtement.....	320
R. 54 - Sur le fait de prier dans une église.....	322
R. 56 - Sur ces paroles du Prophète (ç): "La terre est pour moi un lieu de prosternation (<i>masjid</i>) et un moyen de se purifier [rituellement]".....	322
R. 57 - Sur le sommeil de la femme dans la mosquée.....	324
R. 58 - Sur le sommeil des hommes dans la mosquée.....	324

- ٣٠٩-٣٤ باب: حك المخاط بالحصى من المسجد ٣٠٩
- ٣٠٩-٣٥ باب: لا ييصق عن يمينه في الصلاة ٣٠٩
- ٣٠٩-٣٦ باب: ليزق عن يساره أو تحت قدمه اليسرى ٣٠٩
- ٣١١-٣٧ باب: كفارة البزاق في المسجد ٣١١
- ٣١١-٣٨ باب: دفن النخامة في المسجد ٣١١
- ٣١١-٣٩ باب: إذا بدره البزاق فليأخذ بطرف ثوبه ٣١١
- ٣١١-٤٠ باب: عظة الإمام الناس في إتمام الصلاة، وذكر القبلة ٣١١
- ٣١٣-٤١ باب: هل يقال: مسجد بني فلان؟ ٣١٣
- ٣١٣-٤٢ باب: القسمة، وتعليق القنو في المسجد ٣١٣
- ٣١٥-٤٣ باب: من دعا لطعام في المسجد ومن أجاب منه ٣١٥
- ٣١٥-٤٤ باب: القضاء واللعان في المسجد، بين الرجال والنساء ٣١٥
- ٣١٥-٤٥ باب: إذا دخل بيتاً يصلي حيث شاء، أو حيث أمر ولا يتجسس ٣١٥
- ٣١٥-٤٦ باب: المساجد في البيوت ٣١٥
- ٣١٧-٤٧ باب: التيمن في دخول المسجد وغيره ٣١٧
- ٣١٩-٤٨ باب: هل تنبش قبور مشركي الجاهلية، ويتخذ مكانها مساجد؟ ٣١٩
- ٣٢١-٤٩ باب: الصلاة في مرايض الغنم ٣٢١
- ٣٢١-٥٠ باب: الصلاة في مواضع الإبل ٣٢١
- ٣٢١-٥١ باب: من صلى وقدامة تنور أو نار، أو شيء مما يعبد، فأراد به الله ٣٢١
- ٣٢١-٥٢ باب: كراهية الصلاة في المقابر ٣٢١
- ٣٢١-٥٣ باب: الصلاة في مواضع الخسف والعذاب ٣٢١
- ٣٢٣-٥٤ باب: الصلاة في البيعة ٣٢٣
- ٣٢٣-٥٥ باب: ٣٢٣
- ٣٢٣-٥٦ باب: قول النبي ﷺ «جعلت لي الأرض مسجداً وطهوراً» ٣٢٣
- ٣٢٥-٥٧ باب: نوم المرأة في المسجد ٣٢٥
- ٣٢٥-٥٨ باب: نوم الرجال في المسجد ٣٢٥
- ٣٢٧-٥٩ باب: الصلاة إذا قدم من سفر ٣٢٧
- ٣٢٧-٦٠ باب: إذا دخل المسجد فليركع ركعتين ٣٢٧
- ٣٢٩-٦١ باب: الحدث في المسجد ٣٢٩
- ٣٢٩-٦٢ باب: بنيان المسجد ٣٢٩
- ٣٢٩-٦٣ باب: التعاون في بناء المسجد ٣٢٩
- ٣٣١-٦٤ باب: الاستعانة بالتجار والصناع في أعواد المنبر والمسجد ٣٣١
- ٣٣١-٦٥ باب: من بنى مسجداً ٣٣١
- ٣٣٣-٦٦ باب: يأخذ بنصول النبل إذا مر في المسجد ٣٣٣
- ٣٣٣-٦٧ باب: المرور في المسجد ٣٣٣

R. 59 - Sur le fait de prier en revenant de voyage.....	326
R. 60 - En entrant à la mosquée, on doit faire deux <i>rak'a</i>	326
R. 61 - Sur le fait de commettre [une faute] dans la mosquée.....	328
R. 62 - Sur la construction de la mosquée [du Prophète].....	328
R. 63 - Sur le fait de s'entraider pendant la construction d'une mosquée.....	328
R. 64 - Sur le fait de solliciter l'aide du menuisier et des autres artisans au sujet de la boiserie du minbar et de la construction de la mosquée.....	330
R. 65 - Sur celui qui construit une mosquée.....	330
R. 66 - On doit tenir les flèches par la pointe en passant dans la mosquée.....	332
R. 67 - Sur le fait de passer dans la mosquée.....	332
R. 68 - Sur la poésie dans la mosquée.....	332
R. 69 - Sur le fait que ceux qui ont des lances entrent dans la mosquée.....	332
R. 70 - Sur le fait de citer vente ou achat sur le minbar de la mosquée.....	332
R. 71 - Sur le fait de payer une dette et de rester [avec le débiteur] dans la mosquée.....	334
R. 72 - Sur le balayage de la mosquée et le fait de ramasser les morceaux de loque, les petits débris et les éclats de bois.....	336
R. 73 - Sur le fait de rappeler, dans la mosquée, que le commerce du vin est illicite.....	336
R. 74 - Sur le fait que la mosquée ait des serviteurs.....	336
R. 75 - Sur le fait d'attacher le captif ou le débiteur dans la mosquée.....	336
R. 76 - Sur les ablutions majeures lorsqu'on embrasse l'Islam [dans la mosquée] — Sur le fait d'attacher le prisonnier dans la mosquée.....	338
R. 77 - Sur la tente qu'on met dans la mosquée pour les malades et autres.....	338
R. 78 - Sur le fait d'introduire un chameau dans la mosquée à cause d'une certaine nécessité.....	338
R. 80 - Sur l'ouverture et le passage aménagés dans la mosquée.....	340
R. 81 - Sur les portes et les serrures de la Ka'ba et des mosquées.....	340
R. 82 - Sur le fait que le polythéiste entre dans la mosquée.....	342
R. 83 - Sur le fait d'élever la voix dans la mosquée.....	342
R. 84 - Sur les cercles et le fait de s'asseoir dans la mosquée.....	344
R. 85 - Sur le fait de s'allonger sur le dos et d'étendre le pied.....	344
R. 86 - Sur le fait que la mosquée soit dans la rue sans que cela ne cause de préjudice aux gens.....	346
R. 87 - Sur la prière faite dans la mosquée du souk.....	346
R. 88 - Sur le fait de croiser les doigts dans la mosquée ou ailleurs.....	348
R. 89 - Sur les mosquées qui se trouvent sur la route de Médine et les endroits où pria le Prophète (ﷺ).....	350
R. 90 - La <i>sutra</i> de l'imâm est une <i>sutra</i> pour ceux qui sont derrière lui.....	354
R. 91 - Quelle est la distance qui doit séparer l'orant et la <i>sutra</i>	354
R. 92 - Sur la prière devant une lance (<i>harba</i>).....	356
R. 93 - Sur la prière devant une petite lance (<i>'anaza</i>).....	356
R. 94 - La <i>sutra</i> à La Mecque et ailleurs.....	356
R. 95 - Sur le fait de prier devant une colonne.....	356
R. 96 - Sur le fait de prier entre les colonnes en dehors de la prière en groupe.....	358

- ٦٨- باب: الشعر في المسجد ٣٣٣
- ٦٩- باب: أصحاب الحراب في المسجد ٣٣٣
- ٧٠- باب: ذكر البيع والشراء على المنبر في المسجد ٣٣٣
- ٧١- باب: التقاضي والملازمة في المسجد ٣٣٥
- ٧٢- باب: كس المسجد، والتقاط الخرق والقذى والعيدان ٣٣٧
- ٧٣- باب: تحريم تجارة الخمر في المسجد ٣٣٧
- ٧٤- باب: الخدم للمسجد ٣٣٧
- ٧٥- باب: الأسير أو الغريم يربط في المسجد ٣٣٧
- ٧٦- باب: الاغتسال إذا أسلم، وربط الأسير أيضاً في المسجد ٣٣٩
- ٧٧- باب: الخيمة في المسجد للمرضى وغيرهم ٣٣٩
- ٧٨- باب: إدخال البعير في المسجد لليلة ٣٣٩
- ٧٩- باب ٣٤١
- ٨٠- باب: الخوخة والممر في المسجد ٣٤١
- ٨١- باب: الأبواب والغلق للكعبة والمساجد ٣٤١
- ٨٢- باب: دخول المشرك المسجد ٣٤٣
- ٨٣- باب: رفع الصوت في المساجد ٣٤٣
- ٨٤- باب: الحلق والجلوس في المسجد ٣٤٥
- ٨٥- باب: الاستلقاء في المسجد، ومد الرجل ٣٤٥
- ٨٦- باب: المسجد يكون في الطريق من غير ضرر بالناس ٣٤٧
- ٨٧- باب: الصلاة في مسجد السوق ٣٤٧
- ٨٨- باب: تشييك الأصابع في المسجد وغيره ٣٤٩
- ٨٩- باب: المساجد التي على طرق المدينة، والمواضع التي صلى فيها النبي ﷺ ٣٥١
- ٩٠- باب: سترة الإمام سترة من خلفه ٣٥٥
- ٩١- باب: قدر كم ينبغي أن يكون بين المصلي والسترة؟ ٣٥٥
- ٩٢- باب: الصلاة إلى الحرية ٣٥٧
- ٩٣- باب: الصلاة إلى العنزة ٣٥٧
- ٩٤- باب: السترة بمكة وغيرها ٣٥٧
- ٩٥- باب: الصلاة إلى الأسطوانة ٣٥٧
- ٩٦- باب: الصلاة بين السواري في غير جماعة ٣٥٩
- ٩٧- باب ٣٥٩
- ٩٨- باب: الصلاة إلى الراحلة والبعير والشجر والرحل ٣٥٩
- ٩٩- باب: الصلاة إلى السرير ٣٦١
- ١٠٠- باب: يرد المصلي من مر بين يديه ٣٦١
- ١٠١- باب: إثم المار بين يدي المصلي ٣٦١

R. 98 - Sur le fait de prier devant une monture, un chameau, un arbre ou un bagage	358
R. 99 - Sur le fait de prier devant un lit	360
R. 100 - Sur le fait que l'orant pousse celui qui passe devant lui	360
R. 101 - Sur le péché de celui qui passe devant un orant	360
R. 102 - Sur le fait de se mettre en face d'un compagnon — ou une autre personne — qui est en train de prier	362
R. 103 - Sur le fait de prier derrière celui qui est en train de dormir	362
R. 104 - Sur le fait d'accomplir une prière surrogatoire derrière une femme	362
R. 105 - Sur celui qui dit que rien ne pousse à interrompre la prière	364
R. 106 - Sur le fait de porter sur les épaules une petite fille pendant qu'on prie	364
R. 107 - Sur le fait de prier devant une couche où se trouve une femme qui a ses menstrues	364
R. 108 - Au moment de la prosternation, est-ce que l'homme peut toucher sa femme pour se prosterner?	366
R. 109 - Sur le fait que la femme enlève quelque impureté de dessus l'orant	366

IX. LES HORAIRES DE LA PRIERE

R. 1 - Sur les horaires et les mérites de la prière	368
R. 2 - Sur: ... revenant à Lui, prémunissez-vous, accomplissez la prière, ne soyez pas des associants	368
R. 3 - Sur le fait de donner serment d'allégeance sur l'accomplissement de la prière	370
R. 4 - La prière est une expiation	370
R. 5 - Sur le mérite de la prière faite en son temps	372
R. 6 - Les cinq prières [quotidiennes] sont une expiation	372
R. 7 - Sur le fait de négliger d'accomplir la prière en son temps	372
R. 8 - Sur le fait que l'orant invoque le Seigneur, Puissant et Majestueux	374
R. 9 - Sur le fait d'attendre la fraîcheur pour accomplir la prière du <i>ḍuhr</i> durant les grandes chaleurs	374
R. 10 - Sur le fait d'attendre la fraîcheur pour faire la prière du <i>ḍuhr</i> pendant le voyage	376
R. 11 - Le temps de la prière du <i>ḍuhr</i> [commence à partir] où le soleil commence à pencher vers l'ouest	376
R. 12 - Sur le fait de retarder la prière du <i>ḍuhr</i> jusqu'au [début] de celle du ' <i>asr</i> '	378
R. 13 - Sur le temps de la prière du ' <i>asr</i> '	378
R. 14 - Sur le péché de celui qui néglige de faire la prière du ' <i>asr</i> ' en son temps	382
R. 15 - Sur celui qui néglige de faire la prière du ' <i>asr</i> '	382
R. 16 - Sur le mérite de la prière du ' <i>asr</i> '	382
R. 17 - Sur celui qui rattrape une <i>rak'a</i> de la prière du ' <i>asr</i> ' juste avant le coucher du soleil	384
R. 18 - Sur l'horaire de la prière du <i>maghrib</i>	386
R. 19 - Sur celui qui réproche d'appeler la prière du <i>maghrib</i> ' <i>ichâ</i> '	386
R. 20 - Sur le fait de dire ' <i>ichâ</i> ' ou ' <i>atama</i> ' et sur celui qui considère que le temps de cette prière est long	388
R. 21 - Sur l'horaire de la prière du ' <i>ichâ</i> ', ainsi appelée du fait de la réunion des fidèles ou de leur retard	388
R. 22 - Sur le mérite de la prière du ' <i>ichâ</i> '	390
R. 23 - Sur le sommeil réproché avant la prière du ' <i>ichâ</i> '	390
R. 24 - Sur celui qui succombe au sommeil avant la prière du ' <i>ichâ</i> '	390
R. 25 - L'horaire de la prière du ' <i>ichâ</i> ' s'étend jusqu'au milieu de la nuit	394

- ١٠٢- باب: استقبال الرجل صاحبه أو غيره في صلاته وهو يصلي ٣٦٣
 ١٠٣- باب: الصلاة خلف النائم ٣٦٣
 ١٠٤- باب: التطوع خلف المرأة ٣٦٣
 ١٠٥- باب: من قال لا يقطع الصلاة شيء ٣٦٥
 ١٠٦- باب: إذا حمل جارية صغيرة على عنقه في الصلاة ٣٦٥
 ١٠٧- باب: إذا صلى إلى فراش فيه حائض ٣٦٥
 ١٠٨- باب: هل يغمز الرجل امرأته عند السجود لكي يسجد ٣٦٧
 ١٠٩- باب: المرأة تطرح عن المصلي شيئاً من الأذى ٣٦٧

٩ - كتاب مواقيت الصلاة

- ١- باب: مواقيت الصلاة وفضلها ٣٦٩
 ٢- باب: ﴿منيين إليه واتقوه وأقيموا الصلاة ولا تكونوا من المشركين﴾ ٣٦٩
 ٣- باب: البيعة على إقامة الصلاة ٣٧١
 ٤- باب: الصلاة كفارة ٣٧١
 ٥- باب: فضل الصلاة لوقتها ٣٧٣
 ٦- باب: الصلوات الخمس كفارة ٣٧٣
 ٧- باب: تضييع الصلاة عن وقتها ٣٧٣
 ٨- باب: المصلي يناجي ربه عز وجل ٣٧٥
 ٩- باب: الإبراد بالظهر في شدة الحر ٣٧٥
 ١٠- باب: الإبراد بالظهر في السفر ٣٧٧
 ١١- باب: وقت الظهر عند الزوال ٣٧٧
 ١٢- باب: تأخير الظهر إلى العصر ٣٧٩
 ١٣- باب: وقت العصر ٣٧٩
 ١٤- باب: إثم من فاتته العصر ٣٨٣
 ١٥- باب: من ترك العصر ٣٨٣
 ١٦- باب: فضل صلاة العصر ٣٨٣
 ١٧- باب: من أدرك ركعة من العصر قبل الغروب ٣٨٥
 ١٨- باب: وقت المغرب ٣٨٧
 ١٩- باب: من كره أن يقال للمغرب: العشاء ٣٨٧
 ٢٠- باب: ذكر العشاء والعتمة، ومن رآه واسعاً ٣٨٩
 ٢١- باب: وقت العشاء، إذا اجتمع الناس أو تأخروا ٣٨٩
 ٢٢- باب: فضل العشاء ٣٩١
 ٢٣- باب: ما يكره من النوم قبل العشاء ٣٩١
 ٢٤- باب: النوم قبل العشاء لمن غلب ٣٩١

R. 26 - Sur le mérite de la prière du <i>fajr</i>	394
R. 27 - Sur l'horaire de la prière du <i>fajr</i>	396
R. 28 - Sur celui qui rattrape une seule <i>rak'a</i> de la prière du <i>fajr</i>	396
R. 29 - Sur celui qui rattrape une seule <i>rak'a</i> de la prière	396
R. 30 - Sur la prière après l'aube, jusqu'au lever du soleil	398
R. 31 - On ne doit pas chercher à faire sa prière avant le coucher du soleil	398
R. 32 - Sur celui qui ne réproouve d'accomplir la prière qu'après les prières du ' <i>asr</i> ' et du ' <i>fajr</i> '	400
R. 33 - Sur les prières qu'on peut faire après celle du ' <i>asr</i> ' et qu'on n'a pas faites auparavant à temps, et celles similaires	400
R. 34 - Sur le fait d'accomplir tôt la prière pendant le jour nuageux	402
R. 35 - Sur l'appel à la prière (<i>al-'adhân</i>) fait après la fin du temps fixé	402
R. 36 - Sur celui qui préside les fidèles en prière après la fin du temps fixé	402
R. 37 - Celui qui oublie de faire une prière, qu'il la fasse une fois qu'il s'est rappelé, mais il ne doit refaire que cette prière	404
R. 38 - Sur le fait de faire les prières non accomplies l'une après l'autre en suivant l'ordre fixé	404
R. 39 - Sur la causerie réprouvée après la prière du ' <i>ichâ</i> '	404
R. 40 - Sur la causerie au sujet du <i>fiqh</i> et du bien après la prière du ' <i>ichâ</i> '	406
R. 41 - Sur le fait de rester à causer la nuit avec l'hôte et les proches	406

X. LE 'ADHÂN

R. 1 - Sur le début du ' <i>adhân</i> '	410
R. 2 - Le ' <i>adhân</i> ' se fait [en répétant] deux fois chacune de ses parties	410
R. 3 - Les parties de l' <i>iqâma</i> doivent être dites une seule fois chacune, sauf: <i>qad qâmati-ş-salât</i>	412
R. 4 - Sur le mérite de faire le ' <i>adhân</i> '	412
R. 5 - Sur le fait d'appeler [à la prière] à voix haute	412
R. 6 - Sur la préservation des vies [à l'écoute] du ' <i>adhân</i> '	414
R. 7 - Sur ce qu'on doit dire lorsqu'on entend celui qui fait l'appel [du ' <i>adhân</i> ']	414
R. 8 - Sur l'invocation après l'appel à la prière	416
R. 9 - Sur le tirage au sort se rapportant au ' <i>adhân</i> '	416
R. 10 - Sur le fait de parler pendant le ' <i>adhân</i> '	416
R. 11 - Sur le ' <i>adhân</i> ' fait par un aveugle lorsqu'il a quelqu'un pour l'informer [sur le début du temps de la prière]	418
R. 12 - Sur le fait de faire le ' <i>adhân</i> ' après l'aube	418
R. 13 - Sur le fait de faire le ' <i>adhân</i> ' avant l'aube	418
R. 14 - Combien de temps y a-t-il entre le ' <i>adhân</i> ' et l' <i>iqâma</i> ? — Sur celui qui attend l' <i>iqâma</i>	420
R. 15 - Sur celui qui attend l' <i>iqâma</i>	420
R. 16 - Entre chaque paire de ' <i>adhân</i> ' il y a un temps pour faire une prière pour qui le veut	420
R. 17 - Sur celui qui dit: En voyage un seul muezzin doit faire le ' <i>adhân</i> '	420
R. 18 - Sur le ' <i>adhân</i> ' pour les voyageurs — s'ils sont [en prière] de groupe — et sur leur <i>iqâma</i>	422
R. 19 - Est-ce que le muezzin doit répandre sa voix par-ci et par-là? Doit-il se tourner pendant le ' <i>adhân</i> '?	424

- ٢٥- باب: وقت العشاء إلى نصف الليل ٣٩٥
- ٢٦- باب: فضل صلاة الفجر ٣٩٥
- ٢٧- باب: وقت الفجر ٣٩٧
- ٢٨- باب: من أدرك من الفجر ركعة ٣٩٧
- ٢٩- باب: من أدرك من الصلاة ركعة ٣٩٧
- ٣٠- باب: الصلاة بعد الفجر حتى ترتفع الشمس ٣٩٩
- ٣١- باب: لا يتحرى الصلاة قبل غروب الشمس ٣٩٩
- ٣٢- باب: من لم يكره الصلاة إلا بعد العصر والفجر ٤٠١
- ٣٣- باب: ما يصلى بعد العصر من الفوائت ونحوها ٤٠١
- ٣٤- باب: التبكير بالصلاة في يوم غيم ٤٠٣
- ٣٥- باب: الأذان بعد ذهاب الوقت ٤٠٣
- ٣٦- باب: من صلى بالناس جماعة بعد ذهاب الوقت ٤٠٣
- ٣٧- باب: من نسي صلاة فليصل إذا ذكرها، ولا يعيد إلا تلك الصلاة ٤٠٥
- ٣٨- باب: قضاء الصلوات، الأولى فالأولى ٤٠٥
- ٣٩- باب: ما يكره من السمر بعد العشاء ٤٠٥
- ٤٠- باب: السمر في الفقه والخير بعد العشاء ٤٠٧
- ٤١- باب: السمر مع الضيف والأهل ٤٠٧

١٠ - كتاب الأذان

- ١- باب: بدء الأذان ٤١١
- ٢- باب: الأذان مثنى مثنى ٤١١
- ٣- باب: الإقامة واحدة إلا قوله قد قامت الصلاة ٤١٣
- ٤- باب: فضل التأذين ٤١٣
- ٥- باب: رفع الصوت بالنداء ٤١٣
- ٦- باب: ما يحقن بالأذان من الدماء ٤١٥
- ٧- باب: ما يقول إذا سمع المنادي ٤١٥
- ٨- باب: الدعاء عند النداء ٤١٧
- ٩- باب: الاستهام في الأذان ٤١٧
- ١٠- باب: الكلام في الأذان ٤١٧
- ١١- باب: أذان الأعمى إذا كان له من يخبره ٤١٩
- ١٢- باب: الأذان بعد الفجر ٤١٩
- ١٣- باب: الأذان قبل الفجر ٤١٩
- ١٤- باب: كم بين الأذان والإقامة، ومن ينتظر الإقامة ٤٢١
- ١٥- باب: من انتظر الإقامة ٤٢١

R. 20 - Sur le fait qu'un homme dit: La prière est passée [sans qu'on puisse la faire]	424
R. 21 - On ne vient pas à la prière en courant. On doit venir avec calme et décence	424
R. 22 - Quand est-ce que les fidèles doivent se lever après avoir vu l'imâm pendant l' <i>iqâma</i> ?	426
R. 23 - On ne doit pas courir [ou se lever à la hâte] pour se rendre à la prière. On doit se lever en gardant son calme et sa décence	426
R. 24 - Peut-on sortir de la mosquée à cause d'une nécessité?	426
R. 25 - Lorsque l'imâm dit: "Gardez vos places!" on doit l'attendre jusqu'à son retour	426
R. 26 - Sur le fait de dire: "Nous n'avons pas prié"	428
R. 27 - Lorsque une affaire survient à l'imâm après l' <i>iqâma</i>	428
R. 28 - Sur le fait de parler après l' <i>iqâma</i>	428
R. 29 - Sur l'obligation de la prière en groupe	428
R. 30 - Du mérite de la prière en groupe	430
R. 31 - Sur le mérite de la prière du <i>fajr</i> en groupe	430
R. 32 - Sur le mérite de faire la prière du <i>duhr</i> pendant la canicule	432
R. 33 - Sur le fait d'espérer une récompense pour les pas [qu'on fait en se rendant à la prière en groupe] ..	432
R. 34 - Sur le mérite de la prière du ' <i>ichâ</i> ' faite en groupe	434
R. 35 - Deux personnes ou plus peuvent faire une prière en groupe	434
R. 36 - Sur celui qui s'assoit dans la mosquée pour attendre la prière [en groupe]. — Sur le mérite des mosquées	434
R. 37 - Sur le mérite de celui qui va et vient de la mosquée	436
R. 38 - Lorsqu'on fait l' <i>iqâma</i> pour la prière on ne doit faire que la prière obligatoire	436
R. 39 - Jusqu'à quelle limite on doit inciter le malade à assister à [la prière] en groupe	438
R. 40 - Sur la permission de prier chez soi à cause de la pluie ou d'un autre motif	440
R. 41 - Est-ce que l'imâm peut faire la prière avec [le peu] de fidèles présents? Et est-ce qu'il doit faire le sermon du vendredi quand il pleut?	440
R. 42 - Lorsque le repas est servi et l' <i>iqâma</i> pour la prière est prononcée	442
R. 43 - Lorsque l'imâm est appelé à faire la prière au moment où il tient à la main quelque chose à manger	444
R. 44 - Sur celui qui est en train de servir les siens puis sort [en entendant] l' <i>iqâma</i> de la prière	444
R. 45 - Sur celui qui préside les fidèles pendant la prière ne voulant par là que leur enseigner la prière et la <i>sunna</i> du Prophète (ç)	444
R. 46 - Les gens de Science et de mérite ont plus de droit à l'imamat de la prière	444
R. 47 - Sur celui qui prie à côté de l'imâm à cause d'un certain motif	448
R. 48 - Est valide la prière de celui qui avance pour présider les fidèles en prière puis recule (ou ne recule pas) à l'arrivée de l'imâm [de la mosquée]	448
R. 49 - Lorsque les présents sont égaux en récitation du Coran c'est le plus âgé d'entre eux qui doit les présider en prière	450
R. 50 - Lorsque l'imâm visite quelques gens et les préside en prière	450
R. 51 - S'il y a un imâm [pour la prière] c'est pour qu'il soit imité	450
R. 52 - Quand est-ce que celui qui est derrière l'imâm peut se prosterner?	454

- ١٦- باب: بين كل أذنين صلاة لمن شاء ٤٢١
- ١٧- باب: من قال ليؤذن في السفر مؤذن واحد ٤٢١
- ١٨- باب: الأذان للمسافر، إذا كانوا جماعة، والإقامة ٤٢٣
- ١٩- باب: هل يتبع المؤذن فاه ههنا وههنا، وهل يلتفت في الأذان ٤٢٥
- ٢٠- باب: قول الرجل: فاتتنا الصلاة ٤٢٥
- ٢١- باب: لا يسعى إلى الصلاة، وليأت بالسكينة والوقار ٤٢٥
- ٢٢- باب: متى يقوم الناس، إذا رأوا الإمام عند الإقامة ٤٢٧
- ٢٣- باب: لا يسعى إلى الصلاة مستعجلاً، وليقم بالسكينة والوقار ٤٢٧
- ٢٤- باب: هل يخرج من المسجد لعلّة ٤٢٧
- ٢٥- باب: إذا قال الإمام: مكانكم، حتى رجع انتظروه ٤٢٧
- ٢٦- باب: قول الرجل ما صلينا ٤٢٩
- ٢٧- باب: الإمام تعرض له الحاجة بعد الإقامة ٤٢٩
- ٢٨- باب: الكلام إذا أقيمت الصلاة ٤٢٩
- ٢٩- باب: وجوب صلاة الجماعة ٤٢٩
- ٣٠- باب: فضل صلاة الجماعة ٤٣١
- ٣١- باب: فضل صلاة الفجر في جماعة ٤٣١
- ٣٢- باب: فضل التهجير إلى الظهر ٤٣٣
- ٣٣- باب: احتساب الآثار ٤٣٣
- ٣٤- باب: فضل العشاء في الجماعة ٤٣٥
- ٣٥- باب: اثنان فما فوقهما جماعة ٤٣٥
- ٣٦- باب: من جلس في المسجد ينتظر الصلاة، وفضل المساجد ٤٣٥
- ٣٧- باب: فضل من غدا إلى المسجد ومن راح ٤٣٧
- ٣٨- باب: إذا أقيمت الصلاة فلا صلاة إلا المكتوبة ٤٣٧
- ٣٩- باب: حد المريض أن يشهد الجماعة ٤٣٩
- ٤٠- باب: الرخصة في المطر والعلّة أن يصلي في رحله ٤٤١
- ٤١- باب: هل يصلي الإمام بمن حضر، وهل يخطب يوم الجمعة في المطر ٤٤١
- ٤٢- باب: إذا حضر الطعام وأقيمت الصلاة ٤٤٣
- ٤٣- باب: إذا دعي الإمام إلى الصلاة ويده ما يأكل ٤٤٥
- ٤٤- باب: من كان في حاجة أهله فأقيمت الصلاة فخرج ٤٤٥
- ٤٥- باب: من صلى بالناس وهو لا يريد إلا أن يعلمهم صلاة النبي ﷺ وسنته ٤٤٥
- ٤٦- باب: أهل العلم والفضل أحق بالإمامة ٤٤٥
- ٤٧- باب: من قام إلى جنب الإمام لعلّة ٤٤٩
- ٤٨- باب: من دخل ليؤم الناس، فجاء الإمام الأول، فتأخر الآخر أو لم يتأخر، جازت صلاته ٤٤٩
- ٤٩- باب: إذا استروا في القراءة فليؤمهم أكبرهم ٤٥١

R. 53 - Sur le péché de celui qui relève la tête avant l'imâm	456
R. 54 - Sur l'imamat de l'esclave et de l'affranchi	456
R. 55 - Lorsque l'imâm ne termine pas sa prière tandis que celui qui est derrière lui la termine	456
R. 56 - Sur l'imamat du subversif et de l'hérétique	458
R. 57 - Si on n'est que deux, on doit se mettre à côté de l'imâm sur la même ligne	458
R. 58 - Si le fidèle se met à gauche de l'imâm et que celui-ci le met à sa droite, la prière des deux n'en devient pas nulle	458
R. 59 - Sur le cas où l'imâm n'a pas l'intention de présider la prière puis, à l'arrivée de quelques personnes, il les préside en prière	460
R. 60 - Sur le cas où l'imâm prolonge la prière et, à cause d'une certaine affaire, l'un des orants se retire et prie [seul]	460
R. 61 - Sur le fait que l'imâm allège la durée de la station debout et accomplit à terme le <i>rukû'</i> et le <i>sujûd</i>	462
R. 62 - Lorsqu'on prie tout seul on peut prolonger la prière aussi longtemps qu'on le veut	462
R. 63 - Sur celui qui se plaint de son imâm lorsque celui-ci prolonge la prière	462
R. 64 - Sur le fait d'accélérer la prière tout en l'accomplissant parfaitement	464
R. 65 - Sur celui qui allège la prière [en entendant] un enfant pleurer	464
R. 66 - Lorsque [l'imâm] fait la prière puis préside des fidèles... ..	466
R. 67 - Sur celui qui fait entendre aux fidèles le <i>tekbîr</i> de l'imâm	466
R. 68 - Sur le fait qu'un fidèle soit présidé par l'imâm et que le reste des orants soient présidés par ce fidèle	468
R. 69 - En cas de doute, l'imâm peut-il se référer aux paroles des fidèles?	468
R. 70 - Lorsque l'imâm pleure dans la prière	470
R. 71 - Sur le fait de bien aligner les rangs pendant et après l' <i>iqâma</i>	470
R. 72 - Sur le fait que l'imâm se tourne vers les fidèles pendant l'alignement des rangs	472
R. 73 - Sur le premier rang	472
R. 74 - Bien faire le rang c'est bien faire la prière	472
R. 75 - Sur le péché de celui qui ne fait pas le rang bien comme il faut	472
R. 76 - Sur le fait de coller l'épaule à l'épaule et le pied au pied lorsqu'on est dans le rang	474
R. 77 - Lorsque le fidèle se met à gauche de l'imâm et que celui-ci le met derrière lui à droite, la prière est parfaite	474
R. 78 - [En prière de groupe], une femme toute seule constitue un rang	474
R. 79 - Sur le côté droit de la mosquée et de l'imâm	474
R. 80 - Lorsqu'il y a entre l'imâm et les fidèles un mur ou une <i>sutra</i>	476
R. 81 - Sur la prière nocturne	476
R. 82 - Sur l'obligation de commencer la prière par le <i>tekbîr</i>	476
R. 83 - Sur le fait de lever les mains pendant le premier <i>tekbîr</i> en même temps que le début [de la prière] ..	478
R. 84 - Sur le fait de lever les mains pendant le <i>tekbîr</i> , le <i>rukû'</i> et en relevant la tête	478
R. 85 - Jusqu' où doit-on lever les mains?	478
R. 86 - Sur le fait de lever les mains quand on se relève après les deux <i>rak'a</i>	480
R. 87 - Sur le fait de poser la main droite sur la main gauche	480

- ٤٥١- باب: إذا زار الإمام قوماً فأمهم ٤٥١
- ٤٥١- باب: إنما جعل الإمام ليؤتم به ٤٥١
- ٤٥٥- باب: متى يسجد من خلف الإمام ٤٥٥
- ٤٥٧- باب: إثم من رفع رأسه قبل الإمام ٤٥٧
- ٤٥٧- باب: إمامة العبد والمولى ٤٥٧
- ٤٥٧- باب: إذا لم يتم الإمام وأتم من خلفه ٤٥٧
- ٤٥٩- باب: إمامة المفتون والمبتدع ٤٥٩
- ٤٥٩- باب: يقوم عن يمين الإمام بحذائه سواء إذا كانا اثنين ٤٥٩
- ٤٥٩- باب: إذا قام الرجل عن يسار الإمام فحوله الإمام إلى يمينه، لم تقسد صلاتهما ٤٥٩
- ٤٦١- باب: إذا لم ينو الإمام أن يؤم، ثم جاء قوم فأمهم ٤٦١
- ٤٦١- باب: إذا طول الإمام، وكان للرجل حاجة، فخرج فصلى ٤٦١
- ٤٦٣- باب: تخفيف الإمام في القيام، وإتمام الركوع والسجود ٤٦٣
- ٤٦٣- باب: إذا صلى لنفسه فليطول ما شاء ٤٦٣
- ٤٦٣- باب: من شك إمامه إذا طول ٤٦٣
- ٤٦٤- باب: الإيجاز في الصلاة وإكمالها ٤٦٤
- ٤٦٥- باب: من أخف الصلاة عند بكاء الصبي ٤٦٥
- ٤٦٧- باب: إذا صلى ثم أم قوماً ٤٦٧
- ٤٦٧- باب: من أسمع الناس تكبير الإمام ٤٦٧
- ٤٦٩- باب: الرجل يأتهم بالإمام، ويأتهم الناس بالمأموم ٤٦٩
- ٤٦٩- باب: هل يأخذ الإمام إذا شك بقول الناس ٤٦٩
- ٤٧١- باب: إذا بكى الإمام في الصلاة ٤٧١
- ٤٧١- باب: تسوية الصفوف عند الإقامة وبعدها ٤٧١
- ٤٧٣- باب: إقبال الإمام على الناس، عند تسوية الصفوف ٤٧٣
- ٤٧٣- باب: الصف الأول ٤٧٣
- ٤٧٣- باب: إقامة الصف من تمام الصلاة ٤٧٣
- ٤٧٣- باب: إثم من لم يتم الصفوف ٤٧٣
- ٤٧٥- باب: إزراق المنكب بالمنكب، والقدم بالقدم، في الصف ٤٧٥
- ٤٧٥- باب: إذا قام الرجل عن يسار الإمام، وحوله الإمام خلفه إلى يمينه، تمت صلاته ٤٧٥
- ٤٧٥- باب: المرأة وحدها تكون صفاً ٤٧٥
- ٤٧٥- باب: ميمنة المسجد والإمام ٤٧٥
- ٤٧٧- باب: إذا كان بين الإمام وبين القوم حائط أو سترة ٤٧٧
- ٤٧٧- باب: صلاة الليل ٤٧٧
- ٤٧٧- باب: إيجاب التكبير، وافتتاح الصلاة ٤٧٧
- ٤٧٩- باب: رفع اليدين في التكبير الأولى مع الافتتاح سواء ٤٧٩

R. 88 - Sur l'humilité dans la prière.....	480
R. 89 - Ce que le fidèle doit dire après le <i>tekbîr</i>	482
R. 91 - Sur le fait de lever le regard en direction de l'imâm pendant la prière	482
R. 92 - Sur le fait de lever le regard vers le ciel pendant la prière	484
R. 93 - Sur le fait de se retourner pendant la prière.....	484
R. 94 - Est-ce que le fidèle peut se retourner lorsqu'il lui arrive quelque chose ou qu'il voit un crachat, ou autre chose, [sur le mur] de la qibla?	486
R. 95 - Sur l'obligation de la récitation [du Coran] par l'imâm et le fidèle présidé dans toutes les prières: soit qu'on est résident ou en voyage, soit pendant les prières à récitation discrète ou celles dont la récitation est faite à voix claire et distincte	486
R. 96 - Sur la lecture [du Coran] pendant la prière du <i>duhr</i>	490
R. 97 - Sur la lecture pendant la prière du <i>'asr</i>	490
R. 98 - Sur la lecture pendant la prière du <i>maghrib</i>	490
R. 99 - Sur le fait de lire [le Coran] dans la prière du <i>maghrib</i> à voix claire et distincte	492
R. 100 - Sur la lecture distincte dans la prière du <i>'ichâ'</i>	492
R. 101 - Sur la lecture, dans la prière du <i>'ichâ'</i> , d'une sourate où il faut se prosterner.....	492
R. 102 - Sur la lecture dans la prière du <i>'ichâ'</i>	492
R. 103 - Sur le fait de prolonger les deux premières <i>rak'a</i> et d'écourter les deux dernières	492
R. 104 - Sur la lecture dans le <i>fajr</i>	494
R. 105 - Sur la lecture distincte dans la prière du <i>fajr</i>	494
R. 106 - Sur le fait de lire deux sourates dans une seule <i>rak'a</i> ; sur la lecture des derniers versets d'une sourate; sur le fait de lire une sourate avant celle qui vient après; sur la lecture du début de la sourate	496
R. 107 - Sur le fait que le fidèle récite la <i>Fâtiha</i> du Livre dans les deux dernières <i>rak'a</i>	500
R. 108 - Sur celui qui récite discrètement dans [les prières] du <i>duhr</i> et du <i>'asr</i>	500
R. 109 - Sur le cas où l'imâm fait entendre un verset.....	500
R. 110 - Sur "il prolongeait la première <i>rak'a</i> "	500
R. 111 - Sur le fait que l'imâm prononce le <i>ta'mîn</i> à voix distincte	502
R. 112 - Sur le mérite du <i>ta'mîn</i>	502
R. 113 - Sur le fait que le présidé en prière prononce le <i>ta'mîn</i> à voix distincte	502
R. 114 - Sur le cas où le fidèle fait le <i>rukû'</i> avant d'arriver au rang.....	502
R. 115 - Sur le fait de terminer le <i>tekbîr</i> jusqu'au <i>rukû'</i>	504
R. 116 - Sur le fait de terminer le <i>tekbîr</i> jusqu'au <i>sujûd</i>	504
R. 117 - Sur le fait de prononcer le <i>tekbîr</i> en se relevant du <i>sujûd</i>	504
R. 118 - Sur le fait de poser les paumes sur les genoux pendant le <i>rukû'</i>	506
R. 119 - Sur le cas où le fidèle n'a pas terminé le <i>rukû'</i>	506
R. 120 - Sur le fait de laisser le dos horizontal dans le <i>rukû'</i>	508
R. 121 - De la limite du <i>rukû'</i> bien accompli. — Du calme et de l'équilibre pendant le <i>rukû'</i>	508
R. 122 - Sur l'ordre donné par le Prophète (ç) à celui qui n'a pas terminé son <i>rukû'</i> afin qu'il recommence sa prière.....	508
R. 123 - Sur l'invocation pendant le <i>rukû'</i>	508

- ٤٧٩..... ٨٤- باب: رفع اليدين إذا كبر، وإذا ركع، وإذا رفع
- ٤٧٩..... ٨٥- باب: إلى أين يرفع يديه
- ٤٨١..... ٨٦- باب: رفع اليدين إذا قام من الركعتين
- ٤٨١..... ٨٧- باب: وضع اليمنى على اليسرى
- ٤٨١..... ٨٨- باب: الخشوع في الصلاة
- ٤٨٣..... ٨٩- باب: ما يقول بعد التكبير
- ٤٨٣..... ٩٠- باب: ما يقول بعد التكبير
- ٤٨٣..... ٩١- باب: رفع البصر إلى الإمام في الصلاة
- ٤٨٥..... ٩٢- باب: رفع البصر إلى السماء في الصلاة
- ٤٨٥..... ٩٣- باب: الالتفات في الصلاة
- ٤٨٧..... ٩٤- باب: هل يلتفت لأمر ينزل به، أو يرى شيئاً، أو بصاقاً في القبلة
- ٤٨٧..... ٩٥- باب: وجوب القراءة للإمام والمأموم في الصلوات كلها، في الحضر والسفر، وما يجهر فيها وما يخافت
- ٤٩١..... ٩٦- باب: القراءة في الظهر
- ٤٩١..... ٩٧- باب: القراءة في العصر
- ٤٩١..... ٩٨- باب: القراءة في المغرب
- ٤٩٣..... ٩٩- باب: الجهر في المغرب
- ٤٩٣..... ١٠٠- باب: الجهر في العشاء
- ٤٩٣..... ١٠١- باب: القراءة في العشاء بالسجدة
- ٤٩٣..... ١٠٢- باب: القراءة في العشاء
- ٤٩٣..... ١٠٣- باب: يطول في الأوليين، ويحذف في الآخرين
- ٤٩٥..... ١٠٤- باب: القراءة في الفجر
- ٤٩٥..... ١٠٥- باب: الجهر بقراءة صلاة الفجر
- ٤٩٧..... ١٠٦- باب: الجمع بين السورتين في الركعة، والقراءة بالخواتيم، وبسورة قبل سورة، وبأول سورة
- ٥٠١..... ١٠٧- باب: يقرأ في الآخرين بفاتحة الكتاب
- ٥٠١..... ١٠٨- باب: من خافت القراءة في الظهر والعصر
- ٥٠١..... ١٠٩- باب: إذا أسمع الإمام الآية
- ٥٠١..... ١١٠- باب: يطول في الركعة الأولى
- ٥٠٣..... ١١١- باب: جهر الإمام بالتأمين
- ٥٠٣..... ١١٢- باب: فضل التأمين
- ٥٠٣..... ١١٣- باب: جهر المأموم بالتأمين
- ٥٠٣..... ١١٤- باب: إذا ركع دون الصف
- ٥٠٥..... ١١٥- باب: إتمام التكبير في الركوع
- ٥٠٥..... ١١٦- باب: إتمام التكبير في السجود
- ٥٠٥..... ١١٧- باب: التكبير إذا قام من السجود

R. 124 - Sur ce que doit dire l'imâm — et ceux qui sont derrière lui — lorsqu'il relève la tête du <i>rukû'</i>	510
R. 125 - Sur le mérite de: ' <i>Al-Lahuma Rabbanâ laka-l-hamdu</i>	510
R. 127 - Sur le fait d'être calme en relevant la tête du <i>rukû'</i>	512
R. 128 - Sur le fait de prononcer le <i>tekbîr</i> en s'abaissant pour le <i>sujûd</i>	512
R. 129 - Sur le mérite du <i>sujûd</i>	514
R. 130 - Sur le fait de laisser apparaître la face interne des bras et d'éloigner les cuisses du ventre lors du <i>sujûd</i>	518
R. 131 - Sur le fait de tourner le bout des orteils vers la <i>qibla</i>	520
R. 132 - Sur celui qui n'accomplit pas intégralement le <i>sujûd</i>	520
R. 133 - Sur le <i>sujûd</i> avec les sept parties osseuses	520
R. 134 - Sur le <i>sujûd</i> sur le nez	520
R. 135 - Du <i>sujûd</i> sur le nez, et le <i>sujûd</i> sur la boue	520
R. 136 - Sur le fait de nouer les vêtements ainsi que de les serrer et sur celui qui retient son vêtement quand il craint que ses parties honteuses ne se découvrent	522
R. 137 - Sur le fait de ne pas ramasser les cheveux	522
R. 138 - Sur le fait de ne pas ramasser le vêtement en prière	522
R. 139 - Sur le <i>tesbîh</i> et l'invocation dans le <i>sujûd</i>	524
R. 140 - Sur le repos entre les deux <i>sajda</i>	524
R. 141 - Sur celui qui n'allonge pas les bras lors du <i>sujûd</i>	524
R. 142 - Sur celui qui, avant de se lever, reste assis quelque temps dans une <i>rak'a</i> impaire	526
R. 143 - Comment s'appuyer sur le sol lorsqu'on se lève de la <i>rak'a</i>	526
R. 144 - Sur le fait de prononcer le <i>tekbîr</i> en se relevant des deux <i>sajda</i>	526
R. 145 - Sur la règle de se mettre sur le séant pendant le <i>tachahud</i>	528
R. 146 - Sur celui qui croit que le premier <i>tachahud</i> n'est pas obligatoire en se basant sur le fait que le Prophète s'était directement relevé des deux <i>rak'a</i>	530
R. 147 - Sur le <i>tachahûd</i> dans la première position assise	530
R. 148 - Sur le <i>tachahûd</i> dans la dernière position assise	530
R. 149 - Sur l'invocation avant le <i>teslîm</i>	530
R. 150 - Sur le choix de l'invocation après le <i>tachahud</i> et qu'il n'est pas obligatoire	532
R. 151 - Sur celui qui ne s'essuie le front et le nez qu'après avoir accompli la prière	532
R. 152 - Sur le <i>teslîm</i>	534
R. 153 - Sur celui qui prononce le <i>teslîm</i> après le <i>teslîm</i> de l'imâm	534
R. 154 - Sur celui qui ne voit pas l'obligation de répondre au <i>teslîm</i> de l'imâm et qui se contente du <i>teslîm</i> de la prière	534
R. 155 - Sur les invocations qui suivent la prière	536
R. 156 - Sur l'imâm qui fait face aux fidèles après le <i>teslîm</i>	538
R. 157 - Sur l'imâm qui reste à son <i>muṣallâ</i> après le <i>teslîm</i>	538
R. 158 - Sur celui qui, ayant présidé la prière de groupe, se rappelle une affaire et se retire en enjambant par-dessus les fidèles	540
R. 159 - Sur le fait de se retourner et de se retirer du côté droit ou du côté gauche	542

- ١١٨ - باب: وضع الأُكف على الركب في الركوع ٥٠٧
- ١١٩ - باب: إذا لم يتم الركوع ٥٠٧
- ١٢٠ - باب: استواء الظهر في الركوع ٥٠٩
- ١٢١ - باب: حد إتمام الركوع والاعتدال فيه والاطمأنينة ٥٠٩
- ١٢٢ - باب: أمر النبي ﷺ الذي لا يتم ركوعه بالإعادة ٥٠٩
- ١٢٣ - باب: الدعاء في الركوع ٥٠٩
- ١٢٤ - باب: ما يقول الإمام ومن خلفه إذا رفع رأسه من الركوع ٥١١
- ١٢٥ - باب: فضل اللهم ربنا لك الحمد ٥١١
- ١٢٦ - باب ٥١١
- ١٢٧ - باب: الاطمأنينة حين يرفع رأسه من الركوع ٥١٣
- ١٢٨ - باب: يهوي بالتكبير حين يسجد ٥١٣
- ١٢٩ - باب: فضل السجود ٥١٥
- ١٣٠ - باب: يدي ضبعيه ويجافي في السجود ٥١٩
- ١٣١ - باب: يستقبل بأطراف رجليه القبلة ٥٢١
- ١٣٢ - باب: إذا لم يتم السجود ٥٢١
- ١٣٣ - باب: السجود على سبعة أعظم ٥٢١
- ١٣٤ - باب: السجود على الأنف ٥٢١
- ١٣٥ - باب: السجود على الأنف، والسجود على الطين ٥٢١
- ١٣٦ - باب: عقد الثياب وشدها، ومن ضم إليه ثوبه، إذا خاف أن تنكشف عورته ٥٢٣
- ١٣٧ - باب: لا يكف شعراً ٥٢٣
- ١٣٨ - باب: لا يكف ثوبه في الصلاة ٥٢٣
- ١٣٩ - باب: التسبيح والدعاء في السجود ٥٢٥
- ١٤٠ - باب: المكث بين السجدين ٥٢٥
- ١٤١ - باب: لا يفترش ذراعيه في السجود ٥٢٥
- ١٤٢ - باب: من استوى قاعداً في وتر من صلاته، ثم نهض ٥٢٧
- ١٤٣ - باب: كيف يعتمد على الأرض إذا قام من الركعة ٥٢٧
- ١٤٤ - باب: يكبر وهو ينهض من السجدين ٥٢٧
- ١٤٥ - باب: سنة الجلوس في التشهد ٥٢٩
- ١٤٦ - باب: من لم ير التشهد الأول واجباً، لأن النبي ﷺ قام من الركعتين ولم يرجع ٥٣١
- ١٤٧ - باب: التشهد في الأولى ٥٣١
- ١٤٨ - باب: التشهد في الآخرة ٥٣١
- ١٤٩ - باب: الدعاء قبل السلام ٥٣١
- ١٥٠ - باب: ما يتخير من الدعاء بعد التشهد وليس بواجب ٥٣٣
- ١٥١ - باب: من لم يمسح جبهته وأنفه حتى صلى ٥٣٣

R. 160 - Sur ce qui a été dit au sujet de l'ail cru, de l'oignon et du poireau	542
R. 161 - Sur les ablutions mineures des enfants, et à quel âge ils doivent faire des ablutions majeures et se purifier - Sur le fait qu'il assistent aux prières de groupe, des deux Fêtes et de sépulture, ainsi que sur leurs rangs	544
R. 162 - Sur la sortie des femmes pour les mosquées, de nuit et dans l'obscurité	548
R. 163 - Sur le fait que les fidèles attendent que l'imam savant se lève	548
R. 164 - Sur la prière des femmes derrière les hommes	550
R. 165 - Sur la rapidité du retrait des femmes dès la fin de la prière du <i>ṣubḥ</i> et le fait qu'elles restent le moins de temps possible dans la mosquée	550
R. 166 - Sur la femme qui demande à son mari la permission de se rendre à la mosquée	550

XI. LE VENDREDI

R. 1 - Sur l'obligation de [la prière] du vendredi	552
R. 2 - Sur le mérite des ablutions majeures le jour du vendredi. Et est-ce que l'enfant et la femme doivent assister [à la prière] du vendredi?	552
R. 3 - Sur le fait de se parfumer de baume pour le vendredi	554
R. 4 - Sur le mérite du vendredi	554
R. 6 - Sur le fait de se pommader [les cheveux] pour l'office du vendredi	556
R. 7 - On doit mettre les plus beaux habits qu'on a [pour aller à l'office du vendredi]	556
R. 8 - Sur le fait de se curer les dents le jour du vendredi	558
R. 9 - Sur celui qui utilise le cure-dent d'autrui	558
R. 10 - Que doit-on réciter [du Coran] pendant la prière du <i>fajr</i> du jour du vendredi	558
R. 11 - Sur la prière du vendredi dans les villages et les villes	558
R. 12 - Est-ce que ceux qui n'assistent pas à la prière du vendredi — femmes, enfants et autres — doivent faire des ablutions majeures?	560
R. 14 - Sur la permission [de ne pas venir] au cas où l'on ne s'est pas présenté pour la prière du vendredi à cause de la pluie	562
R. 15 - A partir de quelle distance doit-on venir à la prière du vendredi? Et pour qui est-elle obligatoire?	564
R. 16 - Le temps de la prière du vendredi commence à partir du moment où le soleil commence à s'incliner vers l'ouest	564
R. 17 - Lorsque la chaleur devient torride le jour du vendredi	566
R. 18 - Sur le fait de marcher pour aller à la prière du vendredi	566
R. 19 - Lors de l'office du vendredi on ne doit pas séparer deux personnes [assises l'une près de l'autre dans la mosquée]	568
R. 20 - Le jour du vendredi, aucun ne doit faire lever son frère et prendre sa place	568
R. 21 - Sur le <i>'adhân</i> le jour du vendredi	568
R. 22 - Sur le muezzin unique le jour de vendredi	568
R. 23 - Sur le fait que l'imam répète, du minbar, les formules du <i>'adhân</i> lorsqu'il entend cet appel	570
R. 24 - Sur le fait de s'asseoir sur le minbar au moment où l'on est en train de faire le <i>'adhân</i>	570
R. 25 - Sur le <i>'adhân</i> lorsqu'on veut commencer le sermon	570

- ١٥٢ - باب: التسليم ٥٣٥
- ١٥٣ - باب: يسلم حين يسلم الإمام ٥٣٥
- ١٥٤ - باب: من لم يرد السلام على الإمام، واكتفى بتسليم الصلاة ٥٣٥
- ١٥٥ - باب: الذكر بعد الصلاة ٥٣٧
- ١٥٦ - باب: يستقبل الإمام الناس إذا سلم ٥٣٩
- ١٥٧ - باب: مكث الإمام في مصلاه بعد السلام ٥٣٩
- ١٥٨ - باب: من صلى بالناس، فذكر حاجة فتخطاهم ٥٤١
- ١٥٩ - باب: الانفتال والانصراف عن اليمين والشمال ٥٤٣
- ١٦٠ - باب: ما جاء في الثوم النيء والبصل والكراث ٥٤٣
- ١٦١ - باب: وضوء الصبيان، ومتى يجب عليهم الغسل والطهور، وحضورهم الجماعة والعيدين والجنائز، وصفوفهم ٥٤٥
- ١٦٢ - باب: خروج النساء إلى المساجد بالليل والغلس ٥٤٩
- ١٦٣ - باب: انتظار الناس قيام الإمام العالم ٥٤٩
- ١٦٤ - باب: صلاة النساء خلف الرجال ٥٥١
- ١٦٥ - باب: سرعة انصراف النساء من الصبح، وقلة مقامهن في المسجد ٥٥١
- ١٦٦ - باب: استئذان المرأة زوجها بالخروج إلى المسجد ٥٥١

١١ - كتاب الجمعة

- ١ - باب: فرض الجمعة ٥٥٣
- ٢ - باب: فضل الغسل يوم الجمعة، وهل على الصبي شهود يوم الجمعة، أو على النساء ٥٥٣
- ٣ - باب: الطيب للجمعة ٥٥٥
- ٤ - باب: فضل الجمعة ٥٥٥
- ٥ - باب ٥٥٥
- ٦ - باب: الدهن للجمعة ٥٥٧
- ٧ - باب: يلبس أحسن ما يجد ٥٥٧
- ٨ - باب: السواك يوم الجمعة ٥٥٩
- ٩ - باب: من تسوك بسواك غيره ٥٥٩
- ١٠ - باب: ما يقرأ في صلاة الفجر يوم الجمعة ٥٥٩
- ١١ - باب: الجمعة في القرى والمدن ٥٥٩
- ١٢ - باب: هل على من لم يشهد الجمعة غسل، من النساء والصبيان وغيرهم ٥٦١
- ١٣ - باب ٥٦٣
- ١٤ - باب: الرخصة إن لم يحضر الجمعة في المطر ٥٦٣
- ١٥ - باب: من أين تؤتى الجمعة، وعلى من تجب ٥٦٥
- ١٦ - باب: وقت الجمعة إذا زالت الشمس ٥٦٥

R. 26 - Faire le sermon [du vendredi] sur le minbar	570
R. 27 - Sur le fait de prononcer le sermon en étant debout.....	572
R. 28 - L'imam se met en face des fidèles et ceux-ci en face de l'imâm lorsqu'il est en train de faire le sermon.....	574
R. 29 - Sur celui qui dit dans le sermon, après les louanges: 'Ammâ ba'd	574
R. 30 - Sur le fait de s'asseoir entre les deux sermons du jour du vendredi	578
R. 31 - Sur le fait d'écouter le sermon.....	578
R. 32 - Lorsque l'imam, qui est en train de faire le sermon, voit un homme arriver, il lui ordonne de faire deux rak'a	578
R. 33 - Sur celui qui arrive au moment où l'imam est en train de prononcer le sermon, celui-là peut faire deux rak'a légères.....	580
R. 34 - Sur le fait de lever les deux mains pendant le sermon.....	580
R. 35 - Sur le fait de demander la pluie pendant le sermon du vendredi	580
R. 36 - Sur le fait d'être attentif lorsque l'imam est en train de prononcer le sermon du vendredi	582
R. 37 - Sur l'heure [particulière] le jour du vendredi.....	582
R. 38 - Lorsque quelques fidèles se retirent en laissant l'imam dans la prière du vendredi, dans ce cas la prière de l'imam et de ceux qui sont restés avec lui est valable	582
R. 39 - Sur le fait de prier après ou avant la prière du vendredi	582
R. 40 - Sur ces paroles de Dieu: une fois la prière accomplie, égaillez-vous sur la terre, et quêtez une part des grâces de Dieu.....	584
R. 41 - Sur la sieste après la prière du vendredi	584

XII. LA CRAINTE...

R. 1 - Sur la prière dite de crainte.....	586
R. 2 - La prière de crainte se fait pieds à terre ou sur monture. "Pied à terre" veut dire ici "être debout" ..	588
R. 3 - Sur le fait que les uns montent la garde autour des autres pendant la prière de crainte	588
R. 4 - Sur la prière au moment où l'on espère la chute d'une forteresse et pendant la rencontre de l'ennemi.....	588
R. 5 - La prière du poursuivant et du poursuivi sur monture et en mimant.....	590
R. 6 - Faire tôt, à la fin de la nuit, la prière du <i>subh</i> . Et sur la prière pendant une invasion ou une guerre. .	592

- ١٧- باب: إذا اشتد الحر يوم الجمعة ٥٦٧
- ١٨- باب: المشي إلى الجمعة ٥٦٧
- ١٩- باب: لا يفرق بين اثنين يوم الجمعة ٥٦٩
- ٢٠- باب: لا يقيم الرجل أخاه يوم الجمعة ويقعد في مكانه ٥٦٩
- ٢١- باب: الأذان يوم الجمعة ٥٦٩
- ٢٢- باب: المؤذن الواحد يوم الجمعة ٥٦٩
- ٢٣- باب: يؤذن الإمام على المنبر إذا سمع النداء ٥٧١
- ٢٤- باب: الجلوس على المنبر عند التأذين ٥٧١
- ٢٥- باب: التأذين عند الخطبة ٥٧١
- ٢٦- باب: الخطبة على المنبر ٥٧١
- ٢٧- باب: الخطبة قائماً ٥٧٣
- ٢٨- باب: يستقبل الإمام القوم، واستقبال الناس الإمام إذا خطب ٥٧٥
- ٢٩- باب: من قال في الخطبة بعد الثناء: أما بعد ٥٧٥
- ٣٠- باب: القعدة بين الخطبتين يوم الجمعة ٥٧٩
- ٣١- باب: الاستماع إلى الخطبة ٥٧٩
- ٣٢- باب: إذا رأى الإمام رجلاً جاء وهو يخطب، أمره أن يصلي ركعتين ٥٧٩
- ٣٣- باب: من جاء والإمام يخطب صلى ركعتين خفيفتين ٥٨١
- ٣٤- باب: رفع اليدين في الخطبة ٥٨١
- ٣٥- باب: الاستسقاء في الخطبة يوم الجمعة ٥٨١
- ٣٦- باب: الإنصات يوم الجمعة والإمام يخطب ٥٨٣
- ٣٧- باب: الساعة التي في يوم الجمعة ٥٨٣
- ٣٨- باب: إذا نفر الناس عن الإمام في صلاة الجمعة، فصلاة الإمام ومن بقي جائزة ٥٨٣
- ٣٩- باب: الصلاة بعد الجمعة وقبلها ٥٨٣
- ٤٠- باب: قول الله تعالى: ﴿فإذا قضيت الصلاة فانتشروا في الأرض وابتغوا من فضل الله﴾ ٥٨٥
- ٤١- باب: القائلة بعد الجمعة ٥٨٥

١٢ - كتاب الخوف

- ١- باب: صلاة الخوف ٥٨٧
- ٢- باب: صلاة الخوف رجالاً وركباناً، راجل قائم ٥٨٩
- ٣- باب: يحرس بعضهم بعضاً في صلاة الخوف ٥٨٩
- ٤- باب: الصلاة عند مناهضة الحصون ولقاء العدو ٥٨٩
- ٥- باب: صلاة الطالب والمطلوب، راكباً وإيماءً ٥٩١
- ٦- باب: التبيكير والغلس بالصبح، والصلاة عند الإغارة والحرب ٥٩٣

